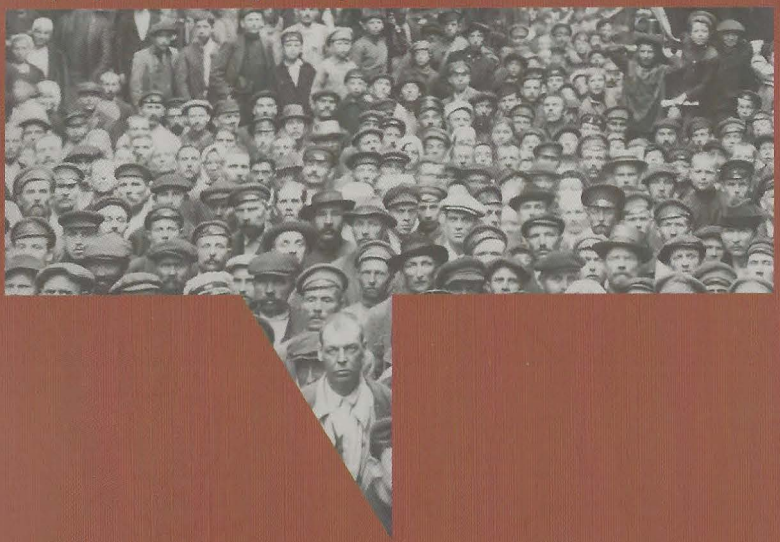
Neil Faulkner • Halkların Rus Devrimi Tarihi

Geçmişten Geleceğe **Sosyalizm** Dizisi

Halkların Rus Devrimi Tarihi

Neil Faulkner

İngilizceden Çeviren: Tuncel Öncel

Yordam Kitap

Neil Faulkner

Arkeolog ve tarihçi olan Neil Faulkner yazarlık, okutmanlık, ören yeri kazı sorumluluğu, kimi zaman da televizyon yayıncılığı yapmaktadır. Eğitimini King's College (Cambridge) ile Arkeoloji Enstitüsü'nde (UCL) tamamlayan Faulkner hâlen Bristol Üniversitesi'nde araştırma görevlisi, *Military History* dergisi editörü ve NADFAS okutmanı olarak çalışmaktadır. Sedgeford Tarih ve Arkeoloji Araştırması Projesi (Norfolk), Büyük Arap Ayaklanması Projesi (Ürdün) ve Büyük Savaş Arkeoloji Grubu'nda (Birinci Dünya Savaşı arkeolojisi üzerine uzmanlaşan saha çalışmaları birimi) ortak editörlük görevi yürütmektedir.

Yazarın *Marksist Dünya Tarihi: Neandertallerden Neoliberallere* (Çev. Tuncel Öncel, 2014), *Roma: Kartalların İmparatorluğu* (Çev. Çağdaş Sümer, 2015) adlı kitapları da Yordam Kitap tarafından yayınlanmıştır.

Eserin Orijinal Adı:
A People's History of the Russian Revolution
(Pluto Press, 2017)

Halkların Rus Devrimi Tarihi

Neil Faulkner

İngilizceden Çeviren
Tuncel Öncel

Yordam Kitap: 303 • **Halkların Rus Devrimi Tarihi** • Neil Faulkner
ISBN 978-605-172-228-3 • *Çeviri*: Tuncel Öncel • *Düzeltme*: Günnur Aksakal
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni*: Gönül Göner
Birinci Basım: Ekim 2017
© Neil Faulker, 2017; © Yordam Kitap, 2017

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **Faks:** 0212 528 19 09
W: www. yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap. com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap

Baskı: **Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic.Ltd.Şti.** (Sertifika No: 12028)
İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No:38-40-42-44
Başakşehir - İstanbul
Tel: 0212 5650122

Halkların
Rus Devrimi Tarihi

"Geçmişten Geleceğe Sosyalizm" Dizisi Hakkında

Emperyalist savaşın insanlığa korkunç acılar ve yıkımlar yaşattığı bir ortamda başarıya ulaşan 1917 Büyük Ekim Sosyalist Devrimi, Rusya'da burjuvazinin egemenliğine son verdi, işçilerin ve yoksul köylülerin iktidarını ilan etti. Tarihte bir ilki gerçekleştirerek attığı cesur adımlarla dünya emekçi sınıflarına iyimserlik ve coşku yaydı, umut aşıladı. Süregiden vahşi savaşların, her tür adaletsizliğin ve tüm bunların kaynağındaki emek sömürüsünün dünya yüzünden silinebileceğine dair güçlü bir beklenti ve inanç kitleleri sarmaya başladı. 20. yüzyıl, bu büyük devrimin ve onun yarattığı politik atmosferin tetiklediği, başarılı veya başarısız mücadelelerin damgasını taşıdı.

Ne var ki, umutla başlayan yüzyıl, derin bir umutsuzlukla kapandı. SSCB ve Doğu Bloku çözülerek tarih sahnesinden çekildi. Kapitalizm, Ekim Devrimi'nin doğduğu topraklarda zaferini ilan etti.

Kimsenin kayıtsız kalamayacağı bu durumun emperyalist gericilikte yarattığı sevinç sınırsız oldu. Onlara göre Ekim Devrimi, tarihin olağan seyri içinde bir sapmayı temsil ediyordu; sosyalizm insan doğasına aykırı totaliter bir sistemdi; SSCB'nin çözülüşüyle birlikte, tarih, olağan yatağı olan kapitalizm içinde ilerleyişini sürdürecekti!

Peki sosyalistler için bu yenilginin anlamı neydi? Nasıl değerlendirilmeli, ne gibi dersler çıkarılmalıydı?

Soruyu basitçe şöyle de sorabiliriz: İşçi sınıfı, başta Rusya'da olmak üzere 20. yüzyıl boyunca giriştiği mücadelelere, kazandığı kısmi ve dönemsel başarılara rağmen, sonuçta neden kaybetti?

Bu konuda bugüne kadar gerek dünyada gerekse Türkiye'de önemli tartışmalar yürütüldü; geçmiş döneme ilişkin çeşitli belgeler yayınlandı. Tartışmaların derinleştirilmesi, yaşanan ve mu-

azzam dersler içeren bu sürecin değişik yönleriyle incelenmesi bize göre bir ihtiyaç olmaya devam ediyor. İleri işçiler, sol çevreler, sosyalizme gönül vermiş, hayatının bir döneminde sosyalizme bağlanmış insanlar, zihinlerini meşgul eden sorulara yanıt verecek kaynaklar arıyor.

Bu saptamadan yola çıkan Yordam Kitap, içinde 20. yüzyılın sosyalizm pratiğini -odağında Ekim Devrimi ve onu izleyen uygulamalar olmak üzere- değişik yönlerden ele alan, sürecin anlaşılmasına hizmet eden ve geleceğe dair parspektifler sunan kitapların yer alacağı bir dizi sürdürüyor. "Geçmişten Geleceğe **Sosyalizm**" adını verdiğimiz bu dizi kapsamında, bu konuya eğilen okurların başvurmadan edemeyecekleri küçük bir kitaplık oluşturmayı hedefliyoruz.

Ağırlığı, Marksizmin metodolojisine dayanarak süreci irdeleyen düzeyli kuramsal değerlendirmeler oluşturmakla birlikte, anı, röportaj, belge türü eserler de dizide yer bulacak. Konunun ilgililerine, Marksizm çerçevesinde çok yönlü bir tartışma ve derinleşme ortamı sağlamayı hedeflediğimiz için, çok farklı sonuçlara varan eserler, bu dizi içinde yan yana gelecek. Başka bir deyişle okurlara, konu hakkında tartışılmaz doğruları açıklayan kitaplar sunmak gibi bir amaç gütmüyoruz. Tam tersine, her biri farklı perspektifle ve farklı politik duruşla yazılmış, bazıları pek çok yönden karşıt olabilecek kitapların diziyi zenginleştireceğini, tartışmacı bir nitelik katacağını ve bütünselliğin bunun üzerinden yükseleceğini düşünüyoruz.

* * *

Günümüzün önde gelen Marksist tarihçilerinden Neil Faulkner'ın imzasını taşıyan *Halkların Rus Devrimi Tarihi*, Ekim Devrimi'nin 100. yılında yayınlanan önemli çalışmalardan biri. Devrim ortamının ve olayların gelişiminin canlı bir anlatımını sunan kitapta, devrimin bir demokrasi ve yaratıcılık patlaması olduğuna özel bir vurgu yapılıyor. Sovyet deneyimi tartışmalarına belirli bir bakış açısından katılan kitap, özellikle Ekim Devrimi ve demokrasi tartışmaları için başvurulması gereken önemli bir kaynak olma özelliği taşıyor.

Yordam Kitap

İÇİNDEKİLER

Teşekkür 11

Tarih, İsim, Fiyat ve Ücretler Hakkında 13

Giriş 19

Haritalar 14

I. KISIM: KIVILCIM 1825-1916 25

1. Bölüm: Rejim 27

2. Bölüm: Devrimciler 45

3. Bölüm: Lenin Ve Bolşevikler 69

4. Bölüm: Büyük Savaş 99

II. KISIM: BORAN 1917 117

5. Bölüm: Şubat Devrimi 119

6. Bölüm: İkili İktidar 139

7. Bölüm: Karşı-Devrim 161

8. Bölüm: Ekim Günleri 177

III. KISIM: KARANLIK 1918-1938 203

9. Bölüm: Dünya Devrimi mi? 205

10. Bölüm: Kuşatılmış Devrim 219

11. Bölüm: Stalinizm 233

Son Söz: Savaş ve Devrim Yüzyılı 245

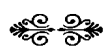
Zaman Tablosu 248

Kaynakça 257

Notlar 261

Dizin 267

Teşekkür

Rus Devrimi hakkındaki anlayışımı, yüzlerce devrimci eylemcinin katıldığı konferans, toplantı ve tartışmalara borçluyum. Bakış açımı farklı zamanlarda ve farklı şekillerde etkileyen herkesin listesini yapmak şöyle dursun, isimlerini hatırlamama bile olanak yok.

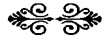
Britanya'da 1980-2010 arasında Sosyalist İşçi Partisi'nin (SWP) aktif bir üyesi olduğumu belirtmem gerekiyor belki de. Bu dönemin büyük bir kısmında ama özellikle 1980'lerde, SWP'nin küçük ama etkili, sıkletinden beklenmedik işler çıkaran bir devrimci örgütlenme olduğuna inanıyorum. Marksist teorinin dinamosu olduğuna da inanıyorum. Yozlaşarak kendinden başkasını dinlemeyen ve kendi kendini besleyen bir hizbe dönüşmesi, bence Britanya solunun tarihindeki trajik bir gelişmedir.

Ama gerek bir tarihçi gerekse bir eylemci olarak devrim hakkında öğrendiğim çoğu şeyi, 1980'lerin SWP'sine borçlu olduğumu tüm açıklığıyla ifade etmezsem, dürüst davranmamış olurum. Dolayısıyla, birlikte Nazilere karşı savaştığımız, madencileri desteklediğimiz, "kelle vergisi"ni ödemeyi reddettiğimiz ve (zaman bulduğumuzda) uluslararası işçi sınıfı hareketiyle ilgili tartışmalara dalıp gittiğimiz SWP'li yoldaşlarıma şükran borcum çok büyük.

2010'dan sonra yeni ve değerli birçok siyasi dostluk kurdum; bu dostluklarımın, Rus Devrimi hakkında daha zengin, daha incelikli bir anlayış geliştirmeme katkısı olduğuna inanıyorum. Bu arada, Britanya solunun son 20-30 yıl içerisinde yaşadığı yozlaşma (ki bu SWP ile sınırlı olmayıp genel bir süreçtir), devrimci partilerin bizzat mücadele eden kitleler tarafından kurulabileceğini açıkça anlamamı sağlamıştır; yani bu partiler iradecilikten [volontarizm], kendinden menkul devrimci "öncüler"in iradi eylemlerinden; kimi zaman "ilk kadro birikimi" denilen şeyden ortaya çıkmazlar. Devrimciler örgütlenmek zorundalar. Ama kendilerinin *bir* parti olduğunu asla ilan etmemeliler. Devrimin partisini ancak mücadele eden kitleler yaratabilir.

Bu yeni arkadaşlarımdan ikisine, Pluto Yayıncılık'tan David Castle ile Housmans Kitabevi/Left Book Kulüp'ten Nik Gorecki'ye, kitabın ilk taslağını okuyup yorumlarını paylaştıkları için özellikle teşekkür etmek istiyorum. Kitabın son hâli bu sayede bir hayli gelişti.

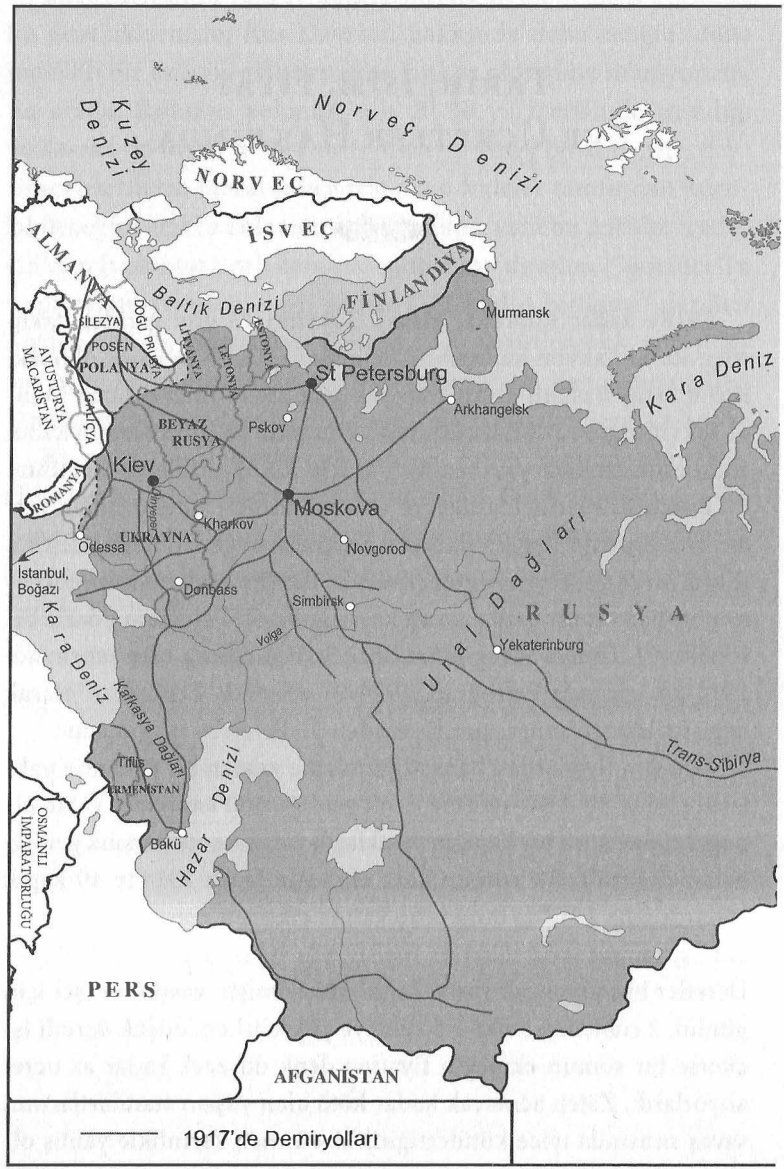
Tarih, İsim, Fiyat ve Ücretler Hakkında

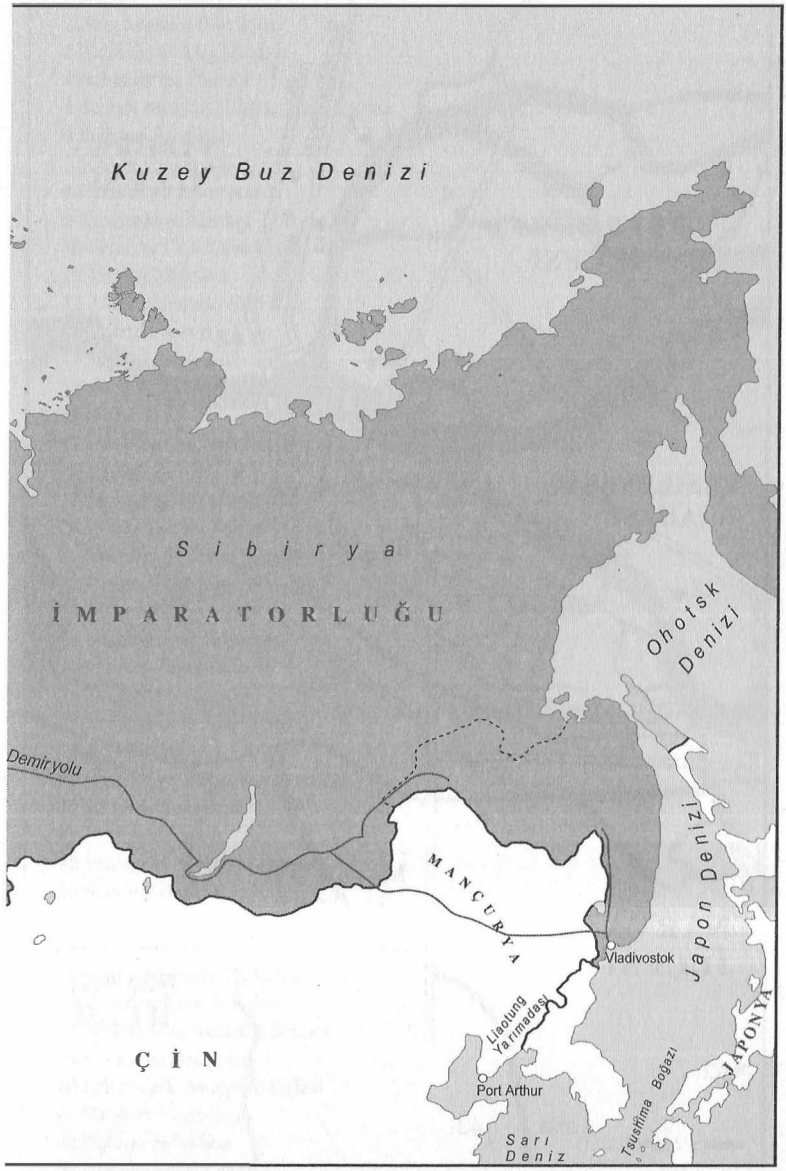
1918'e kadar Rusya'da, Miladi Takvimi 13 gün geriden takip eden Rumi Takvim kullanıldı. Dolayısıyla, örnek verecek olursak, Kışlık Saray Baskını Rumi Takvime göre 25-26 Ekim'de ama Miladi Takvime göre 7-8 Kasım'da oldu. Rusya'da Miladi sistemin kabul edilmesinden önce yaşanan olaylar için Rumi tarihleri kullandım.

Rusça isimlerin İngilizceye aktarılmasında tutarsızlıklar vardır. Her örnekte, uygun bir biçim seçip ona bağlı kalmaya çalıştım. Rus tarihinin son yüzyılında, savaş ve devrim nedeniyle birçok ismin değişmesi bir başka sorun kaynağıdır. St. Petersburg bariz bir örnektir: I. Dünya Savaşı'ndan önce St. Petersburg olan şehrin adı 1914-24 arasında Petrograd, 1924-91 arasında Leningrad olarak değiştirildikten sonra, şimdi yeniden St. Petersburg olmuştur.

Ara sıra fiyatlardan bahsettiğimden o zaman bir rublenin yaklaşık olarak 50 ABD sentine denk geldiği, 100 kapiğin 1 ruble olduğu, dolayısıyla bir kapiğin ywaklaşık yarım sente karşılık geldiği bahse değerdir. Bir somun kara ekmeğin fiyatı 1914'te 40 kapik kadardı ama 1917'de bunun üç katına çıkmıştı. Savaş döneminde enflasyon, zorunlu tüketim mallarında ortalama %500 kadardı. Ücretler bunun ancak yarısı kadar yükselmişti; vasıflı bir işçi için günlük 2 rubleden belki 4-5 rubleye yükselirken, düşük ücretli işçilerse bir somun ekmeğin fiyatına denk düşecek kadar az ücret alıyorlardı. Zaten acınacak kadar kötü olan yaşam standartlarının savaş sırasında iyice kötüleştiğini farz etmek kesinlikle yanlış olmayacaktır.

Harita 1 – 1917'de Rus İmparatorluğu

Kuzey Buz Denizi
Sibirya
İMPARATORLUĞU
Ohotsk Denizi
Demiryolu
MANÇURYA
Japon Denizi
Vladivostok
Liaotung Yarımadası
ÇİN
Port Arthur
Tsusima Boğazı
JAPONYA
Sarı Deniz

Harita 2 – Devrim sırasında Petrograd

1 Russki Renault Fabrikası
2 New Lessner Fabrikası
3 Moskovski Alayı Kışlası
4 Suhanov'un Dairesi
5 Birinci Makineli Tüfek Alayı Kışlası
6 Erikson Fabrikası
7 Schlusselburg Kalesi
8 Finlandiya İstasyonu
9 Kşesinskaya Konağı
10 Peter ve Paul Kalesi
11 Trinity Köprüsü
12 Aleksandrovski Köprüsü
13 Taurida Sarayı
14 Smolni Enstitüsü
15 Saray Meydanı
16 Kışlık Saray
17 Pavlovski Muhafız Kışlası
18 Liteyni Bulvarı
19 Litvanya Muhafız Kışlası
20 Preobrajenski Muhafız Kışlası
21 Volinski Muhafız Kışlası
22 Finlandiya Muhafız Kışlası
23 "Avrora" Kruvazörü
24 Nikolayevski Köprüsü
25 Merkez Telgrafhanesi
26 Merkez Postanesi
27 Keksgolmski Alayı Kışlası
28 Savaş Bakanlığı
29 Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
30 St. Isaac Katedrali
31 Marinski Sarayı
32 Petrograd Telefon Santrali
33 Kazan Katedrali
34 Devlet Bankası
35 Şehir Duması
36 Aleksandrinski Tiyatrosu
37 Znamenskaya Meydanı
38 Semenovski Muhafız Kışlası
39 Kronştad Deniz Üssü
40 İsmailovski Muhafız Kışlası
41 Varşova İstasyonu
42 Putilov Fabrikası
43 Tsarskoye Selo Sarayı

Giriş

Rus Devrimi, dünya tarihinin muhtemelen en yanlış anlaşılmış olayıdır. Bu kitapta gerçekleri ortaya koyarak devrimin yüzüncü yıldönümünü kutlamayı amaçlıyoruz. Bu kitap, "dünyayı sarsan" kitle demokrasisi ve halk ayaklanması deneyimini anlatmak; bu deneyimin, 1917-1921 arasında tarihsel sürecin itici gücü olan milyonlarca sıradan erkekle kadının kolektif bir eylemi olduğunu göstermek; değişimi sabırsızca arzulayan yeni kuşaklara hem başka bir dünyanın gerçekten de mümkün olduğunu, hem de her şeyin bizim, hepimizin, içinde bulunduğumuz atalet hâlinden silkinip ne yapmayı seçeceğimize bağlı olduğunu göstermek amacıyla hazırlanmıştır.

Rus Devrimi özü itibariyle aşağıdan yükselen bir demokrasi ve faaliyet patlamasıydı. Bizzat katılan milyonları dönüştürürken, olup bitenleri izleyen on milyonlara da esin kaynağı oldu. Temellerinden sarstığı dünya kapitalist sistemini devirmenin eşiğine geldi. Alabildiğine farklı bir dünyanın (patronların ve polisin olmadığı bir dünyanın; demokrasi, eşitlik ve barış dünyasının) umut verici bir anlık görüntüsünü sundu.

Ama yalnızca anlık bir görüntüden ibaret kaldı ne yazık ki. Sonunda, sistemi savunan kuvvetlerin (milyonerler, devlet adamları, generaller, kiliseler, boyalı basın, faşist birlikler, kızıl kravatlı sahte "sosyalistler", "ruhunu satmış" sendika bü-

rokratları), Avrupa'nın çoğu yerinde oldukça güçlü oldukları görüldü. Devrimci dalga geri çekildi. Rus Devrimi tecrit edildi ve kuşatıldı. Nihayetinde, savaşın güçten düşürüp tahrip ettiği, işgal tehdidi altındaki Rus Devrimi paramparça oldu ve tarihin gördüğü en kanlı karşı-devrimci terörün kurbanı oldu.

Bu kitap, Rus Devrimi hakkındaki üç düzmece argümanın iç yüzünü ortaya çıkarma görevi üstleniyor; yüzüncü yıldönümünde bu argümanları muhtemelen defalarca duyacağız. Amacımız şunları göstermek:

- Lenin "demokratik merkeziyetçi" değil, bir demokrattı; Bolşevik Parti "sözde" devrimci bir hizip değil, demokratik bir kitle hareketiydi.
- Devrim, diktatörlük kurmak için yapılmış bir darbe değil, katılımcı demokrasiye dayalı bir kitlesel halk hareketiydi.
- Stalinizm, Bolşevik Parti'yi ve Sovyet demokrasisini tahrip eden bir karşı-devrim hareketiydi.

Bu savunduklarımız, kitabın özgün olduğu anlamına gelmiyor. Bu elbette bir yazar açısından kabullenilmesi tuhaf bir durum; ne de olsa çoğunlukla çalışmamızın "özgünlüğü"nü vurgulamak isteriz. Yoksa neden okunsun ki? Açıklamaya çalışayım.

Bu kitabı beğenenler (özellikle de güncel eylemcilik açısından dersler çıkarmakla ilgilenen okurlar), Troçki'nin *Rus Devrimi'nin Tarihi* çalışmasını hiç zaman geçirmeksizin okuma listelerine eklemeliler. Oldukça hacimli bir çalışmadır ama öyle canlı bir tarzda kaleme alınmış; öylesine dramatik ve önemli bir hikâyeyi anlatmakta; Devrimin hem önde gelen katılımcısı hem de en önemli tarihçisi olan yazarı, öylesine şaşırtıcı bir yorumlama gücüyle dolu bir zekâya sahiptir ki, şimdiye kadar okuduğunuz en önemli kitaplardan biri olduğunu göreceksiniz. Tarihin dünyayı en çok sarsan olaylarından birini anlatan mu-

azzam bir eser olmasının ötesinde; açıkçası, eksiksiz bir devrimci strateji ve taktik el kitabıdır.

Özgünlük iddiasında bulunamam çünkü Troçki baştan sona rehberim oldu. Elbette bir sürü başka şey de okudum. Yararlandığım bu daha geniş okumaların bazılarına kaynakçada yer verdim. Ama birçoğuna da yer vermedim. Çünkü okuduklarımın çoğunun içeriği yetersizdi. Neden siyasidir. Soğuk Savaş bitinceye değin Batılı araştırmalar, Bolşevik Devrimi'ni, diktatörlük kurma amaçlı "Leninist" bir darbe olarak gören bir karikatürleşmenin hâkimiyeti altındaydı. Buna karşılık, Doğulu araştırmalarsa, 1930'ların korkunç Stalinist diktatörlüğünün, 1917-1921 işçi devletinin doğrudan doğruya mirasçısı olduğunu öne sürerek, bu karikatürleştirmenin çarpık bir imgesini sunuyordu.

1989 Doğu Avrupa devrimleri ile Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra arşivler açılmış ve bilim insanları biraz rahatlamıştır. Bir sürü iyi, dürüst ve yeni araştırma yapılmıştır. Ama bunlar ya burada sunulan yorumların çeşitli yönlerini zenginleştirmiş ya da ("daha malumatfuruş olsa da bilgelikten uzak olma" ilkesini takip ederek) Soğuk Savaş geçmişinin yavan komplo teorilerinin hizmetine sokulmuştur.

Öte yandan burada biz, örgütlenip kendilerini ezenlerle mücadele etmek için ayağa kalkan sıradan insanların yaratıcı gücünü selamlıyoruz. Çünkü esasen devrim, sıradan insanların çağlar boyu devam eden özgürlük, adalet ve insanca bir yaşam özlemlerinin yoğunlaşmış (zamanda ve mekânda yoğunlaşmış) bir ifadesidir. Normal zamanlarda damla damla (ama her zaman çok sınırlı ve çok geç) elde edilen kısmi reformların, hız kazanıp ansızın bir değişim çağlayanına, bir dönüşüm seline yol açarak "dünyayı sarstığı" ve "altüst etmekle" tehdit ettiği bir andır.

Elinizde tuttuğunuz bu kitap, geçmiş hakkındadır ama bugün içindir. Dünyayı araştırmakla yetinen akademisyenlere değil, onu değiştirmek isteyen eylemcilere yönelik bir kitaptır. Dünyayı değiştirmeliyiz çünkü Bolşeviklerin yıkmaya çalıştıkları dünya kapitalist sistemi, günümüzde insanlığın ve gezegenin esenliğine, hatta mevcudiyetine karşı bir varoluşsal tehdit, açık ve güncel bir tehlike sergilemektedir.

Dolayısıyla kitap, Devrim sonrasından çok ona giden yola ağırlık vermektedir. Bu bizim tarihteki yerimizi yansıtır; yapmamız gereken devrim önümüzde duruyor, onu geride bırakmış değiliz. Karşımızdaki ivedi sorunlar, devrim sırasında neler yapacağımızla değil, devrimi nasıl yapacağımızla ilgilidir; devrimden sonra dünyayı nasıl yeniden şekillendireceğimizden hiç bahsetmiyorum bile!

Dünyayı nasıl yeniden tasarlamamız gerektiğiyle ("kapitalizm sonrası" bir dünyanın neye benzeyeceğiyle) ilgili güncel tartışmaların birçoğunu bıktırıcı buluyorum. Çoğunun, sermaye ile devletin gücünden gözü korkan eylemcilerin geri çekilip ütopyacı fantezilere sığınmasından başka bir anlamı olmadığından kuşkulanıyorum. Bu tartışmaların, gerçek siyasi görevimizle, yani zenginlerle, bankalarla ve şirketlerle boy ölçüşebilecek kadar büyük kitle hareketleri kurma görevimizle yüzleşmekten kaçınmanın bir yolu olduğundan işkilleniyorum.

Dolayısıyla, bu kitap yalnızca bu göreve odaklanıyor. Kitap ütopyacı değildir çünkü tarihin en güçlü aşağıdan devrimini; sayıları milyonlarla ifade edilen sıradan insanların, örgütlenerek tarihin sahnesine çıktıkları ve kaderlerini kendi ellerine aldıkları bir anı anlatmaktadır. Devrim hâlâ canlıyken Rus halkı (Marx'ın 1871 Paris Komünü deneyimini anlatırkenki ifadesiyle) "cenneti fethetmiş", bunu yaptığımız takdirde nelerin mümkün olduğunu dünyaya göstermişti. Rus Devrimi, kitlesel halk

demokrasisinde içkin olan (insanlığın tüm sorunlarını çözmeye yönelik) muazzam toplumsal dönüşüm potansiyelini açığa çıkardı. İktidarı ele geçirdiğimizde neleri başarabileceğimizi bize gösterdi. Ama tam da antikapitalist bir devrimin (zorunlu bir gereksinim olmasına karşın) şu an için hâlâ uzak bir olasılık olması nedeniyledir ki Rus Devrimi ve sonrası kadar devrime hazırlıkla da kitabın ilgi odağındadır.

I. KISIM

KIVILCIM
1825-1916

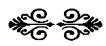

Ortaçağ mistisizmi: Kutsal bir dinî tasviri sallayarak geçen Çarın önünde eğilen Rus askerleri (üniformalı köylüler)

1. BÖLÜM

Rejim

Savaş kötü gittiğinden 130 milyon Rus'un ulu hükümdarı Çar komutayı bizzat üstlenmek üzere cepheye gitmişti. "Yeni bir sayfa açılıyor ve buraya ne yazılacağını yalnızca Yüce Tanrı biliyor" diyordu. Sarayda bıraktığı Çariçe, teskin edercesine şöyle yazıyordu: "Saltanatınızın ve Rus tarihinin görkemli bir sayfası olacak." Korkmasının gereksiz olduğunu çünkü "Dostumuzun sizin için ettiği dualar gece gündüz semaya yükseliyor ve Tanrı onları duyacaktır" diye ekliyordu Çariçe. Yola çıkmadan önce bu "Dost"un (Çarı "koruyup ona kılavuzluk etsin" diye) bizzat Çara kutsal bir dinî tasvir verdiğini kocasına hatırlatıyordu; daha sonra Çariçe, Sibirya köylüsü bir üfürükçü olan bu şahsın, yani Grigori Rasputin'in ellerinden aldığı bir elmayı gönderiyor, iradesi güçlensin diye bu elmayı yemesini kocasına ısrarla tavsiye ediyordu. Rasputin ayyaş, zampara ve şarlatan birisiydi. Kendisini dindar birisi gibi gösterip Çariçenin hemofili hastası oğlunu iyileştirebileceği iddiasıyla Saray'a girmeyi başarmış, Çariçenin en yakın akıl hocası olmuştu.[1]

Tüm bunlar ne zaman oluyordu? Kutsal dinî tasvirleri sallayarak savaşmaya giden ve mukaddes elmalardan yiyen bir hükümdar. 12. yüzyılda değil, 20. yüzyılın başında.

Romanov hanedanının son temsilcisi Çar II. Nikolay, önyargı ve batıl itikatlara gömülmüş, duygusuz bir beceriksiz; sa-

vaş ve devrim alevleri etrafında yükselirken kendi aptallığıyla felce uğramış, zayıf bir kişiydi. Alman eşi Çariçe Aleksandra aynı ölçüde kara cahil ve ahmak ama daha bildiğini okuyan birisiydi. Yetenekli insanlar Saraydan uzaklaştırılırken, yerlerini Aleksandra-Rasputin kliğinin seçtiği dalkavuklar, eski bir bakanın sözleriyle "cüzzamlı saray kamarillası"* doldurmuştu. Çariçenin sığ zihni bunu bir kuvvet kaynağı olarak yorumluyordu. "Sağlam durmak tek kurtuluş yolu" diyordu Çara. "Sen bir otokratsın ve bunu unutmaya cesaret edemezler." Çar "hepsini ezmeli"ydi çünkü o, "yokluğunda Rusya'nın ayakta kalamayacağı bir otokrat"tı. Rus sarayındaki bir Alman aristokratının açıkladığı üzere: "Rusya kırbaçla okşanmaya bayılır. Mizacı böyle. Müşfik bir sevgi, ardından cezalandırıp yönlendirmek için demir yumruk."[2] Son Romanov, demiryolları, çelik fabrikaları ve havan topları dünyasının zorluklarıyla işte böyle başa çıkıyordu: Ortaçağa özgü bir barbarlıkla.

Bu maskaralık nasıl açıklanabilir? 19. yüzyılın sonunda Rus sosyalist hareketinin kurucusu olan Georgiy Plehanov, Rusya'nın, "Asya ile karşılaştırıldığında fazla Avrupalılaşmış, Avrupa ile karşılaştırıldığında yetersiz Avrupalılaşmış" olduğunu düşünüyordu.[3] Sanayi çağına, 16. yüzyıldan miras kalmış bir mutlak hükümdar ve devlet-feodal toplum yapısıyla giren tarihsel bir melez yapı olduğunu ima ediyordu.

1917'de Rusya'da patlayan devrimi anlamak için işe "derin zaman" bakış açısıyla başlamalıyız —*Annales* geleneğinden Fransız tarihçilerin *la longue durée*** dedikleri anlamda. Eğer devrim "sıkıştırılmış" (bir yüzyıllık ilerlemenin bir yıllık başarı hâline gelmesi) tarihse, bunun böyle olmasının tek nedeni, uzun süredir biriken çelişkilerin artık kritik kütleye erişmiş olmasıdır.

---

* Hükümdarı perde arkasından yönlendiren başdanışman gibi kişilerden oluşan zümre -*çev.*

** Uzun dönem -*çev.*

Çarların otokrat yönetimi (ve Rusya'da düzenin dayandığı militarist tarz), üç etkenin etkileşiminin sonucuydu: ekonominin geriliği, sivil toplumun zayıflığı ve rakip güçlerle rekabet. Yaklaşan devrimci krizin fidanlığını oluşturduğu için gelin bu etkileşime daha yakından bakalım.

Eski Rusya

Çarlık Rusya'sı nihayetinde çeşitlilik gösteren bir coğrafyaya, çok sayıda etnisiteye ve ancak en iptidai düzeyde iletişim araçlarına sahip, devasa bir alanı kaplıyordu. Batıda Polonya ile Baltık Denizi'nden doğuda Pasifik Okyanusu'na, kuzeyde Kuzey Kutbu'nun buzlarla kaplı ıssız topraklarından güneyde Orta Asya'nın kızgın bozkırlarına uzanıyordu. Kışların soğuk, yazların sıcak geçtiği kara iklimi sertti. Ülkenin geniş toprak parçalarında (kuzeyin donmuş tundraları ve tayga ormanları) yaban hayatı hüküm sürüyordu. Geri kalan yerlerin çoğunda toprak verimsizdi. Tayganın yerini giderek karışık ormanlara bıraktığı, Eski Rusya'nın tarihsel kalbi olan ve Moskova'nın da içinde yer aldığı kuşak, humus açısından zayıf asitli toprağıyla kum ve kil yoğunluklu, bataklık ve taşkınlara maruz bir bölgedir. Ormanlık alanların uçsuz bucaksız bozkırlara açıldığı daha güneyde, toprağın daha verimli olduğu ama düzensiz yağışlar, kısa süren tarım sezonu ve (geçmişte) ilkel teknikler yüzünden tarımın zorlaştığı "kara toprak" bölgesi uzanır.

Toprak bol ama verimsiz olduğundan Rus tarımı yaygın [ekstansif] tarzda gelişmişti: Öncü köylüler, birbirini takip eden göç dalgalarıyla yeni çiftlikler kurmak üzere bakir bölgelere doğru yollara düşerlerdi. Düşük verim ayrıca çeşitlendirmeyi de teşvik ediyordu: Tarıma ilaveten kürk avcılığı, balıkçılık, arı yetiştiriciliği ve (aletler, ev eşyaları, elbiseler, dinî tasvirler, hatta müzik aletleri üreten) ev sanayileri bulunuyordu.

Köy insanı yoksul olabilirdi ama önemli ölçüde kendi kendine yeterliydi.

Uzaklık ve ulaşım zorluğuyla birleştiğinde bu, ticaretin ve kasabaların pek az geliştiği anlamına geliyordu. Rus halkının çoğu görece yalıtılmış durumda yaşıyordu. Sivil toplum dağınık ve örgütsüzdü.[4] 16-18. yüzyıllar arasında Kuzeybatı Avrupa'da kapitalizmin gelişimine önayak olan kesimler, yani bağımsız küçük çiftçiler sınıfı ve "makineciler", tüccar maceraperestler ve sanayi girişimcileri Eski Rusya'da hemen hiç yoktu. "Yalnızca Rus feodalizminin değil tüm eski Rus tarihinin de kısırlığı," diye yazıyordu Rus Devrimi'nin hem lideri hem de tarihçisi olan Leon Troçki, "en kasvetli ifadesini, ticaret ve zanaat merkezleri olarak gerçek Ortaçağ şehirlerinin yokluğunda bulur".[5]

Çarlık devletinin aşırı merkezileşmesi, Rus toplumunun atomize hâlini yansıtan madalyonun diğer yüzüydü. Çar otokrasisini mümkün kılan, şehir yaşamının durağanlığı, kültürün yokluğu, güçlü kamu kurumlarının gelişmesini engelleyen boşluktu. Ama Çarlık, babacan elini uzatacağı yerde aşırı yüklü bir katırı yürümeye zorlayan acımasız bir binici gibiydi; devlet, yönettiği uyuşuk insan kitlesini askerî bir makine hâline getirilecek hammaddeden ibaret görerek, kendi bağımsız tarihsel yolunu izliyordu. Rakip güçlerle sürdürdüğü jeopolitik rekabetin baskısı altındaki Çarlık devleti başlı başlına bir amaç hâline gelmişti. En derinlerdeki özü, siyasi-askerî birikimdi: İmparatorluk inşasının aracı olarak insan gücü ve askerî donanım biriktirme. Çarın varlığı halka hizmet etmek için değildi; aksine, halk Çara hizmet için vardı.

Son Çar II. Nikolay, en son ana kadar bu ilkeye sıkıca sarıldı. Britanya büyükelçisi Sir George Buchanan 1916 sonlarında, dört bir yanında memnuniyetsizliğin arttığı, Saray içerisinde bile giderek yalnızlaşan Çara, halkın güvenini geri kazanmak

için biraz çaba göstermesinin gerekip gerekmediğini sormuştu. Uzunca bir sessizliğin ardından Nikolay Romanov şöyle yanıt verdi: "Ne demek istiyorsun; *ben* mi halkımın güvenini geri kazanacağım, yoksa onlar mı *benim* güvenimi geri kazanacaklar?"[6]

İlkel teknikler, kırsal yoksulluk ve Ortaçağdan kalma altyapı nedeniyle küresel güç aygıtını ayakta tutmak için gereken kaynakları ancak olağanüstü acımasız bir rejim biriktirebilirdi. Rus savaş makinesinin yakıtı, köylülerin emeği ve kanıydı. 8.000 kilometre boyunca dağılmış yüz binlerce köyden bu kaynağın çekilip alınması kaçınılmaz olarak kaba ve vahşi bir yönteme dayanıyordu.

Gerilik ve militarizm bileşimi, Çarlık otokrasisine, Georgiy Plehanov ile birlikte dönemin diğer Marksistlerin "Asyalı" dedikleri niteliği kazandırıyordu. Rus tarihi Reform Hareketini hiç bilmezken, Aydınlanmayı kıyısından köşesinden tecrübe etmiş, Sanayi Devrimi'ni ise ancak oldukça gecikmeli yaşamıştı. Hollanda, İngiltere, Amerika ya da Fransa Devrimleriyle karşılaştırılabilecek bir durum kesinlikle söz konusu değildi. Çar, 1848'deki büyük "Halkların Baharı"nda (Paris, Berlin, Viyana, Budapeşte ve Roma'yı kasıp kavuran halk ayaklanması dalgası), "Avrupa'nın jandarması" olarak öne atılıp, barikatlardaki demokratik devrimcileri avlamak için köle ruhlu köylü askerlerini kullanmıştı.

Militarizm

Rus çarları, tarihî karakterlerini büyük ölçüde Moğol hanlarına borçludurlar. 13. yüzyılın başlarında Moğollar, bozkırların altını üstüne getirerek Asya boyunca uzanan bir imparatorluk kurmuşlardı. Moğol İmparatorluğu 13. yüzyılın ilerleyen bölümünde parçalandığında, Orta Asya'nın Kuzeybatısında "Altınordu" diye bilinen bir Moğol-Tatar (ya da Moğol-Türk) hanlığı ortaya çıktı. Rusya artbölgesinin derinlerinde yer almasıyla

bir ölçüde korunan ve topraklarından geçen ticaret yollarının zenginleştirdiği Moskova prensleri, Tatar efendilerine korkakça boyun eğmeleri, Marx'ın sözleriyle "cellat, yaltakçı ve köle ağası" olarak onlara hizmet etmeleri sayesinde Altınordu'nun sınırlarında kırılgan yarı bağımsızlıklarını korumayı başardılar. Ardından, Tatar gücünün zayıflamasıyla birlikte, "Asyalı" despotluğu kalıbında biçimlenmiş ve bir haydudun, bir kabadayının içgüdüleriyle donatılmış Moskova prensleri, kendi kendilerinin efendisi olarak sahneye çıktılar.[7]

Denizle bağlantısı olmayan, düşmanlarla çevrelenmiş, embriyo hâlindeki Moskof devleti, güneydoğuda dağılmakta olan Altınordu'nun Tatar hanlıklarına, batıda feodal Polonya-Litvanya krallığına ve kuzeyde ticaretle uğraşan Novgorod şehir devletine karşı varoluş kavgası vermek zorundaydı. Ulus devletin yaratılması esasen Büyük İvan'ın (1462-1505) eseriydi. Kendi hükümdarlığı ile oğlunun hükümdarlığı sırasında Moskof Prensliği'nin toprakları altı katına çıktı. Devlet büyüdükçe yeni bir bağımlı sınıf, feodal toprak sahipleri sınıfı oluşturuldu —hizmet karşılığında arazi sahibi olanlar.[8] Ama ardından daha büyük fetihler geldi.

Korkunç İvan (1533-84), kendini Çar ("Sezar") ilan eden ilk Moskof hükümdarıydı. Halkı kendisinden o kadar korkuyordu ki yaklaştığını haber vermek için kilise çanları çalınıyordu. Akli dengesi bozuk bir zorba olan Çar, merkezileşmiş bir diktatörlük yaratmak ve Moskof'un toprak büyüklüğünü 7 milyon km²'den iki katına çıkarmak için toplu katliamlara başvurdu. Novgorod bağımsızlığını kaybetti. Rakip Slav prenslerine ağır darbeler vuruldu. Çarın, top, misket tüfeği ve kutsal dinî tasvirlerle donatılmış Ortodoks Hristiyan askerleri, devletin sınırlarını Ural Dağları ile Hazar Denizi'ne kadar genişletmek için Altınordu'nun Müslüman atlı okçularını dağıttılar.

Bu fetih savaşlarını desteklemek üzere İvan, Moskof'u bir ordugâha çevirdi. *Boyarlar*ın (toprak sahibi soyluların) el konulan özel arazileri, hükümdarın kişisel mülkü hâline getirildi. Çar, "patrimonyal" devletin hem sahibi hem de hükümranı mertebesine yükseldi. Soylular, devlet görevlileri ile ordu subaylarından oluşan hizmet sınıfı hâline getirildiler. Kanuni buyrukla özgürlüklerini kaybeden köylüler serfliğe indirgenerek, toprağa bağlı hâle gelip toprak sahibinin, vergi tahsildarının ve askere alma çavuşunun esiri oldular. Şehirler de otokrasinin artan gücüne yenik düştüler. Novgorod 1570'te tahrip edildi, Ortaçağdan kalma ahşap binaları ateşe verildi, halkı esir alınıp haftalarca süren kanlı taşkınlıklar sırasında katliama maruz bırakıldı.[9]

Terör, Çarın çabalarını neredeyse boşa çıkaracaktı. Korkunç İvan'ın sınır tanımayan aşırılıkları, ölümünden sonra şiddetli tepkileri tetikledi; "Karışıklık Dönemi"nde hanedan üyeleri ve maceracılar sahipsiz taht için çekişirken, halktan asiler kırsal kesimin çoğunu ele geçirdiler ve ordu mensubu yağmacılar şehirleri talan edip köyleri ateşe verdiler. Rusya kendi içerisinde parçalanırken İsveçliler Novgorod'u, Polonyalılar Moskova'yı ele geçirdiler.

Ama yabancı işgalcilerin tecavüzüne maruz kalan Rusya, tarihinde çok sıklıkla yaşandığı üzere, kendi içerisinde umulmadık bir kuvvet birikimi sergiledi. Ortodoksluğun sancakları ve dinî tasvirleri arkasında toplanan bir kurtuluş ordusu ortaya çıktı. Ruslar Moskova'yı geri aldılar. Ardından Kremlin'de toplanan büyük meclis (*Zemski Sobor*), 21 Şubat 1613'te Mihail Romanov'u Çar ilan etti. Yeni hanedanlık 300 yıldan biraz uzun süre ayakta kalacaktı.[10]

Romanovların saltanatı, fedailere ve rahiplere dayanıyordu. Düsturları Otokrasi, Ortodoksluk ve milliyetçilik idi. Aristokrasi, devlet görevlileri sınıfı hâline geldi. Köylüler dağıtılıp köleleştirildi. Şehirler az sayıda ve küçüktü. Ticaret sıklıkla devletin

kontrolü altındaydı. Sivil toplum zayıf ve kayıtsızdı; girişkenlikten ve kendi kendine örgütlenme gücünden yoksundu. Rus yaşamının aktif kuvvetleri (dâhili süreçlere dinamizm kazandıran kuvvetler), Çarlık devleti ve yabancı güçlerin tehdidiydi. Böylece, üretim fazlaları siyasi-askerî birikim süreciyle yukarı doğru taşınırken, bu fazlaların kaynağı olan şehirlerle köylerin gelişmişlik düzeyi kahredici Ortaçağa takılıp kaldı.

15. yüzyılın ortasında Altınordu'nun boyunduruğundan kurtulduğu sırada Moskof yaklaşık Almanya büyüklüğündeydi. 1600'e gelindiğinde genişleyerek Avrupa'nın geri kalanının büyüklüğüne ulaşmıştı. 1650'de, Sibirya'yı da topraklarına katarak Avrupa'nın üç katı alana yayılmıştı. Bu iki yüzyıllık sürede Rus Çarları *her yıl* Hollanda kadar bir alanı topraklarına kattılar.[11]

Ancak, aynı dönemde Avrupa'nın kimi bölgeleri Rusya'dan çok daha hızlı gelişiyordu; silahlı kuvvetlerin modernleşmesi ve büyütülmesi acil bir zorunluluk hâline gelmişti. Askerî harcamalar, Büyük Petro'nun (1682-1725) hükümdarlığı sırasında devlet gelirlerinin beşte dördünden fazlasını tüketiyordu, ordunun büyüklüğü 300.000'i geçmişti ve devlet, bir yıl hariç olmak üzere her yıl savaş hâlindeydi. Vergi yükü üçe katlandı. Zorunlu askerlik (bir yerde yaşayan her bin kişiden üç kişinin askere alınması), yıllık askerlik uygulaması hâline geldi. Devlet feodalizmi bürokratikleşti: Çar Petro'nun "Rütbeler Tablosu", aynen bir Excel hesap çizelgesi gibi, yeni bir "Batılılaşmış" rütbeler, görevler ve ayrıcalıklar hiyerarşisi belirliyordu. St. Petersburg, Rusya'nın "Batıya açılan penceresi" olarak kuruldu —ama Asyalı despotluğunun acımasız zorunlu emek yöntemleriyle gerçekleştirildi bu. Çarlık Rusya'sı, asker bir otokratın, yüz milyonlarca köylüden vergi toplamak, onları zorla askere almak ve denetim altında tutmak için 100.000 toprak sahibi ile 50.000 bürokratı çalıştırdığı dev bir kışlayı andırmaktaydı.[12]

Büyük Kuzey Savaşı'nda (1700-21) İsveç'i yenen Petro, Baltık'ın doğu kıyısını fethedip Rusya'yı Avrupa'nın büyük güçlerinden biri hâline getirdi. Büyük Katerina döneminde (1762-96) Rus yayılmacılığı tekrar canlandı. Yıkılan Polonya Krallığı'nı Rusya, Prusya ve Avusturya aralarında bölüştüler. Osmanlı-Türk İmparatorluğu gerileme sürecine girmişti ve Rusya, Balkanlar, Kırım ve Kafkasya'da yeni topraklar kazandı. Ardından, 1812 ile 1814 arasında Rusya, Napolyon Fransa'sının yenilgisinde başrolü oynayarak, Avrupa'da 30 yıl sürecek gerici "taht ve mihrap" siyasetinin yerleşmesine yardımcı oldu.[13] Bundan böyle Çarlık Rusya'sı, Habsburg Avusturya'sı ile birlikte Avrupa kıtasında muhafazakârlığın iki ana dayanağından biri olacaktı. 1848 başlarında olabilecekleri inceleyen genç Friedrich Engels, demokratik devrimin yapılabilmesi için "Avusturya ile Rusya'nın barbar sürüleriyle savaşılması" gerekecek diyordu.[14]

Sanayileşme

Ama 19. yüzyıl ortası itibariyle askerî aygıt eskimeye yüz tutmuştu. Savaşların esasen zorla cephelere sürülüp düşman üzerine hücum ettirilen insan kitleleriyle yürütüldüğü zamanlarda Rusya avantajlı durumdaydı. Askerlerin kullandıkları misket tüfeklerle topları üretmek kolaydı. 1812 savaşının kazanılmasını sağlayan bu yöntemler, imparatorluğun 1860'lı ve 1870'li yıllarda bile Kafkasya ile Orta Asya'daki Müslüman hanlıklarla Türk boylarına karşı verdiği savaşlarda yeterli oluyordu. Bu dönemde diğerleri kadar saygın bir emperyalist olan Çar, Rusya'nın sınırlarını genişletmeye devam ediyordu; ta ki Pers, Afganistan ve Çin sınırlarına dayanıncaya kadar.

Ama başka yerlerde, diğer büyük güçlerle çatışan Rus İmparatorluk Ordusunun o kadar da yenilmez olmadığı ortaya çıkmıştı. Britanya ve Fransa işgal kuvvetleriyle kendi toprakla-

rında mücadele ettiği Kırım Savaşı'nda (1853-6) alınan yenilgi, ulusal krize dönüşecek askerî zayıflığı açığa çıkardı. Cepheye uzanan kara ve demiryolu hatları çok yetersizdi, ordunun ikmal hattı çökmüş, on binlerce asker soğuk, hastalık ve açlık yüzünden boşu boşuna hayatını kaybetmişti. Piyadeler modası geçmiş misket tüfeklerle teçhiz edildiğinden süngüyü mermiye yeğ tutan askerî doktrin hâlâ hâkimdi. Subayların çoğu cahil, yozlaşmış ve gaddardı. Sıradan askerler arasında sığırları andıran bir ruhsuzluk gözleniyordu. Orduyu bir arada tutan acımasız disiplindi. İzin verilen azami kırbaç sayısı 6.000 idi; birçok kez ölüm cezası veriliyordu. Kırım'da savaşan Lev Tolstoy, "bizimkisi bir ordu değil; disiplinle sindirilmiş, hırsızlarla köle tacirlerinin emir yağdırıp durduğu bir köle sürüsü" diyordu."[15]

Reform zorunluydu. Avrupa'nın diğer yerleri sanayileşirken Rusya yerinde sayıyordu. Batı Avrupa'nın kapitalist ulus devletleri ile Çarların Ortaçağ imparatorluğu arasındaki mesafe giderek açılıyordu. 19. yüzyılın sonunda büyük güç statüsü artık demiryollarına, havan toplarına ve makineli tüfeklere bağlıydı. Büyük bir güç olarak kalması için Rusya'nın bunlara sahip olması lazımdı, yani bunları üretmesi için kömür madenleri, çelik ve makine fabrikaları olmalıydı. Sanayi Devrimi artık bir ulusal varoluş sorunu hâline gelmişti.

Özel kesimin yeterli sermaye stokunun olmadığı Rusya'da ekonomik gelişme kendine özgü bir biçim aldı. 1891-1903 arasında hükümette ekonomiyle ilgili görevlerde bulunan Sergey Vitte'nin idaresinde Çarlık devleti, ileri düzeyde bir askerî-sınai kompleks inşa etmeye koyuldu. Vitte'nin 1899'da Çara yazdığı gizli bir notta yakındığı üzere:

> Rusya'nın Batı Avrupa ile ekonomik ilişkileri, sömürge ülkelerin metropol ülkelerle ilişkisine tıpa tıp benziyor. Ama ... Rusya, siyasi olarak bağımsız ve büyük bir güçtür; ekonomik bakımdan

> daha ileri devletlere ilelebet haraç ödememe hakkına ve kudretine sahiptir ... Rusya bizzat metropol bir ülke olmak istiyor.

Vitte büyük ölçekli devlet yatırımlarından başka bir alternatif olmadığını düşünüyordu; bunların finansmanı, yüksek vergilerle ve yabancı kredilerle karşılanacak, ithalatı engellemek için korumacı gümrük duvarları kullanılacaktı.

1892-1900 arasında, hükümet harcamalarının üçte ikisi, başta 20. yüzyıl sanayileşmesinin ana motoru olan demiryolları olmak üzere ekonomik gelişmeye ayrıldı. Rus demiryolu ağının uzunluğu 15 yıldan kısa bir sürede ikiye katlandı. Dökme demir üretimi 10 yılda üç katına çıktı. Vitte döneminde sanayinin yıllık büyüme hızı %8'di: O dönemde diğer büyük devletlerin hepsinden daha yüksek ve hangi standarda göre bakarsanız bakın müthiş bir hız. 1914'e gelindiğinde Rusya, sanayi üretiminde ABD, Almanya, Britanya ve Fransa'nın ardından 5. sırada yer alıyordu ama Avusturya-Macaristan, İtalya ve Japonya'yı geride bırakmıştı.

Katlanarak artan devlet borçları âdeta oluk oluk akan yabancı kredilerle karşılanıyordu. Özellikle Fransız finans kurumları, kendi ülkelerinden çok Rusya'ya borç vermeye hevesliydiler; Belçika, Almanya ve Britanya bankaları da yoğun şekilde yatırım yapıyorlardı. Yabancılar, Rus sermayesinin 1890'da üçte birini, 1900'de neredeyse yarısını temin ediyorlardı. Bu sermaye akımı, demiryolları ve bunun için gereken malzemeleri üreten ağır sanayilerin (kömür, demir, çelik, makine yapımı) yanı sıra tekstil, kimyasallar, petrol gibi diğer sektörlerin de finansman ihtiyaçlarını karşılıyordu. Örneğin, Rusya'da dokuma tezgâhı sayısı 1890-1900 arasında dörtte üç oranında arttı.[16]

Rusya'nın yeni sanayileri, dönemin en ileri olanlarıydı. Böylesi büyük ölçekli yatırımlar, büyük modern fabrikalar ve son teknoloji anlamına geliyordu. Rus kapitalizmi, sanayileşmenin ilk evrelerini tek bir hamleyle geçmeyi başarmıştı. Dolayısıyla,

1914'te 100'den az işçi çalıştıran küçük işletmeler ABD'de fabrika işçilerinin hâlâ %35'ini oluştururken, Rusya'da bu rakam yalnızca %18 idi. Bunun aksine, 1.000'den fazla işçi çalıştıran dev işletmelerin payı ABD'de %18 iken, Rusya'da %41'den fazlaydı.

Bu yeni sanayiler, bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıda, ekonomik bölgede toplanmıştı. Rusya'da sanayi işçilerinin üçte ikisi sadece üç merkezde çalışıyordu: St. Petersburg (metalürji, makine, silah), Moskova (tekstil, maden işleme, kimyasallar) ve Ukrayna Donbass (kömür, demir, kimyasallar). Rus Polonya'sı (tekstil, kömür, demir, kimyasallar), Urallar (madencilik, metalürji) ve Bakü (petrol), diğer önemli sanayi bölgeleriydi.[17]

Öte yandan, bir bütün olarak ele alındığında sanayi sektörü görece küçüktü; Rusların yaklaşık beşte dördü geçimini hâlâ topraktan sağlıyordu (ABD'de bu oran üçte birden azdı). Hızlı büyümeye karşın Rusya'nın altyapısı ve üretimi, Avrupa kapitalizminin hızla yükselen devi olan Emperyal Almanya'nın yanında cüce gibi kalıyordu. 1914'te savaşın eşiğindeyken Almanya'nın demiryolu yoğunluğu Rusya'nın 30 katından fazlaydı; Avusturya-Macaristan'ınki bile 18 katı kadardı. 20. yüzyılın başında Çarlık Rusya'sı, en ileri teknikler ile tarih öncesinden kalma geriliğin karışımından oluşan bir yerdi: Troçki'nin "birleşik ve eşitsiz gelişme" dediği durumun uç bir örneği.[18]

Mesele, yeni sanayilerin geniş, uyuşuk ve ilkel kırsal kesimle tezat oluşturmasından ibaret değildi. Gelenek ve modernlik her yere nüfuz etmişti; piyasa güçlerinin köylerde dayanışmayı aşındırması, genç köylüleri topraklarından ayrılıp Rusya'nın hızla büyüyen gecekondu şehirlerinde kurulu madenlere, fabrikalara ve maden işletmelerine akın akın göç etmek zorunda bırakması, toplumsal düzeni baştan aşağı sarsıyordu. Rusya'nın gecikmiş, önündekileri yakalamaya çalışan Sanayi Devrimi hız kazandıkça, Çarlığın temel çelişkisi (bir yanda rejimin büyük güç statüsü

ve bunun getirdiği jeopolitik zorunluluklar ile öte yanda ekonomi, toplum ve kültürün görece azgelişmişliği arasındaki çelişki) derinleşmeye devam etti. 1905'te, Uzakdoğu'daki askerî yenilginin Avrupa'da proleter devrimin pimini çekmesiyle birlikte bu çelişki de krizin patlamasıyla sonuçlandı.

1905 Devrimi

Rus emperyalizminin üç basınç noktası vardı: Karadeniz, Orta Asya ve Uzakdoğu. Karadeniz bölgesinde Rusya'nın gerileyen Osmanlı İmparatorluğu karşısındaki ilerleyişi, hem 1853-6 Kırım Savaşı hem de 1877-8 Osmanlı-Rus Savaşı [93 Harbi] sırasında Avrupalı diğer güçlerinin birlikteliğiyle önlenmişti. Orta Asya'nın fethinin önü de kesilmişti: Burada 19. yüzyıl boyunca Britanya ve Rusya, Pers bozkırları ile Afganistan dağlarında hüküm süren küçük krallıklar arasında, pata durumuyla sonuçlanan diplomatik bir "Büyük Oyun" sahneye koymuşlardı. Uzakdoğu daha fazla başarı vadediyor gibi gözüküyordu.

19. yüzyılın sonuna gelindiğinde, rakip güçlerin, kıyı boyunca bir dizi ticaret limanı kurmak üzere kadim imparatorluk topraklarından irice parçalar (dönemin diplomatik diliyle "imtiyazlar") koparmasıyla "Çin Kapışması" zaten çoktan başlamıştı. Kuzey Çin'deki kolay avantaların cazibesi, Çarlık devlet adamlarının dikkatini çekmiş ve Mançurya'dan geçerek Vladivostok'a uzanan Trans-Sibirya Demiryolu inşa edilmişti. Ama liman yılın üç ayında buz tutuyor ve yalnızca Japon Denizi'ne doğrudan erişim imkânı sunuyordu ki buradan Pasifik'e geçiş dar ve savunulması kolay Tsushima Boğazı yoluyla olabiliyordu. En büyük ödül, Liaotung Yarımadası'ndaki Port Arthur idi: Sarı Deniz kıyısındaki bir sıcak deniz limanı.[19]

Ama buraya göz dikmiş bir rakip vardı. 1894-5 savaşında Çin'in güçsüzlüğünü ortaya çıkarıp bundan istifade eden Japonya,

askerî gücü sayesinde Kore, Mançurya ve Port Arthur'a girmişti. O dönemde Rusya, Almanya ve Fransa'nın ortak deniz harekâtı yapma tehdidi, Japonları kazandıkları bu bölgelerden çekilmeye mecbur bırakmıştı. Bunun ardından Ruslar, Port Arthur'u kiralayarak, Trans-Sibirya hattına bağlanan bir demiryolu inşa ederek ve birliklerini Mançurya ile Kore içlerine sokarak, ortaya çıkan bu boşluğu doldurdular. Bu arada Japonlar, hızlandırılmış bir gemi yapımı programına başladılar. Sekiz yıl sonra artık hazırdılar ve 8 Şubat 1904'te Port Arthur'u koruyan Rus kuvvetlerine saldırarak Kuzey Çin kavgasını canlandırdılar.[20]

Savaş Ruslar açısından felaketle sonuçlandı. Japon kuvvetleri etkin, modern ve fazlasıyla istekliydiler. Ayrıca, anavatanlarına yakın olan savaşta tüm kuvvetleri seferber olmuştu. Bunun aksine, güçlerinin ancak bir kısmını seferber edebilen Ruslar, 8.000 km'lik demiryolu hattının en ucunda savaşmak zorundaydılar. Yerel ulaşım ve tedarikler yetersizdi, subaylar yozlaşmış ve kifayetsizdi, birlikleri yeterli teçhizata sahip değildi, kullanılan askerî taktiklerin modası geçmişti. Sibiryalı köylüler güçlü askerlerdi ama ne becerikli ne de hevesliydiler. Çarlığın, Japonya'nın ikinci derece bir Asya gücü olduğu varsayımı temelsiz çıkmıştı. Rusların Port Arthur'u boşaltıp Sarı Deniz'in 400 km kadar kuzeyine çekilmesine yol açan sarsıcı kara savaşı zaferlerinin ardından Japonlar, 27 Mayıs 1905'teki Tsushima Muharebesi'nde (yedi aylık yolculuğun ardından bölgeye henüz varmış olan) Rus Baltık Donanması'nı yok ettiler.[21] Bundan epey önce, Doğu'da alınan yenilgiyle ilgili haberlerin gelmesiyle Batı'da devrim patlak vermişti.

Japonya ile savaş başladığında Başbakan Plehve, "devrimin önünü kesmek için zafer kazanacağımız küçük bir savaşa ihtiyacımız var" diyordu.[22] Sonuçta savaş, Troçki'nin gözlemlediği üzere, "otokrasinin doğal yıkım sürecini büyük ölçüde hızlan-

dırdı".[23] Orta sınıftan liberallerin, uzlaşmaz rejim karşısında anayasa reformu kampanyasını yoğunlaştırmalarıyla birlikte 1904 sonbaharında askerî bozgun ve siyasi ajitasyon iç içe geçmişti. Aralık'ta Port Arthur'un Japonların eline geçtiği haberi geldi. 9 Ocak'ta St. Petersburg işçi sınıfı siyasi çekişmeye dâhil oldu. Kenar mahallelerdeki dört-beş toplanma yerinden yürüyüşe geçen işçiler, şehir merkezindeki Kışlık Saray'a doğru ilerlediler; yaklaşık 200.000 kişinin katıldığı eylem, Rus tarihinin en büyük gösterisiydi. Kısmen Çarlık polisinin enayi bir piyonu, kısmen de iyi niyetli bir halk adamı olan basit bir rahibin, Peder Gapon'un önderliğindeki kitle, bayramlık kıyafetlerini giymiş, ilahiler söylüyor, Çarın resimlerini ve Meryem Ana tasvirlerini taşıyordu. Kar altında ilerleyen, siyahlar içindeki kitle, dertlerine çare bulsun diye "Küçük Baba"larına ricada bulunmaya gelmişti.

Ardından "Kanlı Pazar" başladı. Kazaklar (karabina ve kılıçla silahlanmış süvariler), kalabalığın içine dalarak erkek, kadın, çocuk demeden herkesi yere devirmeye başladılar. Sağa sola kaçışan insanlar, Muhafız hatlarından açılan yaylım ateşiyle karşılaştılar. Zaman zaman, paniğe kapılmış kalabalığın etrafının çevrilip topluca katledildiği de oldu. Başka yerlerde, Kışlık Saray civarındaki sokaklarda insanlar rastgele öldürülüyordu. Tam olarak kaç kişinin hayatını kaybettiğini kimse bilmiyor ama sayı muhtemelen binden fazlaydı.[24]

Ertesi gün, katliamı protesto etmek amacıyla St. Petersburglu 125.000 işçi greve çıktı. O andan itibaren, çeşitli gelgitler olsa da, genel grevler ve gösteriler, köylü ayaklanmaları, asker isyanlarından oluşan devasa bir hareket dalga dalga Rusya'nın dört bir yanına yayıldı. O yılın sonbahar ayları hareketin doruk noktası oldu. Çarlık rejiminin başkentini, Ekim ortasından Aralık başına gelinceye kadar geçen 50 günlük dönemde fiilen (yaklaşık 200.000 işçiyi temsilen grev komitesi olarak ortaya çı-

kıp devrimci bir meclise evrilen) St. Petersburg İşçi Temsilcileri Sovyeti idare etti. St. Petersburg'da önce Ekim, sonra Kasım ayında düzenlenen kitlesel grevler ve Aralık başında Moskova'da patlak veren silahlı ayaklanma, rejime ağır darbe vurmuştu.

Ama hareket gerekli atılımı yapamadı ve rejim karşı saldırıya geçti. Ekim ayında, gizli polisin ve "Kara Yüzler" diye bilinen sağcı paramiliter güçlerin örgütlediği, Yahudileri hedef alan planlı katliamlarda yaklaşık 3.500 kişi hayatını kaybetti. Aralık başında St. Petersburg Sovyeti kapatıldı ve liderleri tutuklandı; Moskova'da işçi sınıfının yaşadığı kenar mahalleler top ateşine tutuldu ve tutuklular acımasızca vurularak katledildi. Ardından, ulusal isyanın ve köylü ayaklanmalarının güçlü olduğu bölgelere cezalandırma amaçlı askerî seferler düzenlendi (Polonya, Kafkasya ve Baltık bölgelerine; Sibirya'ya, orta kesimlerdeki ve Rusya Avrupa'sındaki kara topraklara). Sonuçta 15.000 ölü, 18.000 yaralı ve 79.000 tutukludan oluşan bir maliyet ortaya çıktı. Geri çekilen hareket, Çarlık terörünün darbeleri altında tümüyle çöktü. 1905'te Rusya'da grevler 24 milyon işgünü kaybına neden olurken, 1908'e gelindiğinde bu rakam 1 milyonun altına düşmüştü.[25]

Lenin, 1905'i Rus Devrimi'nin büyük "provası" olarak tanımlamıştı. Öyleydi. Savaş ve devrim sahnesinde Çarlığın çürümüşlüğü apaçık ortaya çıkmış, yıkılmasında rol alacak tüm oyuncular tanıtılmıştı —liberal burjuvazi, köylülük, işçiler, asker ve denizciler; kimi devrimci olan, kimi pek de devrimci olmayan siyasi partiler.

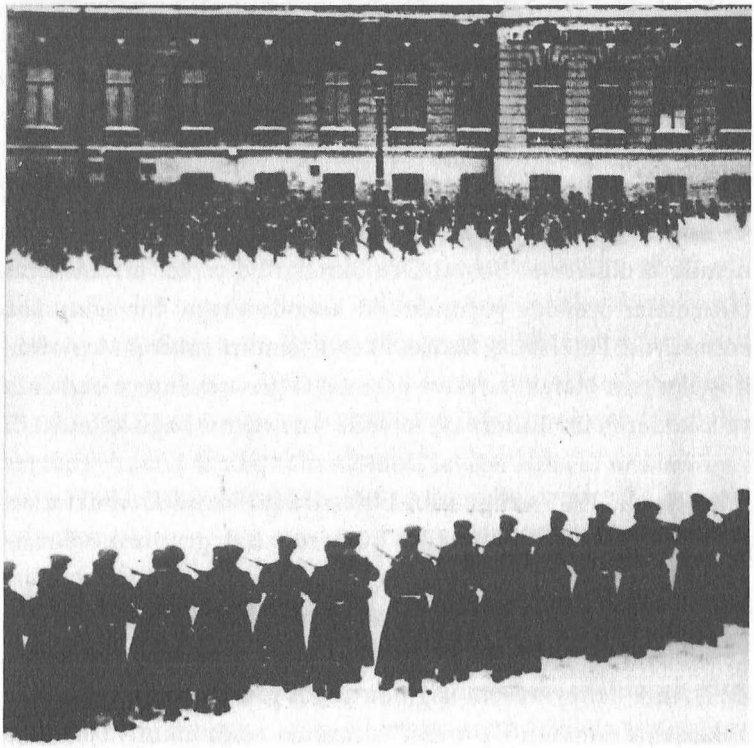
1905'in baş döndürücü olaylarının harekete geçirdiği milyonlar, her ne kadar gündelik yaşamın duyarsız rutinlerine geri döndülerse de aslında değişmişlerdi. Rejimle halkı artık bir kan ırmağı birbirinden ayırıyordu. İşçi sınıfı gösterilerinde bir daha asla Çarlığın ve Ortodoks inancının sembolleri arkasında

yürünmeyecekti. Keza halkın arasında, özellikle de şehir proletaryası saflarında, morali bozulmuş ve dağınık da olsa, 1905 deneyiminin çok daha yaygın bir devrimci yeraltı kadrosuna dönüştürdüğü binlerce eylemci bulunuyordu.

O hâlde 1905 yalnızca bir prova değil, aynı zamanda bir okuldu. Yenilmiş devrimcilerden oluşan küçük gruplar, gerek işçi mahallelerinde gizlice ev toplantıları yaptıklarında, gerekse sığındıkları yabancı ülkelerin şehirlerinde sürgün hayatı yaşarken bir araya geldiklerinde, yaşananların önemini ve neyin yanlış gittiğini tartıştılar.

Bugün bizim "devrimci sosyalistler" dediğimiz ama o dönemde kendilerine "Sosyal Demokratlar" diyenler arasında bu tartışmalar özellikle yoğundu. İki konuda yaygın bir uzlaşı söz konusuydu: Petersburg hareketi kendi kendini tüketip Moskovalı işçiler tam olarak harekete geçmeden geri çekilmeye başlamış ve askerler (yani üniformalı köylüler) de rejime bağlı kalmıştı.[26]

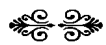
Bunların dışında Sosyal Demokratlar pek az konuda uzlaşabiliyorlardı. 1905 yangınının birleştirdiği Sosyal Demokratlar, ateşin sönmeye yüz tuttuğu o günlerde ufak gruplara bölünüyordu; ardından, yavaş yavaş üç farklı konumun etrafında toplanmaya başladılar. Rus tarihinin yüz yıllık muamması (zafer kazanabilmesi için Çarlık karşıtı devrim hangi biçimi almalıdır?), taze deneyimlerin ışığında şimdi yeniden şekilleniyordu. Yaklaşan dramanın ("provası" sırasında açığa çıkmış olan) dinamiğini en iyi kavrayan, onun canlı ruhunu ötekilerden çok daha fazla özümsemiş birisiydi: Kısa ömürlü St. Petersburg Sovyeti'nin fiilî lideri, 25 yaşındaki Yahudi aydını Lev Troçki. Ama onun sesi uzunca süre azınlıkta kalacaktı. Bunun nedenini anlamak için 1825 ile 1917 arasında Rus devrimci siyasetinin puslu dünyasına daha yakından bakmalıyız.

Kanlı Pazar:1905'te Çarın askerleri, St. Petersburg Kışlık Saray önünde toplanan göstericilere ateş açıyor

2. BÖLÜM

DEVRİMCİLER

Devrimler dünyayı her zaman gafil avlar. Devrimin fiilen başlamasından önce daima küçük bir azınlık olan devrimciler de gafil avlananların sıklıkla en başında gelirler. Keza devrim daima beklentileri boşa çıkarır: Devrimcilerin olacağını hayal ettiğinden hep farklı şekilde gerçekleşir. Marx'ın esin kaynağı olan büyük Alman felsefecisi Georg Hegel, "Minerva'nın baykuşu yalnızca akşam karanlığı çökünce kanatlarını çırpar" diyordu. Bilgeliğin deneyimi takip ettiğini söylemek istiyordu; önce eylem, sonra kavrayış. Bu Rus Devrimi için de doğruydu.

Oluncaya kadar nasıl olacağı hakkında hemen hiç kimsenin net bir görüşü yoktu —her ne kadar Çarlık karşıtı devrimciler arasında neredeyse yüz yıldır tartışma konusu olsa da. Ancak, yanlış önyargılar önemliydi çünkü gün gelip devrim olduğunda insanların nasıl hareket edeceklerini bu önyargılar etkiledi. Ardından olaylar çok hızlı akmaya başladı ve insanlar, yaşanan bir yığın şey ve çeşitli görüşlerin kakofonisi arasında sağlıklı düşünmekte zorlandılar. Böylece, eski varsayımlarına başvurdular. *Fiilî* devrimin hızına yetişemeyip, devrimin nasıl *olması gerektiğ*ine dair önyargılarına göre davrandılar. Böylelikle, gerçek deneyimle örtüşmeyen eski fikirler ilerlemeye engel hâline

geldi. Bu nedenledir ki 1917 sırasında rakip hiziplerin çatışmasını anlamak için Rus devrimci hareketinin geçmişi hakkında bir şeyler bilmek faydalı olacaktır.

Çarlık ile Rus *Narod*'u (halkı) arasındaki yüzyıllık mücadelede ilk darbe 14 Aralık 1825'te indirilmişti. Askerler, yeni çar I. Nikolay'a sadakat yemini etmek üzere St. Petersburg'un Senato Meydanı'nda toplanmıştı. Ama bazı askerler yemin etmeyi reddedince, çara bağlı askerlerle isyancı askerler açık alanda yaklaşık altı saat boyunca karşı karşıya geldiler. Güneş batarken teslim olma çağrılarını reddeden isyancıların top ateşine tutulmasıyla meydan sonunda temizlendi. Dekabrist [Aralıkçılar] İsyanı, neredeyse kurşun atılmadan çökmüştü. Ardından isyana karışan 600 kadar kişi yargılandı. Bunlardan altısı asılarak idam edildi, yüz kadarı Sibirya'ya sürgün edildi.

Dekabrist liderlerden albay Paul Pestel hatalarını şöyle ifade ediyordu: "Tohumu atmadan ekini biçmeye kalktık." St. Petersburg'daki Britanya elçisi yazdığı raporda hem doğru hem de kâhince tespitlerde bulunuyordu: "Bu son komplo, yönetimin ve önderlik edecek birinin olmaması yüzünden başarısız oldu; herhangi bir faydası olamayacak kadar zamansız bir kalkışmaydı ama bir gün önemli sonuçlar doğuracak tohumların atıldığını düşünüyorum."

18. yüzyıl Rus Aydınlanması yüzeysel kaldıysa da, Napolyon'a karşı savaşan soylu subaylar, toplumlarının görece geri kalmışlığıyla yüz yüze gelmişlerdi. Serflerden oluşan bir orduyu komuta ediyor ve yurttaş-askerler ordusuyla savaşa gidiyorlardı. Geri çekilen Fransız kuvvetlerinin peşinden Avrupa'nın kalbine doğru ilerleyip sonunda Paris'e girdikleri zaman şekillenmekte olan yeni bir dünyayla karşılaştılar. Böylece, değişim için planlar yapmaya başladılar. Subay ve beyefendi kişiler olarak, başı-

nı aristokratların çektiği bir komplonun yeterli olacağını hayal ettiler. Serfliğin lağvedilmesi ve cumhuriyetçi bir anayasanın kabulü, askerî darbeyle gerçekleşecekti. Dekabrist İsyanı, Lev Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ındaki Piyer Bezuhov karakteri gibi kişilerin başarısız devrimiydi: *Noblesse oblige** hissiyle hareket eden idealistlerin.

Mensubu oldukları aristokrat sınıf içerisinde azınlıkta olan komplocular, diğer sınıfların desteğinden de mahrumdular. Kendi aralarında bile bütünlüğü sağlayamamışlardı: Taraf değiştirenler yüzünden kan kaybetmiş, hayati önemdeki o Aralık gününde emirleri dinleyip dinlememe konusunda tereddüde düşmüşlerdi.[27] Ama unutulmadılar. Sürgüne gönderilmiş Dekabristlerden birisi, Aleksandr Puşkin'in kendilerine hitaben kaleme aldığı sempatik bir şiire cevaben "kıvılcım aniden parlayıp aleve dönüşecek" diye yazıyordu. 1900'de Rus Sosyal Demokratları devrimci bir gazete çıkarmaya başladıklarında gazetelerine *İskra* (*Kıvılcım*) adını verdiler çünkü Dekabrist ataları-na hayranlıkla bakıyorlardı. Önde gelen Bolşeviklerden Grigori Zinovyev onları "aristokrasinin kalburüstü kesimi", "kendi sınıflarıyla ilişkilerini kesmiş, ailelerinden kopmuş, ayrıcalıklarından vazgeçip otokrasiyle mücadeleye katılmış" insanlar olarak görüyordu.[28]

Radikal aydınlar kesimi

Başarısız isyanın ardından Rus radikalizmi salon toplantılarının mahremiyetine sığındı. Radikal görüşler aydınlar kesimi [entelijansiya] (yazarlar, profesyoneller, liberal burjuvazi, genç asiller) arasında yaygındı ama sıradan halka he-

* Soyluların, zayıf kesimleri kollamak, devleti korumak gibi ahlaki görevleri olduğu anlayışı *-çev.*

nüz sirayet etmemişti. Aleksandr Herzen (1812-70), bu aydın kesimin en parlak yıldızlarından birisiydi. Düşündüklerini açıkça ifade etme özgürlüğüne sahip olmak için daimî sürgün hayatını seçmişti. 1848 Devrimi sırasında Paris'te olan Herzen, ardından Rusya'da da dağıtımı yapılan *Kolokol* (*Çan*) gazetesini Londra'da yayınlamaya başladı. St. Petersburg Üniversitesi'nden atılan radikal öğrencilere ne yapmaları gerektiğini söylüyordu:

> Don ve Ural'dan Volga ve Dinyeper'e kadar uzanan engin vatanımızın her köşesinde sızlanmalar artıyor, homurtular yükseliyor. Uzun ve can sıkıcı bir sükûnetin ardından fırtınaya gebe, kabarmaya başlamış o büyük dalganın ilk gümbürtüsüdür bu. *V Narod*. Halka. Ey bilginin sürgünleri, sizin yeriniz işte orasıdır.[29]

Fikir buydu: *Narod*'a. Herzen'in çağrısı, tam da bu amaca sahip bir devrimciler kuşağı ortaya çıkaracaktı: Narodnikler.

Radikalizmin bir diğer ikonu Nikolay Çernişevski (1828-89) idi. 1862'de tutuklanıp Çarlığın St. Petersburg'daki acımasız hapishanesi Peter ve Paul Kalesi'nde yaklaşık iki yıl tutulan Çernişevski, en büyük eseri *Nasıl Yapmalı?*'yı* burada kaleme aldı. 20 yıl kürek cezasına çarptırılıp Sibirya'ya gönderildi. Çernişevski, radikal aydınlar kesiminde tavır değişikliğini temsil ediyordu. Herzen gibi "kırklarında olanlar" liberal romantiklerken, "altmışlarında olanlar" sosyalist devrimcilerdi. Genç Çernişevski, "'Hürriyet! Hürriyet!' diye bağırıp, insanların onda dokuzunun köle ve proleter olduğu toplumsal düzeni yıkmayan beyefendilerden hoşlanmıyorum" diye yazıyordu günlüğüne. "Önemli olan çarın ya da anayasanın olup olmadığı değil, bir sınıfın bir diğerinin kanını emmemesidir."[30]

Nasıl Yapmalı?'da önemsiz bir karakter olsa da, sınıfına yüz çevirmiş genç bir asil olan Rahmetov, Rus devrimcilerinin iki

* Türkçe'ye çevrildiği ismiyle *-çev.*

kuşak boyunca rol modeli oldu. "Sıradan insanların sevgisini ve saygısını kazanmak" isteyen Rahmetov, yalnızca basit yiyecekler yiyen, mavna hamalı olarak çalışan, içkiden uzak duran, hiç evlenmemiş, dünya nimetlerinden tümüyle elini eteğini çekmiş birisiydi. Bir kitabı bitirip diğerine başlıyor ama sadece özgün eserleri okuyordu; zamanını formalitelerle ve önemsiz şeylerle israf etmemek için kasten kaba bir tarz benimsemişti. Çernişevski, Rahmetov'u yeni ve özel bir tip olarak takdim eder:

> Sayıları az ama onlar sayesinde tüm insanların yaşamı zenginleşir; onlar da olmasa yaşam soluksuz kalırdı. Sayıları az ama başkalarının nefes almasını sağlayan da onlar; onlar olmasa insanlık boğulurdu. İyi ve dürüst insanlar pek çok ama Rahmetovlar az bulunur. Onlar en iyilerin en iyisi, başı çekenlerin lideri, toplumun değerli insanlarının en değerlisidir.[31]

Çernişevski'nin devrimcileri halkın kahraman savunucusu olarak resmetmesi okurlarını cezbediyordu çünkü onların durumunu idealleştiriyordu. Uzak geçmişte köylüler, kendi içlerinden çıkanların önderliğinde isyan etmişlerdi (1670'lerde Razin, 1700'lerde Bulavin, 1770'lerde Pugaçev). Ama Pugaçev'in 1775'te yenilmesi ile 1905 devriminin patlak vermesi arasında geçen sürede Rusya'da köylü isyanları yaşanmamıştı. 18. yüzyıl halk hareketleri liderlikten yoksundu ama 19. yüzyıl radikal aydınlar kesimi ise hareketten yoksundu.

Aydınlar kesimi bir sınıf değildir. Sınıfı, sömürüyü merkeze alan iktisadi süreçler ve toplumsal ilişkiler ortaya çıkarır. Aydınlar kesimi, meslek, eğitim ve yaşam tarzına göre tanımlanmış bir toplum katmanından başka bir şey değildir. Bir toplumsal sınıfın (köylülerin ya da proletaryanın, yani sanayi işçi sınıfının) topyekûn seferber olması, toplumu dönüştürebilir. Aydınlar kesiminin böyle bir gücü yoktur. Fikirler ortaya atıp

bunları yaymakla ilgilendiklerinden, başta (devlet kurumlarının karşısında) sivil toplum kurumlarının az gelişmiş olduğu yerlerde olmak üzere, çeşitli hoşnutsuzları dile getirecek eleştiriler üretebilirler. Böylece aydınlar kesimi "halkın sesi" hâline gelebilirler (ya da öyle olduklarını düşünebilirler). Ama ne kadar etkili olursa olsun eleştiri, çıkar çevrelerinin direnişini alt edecek kadar güçlü toplumsal kuvvetlerle bağlantılı olmadıkça etki yaratamaz. 19. yüzyıl boyunca radikal Rus aydınlar kesiminin karşı karşıya kaldığı açmaz işte buydu.

Şüphesiz, profesyonel eğitim almış insan sayısı artıyordu (hem devlet bürokrasisinin hem de sanayi ekonomisinin 1860-1900 arasında yaklaşık 20.000'den 85.000'e büyümesiyle). Bunların neredeyse 50.000'i yerel yönetim kurumlarında (*zemstvo*) öğretmen, doktor, mühendis, tarımbilimci ve istatistikçi olarak çalışıyordu. Profesyonel emek ihtiyacını karşılamak üzere yüzyılın başında Rusya'da 52 yükseköğretim kurumunda 25.000 öğrenci okuyordu. Bu büyüyen aydınlar kesimi, *zemstvo*'da, üniversitelerde ve çok sayıdaki yarı gizli tartışma "grupları" içerisinde bir araya geliyor; "şişman dergi" diye bilinen bir yığın radikal dergide yayınlanmış polemikleri tartışıyorlardı.[32]

Ama toplumun bu ara katmanının ortak bir görüşü yoktu. Soylular ve aydınlar kesimi çakışıyordu, özellikle de toprak sahibi sınıfın geleneksel olarak devlet görevlerine hâkim olduğu kırsal kesimde. Hükümetin üst kademeleri hâlâ aristokrat ağırlıklıydı, bürokrasi katı bir rütbe ve unvan hiyerarşisine göre düzenlenmişti ve okumuşların çoğu, toplumsal kökenleri ne olursa olsun, bu çerçeve içerisinde yükselmeyi amaçlıyordu. Hiç de şaşılmayacak şekilde çoğu su katılmamış gericilerdi; mistik bir muhafazakâr-milliyetçi Pan-Slavizmi [Slavcılık] benimsiyorlardı ki uygulamada bu Çarlığın, Rus Ortodoksluğu'nun ve "Kara Yüzler"in (Yahudi karşıtı canilerden oluşan yarı resmî parami-

liter çeteler) desteklenmesine dönüşüyordu. Bunlar şüphesiz ki azınlıkta kalıyorlardı ama ister soylu isterse burjuva kökenli olsunlar, seçkinlerin çoğu ılımlıydı; en iyi durumda, parlamenter hükümeti savunan Çarlık karşıtı liberallerdi.[33] Rus yaşamının bu akımı nihayetinde siyasi ifadesini 1905'te kurulan bir liberal burjuva örgütü olan Anayasal Demokrat Parti'de (Kadetler) buldu. Rus aydınlar kesimi arasında toplumsal devrimi destekleyenler azınlıktı. Ama otokrasinin nasıl devrileceği, Rusya'nın nasıl dönüştürüleceği ile ilgili ateşli tartışmalar bu grup içerisinde yapılıyordu. Büyük devrimci liderlerin neredeyse hepsi yine bu gruptan çıkacaktı.

Radikallerin çoğu Narodnik ("Halkçı") idi. Rusya 1914'te bile ağırlıklı olarak bir tarım ve köylü ülkesiydi; geleneksel, kapitalizm öncesinin köy komünü (*mir*), daha kapsamlı bir toplumsal reform modeli sunuyor gibiydi. Narodniklerin kafasında Çarı, toprak ağalarını ve rahipleri devirecek bir köylü devrimi; köyleri, özgür çiftlikleri ve yerel üretimi temel alan bir devrim sonrası ütopyası vardı.

Ama Rusya kırsalının karanlık yığınları (yani köylüler, Rusçası ile *mujikler*) nasıl harekete geçirilecekti? 1874'te yaklaşık 2.500 radikal, köylüler arasında devrimci fikirleri yaymak amacıyla çoğunlukla köylü kıyafetleri giyerek taşraya yollandılar, kelimenin tam anlamıyla "halka gittiler". Kimileri, örneğin Çar aleyhinde konuşanlar ya da Tanrının varlığını inkâr edenler, yetkililere ihbar edildi. Ekonomik sıkıntılara odaklanan kimileriyse daha iyi karşılandı. Ama hepsi bu kadardı: Örgütlenme oluşturulamadı, mücadelenin kıvılcımı ateşlenemedi. Böyle olmasına rağmen yetkililer işi şansa bırakmadılar; tüm hareketi bir devrim girişimi gibi gördüler ve sonbahara gelindiğinde 1.500'den fazla genci tutuklamışlardı. Ertesi yıl yapılan ikinci "halka gitme" de benzer şekilde sonuçlandı.[34]

Başka yöntemler de denendi. 6 Aralık 1876'da, genç bir öğrenci olan Georgiy Plehanov'un konuşmasını dinlemek üzere St. Petersburg'un Kazan Katedrali önünde küçük (muhtemelen yüzden az kişi vardı) bir gösteri düzenlendi ve üzerinde "Toprak ve Hürriyet" yazılı bir kızıl pankart açıldı. Aralarında "eylemli propaganda" taraftarları da vardı. Köylerin ataletinin hüsrana uğrattığı bu kesim, devrimi ateşlemek için tedhiş eylemleri yapılması gerektiğini savunuyordu. Düşünceleri net değildi ama özünde tedhiş eylemlerinin devleti istikrarsızlığa sürükleyip onun zayıflığını ve baskıcı niteliğini açığa çıkaracağı, kahramanca davranışların köylülere esin kaynağı olacağı fikri hâkimdi. Kazan Katedrali gösterisi elbette polis tarafından dağıtıldı. "Toprak ve Hürriyet", gizli yeraltı örgütlenmesinin adı hâline geldi. Ama grup çok geçmeden bölündü. Kırsal kesimde propaganda faaliyetlerine ağırlık verilmesi gerektiğini savunan "Kara Paylaşım" hizbinin ömrü kısa oldu. Öte yandan, "Halkın İradesi" (Narodnya Volya) taraftarları, ki 200 kadar militan kadrosu vardı, 1881'de Çar II. Aleksandr'ı öldüren bombalı saldırıyla doruk noktasına ulaşan bir dizi sansasyonel suikast gerçekleştirdi.[35]

İşe yaramadı. Tedhiş eylemlerinin *modus operandi*'si [işleyiş tarzı], güvenlik amacıyla kitlelerle bağın kesilmesini gerektirir; bu durumda kitleler, eylemleri onaylasalar bile izleyici olarak kalmaya mahkûm olurlar. Öte yandan devlet, her türlü muhalefet biçimine yoğun baskı uygulamasına meşruiyet kazandırmak için bu "öfke"den faydalanabilir. Nitekim öyle oldu. Çarın suikastla öldürülmesi bile devrimi tetikleyemedi. Bunun yerine, hükümetin, sonraki on yıllık dönemde tam anlamıyla bir polis devleti kurmasına mazeret sağlamış oldu. Tüm siyasi faaliyetler fiilen yasaklandı; ciddi ölçüde büyüyen polis aygıtına, "devlete karşı işlenen suçlar"la mücadele ederken takip, arama, tutuk-

lama, sorgulama, hapsetme ve sürgüne gönderme konularında sınırsız yetkiler tanındı. Çok az sayıdaki devrimcinin izlenip yakalanması için sıradan yurttaşların iş hayatları, hareketleri ve boş zamanları resmî onaya tabi kılındı ve kısıtlamalarla kuşatıldı. Bir avuç silahlı eylemciyi durdurmak amacıyla Rusya'da yaşayan 130 milyon kişinin ruhsat, pasaport ya da hükümet damgası olmadan hiçbir şey yapmasına izin verilmedi.[36]

Aydınlar kesiminin en cesur olanları, Çarlığı halka seslenerek ve bombayla alaşağı etmeye çalıştılar. Elde ettikleri tek sonuç, polis devletinin kendilerini yok etmesi oldu. Canlandırmak istedikleri *mujik* yığınları, siyasi uykusuna devam etti. Bunun nedeni neydi?

Köylülük

Tarımın rutin işleri ve toplumsal yalıtılmışlık koşulları, köylü hayatını şekillendiriyordu. Uzun, soğuk kış mevsimi ağırlıklı olarak ev içerisinde, topraktan yapılmış fırınlarla ısıtılan ahşap kulübelerde, zanaat işleri ve tamiratla uğraşarak, dinlenerek ve uyuyarak, hikâyeler anlatarak, sarhoş olana kadar içki içerek geçiriliyordu. Karların erimesiyle bahar aniden geliyordu; ırmaklardaki buzlar çözülüyor, sular arazileri basıyor, ardından donmuş toprak yeşile bürünüyordu. Nisan'dan Eylül'e kadar süren kısa tarım mevsiminde dur durak bilmeden çalışılıyordu. Tipik olarak Rus köylüleri, üç yıllık bir döngüye göre ekim yapıyorlardı; bir tarlaya baharlık yulaf, ikincisine kışlık pirinç ekilirken üçüncüsü nadasa bırakılıyordu: ilkel, düşük verimli, Ortaçağdan kalma bir sistem.[37]

Köyler sürekli olarak yoksulluğun, açlığın ve hastalıkların pençesindeydi. Tek güç kaynağı atlardı ama 1880'lerde her üç köylüden birinin atı yoktu: Sabanlarını kendileri çekmek zorundaydılar. 1898'de Vitte, "Ekselansları, 130 milyon tebaanız

var" diye yazıyordu Çara. "Bunlardan ancak yarısı geçinebiliyor; gerisi ot gibi yaşıyor." 1905 tarihli bir polis raporunda şöyle deniyordu:

> Köylülerin çoğunlukla ekecek yeterli toprağı olmuyor ve yıl boyunca yiyecek, giyecek ihtiyaçlarını karşılayamıyor, evlerini ısıtamıyor, aletlerini yenileyip hayvanlarını besleyemiyor, kenara tohumluk ayıramıyor ve son olarak, devlete, zemstvo'ya ve komüne vergilerini ödeyemiyor, yükümlülüklerini yerine getiremiyorlar.[38]

Birleşik aile ve köy komünü, köylülerin neredeyse yegâne sosyal ortamıydı; kendi kimliklerinin silikleştiği bu ortamın sağladığı güvenlik anlayışıyla dışarıdaki dünyaya şüpheyle bakıyorlardı. Çoğu, "Küçük Baba"larına sadıktı; şikâyetlerini saraya iletirlerse kendilerini içtenlikle karşılayacağından emin oldukları "Küçük Baba"ları, toprak ağalarıyla devlet görevlilerinin onun adına yaptıkları adaletsizliklerden haberi olsaydı müthiş öfkelenecekti, öyle düşünüyorlardı. Daha dindar olanların bıktırıcı kadercilikleri, Rus Ortodoksluğu'nun ritüellerinde (tütsüler, dinî tasvirler ve cehalet) ifadesini buluyorlardı. Birçoğu okuryazar değildi, zaten köylere tek tük gazete geliyordu. Umutsuzluğu daha derin olanlar teselliyi şişelerde arıyordu.[39] 1870'lerin başlarında Narodnik misyonerlerin, başka bir dünyadanmış gibi gözüken bu egzotik yaratıkların duvara toslamasına pek şaşmamak gerek.

Bununla beraber, *mujik*lerin memnuniyetsizliği giderek artıyordu. Serflik, yetkililerin isyan korkusu yüzünden 1861'de lağvedilmişti. 1856'da Çar II. Aleksandr, "serfliğin aşağıdan kendi kendine yıkılmasını beklemektense, yukarıdan emirle lağvedilmesi daha iyidir" diyordu, Moskova'nın ileri gelenleriyle yaptığı bir toplantıda. Bir diğer sebep, Rus silahlı kuvvetlerinin içler acısı durumuydu. Felaketle sonuçlanan Kırım

Savaşı'nın ertesinde, Çarlık devleti askere aldıklarının niteliğini acilen iyileştirmek zorundaydı: Sindirilmiş serflerden iyi asker çıkmıyordu.[40]

Ama köylülerin daha iyi bir yaşam umutları (hem serfliğin lağvedilmesi hem de herkese makul büyüklükte bir çiftlik verecek "Kara Paylaşım") boşa çıktı. Özgürlük Fermanı, toprak ağalarının beratına dönüşüvermişti. Soylular, eşraf ve zengin çiftçiler, mera ve ormanlık alanların çoğu dâhil, toprakların üçte ikisini ellerinde tuttular. Sonuçta, Avrupa Rusya'sında en zengin 30.000 çiftçi ailesi 76 milyon hektar toprağın sahibi olurken, 10,5 milyon kadar köylü hane halkı ancak bir parça daha fazla (82 milyon hektar) toprağa sahipti. Hatta köylüler, kendilerine tahsis edilen üçte birlik kısmın da bedelini ödemek zorundaydılar. Hükümet, toprak ağalarının arazi bedelinin %80'ini peşin öderken, köylülerin bu parayı 49 yıl içerisinde "tazminat ödemesi" biçiminde geri ödemesini şart koşuyordu. Köylüler, satın alma fiyatının geri kalan %20'sini para ya da mal olarak doğrudan toprak ağasına ödüyorlardı. Sonuçta, serflikten "özgürleşme" sonrasında köylülük, hem toprak azlığı hem de borç geri ödemeleri yüzünden kötürüm kaldı. Bu nedenle çoğu, büyük toprak sahiplerinin esiri olmaya devam etti, siyasi-hukuki serflik dayatmasının yerini ekonomik zorlama aldı. Böylece, köylerde yoksulluk derinleşti. Kronik yetersiz beslenme yüzünden ölüm oranı 1800-80 arasında yaklaşık üçte bir oranında arttı. 1900'ler civarında Rus kırsalını ziyaret edenler, *mujik*i somurtkan ve saldırgan görüyorlardı.[41]

Serfliğin lağvedilmesinin başka bir etkisi daha oldu: Kapitalist çiftçiliğin gelişimini hızlandırarak, köylerdeki zengin köylü azınlık (*kulak*lar) ile geri kalanlar arasındaki bölünmeyi büyüttü. Rus devrimcisi Vladimir Lenin, *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi*'nde (1898) bu süreci analiz ediyordu. Her beş

köylüden birinin, kırsal "küçük burjuvazi"yi (küçük işletme sahipleri sınıfını) meydana getirdiğini gözlemlemişti; bunlar kapitalist çiftçiler sınıfına evrilmekteydiler. Büyük çiftlikleri vardı ve sıklıkla başkalarının arazilerini de kiralıyorlardı; (taşıma gücü için) yeterli ata, (gübre için) büyükbaş hayvana ve (madenî saban gibi) tarım aletlerine sahiplerdi; işler yoğunlaştığında sıklıkla ilave işçi tutuyorlardı. Ama köylülerin tam yarısı, temel geçimlerini karşılamaya bile yetmeyecek kadar az mülke sahipti. Toprak kiralamaya, emeklerini satmaya, gelirlerini zanaat işleriyle desteklemeye ya da her baharda Ukrayna'nın ticari malikânelerinde iş aramak üzere güneye göç eden yoksul emekçilere katılmaya mecbur kalıyorlardı. Lenin'e göre "... köy komünlerindeki köylü üyelerin gerçek ekonomik gelişme eğilimi, kır burjuvazisi [büyük işletme sahipleri sınıfı] oluşumu ve çiftçi kitlesinin en yoksul olanlarının proletarya [ücretli emekçi sınıfı] saflarına itilmesi doğrultusundadır". Narodniklerin tahayyül ettikleri gibi köy komününün sosyalizme giden kestirme yol olması yerine "Rusya'da serfliğin kabuğunu kırıp ortaya çıkan yeni ekonomik organizma, ticari tarım ve kapitalizmdir".[42]

Bu eğilim başkalarının da dikkatini çekmişti. Ama Lenin ortaya çıkmakta olan kır proletaryasında devrimci potansiyeli tespit ederken, Çarın bakanları ise köylü küçük burjuvazide muhtemel müttefiklerini görüyorlardı. 1905'in bahar ateşiyle birlikte köylüler, malikâneleri yakıp yağmalayarak ve uzun süredir kendilerinden esirgenen topraklara el koyarak devrime katıldılar. Düzen yeniden sağlanınca hükümet geç kalmış tarım reformunu gerçekleştirdi; tazminat ödemeleri kaldırıldı, köylülerin el koydukları toprakları sahiplenmelerine ve komünden ayrılmalarına izin verildi, ilave toprak satın alımları için kaynak sağlandı. Çiftliklerin özelleştirilip devlet deneti-

minden çıkmasıyla birlikte köy de toprak ve emek üzerindeki kontrolünü kaybetti. Mera ve ağaçlık alanların komünal kontrolü, ekilebilir arazilerin belirli aralıklarla yeniden pay edilmesi yerine çiftlikler, birey olarak köylülerin münhasıran özel mülkiyeti hâline geldi. Reform, 12 milyon köylü hane halkını ve 130 milyon hektar alanı ilgilendiriyordu. 1916'ya gelindiğinde bağımsız köylüler, Avrupa Rusya'sında özel mülkiyette olan tarıma elverişli toprakların üçte ikisine sahipti, geri kalan toprakların büyük kısmını kiralayarak işletiyor ve canlı hayvanların %90'ını ellerinde bulunduruyordu.[43] Bu politikanın başlıca mimarı olan Bakan Stolipin, Lenin'e göre "toprak ağası tipinin burjuvaziye evrilmesi" için çabalıyordu; amacı, yeni tarım girişimcileri sınıfı içerisinde Çarı destekleyen bir taban oluşturarak, "eski otokrasiyi bir burjuva monarşisine dönüştürmek"ti.[44]

Stolipin başarısız oldu (ve Lenin, onun ne kadar yol almış olduğunu yanlış değerlendirdi). 1905'te kazanılan imtiyazlarla kendine güveni yerine gelen ve güçlenen köylüler, yarım bıraktıkları işi tamamlayarak devlet ormanlarına, büyük toprak ağalarının arazilerine ve ticari malikânelerin ambarlarına el koymak (yani Rusya kırsalında geriye kalmış büyük ölçekli mülkleri tasfiye etmek) üzere 1917'de devrime katılacaklardı.[45] Köyün zengin köylülerle geri kalanlar arasında kendi içerisinde bölünmesi ve yeni, modern türde bir sınıf savaşına gömülüp kalması yerine feodal geçmişten miras kalan eski hesapların kapatılmasının yolunu tuttular. Orta köylülerin hâlâ toprağı vardı ve daha fazlasını istiyorlardı. Yoksul köylüler, kendilerine ait bir çiftliğin hayalini kuruyorlardı. Ne Stolipin'in amaçladığı zengin köylülerin "burjuvalaşması" ne de Lenin'in tahayyül ettiği yoksulların "proleterleşmesi", Ortaçağdan kalma köy dayanışmasını henüz parçalayabilmişti.

Rus köylüleri, Marx'ın bir keresinde Fransız köylüleri için söylediği gibi hâlâ "bir çuval patates"ti; *per se* [kendi başına] kolektif olmayıp, güncel durumun gereği ya da küçük mülk sahibi olma umuduyla bir sınıf olarak bir araya gelmiş bireyler kitlesi.

> Milyonlarca aile, hem kendi yaşam tarzlarını, çıkarlarını ve kültürel oluşumlarını diğer sınıflarınkinden ayıran, hem de kendilerini bu sınıflarla karşı karşıya getiren ekonomik koşullarda yaşadıkları ölçüde, bir sınıf meydana getirirler. Ama hem bu küçük köylü mülk sahipleri arasında sadece yerel bir bağ olması, hem de çıkar özdeşliklerinin onlar arasında topluluk duygusu, ulusal bağ ya da siyasi örgütlenme yaratamaması ölçüsünde de bir sınıf meydana getirmezler. Bunun içindir ki sınıf çıkarlarını kendi adlarına ... savunmaktan acizdiler. Onlar kendi kendilerini temsil edemezler, temsil edilmek zorundadırlar.[46]

Köylüler Rus toplumunun ezici çoğunluğunu oluşturuyordu ama dağınık, yalıtılmış hâldeydiler ve dar görüşlüydüler. Devrimci eylemler yapabilirlerdi: 1905 bunu ispatlamıştı. Ama toprağa el koyup aralarında paylaştıkları zaman devrimlerinin sona ereceğini düşünüyorlardı. Eğer şehirler ele geçirilmemişse, Çarlık devleti ayakta kalacaktı; bu durumda da askerler, er ya da geç, köylerde "düzeni yeniden sağlamaya" geleceklerdi. Başarılı bir devrim, merkezileşmiş bir ulusal liderlik gerektiriyordu. Bunu kim sağlayacaktı?

Sosyal Demokratlar

Köylü isyanı, Rus Devrimi'nin temel koşuluydu. Bu olmadan, ağırlıklı olarak zorunlu askerlik görevini yapan köylülerden oluşan ordu rejime bağlı kalacak ve devrimcileri hiç çekinmeden vurup öldürecekti. Ama bu yeterli koşul değildi çünkü sınıfsal bir ortaklaşmadan ziyade küçük mülk sahiplerinin bir

karışımından ibaret olan köylüler, kendi devrimci partilerini ve liderlerini yaratamazdı. Dışarıdan (şehirlerden) birilerinin onlara liderlik etmesi gerekliydi. Narodnikler bu sorunla uğraştılar ama başarılı olamadılar. Köylülüğün devrimci potansiyelini ve köy komününün sosyalist niteliğini abartırken, kendilerini ya söylevlerle ya da doğrudan eylemle köylülerin toprak savaşını tetiklemeye yeterli, küçük bir radikal aydınlar partisi olarak hayal ettiler. 1880'lerin başlarında şiddetli polis baskısıyla karşılaştıklarında başarısız oldukları ortadaydı. 1870'lerin bazı Narodnikleri şimdi 1880'lerin Sosyal Demokratları olmuştu. Bunlardan en önemlisi, 1883'te St. Petersburg'da Emeğin Kurtuluşu Grubu'nu kuran ve yine aynı yıl, Rus Marksizminin ilk önemli çalışması olan *Sosyalizm ve Siyasi Mücadele*'yi yayınlayan Georgiy Plehanov'du.[47]

Tüm Sosyal Demokratlar (yani yüz yıl öncenin sosyalistleri), yaklaşan devrime kırların değil, şehirlerin önderlik edeceğini kabul ediyordu. Ama bunun ötesine geçildiğinde anlaşmazlıklar baş gösteriyordu. Çoğu, Rusya'nın geri kalmışlığı yüzünden ancak "burjuva devrimi"nin mümkün olduğuna inanıyordu. Buna göre Çarlık yıkılacak, parlamenter demokrasi kurulup temel yurttaşlık hakları tanınacak ve hem şehirlerde hem de kırsal kesimde feodalizmden artakalan her şey yok edilecekti. Ardından kapitalizmin hızla gelişmesi, sosyalizmi getirecek yeni bir devrimin ön koşullarını (en azından uzun dönemde) yaratacaktı. Ama başlangıçtaki bu "burjuva devrimi"ne kim önderlik edecekti? Bu soru etrafında iki hizip oluştu.

Menşevikler diye bilinen daha ılımlı hizip, 1905'ten sonra Kadet Partisi'nin temsil ettiği liberal burjuvazinin Çarlıkla mücadelede başı çekeceğini; Sosyal Demokratların görevinin, (liberal) kapitalistler ile (sosyalist) işçiler arasındaki sınıf ittifakını parçalayabilecek "aşırılıklar"dan ve "aşırı uca savrulmalar"dan

kaçınarak liberal burjuvaziyi desteklemek olduğunu savunuyorlardı. "Bu nedenle," diyordu Menşevikler, "Sosyal Demokrasi geçici hükümette iktidarı ele geçirmeyi ve iktidar ortağı olmayı amaçlamamalı, aşırı devrimci muhalefet partisi olarak kalmalıdır". Aksini yapmak, yani bizzat devlet iktidarını hedeflemek felaketle sonuçlanacaktı çünkü Sosyal Demokratlar, "sosyalizmin kurulması dâhil olmak üzere işçi sınıfının acil ihtiyaçlarını karşılayamayacak ... ve ... burjuva sınıfların ürküp devrimden geri çekilmesine, böylece de [devrimin] etki alanının daralmasına neden olacaktır".[48]

Bolşevikler diye bilinen daha radikal hizipse tam tersini savunarak, Rus burjuvazisinin küçük ve güçsüz olduğunu, Çarlığa ve yabancı sermayeye fazlasıyla bağımlı olduğunu, büyük mülk sahipleri sınıfı olarak devrimci kalkışma olasılığı karşısında dehşete düştüklerini iddia ediyorlardı; sonuçta devrime, kısa dönemli amacı itibariyle ister istemez "burjuva" damgası taşıyacak olsa da, köylülerle ittifak kuran işçi sınıfı önderlik edecektir. Lenin, *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*'nde, "Çarlığa karşı kesin zafer kazanabilecek yegâne kuvvet halktır, yani proletarya ve köylülüktür ... Devrimin Çarlığa karşı kesin zafer kazanması, proletarya ile köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğünün kurulması anlamına gelir" diyordu.[49]

İfade tarzı talihsizdi. Ancak, herhangi bir halk iktidarı biçiminin "diktatörlük" olarak tanımlanması, Marx'ın zamanından beridir devrimciler arasında yaygın bir uygulamaydı. Burada kastedilen ne otokrasi ne de hatta azınlık yönetimiydi; tam tersine, tüm devrimciler demokrattı. Terim, çoğunluğun (demokratik biçimde örgütlenmiş çalışan kesimin), iradesini yenilmiş yönetici sınıfa zorla dayatmak zorunda olacağını ifade eder. Ama Lenin'in formüle edişinde, "proletarya ile köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü"nde çok daha büyük bir sorun

vardı: Mantık çetrefilliydi. Yalnızca işçilerle köylülere bel bağlanabileceğini, ama devrim yapıldığında sorumluluğu üstlenip kazanımların çoğunu toplayanın burjuvazi (kapitalist sınıf) olacağını söyler gibidir Lenin.

Ancak, bir konuda haklıydı: 1905'te ilk silah sesleri işitildiğinde Kadetler koşarak sığınacak bir delik arıyorlardı. O yılın başında, önde gelen Kadet Peter Struve, "Rusya'daki her samimi ve aklı başında liberal devrim istiyor" diyordu. Yıl sonuna gelindiğinde, Ekim-Kasım genel grevlerinden sonraysa "Rus Devrimi'nin habis anarşisi"nden söz ediyordu.[50]

Ancak Lenin'in formülünün, burjuvazinin çekingenliği hakkındaki değerlendirmesi ne kadar yerinde olursa olsun, bir çelişkiyi barındırdığı şüphesizdir. Eğer devrime işçiler önderlik edecekse, kazandıkları iktidarı sınıf düşmanlarına teslim ederek, kendilerini "burjuva devrimi"nin izin verdiği demokratik reformlarla sınırlayarak, sosyalizmi uzak ve belirsiz bir geleceğe erteleyerek neden hem kendilerini hem de köylü müttefiklerini kendilerini feda edip duracakları bir yazgıya mahkûm etsinlerdi ki?

1905'in içermelerini tam anlamıyla kavrayan, Rus devrimcileri arasında neredeyse bir tek genç Troçki oldu.[51] Onun hareket noktası, bir yanda dünyanın bütünlüğü, öte yanda ekonomik-siyasi rekabetin, Çarlığı (devlet ve yabancı bankalar tarafından finanse edilen) hızlı bir sanayileşme programı aracılığıyla gecikmeli de olsa arayı kapama çabasına mecbur bırakmasıydı. Sonuç, "birleşik ve eşitsiz gelişme"nin son derece uç bir örneğiydi: Bir yanda, mutlak monarşi, polis devleti, ilkel tarım sistemi, yoksullaşmış köylülük, zayıf yerli burjuvazi; diğer yanda, ileri teknolojinin kullanıldığı büyük fabrikalardan oluşan sanayi sektörü ve yoğunlaşmış, mücadeleci, siyasallaşmış işçi sınıfı. Bolşevikler, bazı içermelerin farkındaydılar. Devrime önderlik

edebilecek güce yalnızca proletarya sahipti. Köylü isyanını ancak şehirlerde yapılacak kitlesel grevler ateşleyebilirdi. Ordu ancak bundan sonra emirlere karşı gelebilir ve Çarlık devleti parçalanıp dağılabilirdi. Ama Bolşevikler bu noktada tıkanıp kalıyorlardı. Daha ilerisini gören Troçki idi (o sırada Bolşevik değildi, onlara katılması 1917 yazında olacaktı).

Demokrasinin otokrasiye karşı zaferini tamamına erdirmek ve pekiştirmek (devrimi ezmek amacıyla yeniden toparlanan gerici kuvvetleri engellemek) için proletaryanın bir işçi devleti kurması gerekecekti. Böyle bir devlet, sınıf temelli olması nedeniyle proletaryanın çıkarlarının bir organından başka bir şey olamazdı —işçilerin fabrikaların denetimini almasını, köylülerin topraklara el koymasını ve zenginlerin mülksüzleştirilmesini destekleyen bir organ. Aslında bundan daha azıyla yetinilmesi, mülkiyeti ve iktidarı sınıf düşmanlarının elinde bırakarak zaferi tehlikeye atacak; işçilerle köylülerin kazanımlarını sınırlayarak onların devrimi savunma arzusunu zayıflatacaktı.[52] Dolayısıyla, Lenin'in "proletarya ile köylülüğün demokratik diktatörlüğü" formülleştirmesini Troçki "proletarya diktatörlüğü"yle dengeliyordu. Nitelikleri farklı, zamanları ayrı olan şematik iki devrim anlayışının aksine Troçki kafasında "sürekli devrim"i düşünüyordu —yani bir noktaya gelip durmayacak, aksine Rusya sınırlarının ötesinde Avrupa'nın geri kalanına sıçrayacak; aynı zamanda da, tüm sınıfsal ayrıcalık biçimlerini yok edip yeni bir demokratik-eşitlikçi toplumsal düzenin başlangıcı olacak kadar güçlü bir kitlesel halk hareketi yaratacak bir devrim. Kısacası, Troçki'nin argümanı, Rus demokratik devriminin kaçınılmaz olarak "yayılarak" uluslararası sosyalist devrimle sonuçlanacağıydı.[53]

Proletarya

Sürekli devrim teorisi, işçi sınıfına bu kadar öncelik tanımasıyla fevkalade cesur bir iddiada bulunuyordu. Sanayinin 1890'lardan itibaren rekor hızda büyümesine rağmen Rus proletaryası görece küçük kalıyordu. Troçki'nin tahminine göre proletarya 1914'te nüfusun altıda biri, yani toplamda 25 milyon kadardı ama bunların çoğu ya köy kökenli kır yoksulları ya da küçük şehirlerdeki küçük işletmelerde çalışan ücretli emekçilerdi (sıklıkla işverenlerinin evinde kalıp çalışıyorlardı). Çekirdek proletarya (şehirlerdeki büyük işletmelerde çalışan işçiler) yalnızca 3,5 milyon kadardı. Üstelik sanayi işçilerinin üçte ikisi sadece üç bölgede bulunuyordu: St. Petersburg, Moskova ve Ukrayna. Bunların birçoğu işe yeni girmişti. Proletaryanın bileşimi, hızlı sanayileşmeyi yansıtıyordu: Çoğu işçi gençti, birçoğu kadındı ve pek çoğunun kısa bir süre önce ayrıldığı kırsal kesimle güçlü bağları vardı.[54]

Yeni fabrikalarda sömürü aşırı düzeydeydi ve hızla büyüyen sanayi kollarında koşullar korkunçtu. Ücretler çoğu zaman ailenin geçimini sağlamaya yetmiyordu. Günde on iki saat çalışma yaygındı. Yıllık kaza oranı madenlerde %11, fabrikalarda %4'tü. Disiplin para cezalarıyla, hatta bedensel cezalarla sağlanıyordu.

1912'de Çarlık parlamentosu Duma'ya seçilen altı Bolşevik'ten biri olan Aleksey Badayev, çok sayıda suistimal vakasından bahseder. Örneğin, 12 Mart 1914'te, St. Petersburg'da ağırlıklı olarak kadınlardan oluşan 13.000 işçiyle lastik galoş üretimi yapan Treugolnik fabrikasına çağrılmıştı. İşçiler yemek molası olmadan günde on saat çalışıyor, bazıları 40 kapik (bir somun çavdar ekmeğinin fiyatı) gibi düşük bir ücret alıyordu. Fabrika sahiplerinin yıllık kârıysa 10 milyon rubleydi.

> O sabah, çizmeler için yeni bir boya verilmiş ... ama bu boya zehirli gazlar salıyormuş. Çok geçmeden bir sürü kadın bayılma-

> ya başlamış. Feci sahneler yaşanmış; bazı zehirlenme vakaları o kadar ağırmış ki kurbanlar cinnet geçirmiş, bazılarının da ağzından, burnundan kan geliyormuş. Küçük, yeterli malzemesi olmayan ilk yardım odası tıka basa dolunca yeni vakalar yemekhaneye götürülürken, yürüyebilen herkes fabrikanın dışına gönderildi. Yönetim, "orada yere düşerlerse, polis onları kaldırır" diyerek alay edercesine bir bahane uydurmuştu.[55]

İşçi mahallelerindeki barınma koşulları da aynı ölçüde rezildi. Örneğin, Bakü petrol işçileri öylesine bakımsız barakalara tıkılmışlardı ki patronlardan birisine göre "dehşete kapılıp irkilmeden" yanlarından geçmek mümkün değildi. "Yağlı, ise bulanmış paçavralar içinde, tenleri kalın bir kir ve toz tabakasıyla kaplı işçiler, fazlasıyla pis ve kalabalık odalarda arılar gibi toplaşmışlar. Pencereye yaklaşır yaklaşmaz insanı iğrenç bir koku karşılıyor."

St. Petersburg ve Moskova işçileri genellikle kenar mahallelerdeki apartmanlarda yaşıyorlardı ama bunlar da korkunçtu. O dönemin tipik belediye raporlarından biri şöyleydi:

> Apartmanın dış görünümü çok kötü: Sıvaları dökülüyor; duvarlarda bez parçalarıyla kapatılmış delikler var. Her yer pis. Soba yıkılmış. Hamamböceği ve tahtakurusu sürüleri. Çift camlı pencereler olmadığından insanın içine işleyen bir soğuk var. Tuvalet öylesine harap hâlde ki girmek tehlikeli ve çocuklara yasak. Apartmandaki tüm daireler aynı durumda.[56]

Sanayide Batılı güçlere yetişmeye hevesli Rus yöneticiler, halkın yoksulluğundan kendilerine övünç payesi çıkarıyorlardı. "Rus köylüler, Batı Avrupalı ve özellikle de Kuzey Amerikalı işçilerden çok daha az talepkâr" diyen Vitte'ye göre "düşük ücretler, Rus girişimciler açısından, Rusya'nın doğal kaynak zenginliklerini tamamlayan şanslı bir lütuftur".[57]

Ama mesele o kadar basit değildi. Kırsal kesimden koparılıp acımasız, aşırı hızlı sermaye birikimi sürecinin parçası hâline

gelen Rusya'nın genç işçileri, ardı ardına patlak veren kitlesel grev dalgalarıyla karşı saldırıya geçiyorlardı; ekonomik mücadelenin siyasi mücadeleyle iç içe geçtiği bu grev dalgaları giderek daha güçlü ve daha tehditkâr oluyordu —ilki 1870'lerde, ikincisi 1896-7'de, üçüncüsü 1903-6'da, sonuncusu 1912'de. Her seferinde işçiler vahşice baskılarla karşılaşıyorlardı ve her seferinde dersler çıkarıyorlardı (patronlar, polis ve muhbirler hakkında, birlik ve dayanışma hakkında, kendi aralarında kimlere güvenebilecekleri hakkında, nasıl örgütlenip savaşacakları hakkında). Her şeyden önemlisi, iktisatla siyasetin birbirinden ayrılmaz olduğunu öğrenmişlerdi: Geçinmeye yetecek bir ücret için savaştıklarında, Çarlık devletinin cop ve kılıçlarıyla da yüzleşmek zorundaydılar. İşyerlerinde verilen savaş böylece proleter militanların daha kararlı olanlarını siyasi devrimcilere dönüştürerek, kendi kendini eğitmiş "işçi aydınlar"dan oluşan yeni tür bir Rus "aydınlar kesimi" ortaya çıkardı.

Eğitimli seçkinlerden devşirilen eski radikal aydınlar kesimi, 1905'ten sonra yeraltı hareketinden giderek uzaklaşmıştı. Lenin, bunların onda dokuzunun, belki de %99'unun milyoner olmak, rahat büro işlerinde çalışmak ya da türlü dolaplar çevirip voliyi vurmak için ortadan kaybolduklarını alaycı bir dille belirtiyordu. "Genç Rus işçileri," diye yazıyordu daha sonraları, "... artık Rusya'daki örgütlü Marksistlerin onda dokuzunu oluşturuyor".[58] Bu genel bir görüştü. Önde gelen yeraltı örgütçüsü olmasının yanı sıra kendisi de bir işçi-aydın olan Aleksandr Şlyapnikov bunu şöyle ifade ediyordu: "Küçük burjuva aydınlarla öğrenci gençliğinin yerini kitlelerle bağını kaybetmemiş, elleri nasırlı ve düşüncesi oldukça gelişmiş entelektüel proletarya almıştı."[59] Ülkeye gizlice sokulup el altından dağıtılan broşür, gazete ve kitapçıklar küçük, gizli toplantılarda sesli okunuyor ve ardından iyice yıpranıp kullanılmaz hâle gelinceye kadar elden

ele geçiyordu. Radikal fikirlere ilgi öylesine yoğundu ki yeraltı yapılanması, artan polis baskısına rağmen, özellikle savaş yıllarında bu ilgiyi karşılamakta zorlanıyordu. "Yasa dışı sosyalist yazına olan talep," Şlyapnikov'un hatırladığına göre,

> öylesine fazlaydı ki, yetersiz yasa dışı teknoloji bunu karşılayamıyordu. Özel girişimler yardıma koşuyordu. Her türlü el yazması, çeşitli bildirilerin teksir makinesiyle çoğaltılmış ya da yeniden daktilo edilmiş kopyaları, yurt dışında basılmış yasa dışı yayınlardan makaleler vb. işçiler arasında elden ele geçiyordu. Lenin ile Zinovyev'in kaleme aldıkları *Savaş ve Sosyalizm* [kitapçığının] daktiloyla yazılmış kopyası, Moskova'da elden ele dolaşıyordu. *Sosyal Demokrat* ve *Komünist* [gazeteleri], satın almadan okumak için bile 50 kapik ile 1 ruble arası bir para ödemeyi gerektiren lüks şeylerdi. *Komünist*'ten yüzlerce kopya talep ediliyordu ve işçiler, bir kopyasını alabilmek için bir kenara 3 ruble ayırmaya dünden razıydılar.

Gizlice çalıştırılan matbaa makineleri yetmediği zaman, "kitapçığın tamamını el yazısıyla kopyalamaya hevesli amatörler vardı".[60]

Lenin ve Bolşevikler hakkında bir sürü ipe sapa gelmez şey yazılmıştır. Lenin acımasız ve kendi çıkarları için başkalarını kullanan bir otoriter olarak, takipçileriyse kişisel diktatörlüğünü kurup kurtarıcılık görevini yerine getirme peşinde koşan birisinin saf müritleri olarak karikatürize edilmiştir. Bundan hareketle denir ki Stalin'in Gulaglarının [çalışma kampı] kökeni aslında Lenin'in partisinin "demokratik merkeziyetçiliği"nde yatar. Karikatürün birçok yüzü vardır. Bunlardan biri, Lenin'in, orta sınıftan aydınların işçi sınıfından piyadeleri yönettiği bir parti kurmaya giriştiği (ve bunda başarılı olduğu) iddiasıdır. Doğru olansa tersidir: Rus emek hareketinin 1905 yenilgisinin şokunu atlatmasıyla ortaya çıkmış, büyük ölçüde yeni bir parti olan 1912-1917'nin Bolşevik Partisi, hem amacı itibariyle hem

de gerçekte, ezici bir biçimde işçi sınıfı bileşimine ve bütünüyle demokratik bir mizaca sahipti. Burada doğru olan şey, bu partinin kurulmasının her şeyden önce Lenin'in başarısı olduğudur. Bu başarısı fazlasıyla tartışıldığı ve yanlış yorumlandığından, devrimi yapan parti olan Bolşeviklerin yükselişine daha yakından bakmalıyız.

ВТОРОЙ ГОДЪ ИЗДАНІЯ.

ИСКРА

РОССІЙСКАЯ СОЦІАЛЬ-ДЕМОКРАТИЧЕСКАЯ РАБОЧАЯ ПАРТІЯ

„Изъ искры возгорится пламя!“...
Отвѣтъ декабристовъ Пушкину.

№ 18 — 10-го МАРТА 1902 ГОДА. — № 18

СЛАВЯНЕ И РЕВОЛЮЦІЯ*.

ИЗЪ НАШЕЙ ОБЩЕСТВЕННОЙ ЖИЗНИ

ПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫЯ БЕЗЧИНСТВА ВЪ МОСКВѢ.

Lenin'in *İskra*'sı: Yeraltı örgütlenmesinin devrimci propaganda faaliyeti, Eski Rusya'nın toplumsal dokusunu bir asit gibi kemiriyordu

3. BÖLÜM

Lenin ve Bolşevikler

5 Mayıs 1887 günü sabahın erken saatlerinde küçük bir vapur, zincire vurulmuş beş öğrenciyi St. Petersburg'un hemen dışında bulunan, Neva Nehri kıyısındaki Schlusselburg Kalesi'ne getirdi. Mahkûmlar, zemini taş kaplı, demir kapılı, küçük ve kireçle beyaza boyanmış ayrı ayrı hücrelerde üç gün boyunca tutuldu. 8 Mayıs'ın ilk saatlerinde uyandırılıp hapishanenin avlusuna götürüldü; avluda üç darağacı kurulmuştu. İki grup hâlinde asılarak idam edildiler. Ölmeden önce ikisi, üyesi oldukları partinin adını haykırdı: "Yaşasın *Narodnya Volya*!"

"Mevcut devleti ve sosyal düzeni, zora dayalı devrimle yıkmaya teşebbüs eden bir terör örgütüne" üye oldukları gerekçesiyle idama mahkûm edilmişlerdi. Savcılara göre "terörist faaliyetlerde bulunmak amacıyla gizli bir örgüt" kurmuş, Çar III. Aleksandr'a suikast düzenlemeyi planlıyorlardı.

Bu beş kişiden birisi 20 yaşındaki Aleksandr Ulyanov idi.[61] Okullarda müfettişlik yapan babası çevresinde saygın bir kişi olarak tanınıyordu; Aleksandr, Volga Nehri kıyısındaki sakin bir taşra şehri olan Simbirsk'te büyümüştü. Simbirsk'te hâlen liseye devam eden erkek kardeşinin adıysa Vladimir İlyiç Ulyanov'du. Dünya onu "Lenin" olarak tanıyacaktı.

Bolşeviklerin lideri olacak kişiyi Narodnik geçmişini bilmeden anlamak imkânsızdır. *Narodnya Volya*'nın genç radikalleri, Lenin'in gençlik kahramanlarıydı. Başkalarının yanındayken

abisinden hiç bahsetmese de, Aleksandr'ın şehit olması şüphesiz onu derinden etkilemişti. *Nasıl Yapmalı?*'yı tekrar tekrar okumuştu, kişisel fotoğraf albümünde Çernişevski'nin birçok fotoğrafı bulunuyordu. Eşi ve yoldaşı Nadejda Krupskaya, onun daima "*Narodnya Volya*'lı eski devrimcilere büyük saygı duyduğu"nu söyler.[62] Elbette ki Çernişevski'nin onuruna *Ne Yapmalı?* (1902) adını koyduğu eserinde, Rusya'nın yeni devrimciler kuşağını şöyle anlatır:

> İlk gençlik çağlarında hemen hepsi terörist kahramanlara taparcasına hayranlık duymuşlardı. Bu kahramanlık geleneklerinin büyüleyici etkilerinden kurtulmak için ciddi bir mücadele vermek gerekti; bu mücadeleye, *Narodnya Volya*'ya sadık kalmaya kararlı ve genç Sosyal Demokratların derin saygı besledikleri kimselerle olan kişisel ilişkilerin kesilmesi eşlik etti.[63]

Bu bir otobiyografiydi: Kardeşi, *Narodnya Volya*'ya bağlılığı yüzünden son nefesini bir Çarlık celladının ipiyle vermiş birinin zorlu yolculuğu böyleydi.

Narodnikler, kitlelerin kolektif eyleminin yerine devrimcilerin bireysel terörizmini koymaya kalkıştıklarından başarısız oldular. Lenin ve takipçileri, Narodniklerin romantik kahramanlığından ilham aldılar ama işe yaramayıp boşa giden girişimleri karşısında dehşete düştüler. Sabırsızlığı ve idealizmi anlıyorlardı (hatta takdir ediyorlardı) ama tarihin zorlanamayacağını da biliyorlardı. Lenin'in (Marx'ı ilk kez okuduğu 1888 ile *Ne Yapmalı?*'yı yazdığı 1902 arasında şekillendirdiği) siyasetinin özü, devrimi bir süreç olarak düşünmekti ki bunun lokomotifi yaratılmalıydı. Tasarısı dört ana parçadan oluşuyordu: Devrimci eylemin dönüştürdüğü bir dünya görüşü; bu dünya görüşünü siyasi bir çatı örgütüne dönüştürecek bir yeraltı eylemciler ağı; bu örgütün, her sanayi merkezindeki en militan kişileri saflarına katarak büyüyüp kitlesel bir toplumsal harekete dönüşmesi;

esasen proleter-şehirli olan bu hareketin, Rus *Narod*'unun ülkenin dört bir yanında isyan etmesini sağlamaktaki nihai rolü. Bu devrim "tasarısı"na daha ayrıntılı bakalım.

Devrim kavramı

Marksizm, uluslararası işçi sınıfı devriminin teori ve pratiği olarak tanımlanabilir. Karl Marx ile Friedrich Engels, 1840'ların başlarında fikirlerini ortaya ilk koyduklarında, tarihî bir muamma gibi gözüken şeyle karşı karşıya geldiler. Emeğin üretkenliğinin tarih boyunca sürekli yükselmesi, yokluğu ortadan kaldırma kapasitesinin artması anlamına geliyordu. Buna rağmen, küçük bir azınlık muazzam refah içinde keyif sürerken milyonlar yoksulluk çekiyordu. Muamma şuydu: İnsan emeğinin insanlığın ihtiyaçlarına hizmet etmesi için dünyayı kim yeniden düzenleyebilir?

Marx ile Engels'in bu soruya yanıtı, Sanayi Devrimi'nin yarattığı yeni işçi sınıfı (proletarya) idi. Bunun bir nedeni, proletaryanın sistemden hiçbir çıkarı olmayan, sömürülen (onların deyişiyle "zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyleri olmayan") bir sınıf olmasıdır. Ama bu, Antik Roma'nın köleleri ve Ortaçağ Avrupa'sının serfleri açısından da doğruydu. İkinci bir etmen belirleyiciydi. İşçiler (kölelerin ve köylülerin aksine), özel mülkiyete *bireysel olarak* el koymak yoluyla kendilerini özgürleştiremezlerdi. Öylesine karmaşık bir işbölümünün parçasıydılar ki ancak üretim, bölüşüm ve mübadele araçlarının *kolektif* kontrolü, kapitalizme karşı inandırıcı bir alternatif olabilirdi. Köy halkı toprak ağasının konağını basıp onu kovabilir, ağanın arazilerini küçük parseller hâlinde bölüşebilirdi. İşçilerin durumu oldukça farklıydı. Fabrikalarla şehirlerde yoğunlaşmış olan işçiler kolektif eylemde bulunmaya mecburlardı. Bir tekstil fabrikasını, demiryolu hattını ya da telgraf şebekesini

aralarında pay edemeyeceklerine göre, bir sınıf olarak iktidarı ele geçirmeleri hâlinde kolektif olarak yönetmek zorundaydılar. Dolayısıyla proletarya, *insanlığın bir bütün olarak özgürleşmesinden genel çıkarı* olan tarihteki ilk sınıftı.

Paris, Berlin, Viyana, Budapeşte, Prag, Roma ve bir düzine kadar başka büyük şehirde patlak veren silahlı ayaklanmalarla Avrupa'yı kasıp kavuran 1848 Devrimleri, Marx ile Engels'i başka bir radikal sonuca götürdü: Proletarya, *her* türlü belirli devrimci eylemi yapabilecek yegâne sınıftı. Silahlı ayaklanmalar sırasında karşı-devrimin top ateşiyle sokaklar barikatları savunanlardan temizlenirken, toplumsal çalkantı korkusu içindeki burjuvazi felce uğramıştı. "En iyi durumda," diyordu Engels, "burjuvazi yüreksiz bir sınıftır. 17. yüzyılda İngiltere'de ya da 18. yüzyılda Fransa'da kazandığı en parlak zaferleri bile kendisi kazanmamış, pleb halk yığınları onun adına kazanmıştı". Gerçekten öyleydi. Londra'da önce devrimci kalabalıkların aşağıdan yükselen eylemi, sonra da Yeni Model Ordu'nun askerleri olmasaydı, İngiliz Devrimi bir yerde tekleyecekti. Aynı şekilde, Parisli *sansculottes** 1789, 1792 ve 1793'te tekrar tekrar ayaklanmasalardı, Fransız burjuva devrimcilerinin en kararlı kesimi olan Jakobenler iktidara asla gelemeyecekti. Ama gerek 1848'in Alman burjuvazisinin hiç görülmemiş düzeyde bir "ahmaklık ve tabansızlık" sergilemesi, gerekse demokrasi açısından kapsamlı bir bozgunla sonuçlanan omurgasızlığının bıraktığı acılı deneyim, Marx ile Engels'i (çok sonraları Troçki gibi) "sürekli devrim" dedikleri anlayışlarını yeniden biçimlendirmeye zorladı.[64]

Bu, bakış açısında ve stratejide sıra dışı bir kayma demekti. Doğrusu Marx, burjuva devriminin miadını doldurduğunu,

---

* "Donsuzlar": O dönemde Fransız soyluları ve zenginleri "don" denilen, diz kapaklarının altından bağlanan bir tür kısa pantolon giyiyordu. İşçiler ve sıradan halk ise bildiğimiz pantolonlardan giyiyordu -*çev.*

demokratik reform mücadelesinin artık toplumsal reform mücadelesine ayrılmaz şekilde bağlı olduğunu ve devrimin yegâne eyleyicisinin bundan böyle (o dönemde hâlâ embriyo hâlindeki) sanayi proletaryası olduğunu ilan ediyordu. Marx (ve daha büyük ölçüde de Engels), daha sonra 1849'un bu radikal anlayışından geri adım atarken, 19. yüzyıl Marksizminde bundan pek iz kalmamış gibi gözükür. Dolayısıyla, Rus Sosyal Demokratları, eli kulağında olan devrimlerinin mizacı konusunda (şiddetli anlaşmazlık konusu olacak ölçüde) kafa karışıklığı içindeydiler.

Lenin, 1917'ye kadar anayolcu görüşü benimsemişti —ama Rusya nüansıyla. "Burjuva devrimi"nin görevlerini (otokrasinin devrilmesi, demokratik cumhuriyetin kurulması, toprağın köylülere dağıtılması ve fabrikalarda sekiz saatlik işgünü) yerine getirmesi için proletarya ile köylülüğün devrimci eyleminin zorunlu olduğunu savunuyordu. Otokrasi iktidardan kendi isteğiyle vazgeçmeyeceğine göre devrim kaçınılmazdı. Ama liberal burjuvazinin devrime ihanet edeceği kesin olduğundan "Çarlığa karşı kesin zafer kazanabilecek yegâne kuvvet halktır, yani proletarya ve köylülüktür ... Devrimin, Çarlığa karşı kesin zafer kazanması, proletarya ile köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğünün kurulması anlamına gelir".[65]

Marksist felsefeci Georg Lukács'ın "devrimin güncelliği" dediği şey, Lenin'in siyasetinin tam kalbinde yatıyordu. O, Rusyalı yanıyla Dekabristler ile Narodniklerin, Avrupalı yanıylaysa Marx ile Engels'in soyundan geliyordu. Onun şahsiyetinde, polis devletiyle savaşan devrimci kahramanların romantik geleneği, uluslararası işçi sınıfı devriminin teori ve pratiğiyle birleşiyordu. Daha doğrusu (ve Marx'ın "işçi sınıfının kurtuluşu kendi eseri olacaktır" aksiyomuna uygun olarak), iki anlayış Leninizmde öylesine kaynaşmıştı ki halkın kahraman lideri bizzat devrimci proletaryanın kendisi hâline gelmişti.[66]

Lenin'in mihenk taşı, Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin (RSDİP) 1903'te düzenlenen II. Kongrede benimsediği devrimci program hâline geldi. Plehanov'un yazdığı ve fiilen partinin kuruluş bildirgesi olan programla Lenin, siyasi kariyerinin geri kalanında (döneklere ve hainlere karşı) sosyalist adanmışlığın gerçek ölçütü olarak buna bağlı kalınmasında ısrarcı olacaktı. Şüpheye yer bırakmayacak açıklıktaydı:

> ...Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi, Çarlık otokrasisinin devrilip yerine demokratik bir cumhuriyetin geçirilmesini en yakın siyasi görevi olarak kabul eder ... En yakın amaçlarına ulaşma çabasıyla RSDİP, Rusya'da hüküm süren toplumsal ve siyasi düzeni hedef alan her muhalif ve devrimci hareketi destekler ... RSDİP, [radikal değişimin] ... eksiksiz, tutarlı ve kalıcı bir şekilde hayata geçirilmesinin ancak otokrasinin devrilip halkın tamamı tarafından özgürce seçilecek bir kurucu meclisin toplanmasıyla sağlanabileceğine kesinlikle inanmaktadır.[67]

Devrimci yeraltı örgütlenmesi

Radikal fikirler, eğer tarihî bir kuvvet hâline geleceklerse, siyasi bir örgütlenmeye dönüştürülmelidir. Dünyanın dönüştürülmesiyle ilgili bir görüş, devrimci parti olmadan boş umuttan ibarettir. Öte yandan, devrimci partiler için hazır bir şablon yoktur. Tarih çok sayıda farklı parti çeşidinin olduğuna işaret ediyor. Ayrıca, kitle hareketlerinin organik parçaları olarak oluştuklarını, büyüdüklerini ve değiştiklerini de gösteriyor. Eşitleyiciler, Çartistler, Jakobenler ve Komüncüler, hepsi de alternatif devrimci parti biçimleri olarak görülebilir. Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin Bolşevik hizbi de başka bir çeşididir. Tüm bunların ortak noktaları: a) Kökleri toplumsal hareketlerde yatan kitle partileriydiler ve b) zaman içerisinde organik şekilde gelişmişlerdi. Bolşevik lider Grigori Zinovyev şöyle açıklıyordu: Parti,

> ... bağrından çıktığı sınıfın milyonlarca evladının bağlı olduğu canlı bir organizmadır. Parti yıllar, hatta on yıllar içerisinde şekillenir ... partinin canlı diyalektik oluşumu çok karmaşık, zaman alan ve zorlu bir süreçtir. Şiddetli sancılar içerisinde doğar ve nihayetinde proletaryanın partisi olarak şekillenmeden önce, mücadele ateşi içerisinde sürekli billurlaşmalara, yeniden gruplaşmalara, bölünmelere ve sınamalara maruz kalır...[68]

O hâlde devrimci parti, (tarihin balta darbesiyle Zeus'un başından ortaya çıkan Athena gibi) hazır şekilde vücut bulan bir şey olmayıp, parçası olduğu sınıf hareketiyle organik ilişkisi içerisinde sürekli evrim geçiren bir şeydir. Devrimci parti asla bir *varoluş* hâlinde değildir, hep *oluşum* hâlindedir.[69]

Bu Bolşevikler için de doğruydu. Rus Sosyal Demokrasisinin "tarih öncesi"nin izleri, 1870'te St. Petersburg'da "Çaykovist" grubun [Çaykovski çevresi], "1875'te Odessa'da "Güney Rusya İşçileri Birliği"nin ve 1878'de St. Petersburg'da "Kuzey Rusya İşçileri Birliği"nin kurulmasına kadar geri götürülebilir. Ancak, bunların hepsi çok küçük, kısa ömürlü ve entelektüel açıdan olgunlaşmamış örgütlerdi. Georgiy Plehanov ile bir avuç aydının, Narodnik halkçılığından koparak kendilerini proleter bir parti inşa etmeye vakfetmelerinden sonra 1883'te St. Petersburg'da Plehanov'un kurduğu "Emeğin Kurtuluşu Grubu", daha önemli (ve açıkça Marksist) bir örgütlenmeydi.

Ama Rusya'nın sosyalist öncülerinin etkisi cüziydi. Devlet güdümlü sanayileşme programı hızlansa da, işçi sınıfı görece küçük kalmaya devam etti. 1870'lerin sonlarında ufak çaplı bir grev dalgası yaşandı ama 1881'de Çara düzenlenen suikastı takip eden ağır baskı ortamı, hem yeni baş gösteren emek militanlığını hem de embriyo hâlindeki sosyalist örgütlenmeyi on yıl boyunca gelişmekten alıkoydu. Sayıları onlarla ifade edilebilen Rus Sosyal Demokratlarının çoğu sürgündeydi. Onların rehberi olan Plehanov, İkinci Enternasyonal'in 1889'daki

I. Kongresinde, "Rus Devrimi ya bir işçi sınıfı devrimi olarak zafer kazanacak ya da kesinlikle zaferle sonuçlanmayacak" diyordu.[70]

Yıllarca cansızmış gibi durup sonunda yağmur yağdığında birdenbire yeşillenen çöl bitkileri vardır. Plehanov'un büyük fikri işte böyle bir şeydi. Boy atmasına izin verecek kitle mücadelesinin patlak vermesini bekleyen, toplumun derinliklerinde gizlenmiş bir tohumdu. Uzun süredir bekleniyordu ama sonra 1890'ların ortasında Rusya'nın yeni sanayi bölgeleri, 1870'lerin sonunda yaşanan grevlerden çok daha büyük bir grev dalgasıyla sarsıldı. İki yıl önce taşra şehri Simbirsk'ten başkente gelen genç Lenin'in de aralarında bulunduğu yeni devrimci aydınlar kuşağı, grevlerin aktif destekçileriydiler. 1895'te Lenin ve çevresindekiler, St. Petersburg İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği'ni kurdular. Hareket, örgütlenmesinde Mücadele Birliği'nin başrolü üstlendiği, St. Petersburglu 30.000 tekstil işçisinin üç hafta süren greviyle Mayıs 1876'da doruk noktasına ulaştı. Böylece, Rus Sosyal Demokrasisi küçük bir kitle hareketine dönüşmüş oldu. Militanları artık yüzlerle ifade ediliyordu.

Ama hareket geri çekildi. Lenin ve St. Petersburg Birliği'nin diğer beş üyesi Aralık 1895'te tutuklanıp Sibirya'da sürgün cezasına çarptırıldı. Birçok gruptan geri kalanlar Mart 1898'de Minsk'te bir araya geldiklerinde, Rus Sosyal Demokratlarının bu I. Kongresi sadece dokuz delegeden oluşuyordu. Bir parti programı kabul edilmedi; Merkez Komitesi'nin yeni seçilen üç üyesinden ikisinin de aralarında bulunduğu sekiz delege birkaç gün sonra tutuklandı.[71]

Bu arada Lenin, üç yıllık sürgün hayatını, sınıf mücadelesi ve sosyalist yeraltı deneyimleri üzerine düşünerek geçiriyordu. 1899'da aktif siyasete geri döndüğünde, Rusya'da devrim-

ci bir parti kurmak için en ince ayrıntısına kadar tasarladığı bir stratejisi vardı. "Leninizm"le ilgili tartışmaların büyük kısmı, Rus Sosyal Demokrasisi içerisinde "Bolşevizm"in ayrı bir akım olarak ortaya çıktığı 1899-1903 arasındaki bu kritik dönemde Lenin'in teori ve pratiği hakkındaki yorumlar etrafında şekillenir.

Lenin'in gerek aleyhinde gerekse lehinde konuşanların yaptıkları yalan yanlış yorumların aksine Lenin'in Bolşevik partisi asla "demokratik merkeziyetçi" bir hizip değildi. Siyasi bir hizip, kitle hareketi içerisine yerleşip ona bir seğrime gibi büyümeyi amaçlayan kendinden menkul bir "öncünün" güdümündeki küçük bir örgüt olarak tanımlanabilir. "Demokratik merkeziyetçi" bir örgüt, gücün kendi kendini (büyük ölçüde) kalıcılaştıran bir liderler kadrosunun ellerinde, hatta kültü andıran tek bir gurunun [mürşit] ellerinde toplandığı bir örgüttür. Böylesi küçük örgütler tarihin her döneminde var olmuştur. Öte yandan, kitlesel devrimci partiler asla böyle olmazlar. Nedeni basittir: "Aşağıdan" devrim (yani kitlelerin kurtuluşunun kendi ellerinde olduğu bir devrim), demokrasi patlaması anlamına gelir. Troçki, *Rus Devrimi'nin Tarihi*'nde bunu şöyle açıklıyor:

> Bir devrimin en tartışma götürmez özelliği, kitlelerin tarihsel olaylara doğrudan müdahalesidir ... eski düzenin artık kitleler açısından katlanılamaz hâle geldiği o kritik anlarda, kitleler kendilerini siyaset arenasından dışlayan engelleri teker teker yıkar, geleneksel temsilcilerini dinlemez ve müdahaleleriyle yeni bir rejimin başlangıç zeminini yaratırlar ... Bize göre devrimin bu tarihi, her şeyden önce kitlelerin kendi kaderlerinin belirlendiği hâkimiyet alanına zorla girmelerinin tarihidir.[72]

Dolayısıyla, Lenin ile Bolşeviklerin özlem duydukları ideal, Rus işçi sınıfının devrimci enerjisini etkin bir şekilde ifade edebilecek açık, kitlesel ve demokratik bir partiydi. Alman

Sosyal Demokrat Partisi'ni (SPD) örnek alıyorlardı. 1912 itibariyle dünyanın en büyük işçi sınıfı örgütü ve (Avrupa sosyalist partileri konfederasyonu olan) İkinci Enternasyonal'in hâkim kuvveti olan SPD'nin bir milyon üyesi vardı, 90 tane günlük gazete çıkarıyordu; kadın kolu, gençlik kolu, çeşitli sendikalarla kooperatifler ve spor kulüpleriyle kültür dernekleri faaliyet gösteriyordu. O yıl, her üç oydan birini alıp kazandığı 110 milletvekilliğiyle Alman parlamentosu Reichstag'ın en büyük partisi hâline gelerek çarpıcı bir seçim atılımı yapmıştı. Bir kuşaklık bir zaman diliminde küçük bir yasa dışı azınlık grubundan toplumsal bir kitle hareketine ve seçim örgütüne dönüşmüştü.[73] SPD'nin teorik temel taşı, Karl Kautsky'nin, geleceği parlak Alman işçi partisinin bakış açısı ile stratejisi üzerine kaleme aldığı kitap uzunluğundaki incelemesi *Erfurt Programı* (1892) idi. Kitabı Rusçaya 1894'te Lenin'in çevirmiş olması, Kautsky ile SPD'ye olan siyasi borcu hakkında bize gereken her şeyi söyler.[74] Bu borcun ne kadar büyük olduğu, istisnasız hepsi SPD'yi örnek bir sosyalist parti olarak gören diğer Bolşeviklerin tanıklıklarıyla ortadadır.[75]

Rusya'da sorun polisti. Polis devletinde kitlesel bir demokratik parti nasıl kurulabilirdi? Açıktan örgütlenme çalışması yapmak imkânsızdı ve açık bir örgütlenme olmadan ne demokratik kararlar almak ne de demokratik seçimler yapmak mümkündü. Aslında, örgüt yapısı gevşek olduğu ölçüde, polisin parti içine sızması da kolaylaşıyordu. Bir toplantıya ne kadar çok insan katılırsa, özellikle de bunların birçoğu yeni ve yeraltı çalışması deneyiminden yoksunsa, ifşa olup tutuklanma riski de o ölçüde artıyordu. Parti bu koşullarda nasıl demokratik kararlar alabilirdi? Lider kadrosu nasıl demokratik yollarla seçilebilirdi? Basit gerçek, demokrasi ile polis devletinin tam karşıt kutuplar olmasıydı. Dolayısıyla, Rus Sosyal Demokrat yeraltı örgütlenmesi iki

soruyla ister istemez karşı karşıya kaldı: a) Çarlık Rusya'sında sosyalist bir örgüt inşa etmenin en iyi yolu neydi? b) partinin ilkeleri ve programı en iyi nasıl savunulabilirdi?

"Sürgün hayatımızın sonu yaklaştıkça," diye yazıyordu Lenin'in hayat arkadaşı Krupskaya,

> Vladimir İlyiç bizi bekleyen çalışmaları daha fazla düşünmeye başlamıştı. Rusya'dan gelen haberler kısıtlıydı. Orada "ekonomizm" güçleniyordu ve ortada sözü edilecek bir parti yoktu. Rusya'da matbaamız da bulunmuyordu ... Parti çalışmaları tamamen altüst olmuştu ve art arda gelen tutuklamalar her türlü devamlılığı olanaksız kılmıştı.[76]

"Ekonomizm", Rus Sosyal Demokrasisi içerisinde, işçilerin koşullarını iyileştirecek "ekonomik" mücadeleyle ilgilenip, demokrasi için "siyasi" mücadeleyi liberallere bırakmaları gerektiğini savunan reformist bir argümandı. Yaklaşan Rus Devrimi'nin "proleter" değil de "burjuva" devrimi olacağı mekanik görüşünü yansıtıyordu.[77] Bu fikrin Rus sosyalistler arasında bu kadar ilgi görmesi, Lenin'e göre partinin örgütsel ve ideolojik çözülmesinin belirtisiydi.

Lenin'in Sosyal Demokrasiyi yeniden yapılandırma planı iki yönlüydü. Önce, tamamen Rusça hazırlanan bir sosyalist gazetenin yayınlanmasını önerdi. Yurt dışında çıkarılacak, gizlice Rusya'ya sokulduktan sonra ülkenin dört bir yanındaki yeraltı gruplarına dağıtılacaktı. Bu yolla yayılacak tutarlı devrimci sosyalist fikirler kümesi, partinin eylemci ağını pekiştirecek ve yeni üyeler kazanmasına yardım edecekti. Dahası, yasa dışı dağıtım süreci, bu ağı bizzat yaratıp devamlılığını sağlayacaktı. "Her şeyden önce bir gazeteye ihtiyacımız var," diye yazıyordu;

> gazete olmadan, Sosyal Demokrasinin asli ve daimî görevi olan, hem kapsamlı hem de teorik açıdan sağlam propaganda ve ajitas-

> yonu sistemli bir şekilde yürütemeyiz ... Hareketimiz, dağınıklığı yüzünden, Sosyal Demokratların büyük bir çoğunluğunun (bakış açılarını ve faaliyetlerini sınırlayan, planlarıyla ilgili beceri ve eğitimlerini olumsuz etkileyen) neredeyse tamamen yerel çalışmalara gömülüp kalması yüzünden, düşünsel açıdan olduğu kadar pratik açıdan (ve örgütsel açıdan) da büyük zarar görmektedir ... Rusya işçi sınıfı ... siyasi bilgiye sürekli ilgi göstermekte, (sadece yoğun huzursuzluk dönemlerinde değil) her zaman yasa dışı yayın talebinde bulunmaktadır.

Siyasi eğitim, devrimci gazetenin bir işleviydi. Başka bir işlevi daha vardı. Lenin şöyle devam ediyordu:

> ... gazetenin rolü yalnızca fikirlerin yayılması, siyasi eğitim ve müttefikler kazanılmasıyla sınırlı değildir. Gazete sadece kolektif bir propagandacı ve kolektif bir ajitatör değil, aynı zamanda kolektif bir örgütleyicidir. Bu bakımdan, inşa hâlindeki bir binanın çevresine kurulan iskeleyle karşılaştırılabilir ... Gazetenin yardımıyla, onun etrafında örgüt kendiliğinden şekillenecektir ... Sadece gazeteye düzenli olarak malzeme sağlanması ve düzenli dağıtımı gibi teknik bir sorun bile birleşik bir partinin temsilciler ağını yaratmayı gerekli kılacaktır ... Bu temsilciler ağı, ihtiyaç duyduğumuz örgütün iskeletini oluşturacaktır...[78]

Lenin'in planının ikinci kısmı, polisin sızmasını zorlaştırmak için parti örgütünü sıkılaştırmaktı. Bu belki de Lenin'in çalışmasının en yanlış yorumlanan yönüdür. Çarlık polisinin gündeme getirdiği soruna ilk elde verilen bu pratik yanıt ya evrensel bir devrimci örgütlenme ilkesi (tutucular örneğinde) ya da totaliter bir diktatörlüğün inşasına yönelik büyük bir strateji (sağcı yorumlarda) mertebesine yükseltilmiştir. Lenin burada aslında şunu öneriyordu:

> Hareketin liderliği, büyük pratik deneyime sahip olup olabildiğince homojen, olabildiğince az sayıdaki profesyonel devrimci gruplarına emanet edilmelidir. Harekete katılım, proletaryanın (ve diğer halk sınıflarının) en farklı kesimlerinin en çeşitli ve

> heterojen gruplarından olabildiğince çok sayıda insanı kapsayacaktır ... Hareketin liderliğini merkezileştirmeliyiz. Aynı zamanda, ... tek tek üyelerin, parti çalışmalarına katılan herkesin ve partiye bağlı ya da onunla ilişkisi olan her çevrenin partiye karşı sorumluluğunu mümkün olduğunca âdemi merkezileştirmeliyiz. Bu âdemi merkeziyetçilik, devrimci merkeziyetçiliğin asli bir ön koşulu ve asli bir düzelticisidir.[79]

Bunu şöyle özetleyebiliriz: Partinin çekirdek hücrelerini (onları polisten korumak için) merkezileşmiş ve dışarı kapalı tut; ama partinin parçası olduğu daha geniş kitle hareketi açısından olası en üst düzey inisiyatifi ve faaliyeti teşvik et.

Tamamen Rusça hazırlanan ilk gazete *İskra* (*Kıvılcım*) Aralık 1900'de yayınlanmaya başladı. Lenin'in yayın kurulunda yer aldığı sonraki üç yıl içerisinde toplam 51 sayı çıkarıldı —kaderin cilvesine bakın ki kendi yarattığı gazetenin kontrolünü kaybedecekti.[80] *İskra*'nın kurulmasının tartışılacak bir yönü yoktu ama Lenin'in planının diğer kısmı (partiyi polisin sızmasına daha dirençli yapma) çok daha sorunlu oldu: Aslında, partinin on yıldan fazla bir süre bölünmesine yol açacak hizipçi bir tartışmanın kaynağı olacaktı.

Anlaşmazlık, Temmuz-Ağustos 1903'te Brüksel ve Londra'da düzenlenen RSDİP II. Kongresinde (beklenmedik bir şekilde) patlak verdi. Hepsi oy kullanma hakkına sahip olmasa da 60 kadar kişinin katıldığı kongrede belli başlı sanayi şehirleriyle bölgelerinin neredeyse tamamı temsil ediliyordu.[81] Lenin, *İskra*'nın başarıyla kurulmasını, "birbirinden kopuk tüm grupları bir araya getirecek birleşik ve güçlü bir parti, ... suni engellerin olmayacağı bir parti"nin (Krupskaya) kurulmasıyla taçlandırma umuduyla konferans hazırlıklarına çok emek harcadı.[82] Kongre öncesinde görüşlerini, en ünlü eserlerinden biri olacak uzun bir kitapçıkta ortaya koydu: *Ne Yapmalı?*. Sonunda Rusya'nın tüm devrimci güçlerine çağrı yapıyordu:

> Eğer biz, yerel komitelerin, yerel grupların ve çevrelerinin tamamının ya da önemli bir kısmının ortak çalışmaya aktif şekilde katılmasını sahiden sağlayabilirsek, kısa sürede Rusya genelinde düzenli olarak on binlerce dağıtılan haftalık bir gazetemiz olacaktı. Bu gazete, sınıf mücadelesinin ve yaygın öfkenin her kıvılcımını büyüterek genel bir yangın hâline getiren muazzam demirci körüğünün küçük bir parçası olurdu ... Bu çabanın etrafında, ... deneyimli savaşçılar ordusu sistemli olarak toplanır ve eğitilirdi. Bu genel örgütsel yapının merdivenlerinde ve iskelesinde, devrimcilerimiz arasından Sosyal Demokrat Jelyabov'ların ve işçilerimizden Rus Bebel'lerinin çok geçmeden tırmandığını görürdük; ileri atılan böyleleri, seferber edilmiş ordunun önündeki yerlerini alır, Rusya'nın utancı ve lanetiyle hesaplaşmak üzere tüm *Narod*'u ayağa kaldırırlardı.[83]

Bu alıntı, hem hizipçilerin hem de gericilerin yavan anlayışlarının aksine Lenin'in siyasetinin özünü oluşturan teorik beraklık, pratik önlemler ve devrimci romantizmin kaynaşmasını özetler. Gazete bir yeraltı ağı yaratıp bunu bir arada tutacaktır. Ağ, (Jelyabov gibi) Narodniklerin kahramanlığı ile (Alman SPD lideri Bebel gibi) Sosyal Demokratların siyasetini birleştirecektir. Tüm halkın (*Narod*: işçiler ve köylüler) hareketini körükleyerek onu Çarlık rejimini yok edecek kadar güçlü bir aleve dönüştürecektir.[84]

Bazılarına göre bu görüş, ilham verici bir hayaldi. Bazılarına göreyse bir karabasan. Her ne kadar meseleler iyice karmaşık bir hâl alsa ve ittifaklar değişip dursa da, II. Kongrede bölünmeye yol açan bitmez tükenmez atışmalarda, diğerleriyle uzlaşmayı amaçlayanlar ile amacı proleter devrim olanlar arasında temel bir farkın olduğu tespit edilebilir.

En önemli anlaşmazlık, görünüşte görece önemsiz bir konudan patlak verdi: Parti üyesi tanımı. Lenin tüzükte parti üyesinin, "parti programını kabul eden ve hem mali yönden, *hem de parti örgütlerinden birine bizzat katılarak* partiyi destekleyen"

kişi olarak tanımlanmasını önermişti. Martov'un önerisindeyse son ifade silinip yerine "*hem de parti örgütlerinden birinin yönetimi altında düzenli kişisel ilişki kurarak*" konmuştu.[85] Mevzu basitti: Parti yalnızca eylemci öncülerden mi kurulacaktı, yoksa partiyle gevşekçe "ilişkili" herkesi mi kapsayacaktı?

Lenin'in anlayışında seçkinci [elitist] hiçbir şey yoktu: Herkes bir parti eylemcisi olmayı seçebilirdi. Vurguladığı nokta, *yalnızca* kendilerini bu şekilde adayanların, karar alma yetkisine sahip olması gerektiğiydi. Aksi takdirde, pasif "üyeler"den oluşan gevşek yapının parti siyasetini sulandırması riski söz konusuydu. Lenin'e göre meselenin kökeninde Martov'un parti ile sınıfı birbirine karıştırması vardı:

> ... parti, tamamı (ya da neredeyse tamamı) parti örgütlerinin "kontrolü ve yönetimi altında" çalışan ama tamamının "parti" üyesi olmadığı ve olmamasının da gerektiği, engin işçi sınıfı kitlelerinin sadece öncüsü, lideri olmalıdır ... faaliyetlerimizi dar, gizli çevrelerle, hatta özel toplantılarla sınırlı tutmak zorunda olduğumuzda, iş yapanları sırf laf üretenlerden ayırmak bizim için son derece zor, aslında neredeyse imkânsızdır ... Gerçekten iş yapan on kişinin kendilerine parti üyesi diyememesi, sırf laf üreten bir kişinin parti üyesi olma hakkına ve fırsatına sahip olmasından daha iyidir.[86]

Lenin haklıydı. Devrimciler, akıntıya karşı yüzen bir azınlıktı. Karşılarında, resmî toplumun, sınıf mücadelesini cebren ve hileyle sınırlamak üzere mevzilendirilmiş bütün bir gücü vardı. İşçiler sokaklara çıktıklarında cebirle (polis copu ve mermisiyle) karşılaşıyorlardı. Diğer zamanlarda hileyle aldatılıyorlardı —toplumsal düzen Tanrı'nın takdiriydi, Çar onların "Küçük Baba"sıydı, Yahudiler düşmandı. Çoğu işçi bu nedenle "karma bir bilince" sahipti. Sistemin kurbanı olduklarından, devrimcilerin argümanlarına (özellikle kolektif mücadele sayesinde güvenlerinin yerine geldiği anlarda) açıktılar. Ama aynı zamanda

sistemin şiddetli baskısına maruz kaldıklarından, Marx'ın "çağların pisliği" dediğinden (yani insanları bizzat kendi kararlarıyla oldukları konumda tutmaya hizmet eden dindarlık, itaat ve ırkçılıktan) nadiren tamamen özgürdüler.

Eğer durum böyle olmasaydı, yani işçi sınıfı içgüdüsel olarak ve kendiliğinden devrimci olsaydı, partiye ihtiyaç olmazdı. Martov'un, partinin kitlenin içinde dağılıp gözden kaybolması anlayışı o zaman doğru olurdu. Ama gerçek sınıf bilinci ihtilaflı ve çelişkilidir. Bir yanda sosyalistlerin, diğer yanda sistemin propagandacılarının olduğu bir fikirler savaşı tüm toplumu şiddetle etkisine alır. Bilinç, bu nedenle işçi sınıfı içinde eşitsizdir. Bundan ötürüdür ki parti, eski düzenle bağlarını kesinkes koparmış, onun tüm gerici argümanlarını reddeden, dönüştürülmüş bir dünya görüşünü kucaklayan, "devrimin güncelliği"ni hem bireysel hem de kolektif olarak kendisinde somutlaştıran işçi-eylemcilerin meydana getirdiği bir öncüden oluşmalıdır. Ancak bu şekilde kurulan bir parti sağ sapmaya (dönemin siyasi söyleminde "uzlaşmacılık" ya da "tasfiyecilik" denilen eğilime) direnebilir ve devrimci güçlerin toplanacağı güçlü bir çekim kutbu meydana getirebilir.

II. Kongrede reformistler ile devrimciler arasındaki çizgi çizilmiş oldu; iki hizip bundan böyle sırasıyla "Menşevikler" ("azınlık destekçileri") ve "Bolşevikler" ("çoğunluk destekçileri") diye bilinecekti. Bazı taraftarlarını kaybedip yenilerini kazanan Lenin, parti liderliğine hâkim oldu. Ama daha sonra, parti altyapısını koruyup gerekli literatürü üretme görevini üstlenmiş Rus siyasi sürgünlerden oluşan küçük gruplar içerisinde bağlılıkların yeniden değişmesiyle konumunun sarsıldığını gördü. Lenin bölünmelerden endişeleniyor, önemsiz olduklarını düşünüyor, ilişkileri onarmak için önerilerde bulunuyordu. Büyük kazanımların önü açıkken, elde sağlam bir

plan varken, partinin hizipleşme yüzünden derinden sarsılması saçma geliyordu.

Ancak, bölünmeler gerçekti. Öyle olduğu zamanla anlaşılacaktı. RSDİP üyelerinin çoğu birliği savunuyordu. İşçiler, sürgünde yaşayan parti aydınları arasındaki didişmelere hoş gözle bakmıyorlardı. Her gün patronlarla ve polisle mücadele edenler, hizipçilerin kendi keyfine düşkün ve sorumsuz olduklarını düşünüyordu. Kısmen bu nedenledir ki iki hizbin ilişkisi ayrılma ile gönülsüz bir birliktelik arasında gidip geliyordu; bu durum, Bolşeviklerin çağrısıyla Prag'da toplanan ama Menşeviklerin boykot ettikleri küçük bir parti kongresinde Lenin'in takipçilerinin RSDİP'nin yönetimini üstlendiği Ocak 1912'ye kadar devam etti.[87] Bu olayı belirleyici kılan, Bolşeviklerin artık Rusya içerisinde devrimci yeraltı eylemcileri arasında ezici çoğunluğa sahip olması ve ayrılmaz bir parçası oldukları işçi sınıfı hareketinin tam da yeni bir kitle mücadelesi evresine girmek üzere olmasıydı.

Dolayısıyla, RSDİP'teki bölünme, 1903'te dogmatik bir "bölücü"nün kurnazca planladığı ani bir olay değildi; güçlü birlik içgüdüsünün nihayetinde uzlaştırılması imkânsız farklılıklara yenildiği, on yıla yayılmış bir süreçti. Ne de esas mesele, yaygın görüşte vurgulandığı gibi, Bolşevik "merkeziyetçiliğe" karşı Menşevik "demokrasi" idi. Lenin, (1905 Devrimi sırasında olduğu gibi) polis baskısı kalkıp parti inşasını açıktan yürütmek mümkün olur olmaz, Sosyal Demokrat eylemcilerin merkeziyetçiliğini ve tutuculuğunu şiddetle eleştirmeye başladı. "Genç kuvvetlere ihtiyacımız var" diye yazıyordu Şubat 1905'te:

> Kazanılacak hiç kimse olmadığını söylemeye yeltenenlerin hemen oracıkta kurşunlanmasından yanayım. Rusya'da insan bol; tek yapmamız gereken, genç insanları daha yaygın ve daha cesaretli bir şekilde partiye kazandırmak ama onları korkutmadan.

> Savaş zamanındayız. Gençlik (öğrenciler ve daha önemlisi genç işçiler) mücadelenin sonucunu tayin edecek. Uyuşukluk, unvana saygı ve benzeri tüm eski alışkanlıklardan kurtulun. Gençlerden yüzlerce [parti] çevresi oluşturun ve onları bütün güçleriyle çalışmaya teşvik edin ... Her alt komitenin hiçbir formalite olmaksızın bildiri yazıp yayınlamasına izin verin (hata yapmalarının zararı olmaz) ... Onların eğitimsizliğinden korkmayın, deneyimsiz ve gelişmemiş olmaları sizi endişelendirmesin ... Tek yapmanız gereken yüzlerce çevreyi örgütlemek, örgütlemek ve örgütlemek; geleneksel, iyi niyetli komite (hiyerarşisi) saçmalıklarını tamamen arka plana itmek.[88]

Lenin'in 1905'teki sorunu, tüm beşerî örgütlenmelerin doğasında olan tutuculuktu. Hiçbir istikrarlı siyasi parti, belli ölçüde rutini ve devamlılığı olmadan var olamaz. Ama akıntı yön değiştirdiğinde parti buna ayak uydurmalıdır, yoksa kendini kıyıya vurmuş hâlde bulur. 1903'ün "profesyonel devrimcileri" (*Comitetchiki*, yani komiteciler), 1905'te kitlesel bir demokratik parti yaratılması önünde engel hâline gelmişlerdi. Partinin "sulanması"ndan endişe ediyorlardı. Lenin, bu kesimi şiddetle eleştirerek, genç işçilerin yoğun bir şekilde partiye kazandırılmasını ve parti organlarında aydınların yerini işçilerin almasını talep ediyordu. "Komitecilerin uyuşukluğu yenilmelidir" diyordu. "Zaten sınıfsal içgüdüleri olan işçiler, eğer biraz da siyasi deneyim kazanırlarsa çok geçmeden sağlam Sosyal Demokratlar olurlar. Ben ısrarla komitelerimizde her iki aydına karşı sekiz işçi olmasından yanayım."[89]

Ne Yapmalı? ve 1903 bölünmesi fetiş hâline getirilmiş, mitolojik "yeni tür bir parti"nin kutsal metnine ve kuruluş ayinine dönüştürülmüştür. Hakikat, Lenin'in iliklerine kadar bir "halk adamı" olduğuydu; siyasi içgüdüleri son derece demokratikti ve siyasetini, kitlesel işçi sınıfı eyleminin dönüştürücü gücüne duyduğu güçlü inancına dayandırıyordu. Diğer her şey taliy-

di: Polis devletinin zincire vurduğu demokrasinin o karşı konulmaz kuvvetini serbest bırakmak için gereken bir strateji ve taktik meselesi. Krupskaya'nın, Lenin'in St. Petersburg işçileri arasında bir propagandacı ve ajitatör olarak geçirdiği ilk yılları dikkate alarak, açıkladığı üzere:

> Vladimir İlyiç'in, proletaryanın sınıfsal içgüdüsüne, yaratıcı güçlerine ve tarihsel görevine sarsılmaz inancı vardı. Bu inanç Vladimir İlyiç'te birdenbire ortaya çıkmamıştı; aksine, Marx'ın sınıf mücadelesi teorisini inceleyip kafa yorduğu, Rusya gerçeklerini araştırdığı, (eski devrimcilerin [Narodniklerin] fikirleriyle mücadele ederek) tek tüfek savaşanların kahramanlığını sınıf mücadelesinin gücü ve kahramanlığıyla dengelemeyi öğrendiği uzun yıllar boyunca büyük çabalarla yerleşmişti. Bilinmeyen bir güce körü körüne beslenen bir inanç değildi bu, proletaryanın hem gücüne hem işçi sınıfının kurtuluşu davasındaki muazzam rolüne duyulan köklü bir inançtı —derin bilgiye ve hayatın gerçeklerini en ufak ayrıntısına kadar incelemesine dayanan bir inanç. St. Petersburg proletaryası arasındaki çalışmaları, işçi sınıfının gücüne olan bu inancını, kanlı canlı insanlarla özdeşleştirmesine yardımcı olmuştu.[90]

Eylemci öncü

Osip Piatnizki, 40 yıldan uzun süredir aktif bir sosyalistti. Polonya Yahudi'si bir terzi yamağı olan Piatnizki, 14 yaşındayken iki abisi ve çalışma arkadaşları aracılığıyla Sosyal Demokrat siyasetle tanışmıştı. Çok geçmeden yasa dışı terziler sendikasında, RSDİP'ye bağlı Yahudi sosyalist partisi *Bund*'da ve gizli bir siyasi tartışma çevresinde faaliyet göstermeye başladı (yeraltı hareketinde sendika, parti ve çevre arasındaki sınırlar fazlasıyla geçirgendi). Grev deneyimleri, Kazaklarla ve polisle girdiği sokak çatışmaları siyasetini sertleştirdi. 1900-1 kışında, Yahudi ayrılıkçılığı yapıldığı gerekçesiyle *Bund*'dan koparak, kısa bir

süre sonra Bolşeviklere dönüşecek grubun bir üyesi, bir "İskracı" oldu. Akıl almayacak kişisel fedakârlıklar (işsizlik, yoksulluk, evsizlik ve açlık dönemleri; hapiste ve Sibirya'da sürgünde geçen yıllar) iradesini kıramadı.[91] O, Lenin'in *Ne Yapmalı?*'da anlattığı tarzda örnek bir "işçi Bolşevik", bir "profesyonel devrimci"; Troçki'nin anlatımıyla, "yasa dışılık ve zorunlu gizlilik koşullarında kendisini tümüyle emek hareketine adamış" biriydi.[92] İlk dönemin hayatta kalan nadir üyelerinden olan Piatnizki, Eski Bolşeviklerin birçoğu gibi sonunda Stalin'in polisi tarafından katledildi (1938).

Piatnizki'nin parçası olduğu devrimci yeraltı hareketi nasıl çalışıyordu? Gizli bir matbaada basılan bildiriler teksir makinesiyle, hatta bazen elle çoğaltılıyordu. Ardından gizli bir toplantıda desteler hâlinde eylemcilere paylaştırılıyor ve her biri bu bildirileri birkaç sokakta dağıtmakla görevlendiriliyordu. Devrimci broşürlerle gazetelerin kopyaları, Polonya'da Rus-Alman sınırından ya da (daha sonraları) kuzeyde Rus-Fin sınırından kaçak yollarla ülkeye sokulduktan sonra gizli bölmeleri olan bavullarla, göğüslükler (basılı malzemelerin astar kısmına gizlenip dikildiği ceket, palto gibi kıyafetler) içerisinde, hatta resim çerçeveleri ve kitap ciltleri kullanılarak Rusya'nın dört bir yanına dağıtılıyordu. Çok ince kâğıt kullanılıyor ve ağırlığı daha da azaltmak için sayfa kenarındaki boşluklar kesilip atılabiliyordu.[93]

Talep ülkeye gizlice sokulabilen miktardan fazla olduğundan, yasa dışı basımevi kurma çabalarının sonu gelmiyordu. Örneğin, Moskova'nın Rojdestvenski Bulvarı üzerindeki "Kafkas Manavı"nın bodrumu gizli bir basımevine ev sahipliği yapıyordu. "Dükkân sahibi" parti üyesiydi; baskı malzemeleri "Kafkas meyvesi" kutuları içinde geliyor, basılı yayınlar da aynı yolla dışarı çıkarılıyordu. Elektrikle aydınlatılan küçük bir oda

olan basımevinde Amerikan malı bir matbaa makinesi, çalışma tezgâhı, baskı kalıpları ve kâğıt kutuları bulunuyordu. Makinenin tok sesi üst kattaki dükkândan duyulabileceğinden, içeriye bir müşteri girdiğinde baskıyı durdurmak için bir zil yerleştirilmişti. Acil işleri, bütün gece çalışan iki eylemci halledebiliyordu. Basımevi, polis tarafından tespit edilinceye kadar Eylül 1906-Nisan 1907 arasında sekiz ay boyunca kullanıldı. Bu dönemde 45 ayrı yayın basıldı: söylevler, manifestolar, broşürler, dergiler, sayısız bildirinin (bunların toplam baskı sayısı 1,5 milyonu buluyordu) yanı sıra 350.000 adet basılan küçük bir 1 Mayıs posteri.[94]

Sürgündeki liderler bu yolla Rus proleter hareketine ulaşabildiler. Ama başarı, yukarıdan aşağı doğru titizlikle inşa edilmiş iletişim ağına dayanıyordu. 1905'te Odessa'da örgütleyici olarak görevlendirilen Piatnizki şöyle diyordu:

> O dönemde örgütlenme, gerek Odessa'da gerekse de Rusya'nın geri kalanında olsun, seçip üye yapma ilkesi temelinde yukarıdan aşağı doğru kuruluyordu. Fabrika, imalathane ve atölyelerde, orada çalışan Bolşevikler, sınıf bilincine sahip ve davaya bağlı gördükleri işçileri davet ediyorlardı (seçip üye yapıyorlardı).[95]

Bu temelde, özenli bir seçme süreciyle ilçe, bölge ve şehir geneli komitelerinden oluşan bir yapı kuruluyordu.

> Şehir komitelerinin, yeni üyeleri seçip partiye kazandırma hakkı vardı. Bir şehir komitesi toptan tutuklandığında, partinin merkez komitesi birkaç üyeyi yeni komiteyi kurmakla görevlendiriyordu; bunlar da, yeni komitenin eksik kadrosunu tamamlamak için o bölgenin işçileri arasından uygun yoldaşları seçip üye yapıyorlardı.[96]

Başka yolu yoktu. Risk çok yüksekti. Açık örgütlenmelere muhbirler hemen sızıyordu. Amatörce yapılan küçük bir hata, Çarlık polisini toplantı yerine yönlendirip toplu tutuklamalara

yol açabiliyordu. Yeraltı devrimci çalışması, beceri, deneyim ve olağanüstü tedbirleri gerektiriyordu. Hapishane, işkence, hatta ölüm her köşe başında hareketin eylemcilerini bekliyordu. Piatnizki, birlikte çalıştığı bir dökümhane işçisi üzerinde yasa dışı yayınlarla yakalandığında kahrolmuştu:

> Solomon Rogut'u bayılıncaya kadar dövmüş, karakoldan polis merkezine kadar çıplak hâlde sürükleyerek götürmüş, yoldaşlarının isimlerini ve yayınları kimden aldığını söylemesini istemişler ... Solomon Rogut'u Kovno hapishanesine gönderdiler. Bir ay sonra kendisini astığını öğrendik (intihar mı etti, yoksa onu ölünceye kadar dövdüler mi, gerçeği hiçbir zaman öğrenemedik) ... bu bende silinmez izler bıraktı: Bir yoldaşın ölümüne sebep olmuştum.[97]

Bir devrimci için Çarlık Rusya'sında kaçak yaşamak, polisle bitmez tükenmez bir kedi-fare oyunu oynamaktı. Eylemciler takma isimlerle, düzmece kimliklerle, sahte pasaportlar taşıyarak, sıklıkla kılık değiştirerek yolculuk ediyorlardı. Takip edildiklerini fark ettikleri ya da bundan kuşkulandıkları zaman, buluşma yerine giderken dolambaçlı yolları takip ediyor, aniden sokak aralarına dalıyor, apartman ve bahçelerden geçiyorlardı; hareket hâlindeki tramvaya atlamak, polis takibinden kurtulmanın özellikle revaçta olan bir yoluydu. Daha can sıkıcı olanı, kalacak ev bulamamaktı. Polisin tanıdığı eylemciler, kaldıkları yeri birkaç günde bir değiştirmek zorunda kalabiliyordu. Piatnizki, polis gözetlediği için kaldığı yere dönemediği, başka kalacak bir yer de bulamadığı kimi zamanlarda sokaklarda gezinip durmak ya da dışarıda uyumak zorunda kalmıştı. Bir devrimci olarak yaşamak bile tam zamanlı bir uğraş olabiliyordu.[98]

Mücadelenin çoğu emektarı, hapis ve sürgün dönemlerine katlanmak zorunda kalmıştı. Deneyimler farklılık gösteriyordu. 1902'de Kiev'deki Lukyanovskaya hapishanesinde rejim sıra dışı

şekilde gevşek davranıyordu. Piatnizki hapishanenin, müdürden ciddi tavizler koparmış orta sınıfa mensup asi öğrencilerle dolu olduğunu görmüştü. Çok sayıda İskracının tutulduğu siyasiler kanadında hücre kapıları (ayrıca spor sahasına açılan kapı da) sabahtan akşama kadar açıktı; mahkûmlar zamanlarını okuyarak ve tartışarak geçiriyorlardı. Piatnizki o günleri "hapishane böylece üniversitem olmuştu" diye hatırlıyordu. "Devrimci ve Marksist yapıtları çok iyi bilen tahsilli bir Marksistin rehberliğinde sistemli şekilde okumaya başladım."[99]

Ancak, on iki yıl sonra, Sibirya'ya sürgüne gönderilmeyi beklediği Samara hapishanesi çok daha kötüydü —saçların sıfıra vurulması, zorla hapishane üniforması giydirme, diğer siyasilerle bir araya gelmeye izin verilmemesi, hücrelerin temizlenmesinde ağır çalıştırma, ufak tefek suçlar için bile hücre cezası, keskin soğukta çıplak aramalar. Altı aylık beklemeden sonra Sibirya yolunun bir kısmı, yıkanma imkânının olmadığı pis köylü kulübelerinde geceleyerek, yayan gidildi: "Tipinin eşlik ettiği dondurucu ayaz, karla kaplı yollarda ilerlememizi güçleştirdi." Uzun yolculuğun son noktası, yaban hayatın ortasında cehaletin kol gezdiği Fedino köyüydü; köy halkı bütün bir yıl boyunca elbiseleriyle uyuyordu; yatak, duvar ve döşemelerde böcek ve karafatmalar cirit atıyordu; yaşam "dayanılamayacak kadar can sıkıcı" idi.[100]

Toplu tutuklamalar yüzünden örgüt tekrar tekrar dağılıyor; yeni baştan kurulması, dağılmış parçaların tekrar bir araya toplanması ve hapse düşenlerin yerini alması için taze güçlerin partiye kazandırılması gerekiyordu. İşte Lenin'in partisi, 1912'de Menşeviklerle yaşanacak nihai kopmadan çok önce, Rusya geneline yayılan ve uzun ipliklerle yurt dışında sürgündeki liderliğe bağlanan bu örümcek ağıydı.

Burada, devrimci yeraltı örgütlenmesinde, Çarlık polisinin keskin bakışları altındayken gevşek tiplere, iyi gün dostlarına,

salon aydınlarına yer yoktu. Yasa dışı eylemcilik cehenneminde çalışmak, üst düzey bir adanmışlığı ve dayanıklılığı gerektiriyordu. Devrimci gazete yapışkan işlevi görüyordu. Piatnizki'ye göre gazete, "Rus işçi sınıfının tüm heterojen devrimci unsurları açısından çekim merkezi" idi; Lenin, *İskra*'nın kontrolünü kaybedip yeni bir gazete (*Vperyod*, yani *İleri*) kurmak zorunda kaldığında, "Rusya'da ulaşım aygıtları parti çoğunluğunun elinde olduğundan," gazeteyi aynı ağ dağıtacaktı. Burada, toplumsal düzenin en derinlerinde, tarihin köstebeği iş başındaydı: Bolşevik Devrimi'nin sırlarından biri, RSDİP'nin eylemci öncülerinin ilk günlerden itibaren içgüdüsel olarak Leninist olmalarıdır.[101]

Eğer eylemci öncüyü (Bolşevizm karikatürlerinin yaptığı gibi) uzaktaki bir gurunun müritleri gibi hayal edersek, bu öncünün ne kadar etkisi olduğunu kavrayamayız. Lenin niyeti itibariyle "demokratik merkeziyetçi"yse de, pratikte böyle olması mümkün değildi çünkü sürgündeki parti liderlerinin hükmünü, iletişimin ancak aralıklarla ve sağlıksız kurulabildiği küçük, fazlasıyla dağınık, gizlice örgütlenmiş sosyalist gruplar ağına empoze etmeyi sağlayacak bir mekanizma yoktu. Aslında, böyle bir şey çılgınlık olurdu çünkü parti liderliği, söz gelişi Bakü petrol işçilerinin, Moskova tekstil işçilerinin ya da Petersburg makine işçilerinin içinde bulundukları koşullarda en iyi nasıl çalışması gerekeceğini bilebilecek konumda değildi. Uzaktaki Zürih'in (ya da başka bir yerin) sürgün adacığında böyle bir bilgiye sahipmiş gibi davranmak, polis baskısının yoğunluğu düşünüldüğünde, büyük bir olasılıkla eylemcileri tutuklanma ve grupları tasfiye edilme riskine maruz bırakarak büyük bir sorumsuzluk olacaktı. Bu noktada Piatnizki'ye göre:

> Yerel parti örgütleri, hücreler inisiyatif almaya teşvik edildi. Eğer Odessa, Moskova, Bakü ya da Tiflis Bolşevikleri hep Merkez Komitenin, il komitelerinin vb. emirlerini bekleseler di, ki gericilik

> ve savaş yıllarında tutuklamalar yüzünden bunlar hiçbir şekilde mevcut değillerdi, sonuç nasıl olurdu? Bolşevikler çalışan kitleleri fethedemez, onlar üzerinde herhangi bir etki yapamazlardı.[102]

1914'ün Temmuz Günleri

Lenin'in dehası, 1902'den 1917'ye kadar liderlik ettiği Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nde somutlaştı. Bolşevikler, belirgin bir görevi olan proleter eylemcilerin ağıydı: kitleleri birleştirmek, onların mücadelelerine destek olmak ve devrim ateşini körükleyip Çarlık rejimini yıkacak kadar güçlendirmek. Kimi zaman mesele, küçük, dağınık, takibat altındaki devrimci grupların en olumsuz koşullarda sadece ayakta kalmasını sağlamaktı. Kimi zamansa mesele, partinin kapılarını, tabandan yükselen büyük mücadele dalgasının canlandırdığı binlerce öfkeli genç işçiye açmaktı. Bolşevikler, koşullar değiştikçe amaçlarından (Rus proletaryasının devrimci liderliği) uzaklaşmamak için esnek, duyarlı, değişken ama aynı zamanda hem "tasfiyecilik"ten (mevcut toplumsal düzenin reformist kabulünden) hem de "ultra-solculuk"tan (mevcut koşullarda kitlesel bir tepki uyandıramayacak kadar radikal sloganlar atıp eylem çağrılarında bulunmaktan) bağışık olmalıydılar. Doğru dengeyi bulmak, koşullar değiştikçe sürekli düzeltmeler yapma meselesiydi.

1905 Devrimi Lenin'i, yeni üyeler denizinde "seyrelme" korkusu yaşayan partinin Yaşlı Muhafızları ile anlaşmazlıklar yaşadığı bir zamanda yakaladı. Devrimin yenilgisi çok daha ciddi bir kriz yarattı. "Stolipin karşı-devrimi yılları," diyordu Zinovyev;

> partinin varlığı açısından en kritik ve en tehlikeli [dönemdi] ... bu hâliyle parti mevcut değildi, parçalanıp birbirinden kopuk küçücük çevrelere bölünmüştü; devrimin ezilmesini takiben alabil-

> diğine kasvetli bir havanın egemen olması bakımından 1880'lerle 1890'ların başındaki çevrelerden farklılık gösteriyorlardı.[103]

Baskının ağır darbeleri altında birçok Menşevik yasa dışı çalışmanın terk edilmesini, yeraltı şebekelerinin dağıtılmasını, yalnızca işçilerin ekonomik mücadelelerine odaklanılmasını ve 1906'da kurulan Çarlık yanlısı parlamentomsu Duma'daki liberallere siyasi destek verilmesini savunarak, açıkça tasfiyeci konumu benimsedi. Ancak, birçok Bolşevik'se, yeni devrimci atılımın eli kulağında olduğunu, yeraltının yegâne uygun faaliyet alanı olduğunu, Duma'nın ve diğer Çarlık kurumlarının boykot edilmesi gerektiğini dile getirerek, tam tersi sonuca varıyordu. Lenin hem sağ tasfiyecilere hem de sol hizipçilere karşı çıktı: "Lanet olası karşı-devrim bizi bu lanet olası domuz ağılına [Duma'ya] sürdüğüne göre, biz orada da sızlanmadan, ama aynı zamanda böbürlenmeden devrimin yararına çalışacağız."[104]

Bu yaklaşımı gerçekleştirmek kolay değildi. "Partimiz gruplara, grupçuklara ve fraksiyonlara bölünmüştü," diye hatırlıyordu Zinovyev: "O zorlu dönemde temel görevimiz partiyi parça parça bir araya getirmek, yeniden doğuşunu hazırlamak ve her şeyden önemlisi de, olası tüm çarpıtmalara karşı Marksizmin ilkelerini savunmaktı."[105] Amaç daima aynıydı: Şehirlerde proleter ayaklanma, kırsalda köylü devrimi ve Çarlığın devrilmesi. Ama strateji, işçilerin özgüvenine, bilincine ve mücadele azmine göre belirlenmiş taktiklerle, dönemin sınıfsal güç dengesine uygun olmalıydı. Devrim ateşi yeniden canlanıncaya kadar Çarlık Duması bile propaganda platformu olarak kullanılabilirdi. Ama Lenin'in açıkça ifade ettiği gibi:

> Bolşevikler, kitlelerin doğrudan mücadelesini ... hareketin en üstün biçimi, kitlelerin doğrudan eylemi olmaksızın parlamenter faaliyeti de hareketin en bayağı biçimi olarak görürler.[106]

Gerileme eğilimi 1907'den 1911'e kadar sürdü. Ardından grev oranı bir yıl içinde iki katına çıktı ve hareket canlanıyor gibi gözüktü. Rejim buna aşırı tepki gösterdi. 6.000 işçinin greve gittiği Sibirya'daki Lena altın madenlerinde 4 Nisan 1912'de polisin ateş açması sonucu 500'den fazla insan öldü. Ocak 1905'teki Kanlı Pazar'dan sonra böyle bir şey olmamıştı. Nisan 1912'de yapılan protesto grevlerine, önceki dört yılın toplamını aşan sayıda işçi (500.000) katıldı. Bu anlık bir öfke de değildi. O yılın 1 Mayıs'ında protestolara 400.000 kişi katıldı; takip eden iki yıl boyunca çalışma yaşamında ve siyasette artan huzursuzluk, neredeyse (1905 ile karşılaştırılabilir bir düzey olarak) 1,5 milyon işçinin greve çıktığı 1914'ün ilk yarısında doruk noktasına çıktı. Grevlerin çoğu açıkça siyasiydi.[107]

Bolşevik Parti yükselişe geçmişti. Tasfiyecileri RSDİP'ten temizlemeye kararlı olan Lenin, Ocak 1912'de Prag'da bir parti kongresi düzenledi. Diğer Sosyal Demokrat hizipler katılmayı reddettiler (Ağustos'ta Viyana'da alternatif bir kongre topladılar). Sonuçta Bolşevikler, parti içindeki muhalifleri olan "Ağustos Bloku"nun ülke içerisindeki yeraltı hareketi üzerinde gerçek hiçbir etkisi olmadığından partinin kontrolünü bütünüyle ele geçirdiler. İki eğilim (tepede kopma, tabanda denge) bundan böyle birbirini güçlendirdi. Tavizsiz bir devrimci program (partinin "üç balinası" özlü ifadesiyle sekiz saatlik iş günü, toprak ağalarının arazilerinin müsaderesi ve demokratik cumhuriyet) etrafında ideolojik olarak birleşen Bolşevikler, ileri işçiler üzerindeki hâkimiyetlerini artık pekiştirmişlerdi. Reformistler ve aydınlar partiden uzaklaştı. Parti aynı anda hem daha Bolşevik hem de daha proleter olmuştu.[108] Gençleşmişti de: Ergenlik çağında ve yirmilerinde olan yeni üyelerin 1912'den sonra akın akın katılımı, otuzlarında (ve nadiren daha yaşlı olan) olan eski tüfeklere güç katmıştı.[109]

Emektar bir işçi sınıfı eylemcisi olan Aleksandr Şlyapnikov, Nisan 1914'te sürgünden dönerek St. Petersburg'un Viborg ilçesinde bir makine fabrikasında iş bulmuştu. İçin için kaynayan fabrikada yaşam, sonu gelmeyen bildiri dağıtımları, kuşlamalar, dayanışma amaçlı yardım kampanyaları, gizli toplantılar, kitlesel mitingler, grevler, yürüyüşler, gösteriler, polisle çatışmalarla geçiyordu.[110]

> Nedeni ne olursa olsun, küçük ya da büyük her çatışma bir protesto grevini ya da topluca iş bırakma eylemini tetikliyordu. Siyasi mitingler ve polisle çatışmalar günlük hadiselerdi. İşçiler, civardaki kışlalarda kalan askerlerle ilişki kurmaya başlamıştı ... Kadın işçiler, dokumacılar ve fabrika kızları ... oldukça aktif katılım gösteriyorlardı: Askerlerin bazıları kadın işçilerle aynı köydendi ama genelde gençler "gönül işleri" temelinde bir araya geliyorlardı ... Bu askerî birlikleri işçilere düşman etmek kesinlikle imkânsızdı.[111]

1914 Temmuz ayı başında St. Petersburg devrimin eşiğindeydi. Bolşeviklerin çağrısıyla Kafkasya'daki Bakü petrol işçileriyle dayanışma göstermek için düzenlenen uyarı grevi, devlet güçlerinin başkent sokaklarında ateş açmasıyla kitlesel bir çatışmaya dönüştü. 300.000 işçinin bir hafta süreli genel greve katılmasıyla çok geçmeden proletaryanın tamamı eyleme geçti. 1905'ten tecrübeli olanlar, sökülen telgraf direkleriyle barikatlar kurulmasını ve dikenli tel çekilmesini önerdiler. Fabrika işçileri, devirdikleri yük arabalarını tellerle birbirine bağlayarak yolları kesti. Genç işçiler, çocukların söktüğü kaldırım taşlarını Kazaklarla polislere fırlatıyorlardı. Şehrin her yerinden atlı saldırı, darp, silahlı saldırı, toplu tutuklama haberleri geliyordu. Ama işçiler yeniden iş başı yaptıklarında mağlup olmamışlardı, ruh hâlleri canlı ve umutluydu.[112]

> Güçlü bir öfke patlamasıyla dev bir emekçi ordusunu kaynaştıran son grev herkesi fazlasıyla sevindirmiş, cesaretlendirmişti. Ne polis, ne "şanlı" Kazaklar, ne de birbirlerine kenetlenen fabrika sahiplerinin "aç kalırsınız" tehditleri bu dayanışmayı parçalayabilirdi ... Belirleyici ve tüm ülkeyi kapsayan bir kavganın iyice yaklaştığını herkes hissediyordu.[113]

Ama öyle olmadı. Birdenbire, sanki sihirli bir el değmişçesine hareket çözülüp dağıldı. Çarın Almanya'ya savaş ilan etmesiyle devrimci ruh hâli yerini vatanseverlik coşkusuna bıraktı. 2 Ağustos'ta, birkaç gün önce barikatları tutanlardan tamamen farklı bir tavır sergileyen dev bir kalabalık, Kışlık Sarayın önündeki meydanda toplandı. Beyaz üniformalar kısa bir süreliğine balkonda görünüp kayboldu (yoksa halkın ruh hâli mi sınanıyordu?). Sonra başkaları göründü; orada bulunan İngiliz gazeteci ve yazar Arthur Ransome şöyle diyordu:

> Bu sefer Çar gerçekten de aralarındaydı; uzun yıllardır ilk defa halkın önüne çıkan Çarı, olağanüstü duygusal bir atmosfer ve hep bir ağızdan söylenen ulusal marş karşıladı. Birkaç gün önceki grevler unutulmuştu. Daha önce olduğu ve bundan sonra da olacağı üzere savaş, ulusu şimdilik kenetlemişti ya da en azından öyle gözüküyordu.[114]

Çar savaş ilan ederek kumar oynamıştı. İsyan eden halk nasıl tepki verecekti? Çarın etrafında mı toplanacaklardı? Yoksa devrimcilerin peşinden gidip işçi sınıfının uluslararası dayanışmasını mı yükselteceklerdi?

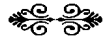
Rusya'nın yıkılmakta olan yozlaşmış, habis rejimi yanıtını almıştı. Milliyetçilik, sosyalizmi boğmuştu. Bolşevizm afişlerinin yerini Çarın portreleri almıştı. Çok geçmeden milyonlar cepheye akacaktı.

Almanların esir aldığı Rus köylü-askerler: Kâr ve imparatorluk uğruna milyonlar sanayileşmiş kıyıma kurban edildi

4. BÖLÜM

Büyük Savaş

Muhafız Ordusu Rusya'nın seçkin askerleriydi: 65.000 kişilik mevcuduyla şimdiye kadar cephe hattından uzak tutulmuş, Çarın kişisel yedek kuvveti olarak seçilmişti. Ama bir aydır süren Brusilov Taarruzu yavaşlıyordu. Başarı etkileyici olmuştu. Rusya'nın savaştaki en büyük zaferiydi. 1,5 milyon kayıp veren düşman 80 kilometre geri püskürtülmüştü. Ama Ruslar da yarım milyon asker kaybetmiş ve ilerledikçe lojistikte aksaklıklar baş gösteriyordu; Almanlar, müttefikleri Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu desteklemek üzere Batı Cephesi'nden takviye birlikler getiriyorlardı. Böylece, cepheye gitme sırası şimdi Muhafızlara gelmişti.

Ama Muhafız Ordusunun saldırısı, kollanan aristokratlarla dolu üst komuta kadrosunun yetersizliği yüzünden iyi yönetilmedi; göğüslerine kadar bataklığa gömülen askerler, Alman uçaklarının aralıksız makineleri tüfek salvolarıyla yok edildi. Kıdemli bir gözlemci, "bataklığın ağır ağır yuttuğu yaralılara yardım göndermek mümkün değildi" diye yazıyordu: "Rus komutanlığı, bilinmeyen bir nedenle hep bataklığa gömülmeyi seçiyor gibi gözüküyordu." Muhafız Ordusu, korkunç Kovel Muharebesi sırasında iki haftalık bir sürede askerlerinin %80'ini kaybetti. Kısa bir süre sonra, düşman hattının giderek güçlenmesi ve güz yağmurlarıyla bataklık arazinin geçilmez hâle gelmesi sonucunda Brusilov Taarruzu tekrar pata ile sona erdi.[115]

Kovel bataklıklarında çürümeye terk edilmiş cesetlerin sayısı o kadar fazlaydı ki Ruslar bunların toplanması için ateşkes teklif ettiler. Bu, Doğu Cephesi'nde sıklıkla karşılaşılan bir manzaraydı: Rus ölülerden oluşan ceset tepecikleri. Feldmareşal Hindenburg, savaştan sonra "sayıları kimse bilmiyordu" diye yazıyordu. "Tek bildiğimiz, Ruslarla muharebelerimizde, yeni saldırı dalgalarını karşılarken bazen ateş alanımızı engellediği için siperlerimizin önündeki düşman cesedi yığınlarını kaldırmamız gerektiğiydi."[116]

Modern sanayileşmiş savaş

Rusya'nın en büyük zaferi aynı zamanda Rusya'nın son hamlesiydi. Sanayi gücünün belirleyici olduğu bir insan ve makine yığınları savaşına, bir yıpratma savaşına giren Rusya, 1890'dan sonra sağladığı müthiş ekonomik gelişmeye rağmen modern bir savaşı yürütecek fabrikalarla demiryollarından yoksundu. I. Dünya Savaşı, askerî devrimin en son ulaştığı noktaydı. 1914'ün piyade eri, yüz yıl önceki öncellerinden beş kat daha uzak mesafeye on kat daha hızlı ateş edebiliyordu. 3,2 kilometre menzile sahip ağır makineli tüfekler, bir dakika içerisinde yaklaşık 500 metre genişliğinde bir alana 250 mermi yağdırabiliyordu. Menzili 6,5 kilometreyi bulan sahra topları, dakikada dört top mermisi gönderebiliyordu —güçlü patlayıcılarla, şarapnelle ya da gazla dolu mermiler. Böylesi bir ateş gücü, aşılması imkânsız bir "çelik fırtınası" ve "boş savaş meydanı" yaratıyordu. Askerler bombaların açtığı bir çukurdan diğerine sürünerek ilerliyor, bombaların yerle bir ettiği binaların yıkıntılarına sığınıyor ya da yeraltı tünellerinde bekliyordu. Onlara ulaşabilmek için daha fazla sayıda daha ağır silah kullanılıyor; saldırıların öncesinde korkunç bombardımanlarla siperler, yeraltı ve yerüstü sığınakları yerle bir ediliyordu.

Sanayi üretimi belirleyiciydi: Hep daha fazla silah, top mermisi, patlayıcı üretilmesi talep ediliyordu. Milyonlarla ifade edilen orduları donatmak için gereken üniforma, teçhizat, silah, cephane ve tedarikler, kitlesel üretimle karşılanıyordu. Brusilov, 1916'da taarruza 600.000 askerle başlamıştı: 1812'de Borodino'da çarpışan Rus ordusunun beş katı büyüklüğünde bir güç. Toplam kayıplarıysa 15 kat fazlaydı. Bu rakamlar, savaşın geneline bakıldığında devede kulak kalıyordu. 1914'te Rus ordusunun beş milyon askeri vardı; ilk yılın sonunda bir milyonu ölmüş, yaralanmış ya da esir düşmüştü. Savaş sona erinceye kadar Ruslar en az 12 milyon kişiyi silah altına alacaklardı ki bunların %75'i savaş dışı kalacaktı. İlk modern sanayileşmiş savaşın boyutu işte böyleydi.

Çarlık Rusya'sı savaş için yetersizdi. Savaşın ilk ayında Doğu Prusya'daki ağır Tannenburg bozgunu, ardından Eylül'deki Masuryan Gölleri Muharebesi yenilgisiyle çöküş hemen başladı; bu savaşların her birinde Ruslar 125.000, yani Alman kayıplarının on katı kadar asker kaybettiler. 1915'te yenilgiler devam etti; önce Şubat'ta Augustovo Muharebesi'nde, ardından tüm cephenin çözülüp Çarlık ordularının 480 kilometre geri çekildiği Gorlice-Tarnov'da; o yıl Rusların toplam kaybının (ölü, yaralı ya da esir) iki milyon olduğu tahmin ediliyordu.[117]

Sebebi açıktı. Askere alınan her Rus, cepheye ulaşmak için Alman rakibinin yaklaşık üç katı yol gitmek zorundaydı; Avrupa Rusya'sında demiryolu yoğunluğu, Almanya'nınkinin sadece onda biri kadardı. Ayrıca, Rusya'nın demiryolu taşıtları düşmanlarından azdı; trenleri ancak yarı hızla gidebiliyordu; demiryolu sistemi, her hatta sadece üçte biri sayıda trenin çalışmasına imkân veriyordu. Motorlu ulaşımda durum daha da vahimdi: Savaşın başlangıcında beş milyonluk bir ordu için yalnızca 420 nakliye aracı vardı. Zaten Rusya'da yolların çoğu, kışın çamur

deryasına dönmüş, asfaltlanmamıştı. Orta Asya'da konuşlanmış birliklerin Avrupa'nın Doğu Cephesine ulaşması en az iki ay sürebiliyordu. Oraya vardıklarında bazen askerleri silahlandırmak mümkün olmuyordu. Rus ordusu savaşa bir milyon tüfek eksiğiyle ve mermi fişeklerinin tavsiye edilenden bir milyar az olduğu bir cephane yedeğiyle başlamıştı. Toplarda durum daha kötüydü: Almanlarla Avusturyalılar, muharebe alanında ateş gücü açısından genellikle dörde bir üstünlüğe sahiplerdi ve Rus topları sıklıkla mühimmat yokluğundan suskun kalıyordu.[118]

Savaşın gerginliği arttıkça tedarik durumu kötüleşiyordu. Sağlık hizmetleri, çığ gibi büyüyen yaralı ve sakat sayısı karşısında çok geçmeden yetersiz kaldı. Yaralananlar yağmur altında çamurlu zemine atılıyor, yük vagonlarına doldurulup kaderlerine terk ediliyor ya da yozlaşmış askerî bürokrasinin idaresinde eğitimsiz personelin çalıştırıldığı kirli, aşırı kalabalık, hastalıkların kol gezdiği hastanelere gönderiliyordu. Cephe hattında lime lime olan üniformalarla botların yenisi verilemiyordu; 1914-15 kışında birçok asker, ayağını çadır beziyle sarmalayıp idare etmek durumundaydı. İki yıl sonra, isyankâr ruh hâlinin hâkim olduğu siperlerde askerler ilerlemeyi reddediyor, subaylarına "Önce bize bot ve kalın elbiseler verin!" diye bağırıyorlardı. Kömür ve demir akışı talebi karşılamadığından silah üretiminde de kriz yaşanıyordu: 1915'in başlarında Rus fabrikaları ayda yalnızca 40.000 tüfek üretirken, savaş alanındaki kayıplar bunun altı katı orandaydı. General Alekseyev, Ocak 1916'da kendi cephe hattındaki her on piyade askerinden yedisinin tüfeğinin olmasını, rapor etmeye değer bir başarı olarak görüyordu.[119]

Brusilov Taarruzu, Rusya'nın derinlerinden gelen, bozgunun ve işgalin tetikleyebileceği büyük dalgalardan birinin meyvesiydi. Çarlık rejimi ve Rus sanayicileri, devlet güdümünde daha

etkin bir savaş ekonomisi yaratmak için ele ele verdiler. 1916 baharına gelindiğinde, yıllık üretim rakamları 1,3 milyon tüfek, 11.000 makineli tüfek, 1,5 milyar fişek, 5.000 sahra topu ve 20 milyon top mermisini bulmuştu. 2 milyon kişi daha askere alınmış, bunların çoğu cephe hattının gerisinde tutularak kapsamlı bir eğitimden geçirilmişti.[120]

Ama sahipsiz toprakların diğer tarafında da büyük çaba gösteriliyordu. 1915'in pata durumu, savaşan tüm tarafları insan güçlerini ve cephanelerini artırmaya, 1916 için eşi görülmemiş büyük taarruzlar planlamaya sevk ediyordu. Zaferle sonuçlanmışsa da, Brusilov Taarruzu, Rus ordusundan geriye bir enkaz bırakmıştı. İlk atılımın ivmesi sönümlendikçe yeni siper hattı sağlamlaştırıldı ve savaş üçüncü kışına girdi.

Seçkinler (saray mensupları, generaller, toprak sahipleri ve sanayiciler), savaşın Çar, Kutsal Rusya, Ortodoks Kilisesi ve Pan-Slavizm davası için verilen soylu bir mücadele olduğunu ilan etmişlerdi: bir feodal laf kalabalığı ve "kan ve toprak" gizemciliği [mistisizm] kokteyli. İlk önce, başka yerlerde olduğu gibi Rusya'da da aklın sesi, gerici akıntıda boğulup gitti. "Hükümet politikasıyla ilgili tutumumuza rağmen," diyordu liberal Kadet lideri Pavel:

> ilk görevimiz ülkemizin birlik ve beraberliğini korumak, dünya gücü konumunu savunmaktır. Şunu hiç unutmamalıyız ki şu anda ilk ve tek işimiz askerlerimize destek olmak; davamızda haklı olduğumuz inancını, dingin cesaretimizi ve silahlarımızın zafer kazanacağı umudunu onlara aşılamaktır.[121]

Bu "dava" elbette bankacıların, vurguncuların ve emperyalistlerin davasıydı. Rus sanayicileri iliklerine kadar Fransız finans kapitaline bağlıydılar. Rusya'da sermayenin yaklaşık %80'i yabancılara aitti ve en büyük pay, ülkenin dökme demir üretiminin %60'ını, kömür üretiminin %50'sini, St. Petersburg'da-

ki bankaların rezervlerinin %55'ini kontrolünde tutan Fransız kapitalistlerine düşüyordu. Bu durum, Fransız-Rus askerî ittifakını sağlam bir ekonomik zemine oturtuyordu.[122] Rus kapitalistlerinin zaten savaşı desteklemek için her türlü sebebi vardı. Askerî malzeme talebiyle birlikte kârlar da hızla arttı. Spekülasyon ve tepedeki zenginleşmenin yarattığı şişkinleşme sistemi aracılığıyla yüz milyonlarca ruble akarken, savaş döneminin baskı aygıtı, çalışma sürelerini uzatıp ücretleri düşük tutmak için işçi sınıfı direnişini eziyordu. "Kan köpükleri üzerinden muazzam servetler ortaya çıkmıştı," diye yazıyordu Troçki.

> Başkentte ekmek ve yakacak kıtlığı olması, sarayın mücevhercisi Faberget'yi, işlerinin hiç olmadığı kadar iyi gittiğini övünerek anlatmaktan alıkoymuyordu. Nedime Virubova, daha önce hiçbir dönemde 1915-16 kışındaki kadar şatafatlı kadın elbiseleri görülmediğini, bu kadar çok elmas satın alınmadığını söyler ... Hiç kimse aşırı harcama yapmaktan çekinmiyordu. Sanki gökten durmadan altın yağıyordu. "Sosyete" ellerini açıp cebini dolduruyor, soylu hanımlar eteklerini mümkün olduğunca yukarı kaldırıyor, herkes (bankacılar, levazım müdürleri, sanayiciler, Çar ve büyük prenslerin balerinleri, Ortodoks Kilisesinin başrahipleri, nedimeler, liberal milletvekilleri, hem cephedeki hem de cephe gerisindeki generaller, radikal hukukçular) ... kanlı bir çamur deryasında etrafa para saçıyorlardı ... Hepsi de bu kutsal altın yağmurunun bir gün sona ereceği kaygısıyla çalıp çırpmakta ve tıkınmakta acele ediyordu. Hepsi de utanç verici bir zamansız barış fikrini öfkeyle reddediyorlardı.[123]

Savaşın sonuyla ilgili beklentiler çok daha yüksekti. Rus imparatorluğu seçkinleri, galipler masasında yerlerini aldıklarında dünyanın planlanan yeniden paylaşımından büyükçe bir pay alacaklarını umuyorlardı. Bismarck'ın bir keresinde vurguladığı üzere İtalya'nın "doymak bilmez bir iştahı ama sağlıksız dişleri" vardı. 1916'da Rusya için de aynı şeyi söyleyebilirdi.

Çarlık rejiminin devlet adamları, kapsamı açısından Alman ya da Avusturyalı düşmanlarının planladığından çok daha iddialı bir büyük Doğu Avrupa imparatorluğu hayal ediyorlardı. Hâlihazırda Doğunun üç gücü arasında bölünmüş olan Polonya, "Rus Çarının asası altında" yeniden birleşecekti. Avusturya-Macaristan'dan Galiçya, Almanya'dan Posen'in çoğu, Silezya ve belki de Prusya alınacaktı. Amaç, kaynak zengini toprakları ele geçirmenin ötesinde Almanya'yı bir nesil boyunca güçten düşürmek ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun parçalanmasına zemin hazırlamaktı. Güneyde İstanbul ve Boğaziçi'ni, Ermenistan'ın kontrolünü ve İran üzerinde nüfuz sahibi olmayı isteyen Ruslar, yıkılmakta olan Osmanlı-Türk İmparatorluğu'nu da aç gözlerle izliyorlardı.[124]

Ama büyük bir bilinmezlik, bu baş döndürücü emperyal hâkimiyet hayaline gölge düşürüyordu. Savaş sürüp ölü sayısı arttıkça, mahrumiyet ağırlaşıp yolsuzluklar yaygınlaştıkça gölge de koyulaşıyor; kaos içerisindeyken, rejimin ve yönetici sınıfın kangrenli mizacı daha da belirginleşiyordu. Büyük bilinmeyen, *mujik*in (Rus köylüsünün) aklından neler geçtiğiydi.

Rusya'da askere alınan her on iki kişiden on biri köylüydü. Bayrağı savunmaya çağrılanlardan %96'sı birliğine teslim oluyordu. Ama savaş hakkında ne düşündükleri gizemini koruyordu. Çünkü, Milyukov'un ifade ettiği üzere, "kırsal Rusya'nın derinlerinde, ezelî ve ebedî bir sessizlik hüküm sürüyordu". Bu sessizlik ne anlama geliyordu? Şehirler alabildiğine savaş çığırtkanlığı yapıyordu; siyasetçiler, generaller, sanayiciler ve gazeteler, hepsi de savaşı destekliyordu. Ama ifade özgürlüğünün bir suç olduğu Çarlık polis devletinde, bunun ötesinde neler olduğunu kim söyleyebilirdi?

*Narod*un ruh hâli, tarihin bir sırrıydı. Özellikle de köy *Narod*u. Köylülük, Sosyalist Devrimci Parti lideri Viktor Çernov'un

ifadesiyle, her zaman "Rusya'nın siyasi tarihinde sfenks"* olagelmişti.[125] Sfenksin sessizliği hiç bu kadar uğursuzluk alameti olmamıştı. Çünkü şimdi köylülük silahlanmıştı. Rusya'nın silah altına alınmış sekiz milyon askeri, emperyalist savaşta şu an için Çarın askerleri olabilirdi. Ama ya kara yüreklerinde bir şeyler uyanırsa? Ya bir şekilde tam aksini düşünmeye başlarlarsa: Gerçek düşmanın aslında Kayser değil, vurguncular ve toprak ağaları olduğu mesela? O takdirde, köylü devriminin silahlı öncüsü olmazlar mıydı?

Büyük ihanet

Savaş aniden çıkagelmişti. Silahlanma yarışına, aşırı milliyetçi basına ve önceki yılların artan gerilimine rağmen pek az kişi 1914 yazında bir savaş bekliyordu. Uzaktaki bir Balkan şehrinde Avusturya hanedanından birinin (28 Haziran'da Saraybosna'da Arşidük Franz Ferdinand'ın) suikastla öldürüldüğü duyulduğunda, bu olayın beş hafta içerisinde bir dünya savaşına yol açacağını neredeyse hiç kimse hayal etmiyordu. Buna Avrupalı sosyalistler de dâhildi —her ne kadar (Polonyalı-Alman devrimci Rosa Luxemburg gibi) birçokları, küresel emperyalist düzenin çelişkilerinin korkunç bir savaş ihtimalini giderek artırdığını uzun süredir savunuyorsa da.

Savaş, Luxemburg ve yoldaşlarına çifte şok yaşattı. Alman Şansölyesi, SPD ve sendika liderleriyle özel toplantılar yapmıştı. Alman emek hareketi liderliği, radikal söylemine karşın esas itibariyle bürokratik ve reformistti. 1 Ağustos 1914'te sendika liderleri, hükümetin, örgütlerinin yasaklanmayacağına söz vermesi karşılığında savaş durumunda grev çağrısı yapmamayı kararlaştırdı.[126] 3 Ağustos'ta, Rus işgalinden, siyaseten tecrit edil-

* Anlaşılması zor, esrarengiz şey *-çev.*

mekten ve partinin bir askerî diktatörlük eliyle çökertilme olasılığından endişelenen SPD meclis grubu, ertesi gün Reichstag'da görüşülecek olan savaş kredileri (silahlanma için kaynak) tasarısını neredeyse bire karşı altı oyla kabul etti. Bir hafta önce, üst düzey bir SPD yöneticisi militarizm karşıtlığını yüksek sesle dile getiriyordu: "Sınıf bilincine sahip Alman proletaryası ... savaş çığırtkanlarının canice entrikalarını şiddetle protesto ediyor ... Avusturya yönetici kliğinin iktidar arzusu için, emperyalist vurguncular için Alman askerinin tek damla kanı bile feda edilemez." Boş laflar: Savaş karşıtlığın gerçekten sınanacağı tek yer savaşın kendisidir. 3 Ağustos'a gelindiğinde, SPD'nin önde gelen sağ kanat temsilcisi Eduard Bernstein şöyle diyordu:

> Düşman hâlihazırda ülke topraklarına girmişken ve [bu düşman] her hâlükârda Rusya iken, Alman halkının tamı tamına üçte birini temsil eden bir partinin, kendilerini ve ailelerini savunmaya çağrılanları savunma ve korunma imkânlarından mahrum bırakıp bırakamayacağına karar vermesinden ibarettir mesele ... Mümkün değil.[127]

4 Ağustos'ta Reichstag oy birliğiyle savaş kredileri tasarısını onaylarken, SPD içindeki savaş karşıtı azınlık da parti disiplinine uyarak çoğunlukla aynı doğrultuda oy kullandı. Parti siyasetinde milliyetçilik ile sosyalizm (ulusal kapitalist blokun çıkarları ile uluslararası işçi sınıfının çıkarları) arasındaki çelişki böylece çözüme kavuşmuş oldu. Bunun sonucunda yirmi milyon insan ölecekti.

SPD liderlerinin ihaneti, işçi sınıfının savaş kampanyasına direnişini yok etti ve bu direnişin destekçilerini, *Junker* subay kastının ellerine teslim etti. 1911'deki son büyük uluslararası kriz sırasında SPD barış gösterilerine 250.000'i bulan sayıda insan katılıyordu. Üç yıl sonra, 28 Temmuz 1914'teki yürüyüşte yine 100.000 kadar savaş karşıtı gösterici Berlin sokakla-

rında toplanmıştı. Barışın son anlarında, dört günlük kitlesel protestolar sırasında, Almanya genelinde yaklaşık 750.000 kişinin katıldığı en az 288 savaş karşıtı gösteri düzenlendi. SPD liderliği, bu hareketi derhâl sona erdirdi. Alman işçi sınıfı savaşa seve seve katılmadı: Kendi liderleri tarafından savaşa sürüklendiler.[128]

Zürih'te bulunan Lenin, SPD'nin gazetesi *Vorwärts*'ta Reichstag oylaması haberini okuduğunda bunun düzmece olduğunu düşündü. Viyana'da bulunan Troçki de afallamıştı: "Alman Sosyal Demokrasisinin teslimiyetini bildiren telgraf bende savaş ilanından daha büyük bir şok yarattı..."[129] Şlyapnikov, Rusya'daki ileri işçilerin şaşkın tepkileriyle uğraşmak zorundaydı. "O dönemin tüm Sosyal Demokratları nasıl sosyalist olunacağını Almanlardan 'öğrendiği'" için SPD'nin Avrupa savaş karşıtı hareketine önderlik edeceği beklentisi vardı.[130]

> ... neler olduğunu öğrendiğimizde bize saçma gelmişti. Gazete makalelerinde, Alman Sosyal Demokrat liderlerin savaşı haklı gösterdiklerinden, savaş kredileri lehinde oy kullandıklarından bahsediliyordu. Aklımızdan ilk geçen, devlet haber ajansının asılsız haber yaptığı ve biz Rus Sosyal Demokratlarını hizaya getirmek istediğiydi ... İşçiler, her zaman kendimize örnek aldığımız Alman sosyalistlerinin davranışının ne anlama geldiği konusunda bizi soru yağmuruna tuttular. Dünya dayanışmasına ne olmuştu? ... Bazılarının ihanet etmesinin genel bir ihanete yol açması gerekmediğini çünkü bundan yalnızca kapitalistlerin kazançlı çıkacağını aklı başında işçilere anlatmak için epey uğraşmak zorunda kaldık. Liderleri es geçip işçiler arasında uluslararası teması yeniden kurmak hayati önemdeydi.[131]

Bu kolay olmayacaktı. Savaşın kendi dinamiği vardır. İki ruh hâli egemen olur. Ordular harekete geçtiğinde korku baş gösterir —işgal, ölüm, tecavüz, yıkım, yerinden yurdundan olma karşısında içgüdüsel bir korku. Barbar sürüleri, insafsız askerler, sınır

tanımayan şiddetle ilgili geçmişten gelen kâbuslar, eylemin itici güçleri olur. Diğer ruh hâli saldırganlık, nefret, öldürme dürtüsüdür; düşmanı şeytanlaştıran histerik propaganda seli, bu ruh hâlini iyice güçlendirir. Belki savaşın yarattığı genel heyecan da bu itkilere eklenebilir. Troçki, savaşın ilanına gösterilen tepkileri Viyana'da şaşkınlıkla izliyordu. Yarı Alman, yarı Çek kökenli çizmeci çırağı Popischil'i, mahallenin manavı Bayan Maresch'i, taksi şoförü Frankl'ı, Savaş Bakanlığı önündeki vatanseverlik gösterisine neyin sürüklediğini soruyordu kendi kendine.

> Yaşamlarının her gününü umutsuz bir monotonlukla geçirenler çok fazla; böyleleri modern toplumun belkemiğini oluşturur. Seferberlik çağrısı, umut verici bir şey gibi yaşamlarına girer; alışılmış olan ve hep nefret edilen bir kenara atılır, yeni ve olağan dışı olanın buyruğu altına girilir. Geleceğin sakladığı değişimler böylelerine daha da olağanüstü gözükür. Acaba iyi mi, yoksa kötü mü olacaktır? Elbette daha iyi. Popischil için "normal" koşullardan daha kötüsü ne olabilir ki?[132]

Belki savaşın engellenebileceği kısa bir an söz konusu olabilirdi. Ama SPD liderlerinin Prusya militarizmine teslim olmasıyla o fırsat kaçırıldı. Orta sınıf Almanlar sokaklara dökülüp Kayser ile Ordu lehine gösteriler yaptılar, gelişmemiş işçiler onları takip ettiler ve savaş karşıtı devrimciler kendilerini tecrit edilmiş, kuşatılmış hâlde buldular.

Rosa Luxemburg'un Berlin'deki apartman dairesinde 4 Ağustos akşamı yapılan toplantıya sadece 7 kişi katıldı. Luxemburg'un toplantıdan sonra telgraf gönderdiği 300 kişiden yalnızca biri (Clara Zetkin) hemen yanıt gönderip koşulsuz desteğini ifade etti.[133] Savaş karşıtı hareket son nefesini vermiş gibi gözüküyordu. Kudretli SPD'nin şimdi Kayser'in savaşına şakşakçılık yapmasıyla birlikte Avrupa'nın diğer sosyalist partileri de domino taşları gibi devrildiler.

Savaş karşıtı hareket

Temmuz hareketi (Rusya'nın yarı devrimi) çöktü. Çoğu eylemci gençti ve askere gidecek yaştaydı: Askerlik çağrısı alan birçoğu cepheye gitti. Petrograd metal işçileri gibileri ise meslekleri yüzünden "yedek"ler arasındaydılar ama şimdi savaş zamanında, "ordu için zorla çalışmak, dolayısıyla askerî düzenlemelere tabi olmak" zorundaydılar.[134] 1905'ten sonra radikal seslere açılan sınırlı kamusal alan da kapatılmıştı. Savaş karşıtı *Pravda* gazetesi Temmuz'da kapatıldı, yeni bir yeraltı gazetesinin (*Sotsial-Demokrat*) kurulup kaçak yollarla ülkeye sokulması gerekti. Gizli polis, muhbirler sayesinde Bolşeviklerin Kasım ayındaki gizli konferansını basarak herkesi tutukladı. Aynı ay içerisinde Duma'nın beş Bolşevik üyesi tutuklanıp Sibirya'da kürek cezasına çarptırıldı. Tutuklanan milletvekillerinden biri olan Aleksey Badayev'in dediği üzere böylece "tüm devrimci örgütlerin bozguna uğratılması" tamamlanmış oldu. Fabrikalarda protestolar düzenlendi.

> Ama ... işçi sınıfı, daha uzun soluklu bir hareketi kaldıracak kadar güçlü değildi; savaş terörü ülkenin boğazına sarılmıştı ve tüm devrimci faaliyetler, askerî mahkemelerin verdikleri idam ya da uzun süreli ağır hapis cezalarıyla engelleniyordu. Grubun tutuklanması, Rusya'da partinin ana merkezinin yok edilmesi demekti. Parti çalışmasının tüm bağlantıları, Duma'daki "beşli" etrafında toplanmıştı ve şimdi o da kesilmişti.[135]

Devletin kolluk güçleri, emek örgütlenmesini ezmek için sanayicilerle işbirliği yapıyordu. Kara listeye alınan militanlar ya işten çıkarılıyor ya da askere alınıyordu. Yemek molaları kısaltılmıştı ve toplantıları engellemek için işçi kantinleri takibe alınmıştı; hatta bazı patronlar, yüksek sesle müzik çalıp işçilerin sesini bastırmak için gramofonlar bile yerleştirmişlerdi.[136] Savaş siparişleri gelmeye devam ettikçe işverenler iş gününü uzattılar,

fazla mesaiyi zorunlu hâle getirdiler, sağlık önlemlerini görmezden geldiler ve "emeğin askerîleşmesi" [militarizasyonu] için kulis yaptılar. Kadın, çocuk, köylü ve yabancıların fabrikalarda düşük ücretlerle çalışmaya başlaması, mevcut ücretleri aşağı çekerek eski dayanışma ağlarını zayıflattı. Savaş esirleri ve mahkûmlar bile zorla çalıştırıldı. Savaş, kâr ve "vatanseverlik" ittifakı, sömürü oranını giderek arttırdı.[137]

Ama savaş, önceki ulusal krizlerden farklı olarak Rus toplumunun derin sularını altüst etti. Gazetelerdeki "Alman hâkimiyeti" tehdidi çok geçmeden yerini gerçek açlık deneyimine bıraktı. Ulaşım sistemi çöktü, gıda arzı yetersiz kaldı ve fiyatlar şehirli işçilerin baş edemeyeceği düzeylere fırladı. 1915 sonuna gelindiğinde Petrograd, ihtiyacı olan demiryolu sevkiyatının sadece dörtte birini alabiliyordu. Un ve yağ yeterli olmadığından şehirdeki fırınların üçte biri kapanmıştı. Kasapların üçte ikisi satacak et bulamıyordu. O kış kadınlar, bir parça yiyecek ve yakacak satın alabilmek için sıfırın altına düşen sıcaklıklarda saatlerce kuyrukta beklediler. Ertesi yıl, Avrupa Rusya'sının tahıl deposu bölgelerinde köylü isyanları patlak verdi. Yokluk ve enflasyona karşı protestolar sırasında dükkânlar yağmalandı. Bu arada, ortada alabilecekleri bir şey yokken ürünlerini hükümetin sabitlediği fiyatlardan satmak istemeyen köylüler, ürettikleri yiyecekleri saklıyor ya da kendileri tüketiyordu. Makas krizi nüksedecekti: Şehirlerden mamul mal akışı aksadığında, köylerden aksi yöndeki tarımsal ürün akışı da kesintiye uğruyordu.[138]

Her ne kadar savaşın ateşi 1914 yazında sınıf mücadelesine baskın gelmişse de, etkisi yüzeyseldi. Sindirilmiş olmak, kabullenmek anlamına gelmez. İleri işçiler savaşa, huysuz bir şüpheyle bakıyorlardı. Aleksandr Şlyapnikov, Ağustos 1914'te tıklım tıklım bir tramvayda giderken "polis memuruna benze-

yen" birisi Yahudilere verip veriştirmeye başlar: Yolculara tüm "Yidlerin"* Alman casusu diye tutuklanması gerektiğini söyler. Bolşevik yolcumuz ona yanıt verir. Arbede çıkar ve yumruklar konuşur. Tramvay durur ve polis çağrılır. Polis Şlyapnikov'dan aşağı inmesini ister ama tramvaydaki işçiler yardımına koşarak indirilmesine engel olurlar ve sonunda kondüktör çanı çalar, tramvay hareket eder.[139] Küçük bir olay ama gecenin karanlığında uzakta beliren ufacık bir ışık nasıl ki ekspres trenin gelişinin işaretiyse, bir tramvayın üst katında yaşanan ve Petrograd işçilerinin, bir ırkçının karşısında bir devrimciden yana saf tuttuğu bu kavga da yaklaşan büyük yangının habercisi olabilirdi.

Bolşevikler, "büyük ihanet"in şokunu çabuk atlattılar. Petrograd RSDİP Komitesi birkaç güne kalmadan savaş karşıtı bildirisini hazırlamıştı bile. "Dünyanın tüm işçileri, birleşin!" diye başlıyordu. "İşçiler, köylüler ve askerler! Yoldaşlar!"

> Avrupa üzerinde kanlı bir hayalet dolaşıyor. Kapitalistlerin açgözlü rekabeti, şiddet ve yağma siyaseti, hanedanların hesapları ve yükselen uluslararası işçi sınıfı hareketi karşısında ayrıcalıklarının ellerinden alınacağı kaygısı, her yerde hükümetleri militarizm patikasına sokuyor ... "Kahrolsun savaş!", "Savaşla savaş", şehirlerden en küçük mezraya kadar her yerde güçlü bir sesle dile getirilmeli ... İşçiler, sınırın ötesinde düşmanları olmadığını hatırlamalı: Zenginler ve mülk sahiplerinin iktidarı her yerde işçi sınıfını eziyor. Sömürü boyunduruğu ve yoksulluk prangası her yerde onları eziyor.[140]

Bolşevik yeraltı hareketinin "merkezi" yönlendirmeye ihtiyacı yoktu. Partinin savaş karşıtı siyaseti otomatik bir tepkiydi: Sahadaki eylemciler neyi söyleyeceklerini biliyorlardı. Ama uluslararası konuma klasik ifadesini kazandıran Lenin oldu. Dünya savaşı kriziyle samimiyetle yüzleşerek, işçilerin düşma-

---

* Yahudileri aşağılamak için kullanılan bir ifade -*çev.*

nının Alman ya da Avusturya askeri olmayıp patron, toprak ağası ve polis olduğu gerçeğini mantıki sonucuna vardırarak, hem yönetici sınıfın şovenizmine hem de etliye sütlüye karışmayan "enternasyonalistler"in pasifizmine karşı çıktı ve bunun yerine "devrimci bozgunculuk" anlayışını savundu. Çarlığın zafer kazanması rejimi güçlendirecekti. Çarın savaş çabasını desteklemek sınıf mücadelesini zayıflatacaktı. Bu nedenle, Rusya'nın yenilgisi memnuniyetle karşılanmalıydı. Büyük güçler arasındaki emperyalist savaş, işçilerle köylülerin birlikte kendi yönetici sınıflarına karşı yürütecekleri bir iç savaşa dönüştürülmeliydi.

> Herhangi bir "barış programı" halkı kandıracaktır ... "toprak ilhakı olmadan barış" değil ... Kulübelere barış, saraylara savaş! Proletaryaya ve çalışanlara barış, burjuvaziye savaş! ... Silah kullanmayı öğrenmeye, silah edinmeye çabalamayan bir ezilen sınıf ancak köle muamelesi görmeye layıktır ... Sloganımız, burjuvaziyi yenmek, mülksüzleştirmek ve silahsızlandırmak için proletaryanın silahlandırılması olmalıdır.[141]

Sürgündeki Bolşevik lider, 1916'nın Ocak ve Haziran ayları arasında uzun bir kitapçık üzerinde çalıştı: *Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*. İşçi sınıfı eylemcileri için yazılan kitapçığın amacı, dünya savaşını çağdaş kapitalizm bağlamında açıklamaktı. Sermayenin dev şirketlerde yoğunlaşarak, dünya ekonomisine hâkim olan tekellerle karteller yaratması, Lenin'in anlayışının merkezinde yer alıyordu. Sanayi sermayesi, yatırım finansmanı için kredilere bağımlı olduğundan finans kapitalle bütünleşmişti. Ortaya çıkan sanayi-finans şirketleri grupları [*conglomerates*], büyüklükleri nedeniyle hem meta hem de sermaye ihraç edecek yurt dışı pazarlara ihtiyaç duyuyorlardı. Bu durum onları dünya çapında birbirleriyle rekabet etmeye zorluyordu; işte silahlanma yarışını ve dünya savaşını açıklayan da bu pazar ve sömürge mücadelesiydi.[142]

Lenin'e göre dünya savaşı (sanayileşmiş, benzeri görülmemiş boyuttaki bir kitlesel kıyım girdabı), kapitalizmin gelişimindeki yeni bir aşamanın acı meyvesiydi; bu yeni aşamada sistem rakip ulusal-kapitalist bloklara bölünmüş ve dev şirketlerin hâkimiyetinde olan her blok, yoğun şekilde silahlanarak dünyanın (kârın çıkarına olacak şekilde) yeniden paylaşımı için rekabete tutuşmuştu. Burada, Rusya'daki ileri işçilerin savaş karşıtı içgüdülerinin teorik temeli görülüyordu.

1915 muharebeleri iki buçuk milyon kişiyi yutmuştu. Öldürülen, sakat kalan ya da esir düşenlere, sayıları giderek artan asker kaçakları eklendi. "Birçok kişi kaçıp gidiyor" diye yazıyordu bir asker. "65 kişilik bir müfrezeden şimdi 30 kişi kalmış çünkü 35'i firar etmiş... ." General İvanov raporunda, "yollarda belgeleri olmadan seyahat eden askerlerin sayısı artıyor" diyordu. Tarım Bakanı, "asker kafileleri şehirlerle köyler arasında, demiryolları boyunca ve genel olarak tüm Rusya topraklarında başıboş şekilde dolaşıyorlar" diye yakınıyordu. Ama Çarın ordusu, köylerde ailenin geçimini sağlayan erkekleri zorla askere almaya kalkıştığında şiddetli direnişle karşılaştı. Asker toplama merkezlerine saldırılıyor, polis taş yağmuruna tutuluyordu. İnsanlar, "hadi ne duruyorsunuz, ateş etsenize" diye bağırıyorlardı. "Mermi bile verilmeden savaşa gitmektense burada ölürüz daha iyi!" Zorla götürülenler sıklıkla istasyonlarda trenden atlayıp gerisin geri evlerinin yolunu tutuyordu. "Sonunda Uvarovka'da durduğumuzda," diye anlatıyordu bir refakatçi asker, "800 kişiden 372'sinin kaçtığı ortaya çıktı".[143]

Fabrikalarda ve proleterlerin yaşadığı kenar mahallelerde hoşnutsuzluk açıkça hissediliyordu. Savaş sırasında Moskova'nın işgücü her yıl onda bir (Petrograd'ınki ise beşte bir) oranında büyümüştü. Şok yaşayan, yabancılık çeken, memleketlerinden koparılmış ve direniş geleneği olmayan yeni proleterler, ilk baş-

ta uysal gözüküyorlardı. Ama sadece bir süreliğine. Polis baskısı, uzun çalışma saatleri, tehlikeli koşullar, düşük ücretler, yiyecek ve yakacak yokluğu, işçi mahallelerinin aşırı kalabalık olması; bunların hepsinin bir araya gelmesi, proleter saflara yeni katılanları, kendilerini sınırlayan sistemin şeytanlığı konusunda eğitti. Nisan-Eylül 1915 döneminde 400.000 işçinin katıldığı 800'e yakın grevin Rus patronlara maliyeti, bir milyon iş gününe eşit üretim kaybıydı. O tarihten itibaren grevler iyice sıklaştı; kimi zaman askerlere de sirayet etti. Askerler, Eylül 1915'te İvanovo-Voznesensk'te "Kahrolsun savaş!" sloganları atan kalabalığa ateş açarak yüz işçiyi vurmuştu. Ama Ekim 1916'da Petrograd'ın Finlandiya İstasyonu'nda, 181. Piyade Alayı'nın askerleri, *Marseillaise* marşını söyleyen grevdeki 30.000 işçiye katıldı. Rusya'nın *ancien régime*'i [eski rejimi] açısından tehlike belirtileri artıyordu.[144]

Toplumsal kriz dönüm noktasına geliyordu. Artan siyasi gerilim, toplumun her düzeyini etkiliyordu. Çariçe ile Rasputin'in saray kamarillası, seçim hileleriyle oluşturulmuş Duma'da bile yalnız kalmışlardı. Katı monarşist, proto-faşist ve azılı bir Yahudi karşıtı olan Vladimir Purişkeviç, bakanların, "hükümdarın ayaklarına kapanıp gözlerini kötü gidişata çevirmesi için Çarı razı etmesi ve Rusya'yı, Rasputin ile etrafındaki tüm yozlaşmış güruhtan kurtarması için ona yalvarmak zorunda kaldıkları" bu gözdeler ve yalakalar rejimine verip veriştiriyordu.[145]

Bu değerlendirmeyi herkes paylaşıyordu ama pek azı bunu açıkça ifade ediyordu; bir şeyler yapmaya istekli olanların sayısı daha da azdı. Prens Feliks Yusupov ve Grandük Dmitri Pavloviç gibi Purişkeviç de bir istisnaydı. Rus Sağının önde gelen bu üç şahsiyeti, kendilerine katılan biri yüzbaşı, diğeri doktor iki kişiyle birlikte, Rasputin'i Yusupov'un sarayına gelmeye ikna edip orada öldürmek için bir plan hazırladılar; geceyi Prensin genç ve güzel karısıyla geçireceğine inanan Rasputin'i tuzağa çektiler.

Kısmen zeminin altında kalan bir odayı, duvar halıları, Çin vazoları, ayı postu ve kaliteli mobilyalarla süsleyerek gösterişli bir misafir salonuna çevirdiler. Buharı tüten bir çay semaveri, Madeira ve Marsala şarapları, kremalı pasta dolu tabaklar yerleştirildi. Şarap ve pastaya siyanür konmuştu.

Odaya alınan Rasputin, Prensesin gelmesini beklerken bir şeyler atıştırmaya davet edildi. Rasputin birkaç kadeh şarap içip kremalı pastalardan yedi. Ne var ki yiyip içtiklerinin gözle görülür bir etkisi olmamıştı. Ardından, gidip tabancasını getiren Yusupov, "sefil, ahlaksız, soysuz köylü"yü kalbinden vurdu. Rasputin haykırarak yerdeki ayı postunun üzerine yığıldı. Ölü gibi gözüküyordu. Ev sahipleri rahatlamıştı. Sonra aniden ayağa kalkan Rasputin, sendeleyerek saraydan çıkıp gecenin karanlığına karışırken Purişkeviç elinde tabancasıyla peşinden gitti. Kaçağı yere sermek için dört el ateş etmesi gerekmişti. Rasputin kendinden geçmesine rağmen hâlâ hayattaydı. Bedeninin Neva nehrinin buzlu sularına atılmasıyla Rasputin 16 Aralık 1916 sabahı saat 03.30 civarı nihayet son nefesini verdi.

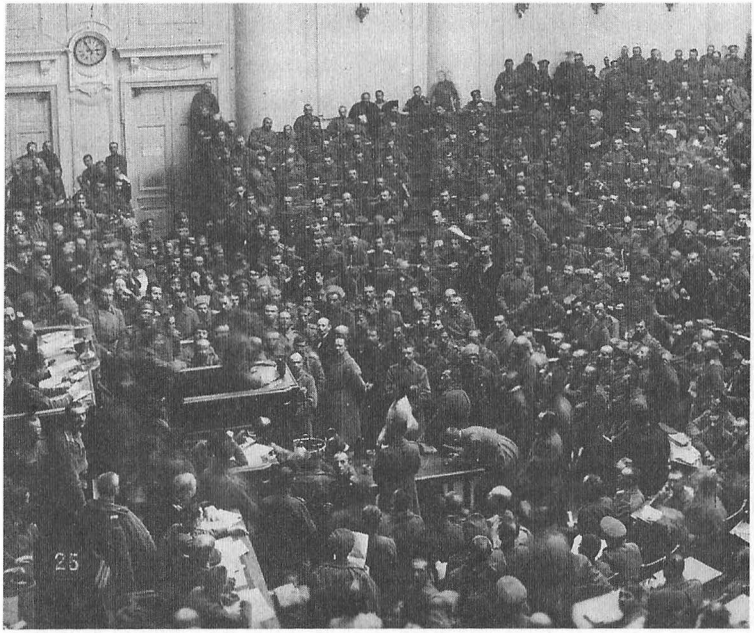
Rus aristokrasisinin operakomik devrimi hiçbir şeyi değiştirmedi. Rasputin komplosunu hazırlayanlar, Eski Rusya'nın ölümcül krizini küçük bir zehir şişesiyle çözmeyi ummuşlardı. Ama bir sofunun öldürülmesinin, baştan aşağı çürümüş Romanov rejimini kurtarması beklenemezdi. Çariçenin gözde bakanı, dalkavuk Aleksandr Protopopov, Rasputin'in hayaletiyle temas hâlinde olduğunu ilan ederek sorunu halletmiş oldu. Çarlık, bir hayaletin rehberliğinde kendisini cehennem çukuruna götürecek son birkaç adımı atmak üzereydi.[146]

On hafta sonra gerçek devrim başladı. Başını Petrograd'ın kadın emekçileri çekiyordu.

II. KISIM

BORAN
1917

Kitlesel katılımcı demokrasi: Petrograd Sovyeti oturum hâlinde

5. BÖLÜM

Şubat Devrimi

İlk gün: 23 Şubat

Bunu hiç kimse beklemiyordu. Zürih'te sürgünde bulunan Lenin, bir ay kadar önce genç sosyalistlerin katıldığı bir toplantıda "Biz eski kuşaktan olanlar, bu yaklaşan devrimin kaderini belirleyecek muharebeleri görecek kadar yaşamayabiliriz" diyordu.[147] Hiç kimse ne böyle bir şeyi planlamış ne de böyle bir talepte bulunmuştu. Menşevik Suhanov, "Büyük altüst oluşa tek bir parti bile hazırlıklı değildi" diye yazıyordu. Sosyalist Devrimci Zenzinov, "Devrim bizim için büyük ve sevindirici bir sürpriz oldu" derken, Bolşevik Kayurov, "Devrimin bu kadar yakın bir olasılık olduğunu hiç kimse düşünmüyordu" diye vurguluyordu.[148] O gün, Dünya Kadınlar Günü yalnızca toplantılar, konuşmalar ve bildirilerle kutlanacaktı. Bolşevik Parti'nin, proleter Petrograd'ın kalbindeki Viborg Komitesi bile grev çağrılarına karşı çıkıyordu. Polisle çatışma ve kanlı bir bozgun tehlikesi çok fazlaydı.[149]

Devrimciler virajı henüz alamamışlardı. 9 Ocak'ın anlamını kavramamışlardı. 1905 Kanlı Pazar katliamının yıl dönümünde yüzlerce fabrikadan çıkıp gelen 150.000 işçi başkentin sokaklarını doldurmuştu. Yıldönümü, savaşın, enflasyonun ve düşük ücretlerinin protesto edildiği büyük bir gösteriye dönüşmüştü.

Petrograd gösterisi başka yerlerde de tekrarlandı: Moskova'da 30.000, Bakü petrol sahalarında 14.000, Ukrayna Harkov'da 10.000 kişi gösterilere katıldı. Bir günlük protesto gösterisi böylece haftalarca süren ve giderek büyüyen bir grev dalgasına dönüştü. Ocak ayı sonuna gelindiğinde, çeyrek milyon işçi harekete geçmişti; geçim koşullarıyla ilgili basit talepler, savaşın sona ermesi, hükümetin devrilmesi, ikinci bir devrim gibi siyasi taleplerle karışmıştı.[150]

Ama grevler, işçilerin mücadele gücünü tüketmişti. Kılıcı köreltmemek gerekiyordu. Böylece, 23 Şubat günü şafak sökerken herhangi bir grev çağrısı yapılmamıştı. Ekmek kuyrukları çoktan oluşmuştu; gecenin üçünden beri ayakta olan birçok kadın emekçi, dondurucu soğukta asık suratla kuyrukta bekliyordu. İki somun ekmek alabilmek dört saati bulabiliyordu, fakat dört saatin sonunda "Ekmek Kalmadı" yazısı asılınca eve eli boş dönmek de vardı. Ardından fabrika ya da dökümhanede çalışarak geçecek 12 saat daha...

Petrogradlı kadın emekçiler iki kat eziliyorlardı: Bir yanda, işyerindeki sefil koşullar, uzun çalışma saatleri ve düşük ücretler; diğer yanda, ev işlerinin ağır yükü ve gündelik hayatın yoksulluğu. Birçoğu kendi başınaydı; erkek kardeşleri, kocaları ve oğulları askere alınmıştı. Açlık ve yorgunluk pek çoğunun saçlarını ağartmıştı. Kimi zaman tek lokma bir şey yemeden iki-üç gün geçiriyorlardı. Ekmek alabildikleri kimi zamanlarda, istavroz çıkarıp sevinçten gözyaşlarına boğuluyorlardı.[151] Bir somun ekmek insana gözyaşı döktürüyorsa, devrim yakındır.

Devrim, proleter Rusya'nın en derinlerinde başladı. Viborg ilçesi dokuma fabrikalarında düşük ücretle çalışan yedi bin kadın işçi, "Ekmek" talebiyle sokaklara döküldü. Civardaki fabrikalara giderek çalışanları iş bırakmaya çağırdılar. Saat ona geldiğinde 20.000 işçi grevdeydi. Öğlen sayı 50.000 olmuştu. Öğ-

leden sonra, makine fabrikalarından erkeklerin de katılmasıyla sayı iyice yükselirken, gün bitmeden 90.000'i bulmuştu; kadın ve yeni yetmelerden oluşan kalabalıklar, şehrin iki ilçesinde yiyecek dükkânlarının camını çerçevesini indirip, kapısını kırıp içeri giriyordu.[152]

Bunun anlamı neydi? Hiç kimse emin değildi. Şehirdeki işçilerin dörtte birinden azının katıldığı eylemler, kuzeydeki Viborg ve Petrograd ilçeleriyle sınırlıydı. Özellikle, Rusya'daki en büyük ve en militan işgücü olan, Putilov fabrikasının 40.000 işçisi sokağa çıkmamıştı. Herhangi bir çatışma ya da can kaybı olmamıştı.

Yetkililer, gösterilerin kontrolden çıkma ihtimaline karşı hazırlıklıydılar. Tam yetkili İçişleri Bakanı Aleksandr Protopopov'un emriyle şehir altı polis bölgesine ayrılmıştı. Kargaşayla başa çıkmak üzere üç savunma hattı oluşturulmuştu: polis, Kazaklar ve garnizon askerleri. Bir kısmı atlı olarak görev yapan polisler, silahlı paramiliter güçlerdi. Güneyin bozkırlarında yaşayan küçük eşraf ve zengin köylüler arasından toplanan geleneksel Çarlık süvarileri olan Kazaklar, kamçı, kılıç, tabanca ve karabinayla silahlandırılmıştı. Toplamda 12.000 polis ve Kazak vardı. Ama bunlar yeterli olmadığı takdirde, şehirde konuşlanmış 150.000'den fazla asker hazır bekliyordu.[153]

Ne devrimciler ne de yetkililer, 23 Şubat'ta yaşananlara, geçen altı haftadaki benzer birçok olaydan farklı bir gözle bakıyorlardı. Devrimciler hâlâ eylem çağrısı yapmamıştı. Yetkililerse yalnızca sınırlı güvenlik önlemi almıştı. Büyük fırınlardan bazılarına ilave un gönderilmişti. Birlikler, önemli noktaları koruyacak şekilde şehir geneline yerleştirilmişti. Kazaklara kırbaç dağıtılmıştı. Hepsi bu kadardı. Evinde sürekli sanatçıları ağırlayan avangart şair Zinayda Gippiyus'un, o günkü olaylar için söylediği "sıradan bir açlık isyanı" değerlendirmesine muhte-

melen birçok kişi katılacaktı.[154] 1917 Kadınlar Günü'nün deruni anlamını henüz hiç kimse kavramış değildi.

İkinci gün: 24 Şubat

Ertesi sabah Petrograd merkezi sakindi. Yetkililer rahatlamışlardı ama sanki biraz erkendi. Liderlerden çağrı gelmemişse de, tabandaki eylemciler ertesi gün genel grev ve toplu gösteriler yapılması için gece boyunca halk arasında çalışmışlardı. Sabahın erken saatlerinde Stetinin Fabrikası metal işçilerinin yaptıkları kitlesel toplantıda birisi "Devam edip sorunumuzu zorla çözmeliyiz" diyordu. "Ekmeğimizi ancak bu yolla kazanabiliriz ... Bulduğunuz her şeyle silahlanın: cıvata, vida, taş. Gördüğünüz ilk dükkânı yıkıp geçin."

O sabah saat dokuz olmadan şehir merkezine yürümek isteyen 40.000 Viborg işçisini, Aleksandrovski Köprüsü'nde 500 polis ve Kazak karşıladı. Şehrin dört ilçesinde on binlerin harekete geçmesi, grevcilerin toplam sayısını ilk günkünün iki katına çıkarmıştı. Seçkin Rusya şehir merkezinin ana caddesi olan Nevski Bulvarı, proleterlerin yaşadığı kenar mahallelerden akın akın gelen göstericilerle tıklım tıklım dolmuştu. "Ekmek!" sloganının dışında "Kahrolsun otokrasi!", "Kahrolsun savaş!" sloganları da yükseliyordu. Köprüde, Nevski'de ve başka yerlerde polisle çatışmalar yaşandı. "Firavunlar" (onlara öyle deniyordu), işçi gruplarını dağıtmak için acımasızca saldırıyorlardı. Dağılan gruplar başka bir köşede tekrar toplanıyorlardı; bazen de polise kaldırım taşı ve buz parçası yağdırarak oldukları yeri koruyabiliyorlardı.

Polis asla taraf değiştirip kalabalığın safına geçmez. Onlar, işçi sınıfının en geri kesimlerinden devşirilirler. Görevleri, aşağıdan gelebilecek tehditlere karşı zenginlerin malını mülkünü ve iktidarını savunmaktır. Eylemciler, işçiler ve yoksullarla, sanki karşılarında düşman varmışçasına çatışmak onların gün-

delik işidir. Bugünlerde "kantin kültürü"* denen şey, ezilenlere duydukları nefreti iyice güçlendirir. Dolayısıyla, kaşarlanmış bir gerici kast hâline gelen polisler, ruhsal dünyalarında bir kayıtsızlık ve önyargı zırhı kuşanarak her türlü dayanışma çağrısına bağışıklık kazanırlar. Devrimde polisleri kendi tarafınıza çekemezsiniz; fiziksel olarak karşı karşıya gelip onları püskürtmelisiniz.[155]

Peki ya Kazaklar? Muhafazakâr mülk sahipleri olmalarına, sıklıkla iç güvenlik için özel olarak seçilmelerine karşın her şeyden önce askerlerdi. Davranış biçimleri alışılagelenden farklıydı; alaycı tavırlar, bastırılmış saldırganlık eğilimi, içten gelen şiddet tehdidi yoktu. Hatta zaman zaman gülümseyerek ve göz kırparak karşılık veriyorlardı. Dahası, kamçısıyla bir kadını kovalayan polis memurunu oradan bir Kazak uzaklaştırmıştı. Ya da kalabalıkta bu tip söylentiler dolaşıyordu. Aleksandrovski köprüsündeki Kazak grubu yolu açmamıştı ama esnek oldukları görülecekti. Buz tutmuş Neva nehrini yürüyerek geçenleri durduran olmadı. Bazıları fırlayıp Kazak atlarının altından geçtiler, onlar da durdurulmadı. Erikson fabrikasında toplantı yapıp grev kararı alan 2.500 işçi Sampsoniyevski Bulvarı'na çıkmıştı. Dar bir alanda Kazaklarla karşılaşmışlardı. Ama saldırmaları emredildiğinde Kazaklar, subaylarının arkasında sıra olup sakin bir şekilde kalabalığın içinden geçtiler. Aynı oyun birkaç kez sahnelendi, sonu hep aynıydı. Troçki daha sonra şu yorumu yapmıştı:

> Disiplinden geriye sadece ince ve şeffaf bir kabuk kalmıştı ki bu da her an kırılabilirdi. Subaylar aceleyle birliklerini kalabalıktan uzaklaştırmaya yöneldiler ve göstericileri dağıtma fikrinden vazgeçip, onların şehir merkezine ilerlemesini engellemek için Ka-

* Polislerin grup psikolojisiyle geliştirdikleri suçu örtbas etme, ırkçı vb olumsuz tutumları benimseme eğilimi *-çev.*

> zakları bir bariyer şeklinde yolun karşısına dizmeye koyuldular. Ama bunun bile yardımı olmadı: Tam bir disiplinle hiç kımıldamadan duran Kazaklar, atların bacaklarının arasından dalış yapan işçilere karşı koymadılar. Devrim izleyeceği yolları kendince seçmez: Zafere giden ilk adımını, bir Kazak atlısının sağrısının altından atmıştı[156]

Bu iki günlük kargaşanın neyin habercisi olduğu belirsizliğini koruyordu. Londra'daki Dışişleri Bakanlığına rapor gönderen Britanya elçisine göre "ciddi bir şey yok"tu.[157] 28 polis memurunun yaralandığı bildirilse de (yaralı işçilerin kaydı tutulmamıştı), ateşli silah kullanılmamış, kimse hayatını kaybetmemişti.[158] Belki de olay ciddi bir çatışma yaşanmadan atlatılacaktı?

Yine de, başkentte güvenliğin başı olan General Sergey Kabalov, ne olur ne olmaz diye ilave önlemler alınmasını emretti. Bilinen devrimciler toplanacaktı. Yedek süvari alayına başkente gelmesi emri gönderildi. Polis ve Kazaklara destek olsunlar diye daha fazla asker yerleştirilecekti. Ama ateşli silah kullanılmalı mıydı? Yanıtı verilemeyen kritik bir soru. Napolyon'un deyişiyle "güllelerin esintisi" sokakları temizleyecek miydi? Yoksa ateş açılması, proleter Petrograd'ın değişken proleter kitlesinde patlamaya mı yol açacaktı? Hiç kimse bilmiyordu. Akşamı Rasputin'in hayaletiyle temasa geçmeye çalışarak geçirdiği belirtilen İçişleri Bakanı Protopopov'un bilmediği kesindi.[159]

Üçüncü gün: 25 Şubat

Üçüncü günün ilk saatlerinde iş bırakmanın yayılıp genel bir greve dönüşmekte olduğu açıktı. Birçok küçük fabrika kapalıydı. Dükkânlar kepenklerini indirmiş, tramvaylar çalışmıyor, gazeteler çıkmıyordu. Üniversite ve lise öğrencileri harekete katılmıştı. Polis 240.000 kişinin grevde olduğunu tahmin ediyordu —bir önceki günden üçte bir daha fazla. Putilov işçileri (40.000

kişilik proleter falanksı)* de sokağa çıkmıştı. İşçi-işveren anlaşmazlığı yüzünden lokavtla fabrikadan atılan işçiler, kapıları kırıp içeri girerek bir toplantı yapmış, "polisle mücadeleye önderlik etmek, savaşacak müfrezeler örgütlemek ve devrimi sokaklarda kurmak" için bir "geçici devrimci komite" kurulmuştu.[160]

Öğlen olduğunda on binlerce insan, Nevski Bulvarı üzerindeki Kazan Katedrali yakınında toplanmıştı. İşçiler, kırbaç darbelerinden korunabilmek için elbiselerinin sırt ve omuz bölgelerini bez, havlu ve battaniye parçalarıyla doldurmuşlardı. Silah olarak bıçak, metal çubuk ve kırık şişeler taşıyorlardı. Farklı yerlerde ayaküstü sokak toplantıları yapılıyordu. Sonrası kaotik bir durumdu. Troçki'ye göre:

> Atlı polisler ateş açtı. Konuşmacı yaralanıp yere düştü. Kalabalık içinden açılan karşı ateşle bir polis komiseri öldü, bir emniyet amiri ile birçok memur yaralandı. Jandarmaların üzerine şişeler, havai fişekler, el bombaları atıldı. Savaş bu konuda çok öğretici olmuştu. Askerler kayıtsız kalmayı tercih etmiş, hatta zaman zaman polise düşmanca davranmıştı. Kalabalık arasında heyecanla yayılan bir söylentiye göre polisler III. Aleksandr anıtı civarında ateş açtığında, Kazakların yaylım ateşiyle ... atlı Firavunlar dört nala kaçmak zorunda kalmışlardı.

Başka bir yerde, Bolşevik işçi Kayurov'un başını çektiği bir grup grevci kasketlerini çıkararak Kazaklara yaklaşmış, karınlarını doyurma hakkı uğruna Firavunlara karşı mücadelelerinde onlardan dayanışma göstermelerini istemişlerdi.

> Kayurov devam eder: "Kazaklar aralarında kaş göz işaretleriyle anlaştılar ve hızla kavgaya daldıklarından bizim önlerinden çekilmeye ancak zamanımız olmuştu." Birkaç dakika sonra, istasyon kapısı yakınında halk, az önce gözlerinin önünde kılıcıyla bir polis komiserini deşen bir Kazak'ı havaya atıp tutuyordu.[161]

---

* Antik Yunan'da sık saflar oluşturarak ilerleyen mızraklı ve kalkanlı asker alayı *-çev.*

Sonra askerler ortaya çıktı: Kürk şapkalarının altından sert sert bakarak, süngüsü takılı tüfeklerini karşıya çevirmiş hâlde ağır ağır ilerleyen bir dizi gri parkalı, devlet iktidarının duvarı. Ama duvar çöküyordu. İşçiler, yanlarına gittikleri askerlere sorular soruyorlardı. Neden geldiniz? Düşmanınız kim? Kimin yanındasınız? Sizin çıkarınız ne?

> Askerlerin suratı asıktı. Bir kurt içlerini kemiriyordu ve sorular tam da ıstıraplarının kaynağına dokunduğunda buna daha fazla dayanmaları mümkün değildi.

Bir tarafta asker üniformaları içinde köylü çocukları, diğer tarafta işçi tulumları giymiş köylü çocukları. Sırf erkekler de değil. Kalabalıkta çok sayıda kadın vardı. Askerlerin annesi, kız kardeşi, eşi, sevgilisi olan kadınlar. Belki de askerlere ailelerini hatırlatan başka kadınlar. Ateşe ateşle karşılık veren Almanları vurmak zaten yeterince kötüydü çünkü aslında onlarla hiçbir alıp veremedikleri yoktu; kendileri gibi onlar da savaşsınlar diye zorla askere alınmış, subaylarından aynı zılgıtı yiyip duruyorlardı. Şimdi bu subaylar, Petrograd sokaklarında açlık çeken kadınlara ateş açmalarını istiyorlardı. Kadınlar şimdi tam önlerinde duruyor, tüfeklerine yapışıp gözlerinin içine bakarak konuşuyorlardı. "Süngülerinizi indirin! Bize katılın" diye yalvarıyorlardı.

> Erler heyecanlanır, utanır, kaygıyla birbirlerine bakar, durakSarlar; sonunda aralarından biri diğerlerinden önce davranır ve suçluluk duygusuyla süngüler, ilerleyen kalabalığın üzerine değil havaya doğru çevrilir. Bariyer açılır, neşeli ve müteşekkir "Yaşasın!" çığlıkları yükselir. Askerlerin çevresi sarılır. Her tarafı tartışmalar, sitemler, ricalar doldurur. Devrim ileri bir adım daha atmıştır.[162]

Ayaklanmanın üçüncü gününde polis mağlup edilmişti. Kalabalık polis şiddetine karşılık vermiş, Kazaklar polislere sal-

dırmış, askerler polise destek çıkmamıştı. Viborg'da polis karakolları yakılıp yıkılmış, bazı polisler öldürülmüş, kalanlarsa kaçmıştı. Ama durum hâlâ dengedeydi. Kazaklar ve askerler bocalıyordu (kalabalıkların toplanıp geçmesine izin veriyor, hatta onları polisten koruyorlardı) ama henüz tek bir birlik bile ayaklanmanın safına geçmemişti. Bu henüz bir devrim değildi. Troçki'nin ifadesiyle, "...belli bir noktada bütün devrimlerin kaderini ordunun tavrındaki kırılma belirler. Kalabalık, disiplinli, iyi silahlanmış ve ustalıkla idare edilen askerî kuvvet karşısında silahsız ya da hemen hemen silahsız olan halk kitleleri muhtemelen zafer kazanamazlar".[163]

Kapitalist devletin kalbi, silahlı erkeklerle kadınların bedenlerinden oluşur. Asker, polis ve hapishane dışında her şeyi ortadan kaldırsanız bile karşınızda hâlâ devlet vardır. Diğer her şey olsa da olur, olmasa da ama azınlığı oluşturan yönetici sınıf, silahlı güç olmadan yönetemez. Hem ülke içinde mülklerini ve kârlarını radikal hareketlerden korumak, hem de ülke dışında imparatorluklarını ve "milli çıkarları" savunmak için buna ihtiyaç duyarlar. Şubat 1917'nin Çarlık devleti, bu bakımdan Avrupa'nın savaşan diğer devletlerinden farksızdı. Ama kendi tarihsel özgüllükleri (Çarlık devletinin, söz gelişi Britanya ya da Fransa'dan daha otokratik ve canice olduğu gerçeği —ki bunun kökü Eski Rusya'nın Ortaçağa özgü geriliğinde yatıyordu), artık çatırdayıp parçalanmakta olduğu anlamına geliyordu. Askerlerin zihnini derinden derine kemiren şey, Çarlık ordusunun kaba zalimliği, umutsuz bir savaşın kanlı karışımı ve (kira, borç ve toprak açlığının kötürüm bıraktığı) köylerin yüzyıllardır süren can çekişmesiydi.

"Askerlerin devrimin safına geçtikleri psikolojik an, doğanın diğer süreçleri gibi doruk noktasına ulaşan uzun bir moleküler süreçte hazırlanır" (Troçki). Ama bu noktada işçiler, kazanabileceklerine askerleri ikna etmek için özgüvenle ilerlemelidirler.

Bir askerin isyan etmesi, özellikle de savaş zamanında, bir işçinin greve gitmesinden çok daha tehlikelidir. Subayların emirlerine uymamak, ateş etmeyi reddetmek, saf değiştirmek, kalabalığa katılmak; bu dehşete düşürücü şeyleri yapmak, yani askerî disiplinin demir kelepçelerini aniden ve tamamen kırıp atmak için askerin gerektiğinde kendisini koruyabilecek muzaffer bir kitlenin parçası olacağından emin olması gerekir.[164] Sonraki iki gün her şeyi belirleyecekti.

Dördüncü gün: 26 Şubat

İş günü olmadığından insanların geç uyandığı pazar sabahı Petrograd sessizdi. Çariçe, Çara "şehir sakin" diye telgraf çekmişti. General Kabalov, raporunda "Bugün 26 Şubat, şehirde tamamen sükûnet hâkim" diyordu.[165]

Petrograd askerî işgal altındaydı. Geceleyin Çar, telgrafla Kabalov'a yeni talimatlar göndermişti:

> BAŞKENTTEKİ TÜM BU KARGAŞAYI YARIN İTİBARİYLE SONA ERDİRMENİZİ EMREDİYORUM. ALMANYA VE AVUSTURYA İLE SAVAŞTIĞIMIZ BU ZOR DÖNEMDE BUNLARA İZİN VERİLEMEZ. NİKOLAY.

Kabalov aldığı emirleri astlarına, Petrograd bölgesi polisine ve ordu komutanlarına iletti; onlar da hazırlıklarını yaptılar. Şehir merkezi âdeta bir ordugâha çevrilmişti. Önemli devlet kurumlarına piyade birlikleri yerleştirildi. Stratejik noktalara zırhlı araçlar gönderildi. Ana kavşaklara makineli tüfekler kondu. Sokakları temizlemek üzere Kazak süvari bölükleri hazırda bekletildi. "Eğer kalabalık küçükse" diyordu Kabalov subaylarına; "eğer kesinlikle saldırgan değilse, [kızıl] bayraklar taşımıyorsa, o zaman onları dağıtmak için süvarilerinizi kullanın. Ama kalabalık herhangi bir şekilde tehditkâr görünüyorsa, bay-

rakları varsa, o zaman mevzuata göre davranın. Üç kez uyarı yapıp ateş açın."[166]

İşçiler, günün ağarmasıyla birlikte yaşadıkları mahallelerde toplanmaya başlamıştı ama ilk gösterici gruplarının, şehir merkezine giden yollarla köprüleri koruyan askerlere yaklaşması sabahın ilerleyen saatlerinde oldu. Yürüyüşçülerin durun ihtarına uymadıkları yerlerde subaylar ateş açılmasını emrettiler.

Şehrin farklı yerlerinden silah sesleri yükselirken işçiler bina girişlerine, bahçelere, ara sokaklara dağıldılar. Kan izleriyle kaplı yolda olduğu yere düşüp kalmış kahverengi insan siluetleri görülüyordu. Makineli tüfeklerle ateş açılırken, Kazaklar sokaklarda ilerlemeye başladılar.

İşçiler kendilerini savunamadılar; gösteriye silahsız gelmişlerdi. Şehirdeki üst düzey üç Bolşevik liderden biri olan Şlyapnikov, işçilerin silahlandırılması talebine şiddetle karşı çıkıyordu. İşçiler askerleri silahla yenemezlerdi. Silahla değil sözle kazanmalıydılar. Ayaklanma ancak böyle zaferle sonuçlanabilirdi: "Silah bulma çabasına katiyetle karşı çıktım ve tüm işçilere silah bulmak için askerlerin ayaklanmanın safına çekilmesi gerektiğini savundum. Bu, birkaç düzine tabanca edinmekten daha zordu. Ama tüm eylem programı burada yatıyordu."[167]

Ama şimdi askerler ateş ediyordu ve aralarından birinin söylediği gibi "yerdeki kar, işçilerin kanıyla kızıla boyanmıştı".[168] Şlyapnikov'un stratejisi başarısız olmuş gibi gözüküyordu. Devrim bir belirsizlik sisi içerisinde gerçekleşir. Devrimin her oyuncusu, bütünün yalnızca küçük bir parçasını görür; herkes resmin geri kalanını izlenimler, söylentiler, haber kırıntıları, gelişigüzel değerlendirmeler ve diğerlerinin görüşleriyle doldurmaya çalışır. Birkaç kişinin ilk anda görebildiği şey, embriyo hâlindeki devrimi sonuçsuz bırakma amaçlı öldürmelerdi; ama

aslında bu, askerlerin kırılgan bağlılığını en sonunda tuzla buz eden ruhsal bir "travma"ydı.

Rejim, krizi askerîleştirmeyi seçmişti. Düzeni tedhişle, Rus askerini Rus işçilerine düşman ederek yeniden sağlamaya kalkışmıştı. Ama bu bir kumardı. Devlet, toplumsal ilişkilere dayanan bir iktidar aygıtıdır. Bir zorlama ve rıza (cebir ve aldatma) karışımı olan devletin bütünlüğünü koruması, bir yandan çoğunluğun suskunluğuna, öte yandan baskıcı kurumlardaki personelin sadakatine bağlıdır. 26 Şubat 1917'de Çarlık devleti ilk dayanağını kaybetmişti: Savaşın ve otokrasinin sona ermesini talep eden, makineli tüfekler karşısında bile geri adım atmayıp meydan okuyan proleter kalabalıklar artık açıkça devrimcileşmişti. Bu kalabalıkların büyüklüğü, özgüveni ve çekim gücünün, karşı taraftaki grili saflarda askerleri subaylarına bağlayan disiplini âdeta üzerine asit dökülmüşçesine dağladığını gösteren belirtiler vardı.

Birçok asker havaya ateş ediyordu. Kimileriyse hiç ateş etmiyordu. Öfkelenen bir subay, "Herkes sırayla ateş etsin ki kimin edip etmediğini görebileyim" diye bağırıyordu. "Kalplerine nişan alın!"[169] Şehrin birçok yerinde, kalabalıklar içindeki devrimciler, halkın arasından çıkmış liderler, erlerin bocaladığını hissediyordu. Kimi zaman herkes açıkça görebiliyordu bunu. Menşevik Nikolay Suhanov, Trinity Köprüsü'ndeki bir çatışmaya tanık olmuştu. Kumbaracı erler, omuz omuza durarak yolu tutmuşlardı. Eylemciler askerlere doğru sesleniyordu. Askerlerin bazıları ciddi ve ilgili bir şekilde dinlerken, bazılarıysa aralarında kıkırdıyordu. İşçiler çok yakındaydı ve askerler genellikle kimsenin geçmesine izin vermezken, birkaç kişi aradan sıyrılmayı başarmış ve onları geri döndüren kimse olmamıştı.

> Doğrudan itaatsizlik söz konusu değildi ama aktif harekâtlara uygun bir malzeme olmadıkları gün gibi ortadaydı ve subayların,

> bu "yozlaşma" sahnesini görmezden gelmekten başka yapacak bir şeyleri yoktu kesinlikle. Çünkü bu birliğin, az önce karşılıklı konuştuğu halkı hedef alıp onlara ateş açması düşünülemeyecek bir şeydi ve kalabalıktan hiç kimse de bunun olabileceğini bir anlığına bile aklından geçirmemişti.[170]

O akşam yaşanan bir olay bunu şüpheye yer bırakmayacak şekilde ispatladı. Söylentiler muhtelif olsa da, anlaşıldığı kadarıyla olay şöyle olmuştu: Gazete, telefon ya da ziyaretçi gibi yollarla dışarıdan bilgi alma imkânı olmayan Pavlovski Alayı'nın dördüncü bölüğüne giden birisi, alayın diğer üç bölüğünün halka ateş ettiğini haber vermişti. Saat altı gibi alınan karar uyarınca dördüncü bölüğün 150 askeri, subaylarının herhangi bir emri olmaksızın (ismi tarihin sayfaları arasında kaybolup gitmiş) bir gedikli erbaş komutasında sokağa çıktı. Görünüşe göre amaçları silah arkadaşlarını geri çağırmaktı. Giderken yolda bir polis birliğiyle karşılaştılar. Polis ya yollarını kesmişti ya da silahsız göstericilere ateş ediyordu (belki de her ikisi); Pavlovski askerlerinin ateş açmasıyla bir polis ölürken, bir diğeri de yaralandı. Bölüğün daha sonra ne yaptığı tam bilinmiyor ama kışlaya geri döndüklerinde Preobrajenski Alayı tarafından kuşatılırlar, karşılıklı ateş açılır ve isyancılar teslim olmak zorunda kalırlar. Otuz beşi tutuklanıp kilit altında tutulur. Ancak, 22'si tüfekleriyle birlikte firar etmiştir. Suhanov, bu olağanüstü olayları, şehrin radikal aydınlarının düzenli toplantı mekânı olan yazar Maksim Gorki'nin evindeyken görgü tanıklarından bizzat dinlemişti. "Bu" diyordu Suhanov:

> silahlı birlikler arasındaki ilk büyük çaplı çatışma vakasıydı ... bu olayın önemi ... çok büyüktü ve son derece açıktı ... ordu içerisinde, Çarlığın askerî kuvvetlerine karşı ilk devrimci eylemi gerçekleştirme onuru Pavlovski Alayı'na aittir ... Çarlığın en korunaklı mevzisinde ciddi bir gedik açılmıştır.[171]

Beşinci gün: 27 Şubat

Geceleyin pek çok şey oldu. O gün yaşananlar, kışlalarda askerler arasında hararetli tartışmalara konu oldu. Birçoğu yaptığından iğreniyor, emri veren subaylara nefretle bakıyordu. Birçoğu kesin karar vermişti: Bir daha kalabalıklara ateş etmeyeceklerdi.

Askerlerin isyanı saat yedide başladı. Önceki gün, Volinski Alayı'nın talim mangasından askerler, Znamenskaya Meydanı'nda tüfek ve makineli tüfekle ateş açıp 40 kişiyi öldürmüş, bir o kadarını da yaralamışlardı. Ruhlarda açılan yara derindi. Şimdi kefaret zamanıydı. "Babalar, analar, kız ve erkek kardeşler, hatta gelinler bile ekmek dileniyor" diyordu Çavuş Kirpiçnikov silah arkadaşlarına. "Onları vurup öldürmeli miyiz? Sokaklarda akan kanı gördünüz mü? Yarın onlara karşı yürümememizi öneriyorum ... Yeterince kan aktı. Şimdi özgürlük uğruna ölme zamanı."[172]

Birliğini kışladan çıkarmaya gelen Yüzbaşı Laşkeviç, "Ateş etmeyeceğiz" haykırışlarıyla karşılandı. Tüm alay harekete geçmeyi reddetti. Subayları kaçtı. Pencerelerden, uzaklaşan subayların arkasından ateş açıldı. Kışlalar devrimin safına katılmıştı.

Ama böyle kalacak mıydı? Kısa bir süre sonra Volinski alayı civardaki kışlalara (Litovski, Preobrajenski, Litvanyalı Muhafızlar, 6. Askerî Mühendisler kışlalarına) akıyordu; tıpkı emekçi kadınların ilk gün işçi arkadaşlarına yaptığı gibi onlar da şimdi silah arkadaşlarını kendilerine katılmaya çağırıyorlardı.

Şehrin başka yerlerinde ayrı ayrı hareketler devam ediyordu. Moskova Alayı içten içe sarsılıyordu. Bazı subaylar ve talim taburu, Viborg'dan şehir merkezine giden yolu kesmeye çalışırken, işçilere katılan alayın diğer askerleri bir süre karşılıklı çatışmaya girmişti. Çok geçmeden alayın tamamı kala-

balığa karışmıştı; askerler polislerin yakalanmasına, cephaneliklerin basılmasına ve işçiler için silah toplanmasına yardım ediyorlardı.

Öğleden sonranın ilk saatlerinde 40.000 tüfek, 30.000 tabanca ve 400 makineli tüfek isyancıların eline geçmişti. Kızıl bayrakların dalgalandığı zırhlı araçlar ortaya çıkmıştı. Hapishanelerin kapıları açılıp siyasi mahkûmlar serbest bırakılmıştı. Sampsoniyevski'de bulunan ordu bisikletçileri kışlasındaki direniş, zırhlı araçlarla makineli tüfeklerin ateşiyle kırılmıştı; çit yıkılmış, binalar ateşe verilmiş, komutadan sorumlu subay öldürülmüş, diğer subaylar ya yakalanmış ya da bostanların arasından geçerek kaçmak zorunda kalmıştı.

Günün ilerleyen saatlerinde, 1905'te Kanlı Pazar olayında işçileri katleden Semenovski Alayı'nın devrime katıldığı haberi geldi. Sonra da İsmailovski alayına çağrıda bulundular.[173]

İşçilerle isyancı askerlere karşı koysunlar diye yönetime sadık birlikler oluşturmaya yönelik gün boyunca yapılan sayısız girişim başarısız oldu. Kabalov, ayaklanmayı gereken her türlü yolla bastırma emri verdiği kararlı bir subayın komutasında bin askerlik bir alay göndermişti. Ortadan kayboluveren alaydan bir daha haber alınmadı. Askerî yapı tümüyle dağılıyordu. Bir zamanlar Çarlık devletinin kaya gibi sağlam görünen insan malzemesi, dört bir yana dağılarak gözden kaybolan akışkan bir toplumsal maddeye dönüşmüştü. Böylece, Troçki'nin gözlemlediği üzere, "150.000 askerden oluşan Çar yanlısı başkent garnizonu küçülüyor, eriyor ve ortadan kayboluyordu. Geceleyin artık garnizondan eser kalmamıştı". Kabalov, ordu karargâhında bulunan Çara telgraf çekti:

> Başkentte düzenin yeniden sağlanmasıyla ilgili talimatları yerine getirecek durumda olmadığımı İmparator Hazretlerine saygılarımla bildiririm. Ordu birimlerinin çoğunluğu, asilere ateş aç-

> mayı reddederek birbiri ardına yeminlerine ihanet ettiler. Diğer birimler isyancılara katılarak silahlarını, Ekselanslarına hâlâ bağlı olan birliklere doğrulttular.[174]

Çarlık başkentinde devrim, 27 Şubat'ta akşam karanlığı çökerken zaferini ilan etmişti. Artık şehrin tamamına yayılan grev, 400.000 işçilik tüm proletaryayı fiilen kapsıyordu. Askerlerin isyanı da aynı ölçüde genelleşmişti: Askerlerin %15 ile %45 arasındaki bir kısmının işçilerle birlikte sokaklarda olduğu, geriye kalanların neredeyse hiçbirinin kışlalarından çıkmayarak bastırma harekâtına katılma emrine riayet etmedikleri tahmin ediliyordu.[175]

Ama Petrograd, 150 milyonluk ülkede 2 milyon kişinin yaşadığı bir şehirdi. Rusya'nın geri kalanında ne olacaktı?

Devrimci bir şehrin, parçası olduğu ülkenin çok önünde gidip ardından tecrit edilip ezildiği koşullar olabilir. Paris'te 1848 ve 1871'de böyle olmuştu. Göreceğimiz üzere bu, Temmuz 1917'de Petrograd'ın kıl payı kurtulduğu ve 1919'da Berlin'de feci şekilde gerçekleşen bir tehlikeydi. Bir öncü olmadan siyasette ilerleme imkânsızdır. Ama öncünün bir adım önde olması gerekir, üç adım değil.

Şubat 1917'de Petrograd'ın çok fazla önde gitmesi kimsenin suçu değildi. Şehir hem Rusya'nın siyasi-askerî merkezi, hem de Rus proletaryasının merkeziydi: Çarlık devletinin idari odağı ve Çarlık karşıtı sınıf mücadelesinin cephe hattı. Burada, kadim başkentte, Eski Rusya'nın çelişkileri en yoğun biçimine ulaşmış, en güçlü patlayıcı yükü birikmişti. Erken infilak etme tehlikesi söz konusuydu. Ama Şubat Günleri'nde serbest kalan temel toplumsal kuvvetlerin dizginlenmesi mümkün değildi. Hiç kimse onlara çağrı yapmamıştı. Devrimci (Menşevik, Sosyalist Devrimci ve özellikle de Bolşevik) liderlerin birçoğu ülke dışındaydı. İkinci derece şahsiyetler boşlukları doldur-

muştu. Ama hiçbirinden sokaklara çıkın çağrısı gelmemişti. Bir Bolşevik üyenin bildirdiğine göre "Parti merkezlerinden hiçbir yönlendirici inisiyatif kesinlikle gelmiyordu ... Petrograd Komitesi tutuklanmıştı ve Merkez Komite temsilcisi Yoldaş Şlyapnikov ertesi gün için direktif verebilecek durumda değildi".[176] Dosyaları devrimin ardından ele geçirilen Çarlığın gizli polis teşkilatı *Ohrana*'nın tanıklığı bunu teyit etmektedir. Bolşevik Parti içindeki gizli bir ajan, 26 Şubat'ta amirlerine şu raporu göndermişti:

> Başlamış olan hareket, herhangi bir partinin buna hazırlığı olmadan ve kabataslak da olsa herhangi bir eylem planı tartışılmadan alevlendi. Devrimci çevreler ancak ikinci günün sonuna doğru, hareketin başarısını mümkün olan en geniş sınırlarına kadar geliştirme arzusu gözle görülür hâle geldiği zaman tepki vermeye başladılar ... Partili olmayan kitlelerin genel tavrı şu şekildedir: Hareket, herhangi bir hazırlık olmadan, tamamen yiyecek kıtlığı temelinde kendiliğinden başladı.[177]

Bu ortada liderliğin olmadığı anlamına gelmez: Liderliğin tabandan geldiğini ifade eder. Tüm kitle eylemlerinin örgütlenmesi gerekir. Hiçbir toplantı, yürüyüş ya da sokak çatışması lidersiz olmaz. Kimi zaman liderler, Şubat krizinde olduğu gibi, sıradan insanların arasından ortaya çıkmıştır. Ama daha sıklıkla mücadelenin emektarları, devrimci yeraltı örgütlenmesi üyesi olup ayaklanmanın örgütsel bel kemiğini oluşturan kişilerdi bu liderler. Çoğu Bolşevik'ti. "Şubat Devrimi'ni kim yönetti?" sorusuna Troçki net bir yanıt vermişti: "Çoğunlukla Lenin'in partisinde yetişmiş, bilinçli ve iyi pişmiş işçiler."[178]

Kıvılcım büyük bir yangına neden olmuştu. Ama yangın tüm Rusya'yı saracak mıydı? Bu soru çok kısa bir süreliğine muallakta kaldı. Moskova'da grev ve gösteriler 27 Şubat'ta başladı. Aynı gün öğleden sonra, askerî birlikler Şehir Duması'na

gelerek devrime nasıl katılabileceklerini öğrenmek istediler. Sonraki birkaç günde bazı münferit silahlı çatışmalar oldu ama Petrograd'ın ağır bilançosuyla (1.443 ölü ve yaralı) karşılaştırılacak bir şey yaşanmadı.

Taşra şehirlerinde devrim biraz daha gecikti, ancak 1 Mart'ta başladı; ama hikâye her yerde aynıydı. İşçiler fabrikalardan çıkıp şehir merkezine yürüdüler ve meclis salonu etrafında toplandılar. Orada onlara askerler katıldı. Kalabalıkta kızıl bayraklar dalgalandı, devrim selamlandı ve *Marseillaise* marşı söylendi. Petrograd, Rusya'nın sorumluluğunu üstlenmişti. Öncü sadece bir adım öndeydi.[179]

Peki, "Kanlı" Nikolay ne yapıyordu? Başkent garnizonunun kontrolü kaybeden Çar, yeni alayların Petrograd üzerine yürümesi emrini verdi. Gereken, "ille büyük olmasa da, kesinlikle sadık bir kuvvet" idi. St. George Süvarileri (kahramanlık nişanı sahibi deneyimli askerler taburu), dört piyade alayı, dört süvari alayı, iki makineli tüfek birimi ve dört topçu bölüğüyle birlikte harekât için görevlendirildi. Şehirden gelen haberler kötüleştikçe, ilave birlikler yedek olarak hazırlandı. Ama bunun, hedefine hiç ulaşamayacak bir gölge ordu olduğu anlaşılacaktı. Kızıl Petrograd'dan dört bir yöne dağılan manevi salgının bulaşıcılığı, makineli tüfeklerden çok daha tehlikeliydi. General Alekseyev, askerlerini çatışmalardan uzak tutmaya kararlıydı. Şimdi gereken askerî değil, siyasi bir hareketti, yoksa Ordu bütünüyle kaybedilecekti.

Ne var ki hanedanın budala lideri bunu yapmaktan acizdi. Aksine, karargâhını, generallerini ve cephe hattındaki ordusunu terk edip, Petrograd yakınındaki Tsarskoye Selo Sarayı'nda bulunan ailesinin yanına dönmeye niyetlendi. Oraya asla ulaşamadı. Demiryolu işçileri yolunu değiştirince Çarın treni, kırsal bölgelerde iki gün boyunca bir hattan diğerine geçerek

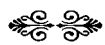
amaçsızca gezindikten sonra Pskov'da durdu.[180] Tüm Rusya'nın Çarı artık bir tren yolculuğu bile yapamıyordu. Böylece, 300 yıllık Romanov hanedanı tali bir demiryolu hattında sonlanmış oluyordu.[181]

Temmuz Günleri: Silahlı sağcıların, üst kat pencerelerinden ateş açmasıyla kaçışan göstericiler

6. BÖLÜM

İKİLİ İKTİDAR

İlk Geçici Hükümet

Tarihin en büyük halk isyanlarından biriydi. Kavga tamamen *Narod*'un, yani Rusya'nın sıradan insanlarının kitlesel eylemiyle sürdürülmüştü. Burjuvazi (finans, ticaret ve sanayi kapitalistleri) hiçbir rol oynamamıştı. Orta sınıf (devlet memurları, üst düzey profesyoneller, aydınlar kesimi) olayların gelişimini balkonlarından izlemişti. Sosyalist liderler ya hiçbir şey söylememiş ya da fark yaratacak şeyler söylememişlerdi. "Yukarıdan" denilebilecek türde bir liderlik yoktu. Petrograd işçileri ve köylü-askerleri, devrimi tamamen kendi başlarına, tabiri caizse "aşağıdan" yapmışlar, pleb Rusya'nın geri kalanı da onların izinden gitmişti.

Ne var ki şimdi iktidar işçilere değil, zenginleri fazlasıyla kayıran kısıtlı oy hakkına göre seçilmiş "kibar beylerle dalkavukların" uyduruk parlamentosu olan Çarlık Duması'nın (çok geçmeden "Geçici Hükümet" hâline gelecek) "Geçici Komitesi" olarak örgütlenen Kadet Partisi'nin liberal-burjuva siyasetçilerine geçmişti. Yeni hükümet, anayasal monarşiyi savunan orta sınıfla aydınlar kesiminin liberal partisi Anayasacı Demokratların (Kadetlerin) lideri ve tarih profesörü olan Pavel Milyukov'un

eseriydi. Kadetler, liderliğini Aleksandr Guçkov adlı zengin bir Moskova finans kapitalistinin yaptığı, soylular ile burjuvazinin Çarlık yanlısı partisi olan Oktobristlerle birlikte "İlerici Blok"u oluşturmuşlardı.

Sokaklarda eylemler sürerken, bir İlerici Blok hükümeti (düzeni yeniden sağlayacak, mülkiyeti savunacak ve savaşı sürdürecek yeni bir muhafazakâr rejim) kurmak için çabalayan Milyukov beş günü uykusuz geçirmişti. İlk yaptığı şey, ev hapsinde tutulan Çar Nikolay'ın yerine kardeşi Mihail'i geçirmeye (yani bir otokratı bir diğeriyle değiştirmeye) çalışmak oldu ama, sonuçsuz bir girişim olarak kaldı. Güvenliğinden endişe eden Mihail, kendine biçilen rolü oynamayı reddetti. İşte o zaman Milyukov oturup bir bakanlar listesi kaleme aldı. Bu, Kadet Partisi'nin hâkim olduğu Duma muhafazakârlarından oluşan bir kabineydi. Yalnızca bir sosyalist vardı: Aleksandr Kerenski.[182] Sonuçta bu, toprak ağaları, sanayiciler ve sağcı profesörlerden oluşan bir hükümetti. Emek açısından bakıldığında dağ fare doğurmuş gibi gözüküyordu. Troçki buna "Şubat Devrimi'nin paradoksu" diyecekti. Ne olmuştu?

Aslında, başka bir iktidar daha ortaya çıkmıştı: İşçi Temsilcileri Sovyeti (kısa bir süre sonra İşçi *ve Asker* Temsilcileri Sovyeti olacaktı). 1905 Devrimi şu dersi öğretmişti: Eylem hâlindeki sıradan insanları örgütlemenin en iyi yolu, katılımcı demokratik meclisler piramidi olabilir; en alt düzeydeki organlar, fabrika, kışla, savaş gemisi ve benzeri yerlerdeki herkesin katıldığı kitle toplantılarından meydana gelir ve bunlar da delegelerini seçerek daha üst düzey organlara gönderirler.

Ama 1905 Sovyeti (bu kelimenin anlamı "konsey" ya da "meclis"tir) bir grev komitesi olarak doğmuşken, başka bir deyişle bizzat sınıf mücadelesi içerisinde "aşağıdan" ortaya çıkmışken, 1917 Sovyeti ise radikal aydınlar kesiminin bir girişimiydi.

Yarı gizli yaşamlarından gün yüzüne çıkan ya da kalabalıkların hapisten kurtardığı daha ılımlı sosyalistler, Duma'nın toplantı mekânı olan görkemli Taurida Sarayı'nda bir araya gelip "İşçi Temsilcileri Sovyeti Geçici Yürütme Kurulu"nu kurdular. Meclisi derhâl toplantıya çağırarak, işçileri delege göndermeye davet ettiler; ama ilk adımı atanlar o kadar fazla övgüye mazhar olmuşlardı ki (ne de olsa birçoğu hapishane ve sürgün geçmişi olan, kendini ispatlamış eylemcilerdi) hareketin başını çekenler aynı zamanda liderleri olarak kabul edildiler.[183] Bu insanlar, devrimci kalabalıkların güvenini kazanmış olduklarından Şubat Günleri'nde başkentte gerçek iktidarı ellerinde tutuyorlardı. Ama bu iktidarı kullanmak yerine kenara çekilip Duma liberallerini hükümeti kurmaya davet ettiler. Bu zaten bir "burjuva devrimi" değil miydi?

Geçici Hükümet derhâl sağcı kuvvetlerin toplanma noktası hâline geldi. Başkan Mihail Rodziyanko yaşlanmış bir saray mensubu, ateşli bir monarşist ve sıradan bir şahsiyetti. Başbakan Prens Lvov zengin ama biraz gözlerden uzak kalmış bir sağcı liberaldi. Savaş Bakanı, Merkezi Savaş Sanayileri Komitesi'nin başkanı olarak fiilen Rusya'nın en önemli savaş vurguncusu olan Guçkov idi. Ama yönetimin gerçek lideri, Devrimin Menşevik tarihçisi olan Nikolay Suhanov'un "tüm burjuva siyasi çevrelerin ruhu ve beyni" olarak bahsettiği yeni Dışişleri Bakanı Milyukov'du.[184]

Milyukov müzmin bir emperyalist ve savaş çığırtkanıydı; dolayısıyla, kökten değişen koşullarda, "yalnızca ülke içinde dağıtıma" yönelik beyanatlarla Rus halkına hitap ederken, Britanya, Fransa ve İtalya büyükelçilerine "Rusya kanının son damlasına kadar savaşacaktır" teminatı verebilecek kadar ayak üstü kırk yalan atmaya alışkın olması gerekiyordu. Rus burjuvazisi savaşı mutlaka sürdürmeye kararlıydı. Banka kredileri ve silah sevki-

yatları konusunda İtilaf Devletleri'ne bağımlı olan Rusya, savaş yüzünden iflas etmiş, ekonomi çökmenin eşiğine gelmişti; öyle ki Milyukov ve meslektaşları, dış destek olmadan ülkenin ayakta kalabileceğini hayal bile edemiyorlardı. Her hâlükârda, savaş bittiğinde galiplerin şölen masasında bir yerleri olsun istiyorlardı; her şeyden önemlisi, hem merkezden uzak bir savunma mevzisi hem de küresel pazarlara açılan bir deniz yolu olarak İstanbul'u ve Boğaz'ı istiyorlardı.

En acil mesele savaştı ama Geçici Hükümet'i Kızıl Petrograd'dan ve daha geniş devrimci kitle hareketinden ayıran tek mesele değildi. İşçiler daha yüksek ücretler, sekiz saatlik iş günü, yoklukların sona ermesini ve üretimde giderek daha fazla kontrol sahibi olmayı istiyorlardı. Köylüler, borç ve diğer yükümlülükler olmaksızın toprak istiyordu —soyluların toprağını. Çarlık İmparatorluğu'nda nüfusun %55'ini oluşturan azınlık halkları özerkliğin yanı sıra şovenizm, ırkçılık ve ulusal baskının sona ermesini istiyorlardı. Geçici Hükümet bunların aksini temsil ediyordu: savaş, imparatorluk, düzenin yeniden tesisi ve özel mülkiyetin savunulması. Ne var ki bunları yapacak gücü yoktu. Savaş Bakanı Guçkov, altüst oluşun üzerinden bir ay geçmeden General Alekseyev'e yazdığı bir mektupta gerçek durumu itiraf ediyordu:

> Geçici Hükümet'in gerçek bir gücü yok ve emirleri ancak Sovyet'in izin verdiği kadarıyla yerine getiriliyor ... Lafı hiç dolandırmadan, Geçici Hükümet'in sırf Sovyet izin verdiğinden var olduğunu söylemek mümkün ... Özellikle askeriyede şu anda yalnızca Sovyet'in kararlarıyla esasen çelişmeyen emirleri vermek mümkündür.[185]

Bu gerçek, grilere bürünmüş asker delegelerin akın ettiği, bin kadar katılımcının tıka basa doldurduğu Sovyet oturumunda 1 Numaralı Emir'in kabul edildiği 1 Mart gibi erken bir tarihte

dramatik biçimde teyit edilmişti. Bu Emir, askerlerin devrimine resmiyet kazandırıyordu. Tüm askerî birimleri demokratik komiteler seçmeye çağırıyor ve silahlı kuvvetleri bundan böyle bu komitelerin yöneteceğini ilan ediyordu. Çarlık yanlısı subaylar kastının yönetimi tek hamlede sona erdiriliyordu. Emir ayrıca subaylarla erlerin resmen eşit olduğunu, subayların disiplin cezası vermesine artık izin verilmeyeceğini ve sıradan askerlerin de yurttaşlar gibi tüm haklardan faydalanacağını ifade ediyordu. Hepsinden önemlisi, sınıf temelli orduda barbarlığın son noktası olan fiziksel cezaları ve idam cezasını yasaklıyordu. 1 Numaralı Emir küfürlü konuşmayı bile yasa dışı ilan ediyordu: Subayların, askerlerle konuşurken "pezevenk" gibi klişeleşmiş ifadeler kullanmaları artık hoş görülmeyecekti. Çarlığın karanlık yüzyılları boyunca onuru çiğnenen Rus askeri sonunda dimdik durabilecekti.

1 Numaralı Emir sağı çılgına çevirdi. Alekseyev Nisan ortasında Guçkov'a dert yanıyordu:

> Orduda disiplin günden güne geriliyor ... Subayların otoritesi azaldı ve bunu yeniden sağlayacak güçleri yok. Maiyetindekiler üzerindeki fiilî gücün ellerinden alınması ya da bu yetkinin asker komitelerine devredilmesi ... subaylar sınıfının şevkini gittikçe kırıyor sonuçta ... Askerî kuvvetler içerisinde pasifist düşünce gelişiyor.[186]

Alekseyev gibilerinin tanıklığı açıktır: Gerçek iktidar, Sovyetler'in temsil ettiği kitle hareketinde toplanıyordu. O hâlde, Sovyet liderleri neden hükümeti Kadetlerin kurmasına izin verdiler? Dahası, olanlara anlam vermekte zorlanan kendi destekçilerinin yoğun öfkesine rağmen bunu neden yapmışlardı? "Sosyalist aydınlar kesimi" çok geçmeden protesto yağmuruyla karşılaştı. Eski bir köylü, Moskovalı bir işçi ve iki yıl boyunca Kuban bölgesinde saklanmış bir asker kaçağı

olan Zemskov bunlardan biriydi; 26 Mart'ta Kerenski'ye yazdığı mektupta, "özgürlüğün" kazanıldığı iddiasını yerden yere vuruyordu:

> Ne de olsa halkı ezen sizsiniz ve halk da, kendi sırtından geçindiğinizin çoktandır farkında: asiller, tüccarlar, âlimler, şairler, gazeteciler, avukatlar, rahipler. Sizler, emeğimizin ürünlerini kapıp kaçan açgözlü yağmacılardan başka bir şey değilsiniz. İşte halk bundan mustarip ve toplumsal belanın kökü de burada yatıyor. Halkın tek ihtiyacı olan, siz asalakların onların sırtından düşmesi; bu olduğu zaman, boyunduruğunuzdan kurtuldukları zaman, onlar kendi kendilerini yönetecekler ...[187]

Petrograd Sovyeti Yürütme Kurulu'na hâkim olan partiler, Menşevikler ve Sosyalist Devrimcilerdi. Siyasileşmiş işçiler arasında etkisini yitiren Menşevikler, öğrencilerin, öğretmenlerin, avukatların, gazetecilerin ve yazar-çizer takımının hâkim olduğu bir parti hâline gelmişti. Menşevikler, gelecekte belirsiz bir noktada gerçekleşecek sosyalist devrime teoride bağlılık gösteren "Sosyal Demokratlar" olsalar da, bugünün deyişiyle "reformist"lerdi. Rusya'nın devriminin doğası gereği "burjuva" olduğuna, Kadetlerin dolayısıyla doğal hükümet partisi olduğuna ve sosyalistlerin rolünün, yeni demokratik düzen içerisinde emeğin davasını ileri taşımak (reformlar yapmayı amaçlamak) olduğuna inanıyorlardı.

Sosyalist Devrimciler (SD'ler), eski Narodnik geleneklerin birleşmesiyle ortaya çıkmış radikal aydınlar kesiminin partisiydi. Köylülüğe ve toprak sorununa odaklanmaya devam ediyorlardı; şimdi devrim, asker ve köylü oylarının dev dalgasıyla onları iyice güçlendirmişti. Aslında zengin köylülerin muhafazakârlığını, orta köylülerin bocalamasını ve yoksul köylülerin edilgenliğini bir parti biçiminde somutlaştırıyorlardı. Bu parçalı ve geri sınıfsal taban, Sosyalist Devrimcileri belirleyici

bir liderlik üstlenmekten alıkoyuyordu. Nihayetinde bölünecek, Sağ SD'ler Geçici Hükümet'i desteklerken, Sol SD'ler Bolşeviklerin müttefiki hâline gelecekti.

Her iki partinin ortak noktası, liderliğin "küçük burjuva" (alt-orta sınıf) niteliğiydi. Hem Menşevikler hem de SD'ler radikal demokrat ve toplumsal reformculardı: Devleti yıkmaya ve zenginleri toptan mülksüzleştirmeye niyetli proleter devrimciler değillerdi. Günümüz eleştiricileri, (sağda Kadetlerle, solda ise Bolşeviklerle ilişki içinde olan) bu siyasi "Merkez"i, "ılımlılar", "uzlaşmacılar", "savunmacılık yanlıları", "tasfiyeciler", "sosyal-yurtseverler/şovenistler" ve "küçük burjuva demokratlar"dan oluşan çeşitli adlarla tanımlıyorlar. Modern okurun en aşina olduğu terimi kullanarak, Menşevikler ile SD'lere topluca "Reformistler" diyeceğiz.

Reformistler iktidarı Kadetlere teslim ettiler çünkü halk hareketinin radikalliğinden korkuyorlardı ve devrimin liderleri olarak iktidarı ele almaya isteksizdiler. Sonuç, yetkinin bölündüğü bir "ikili iktidar" rejimi oldu çünkü Geçici Hükümet resmî devlet iktidarını kullanırken, yeni uyanmış işçi, asker ve köylülerin büyük çoğunluğu Kadetlere güvenmiyor, halkın parlamentosu olarak benimsedikleri Sovyetler'e ve halkın hakiki liderleri olarak gördükleri Reformistlere bağlılıklarını sunuyorlardı.

Bu "ikili iktidar" rejimi son derece istikrarsızdı ve kalıcı olamazdı. Siyasetin gerçek bir orta noktası yoktur; devrim zamanında hiç yoktur. Her önemli soru, evet ya da hayır cevabını gerektiriyordu. Savaş sona erecek miydi? Sekiz saatlik iş günü gerçekleşecek miydi? Köylüler toprağa kavuşacak mıydı? Milletlere özerklik verilecek miydi? Bu sorulardan her birine Geçici Hükümet'in bir yanıtı, kitlelerinse başka bir yanıtı vardı. Ama alternatif ve birbirine rakip siyasi otorite merkezlerinin oldu-

ğu ikili iktidar durumunda nihai bir çözüme ulaşmak mümkün değildi. Ya eski devlet aygıtını kontrolünde tutan ve mülk sahibi sınıfları temsil eden Geçici Hükümet sonunda Sovyetler'i ezip zenginlerin tartışmasız hâkimiyetini yeniden kuracaktı ya da devrimci kitlelerin demokratik meclisleri olan Sovyetler sonunda Geçici Hükümet'i devirip yeni bir toplumsal düzen yaratacaklardı.

Mesele er ya da geç bir şekilde hallolacaktı. O zamana kadar Reformistler, muhafazakâr tepki ile halk devrimi arasındaki bu gerilimle bağlantılı olarak istikrarsız merkezi oluşturdular — devrimin temel sorunları hakkındaki kaçamak, kararsız ve ihanete varan tutumlarıyla kitlelerin desteğini adım adım kaybettiklerinden onları, daralan toplumsal taban karşısında sürekli olarak 180 derecelik manevralar yapmaya zorlayan bir rol.

İkili iktidar rejimi çözülmeye mahkûmdu. Ama bu zaman alacaktı ta ki kitleler, en samimi özlemlerini aslında Reformistlerin temsil etmediğini bizzat yaşayarak öğreninceye kadar. Kitlelerin gelişen (Şubat ile Ekim arasında sağdan sola kayan) bilinci, bundan sonra devrim sürecinin başlıca itici gücü olacaktı.

Kitlelerin bilinci, kolay ve hızla değiştiğinden, devrimin ilk evresinde seçilmiş temsilî organların sık sık önüne geçecekti. Bu, 1917'nin tarihini kesintilerle bölen bir dizi krize ve çatışmaya yol açacaktı. Bundan, toplumsal sınıflar, kitle hareketleri, demokratik meclisler ve siyasi partiler arasındaki ilişkilerin asla kolay anlaşılır olmadığını öğreniyoruz. Aralarındaki bağlantılar, hiçbir şeyin sabit olmadığı, her şeyin devinim hâlinde olduğu bir işleyiş mekanizması ortaya çıkarır. Siyasi bir partinin doğrudan doğruya bir toplumsal sınıfı "temsil" ettiği ya da bir demokratik meclisin bir kitle hareketinin genel iradesini "ifade" ettiği varsayılamaz. Partiler ve meclisler, aktif

toplumsal kuvvetlerin bilincinin tekrar tekrar gerisine düşerler. Rus Devrimi'ni anlamak demek, sürekli devinim hâlinde olan karmaşık bir siyasi mekanizmanın iç dinamiğini kavramak demektir.

Nisan Günleri

Sovyet Yürütme Kurulu 1 Mart'ta iktidarı burjuvaziye devretmeye karar verdiğinde, kurulda 11 Bolşevik ya da Bolşevik sempatizanı bulunmasına karşın 39 üyeden biri bile aleyhte oy kullanmadı. Ertesi gün, yaklaşık 400 delegenin hazır bulunduğu Sovyet genel kurulu toplantısında, Bolşevik grubun 40 kadar üyesi varken yalnızca 19 aleyhte oy kullanıldı. Kitlelere daha yakın olan alt kademelerdeki Bolşevikler daha sol eğilimli olurken liderler, Reformistlerin hâkimiyetindeki Yürütme Kurulu'nun düpedüz kuyruğuna takıldılar. Önde gelen Bolşeviklerden ikisinin (Lev Kamenev ve Josef Stalin) Mart ortasında sürgünden dönmesi bu eğilimi güçlendirdi. Parti'nin yayın organı *Pravda*'nın yönetimini ele alarak Bolşevikleri daha da sağa çektiler. Bolşevikler, "gericilikle ve karşı-devrimle mücadele ettiği sürece" Geçici Hükümet'i destekleyeceklerdi. Keza, Alman askerleri Kayser'e itaat ettiği sürece Rus askeri "görevine sıkı sıkıya sarılmalı, kurşuna kurşunla, gülleye gülleyle yanıt vermeli"ydi.[188] Bu bakımdan, Bolşevikleri özünde Reformistlerden ayıran hiçbir şey yoktu.

Lenin, Şubat Devrimi haberlerini alır almaz, sürgün yeri olan İsviçre'den ayrılıp savaşın yıkımına uğramış Avrupa'yı geçerek Rusya'ya dönmenin bir yolunu bulmaya çabalayıp durdu. Sonunda yoldaşlarıyla birlikte, ülke topraklarını "mühürlü tren"le geçmek şartıyla Alman yetkililerinden izin almayı başardı. Bolşevik kadro, tıpkı tehlikeli bir bakteri gibi Rus düşmana enjekte edilecek ama yol boyunca Almanlara bulaşması engellenecekti.

Lenin, Petrograd'ın Finlandiya İstasyonu'na 3 Nisan'da vardı. Bolşevikler görkemli bir karşılama töreni ayarlamışlardı. Orada onu Kronştad denizcilerinin merasim kıtası, zırhlı araç bölüğü, devrimci askerî birlikler ve büyük bir fabrika işçisi kalabalığı karşıladı. Söylemek zorunda olduğu şeyler, bekleyen sıradan üyeler arasında heyecan dalgası yaratırken, liderlerinde şok etkisi yarattı. Zırhlı bir arabanın üzerine çıkmıştı Lenin; arabanın farları karanlığın çöktüğü sokaklara uzun ışık huzmeleri yayarken, binlerce asker, denizci ve işçinin yukarı doğru çevrilmiş yüzleri göz kamaştırıcı ışıkla aydınlanıyor, havada kızıl ve altın sarısı pankartlar dalgalanıyordu. Konuşmasında Geçici Hükümet'i şiddetle eleştirirken emperyalist savaşın derhâl sonlandırılması çağrısında bulunuyor, "dünya sosyalist devrimi"nin gelişini selamlıyordu.[189]

Hemen ertesi gün, Bolşeviklerin el koyup genel merkez olarak kullandıkları Kşesinskaya Konağı'nda yapılan parti konferansına kendi bakış açısının kısa bir yazılı özetini sundu. Üç gün sonra *Pravda*'da yayınlanan Lenin'in *Nisan Tezleri* fiilen ikinci bir devrim manifestosuydu. "Devrimci savunmacılığı", yani savaşın şimdi devrimi savunmak için desteklenmesi gerektiği fikrini, Geçici Hükümet'in, emperyalist bir savaş yürüten diğer emperyalist hükümetlerle ittifak kurmuş emperyalist bir hükümet olması temelinde açıkça suçluyordu. Herhangi bir şekilde desteklenmesine karşı çıktığı Geçici Hükümet'in devrilip yerine "ülke genelinde tepeden tırnağa bir İşçi, Tarım Emekçisi ve Köylü Temsilcileri Sovyetleri Cumhuriyeti"nin kurulmasını talep ediyordu. Bu, "polisin, ordunun ve bürokrasinin lağvedilmesi"ni de içeriyordu. Tüm devlet görevlileri seçimle iş başına gelecek, derhâl geri çağrılabilir olacak ve ortalama ücretler alacaklardı. Başka bir deyişle Rusya, kitlesel bir katılımcı demokrasi olacaktı. Malikâne arazilerine el konulup

kamu mülkiyetine geçirilecekti. Tek bir ulusal banka kurulacaktı. Devrimi dünya geneline yaymak için yeni bir Enternasyonal kurulacaktı.[190]

Daha önce, Bolşevik liderin devrim haberlerine ilk tepkisi olan *Uzaktan Mektuplar* eserinde, işçi sınıfının silahlandırılıp bir halk milisi yaratılmasını talep etmişti; bu milis gücü düzeni sağlamanın, devrimi savunmanın, "barış, ekmek ve özgürlük" davasını ileri taşımanın yanı sıra "her işçinin yaşam koşullarının iyileşmesini, her ailenin ekmeğinin olmasını, tüm çocukların ihtiyacı karşılanmadan zengin bir ailedeki hiçbir yetişkinin bir şişe sütünün bile olmamasını, Çarın ve aristokrasinin terk ettiği zengin apartmanlarının yoksullarla evsizlere tahsis edilmesini" sağlayacaktı.[191]

Lenin şimdi partisinin fikrini değiştirmek için bir ay sürecek bir mücadeleye başlamıştı —irili ufaklı toplantılar, konuşmalar, makaleler ve önde gelen Bolşeviklerle acil özel görüşmelerle geçecek bir ay. Örneğin, *Nisan Tezleri*'nden iki gün sonra ikili iktidar üzerine bir makale yazarak, devletin temel sorununa açıklık getiriyordu:

> Bu ikili iktidar neden oluşmakta? Gerçekte, Geçici Hükümet'le, burjuva hükümetiyle yan yana başka bir hükümet, henüz zayıf ve embriyo hâlinde olmakla birlikte hiç kuşkusuz ki fiilen var olan ve büyüyen bir hükümet gelişmiştir: İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetleri ... Proletarya ile (asker üniforması içindeki) köylülükten oluşur ... Bu bir devrimci diktatörlüktür, yani apaçık devrimci fethe, kitlelerin tabandan yükselen doğrudan inisiyatifine dayanan bir iktidar ...[192]

Reformistlere göre Lenin olup bitenlerden habersiz, azılı bir aşırılık yanlısı, saçmalayan bir deli; bazılarına göreyse "ilkel anarşizmin miadını doldurmuş hakikatlerini" pazarlamaya çalışan, "politik kariyerinin sonuna gelmiş birisi"ydi. Bolşevik

liderler ne yapacaklarını bilemez hâldeydiler: 16'sından 13'ü, ilk yayınlandığında *Nisan Tezleri*'ni reddetti ve *Pravda*'da yayınlandığında yazının, Lenin'in ("kabul edilemez" buldukları) "kişisel görüş"ünü yansıttığını belirten bir editoryal uyarı eklendi.[193] Başka yerlerde, "dünya sosyalist devrimi" çağrısı "Troçkist" diye suçlandı. Kamenev, "Lenin burjuva demokratik devrim bitti derken yanılıyor" iddiasında bulunurken, Bolşeviklerin bir başka önde gelen ismi Tomski ise "Demokratik diktatörlük bizim temel taşımızdır" açıklaması yapıyordu.[194] Ama argüman partinin sıradan üyeleri, fabrikalardaki işçi Bolşevikler arasında hızla taraftar kazandı. 24-29 Nisan arasında toplanan, 79.000 üyeyi temsilen 149 delegenin katıldığı Parti Kongresine gelinceye kadar Lenin'in "sol" Bolşevizmi parti geneline hâkim olmuştu; "reformist yönelim"in başlıca failleri olan Kamenev ile Stalin, partinin beş kişilik yeni yönlendirme kuruluna seçilemediler.[195]

Belirleyici bir siyasi sınav, Lenin'in konferansta zafer kazanmasını kolaylaştırdı: Ayın 20'si ile 21'inde yapılan "Nisan Günleri" gösterileri. Kadet Dışişleri Bakanı Milyukov'un, Geçici Hükümet'in savaşa ilişkin tutumunu açıklayan "Not"u bu gösterileri tetiklemişti. Rusya'nın müttefiklerine hitaben yazılan notta ulusun, "dünya savaşını kesin bir zaferle sonuçlandırmaya" kararlı olduğu teyit ediliyor; "önde gelen demokrasilerin, gelecekte kanlı yeni çarpışmaları engellemek için gereken güvencelerle yaptırımları getirmenin bir yolunu bulacakları" ekleniyordu. Mesaj açıktı: topyekûn emperyalist savaş ve yağmacı galiplerin barışı.

Not "fitili ateşlemişti" (Troçki).[196] Savaş gemileri ve kışlalar ayaklanıp harekete geçtiler. Kronştad'daki büyük donanma üssü, Petrograd devrimci hareketinin öncüsüydü. Tüm gemilerden mürettebat Bolşevik Parti'ye katılmak için başvuru ya-

pıyordu; şimdiden 3.000 asil üye ve 35.000 kayıtlı sempatizan olmuştu. Dönemin büyük savaş gemilerinde bini bulan sayıda kişi çalışıyor, neredeyse bütün işlerde üst düzey eğitim ve teknik beceri gerekiyordu. Buna rağmen, yiyecekler kötü, denizcilerin kaldıkları yerler dar, mevzuat cezalandırıcı, subaylar sıklıkla yoz ve kaba idi. Denizciler arasında, Şubat Devrimi sırasında 36 "Ejderha"nın (subaylarına böyle diyorlardı) öldürülmesiyle sonuçlanan sınıf kini işte bu koşullarda birikmişti. Şimdi Kronştad, devrimci faaliyetlerin mayalanma yeriydi. Bolşevik denizci Fyodor Raskolnikov'un bildirdiğine göre donanma üssünde:

> Her gemi, her alay, her atölye, ne kadar küçük olursa olsun kendi kütüphanesini kurmaya çalışıyordu ... ve her siyasi kitapçık hiç abartısız lime lime oluncaya kadar okunuyordu. Şubat Devrimi, siyasete ilgiyi müthiş canlandırarak, Bolşevik eserlere talebi görülmemiş ölçüde artırmıştı.[197]

Hareket 20 Nisan öğleden sonra başladı. Tepeden tırnağa silahlı Finlandiya Alayı, Geçici Hükümet'in toplantıda olduğu Marinski Sarayı önünde belirdi. Diğer askerî birliklerin de katılmasıyla gün sona ermeden kalabalık en az 25.000 insanı buldu. Hâkim slogan "Kahrolsun Milyukov!" idi.

Gösteri haberleri o akşam dört bir yana (diğer alaylara, Kronştad'a, fabrikalara) yayıldı; ertesi gün, birçoğu silahlı olan, "Kahrolsun Geçici Hükümet!", "Kahrolsun Savaş!" sloganları atan muazzam büyüklükteki asker, denizci ve işçi yürüyüş kollarının şehir merkezine doğru ilerledikleri görüldü. Geçici Hükümet lehine gösteri yapanlarla çatışmalar yaşandı, karşılıklı ateş açıldı ve Şubat'tan sonra başkentin sokaklarında ilk kez kan döküldü.

Ardından, sadece iki gün sonra hareket duruldu. Aşağıdan kendiliğinden yükselen kaotik ve hazırlıksız bir patlamaydı.

Geçici Hükümet ile kitleler arasındaki uçurumun genişlediğini açığa çıkarmıştı: Rusya, emperyalist Sağ ile devrimci Sol arasında giderek kutuplaşıyordu. Petrograd Sovyeti'nin Reformist liderleri, bir yandan Hükümetten kelimelerini daha özenle seçmelerini isterken, diğer yandan da protestoları sonlandırmaları için kalabalıklara serzenişte bulunarak, bu iki kesim arasındaki uçurumu gidermeye çalışıyorlardı.

Nisan Günleri, İlk Geçici Hükümet'in kaderini çizmiş oldu. Çaresizce halkın güvenini yeniden kazanmaya çalışan Kadetler ve Reformistler şimdi koalisyon kurulmasından yanaydılar. Kadetler, muhafazakâr programlarına sol bir kılıf arıyorlardı. Reformistler, yönetime katılma baskısı altındaydılar. Olup bitenlerin başlıca zayiatı, bariz emperyalizm taraftarlığıyla ismi fazlasıyla lekelenen Milyukov oldu. İkinci Geçici Hükümet'in kilit ismi, İlk Hükümette görev yapmış tek sosyalist olan bir Sosyalist Devrimci, yeni Savaş Bakanı Aleksandr Kerenski olacaktı.

Kerenski, devrimin gelecek aylarında belirleyici olacaktı. Ateşli, süslü, sıklıkla kontrolsüz bir retorik ustası olarak kürsülerin karizmatik gücüydü. Muazzam bir enerjiye ama sınırlı idrak kabiliyetine sahip birisi olarak devrim dalgasının üzerinde sörfe çıkmış gibiydi; sağlam bir toplumsal tabana, parti programına, ilkeler kümesine dayanmaksızın, sonu gelmez çatışmalarda yüksek perdeden konuşan tumturaklı bir ses. 1917'nin ortalarında Rus Devrimi'nin çözüme kavuşturulmamış çelişkilerinin canlı bir ifadesi olarak, ne Kadet ne de Bolşevik, ne Sağ ne de Sol birisi olarak, üstleneceği role uygun düşüyordu.[198]

Temmuz Günleri

Hükümet değişikliği, söylem değişikliği anlamına geliyordu: Daha fazlası değil. Kerenski hiç vakit geçirmeden cephe turuna

çıkarak, toplanan asker yığınları karşısında aktörlere taş çıkaracak vatanseverlik nutukları atmaya başladı. Yola çıkmadan açıkladığı üzere görevi, "herkesin ölümü sükûnetle ve korkusuzca göze almasını sağlamak"tı. "Özgürlük savaşında ileri!" diyerek yüreklendiriyordu askerleri. "Size bayram yapmayı değil, ölmeyi emrediyorum!"[199] Sosyal-şovenist Kerenski böylece emperyalist savaşa demokratik bir hava veriyordu. Radikal geçmişi olan heyecanlı bir avukat, muhafazakâr bir tarih profesöründen daha inandırıcı bir ölüm elçisiydi. Ama gündem aynıydı: Rus köylü-askerler, İstanbul ve Fransız bankaları uğruna ölüme yollanıyordu.

Tanıklar, Kerenski'nin hatipliğine ve konuşmalarının anlık etkisine hayran kalmışlardı. Ama bu sadece bir anlık idi: Rus ordusunun çözülüşü hızlanarak devam etti. Gıda, elbise ve araçgereç sıkıntısı çeken, yeterli silah ve cephaneden yoksun olan, devrimden haberi olup bunun toprağın "Kara Paylaşımı"nın habercisi olduğunu umut eden, bu bölüşümde yerini almak için dört gözle köyüne dönmeyi bekleyen köylü-askerler, savaşma arzularını kaybetmişlerdi. Çardan, dinden imandan, anavatan Rusya'dan bahseden rahiplerle subayları artık kimse dinlemiyordu. Yeni sloganlar da boşlukta yankılanan sesler gibiydi. Kış yaza dönerken ve geride bıraktığı köyünde toprağı sürme hazırlıkları yapılırken, "Prusya militarizmi", "Avusturya zulmü" ve "Türk boyunduruğu" ne anlama gelebilirdi? Ve en önemli soru: Bu yıl da geçen yılki toprağı mı süreceklerdi, yoksa ağanın toprağını alıp onu da mı süreceklerdi? Ayrıca, o günü görecek kadar hayatta kalabilecekler miydi? Askerlerden birisi, Kerenski'ye "Ben ölüp de hiç toprak alamadıktan sonra köylülerin toprak almasının faydası ne?" diye bağırıyordu.

Siperlerde, kamp ateşi etrafında, Petrograd'dan haberlerle dönen delegelerin raporlarını dinledikleri asker komiteleri

toplantılarında bir araya geldiklerinde tekrar tekrar bu konuya dönüyorlardı. Birçoğu Almanlarla ve Avusturyalılarla karşı karşıya gelmişti. Karşıdaki askerler "Hey, Ruslar! Ateş etmeyin!" diye bağırınca, Ruslar da yanıt veriyorlardı: "Siz etmezseniz, biz de etmeyiz!" Kimi zaman yiyeceklerini paylaşmak, bir şeyler içmek ve eğlenmek için buluşuyorlardı: Kurulan kardeşlik bağı, sahipsiz topraklardaki çelik fırtınasını, ölüm makinesini susturuyordu. Maksim Gorki, gazetesinde bunu şöyle övüyordu:

> Hükmeden sınıfların açgözlülüğü yüzünden başlayan bu lanetli savaşın, askerlerin aklıselim gücü sayesinde sona ereceği aşikârdır. Böyle olursa, ... insanın kendisiyle gurur duyması hakkıdır. İradesiyle en iğrenç, en kana susamış canavarı, yani savaş canavarını yenecektir.[200]

Bazıları düşmana kardeşçe davranıyordu. Çok daha fazlasıysa savaşmayı reddediyordu. En önemlisi de, binlercesi, sonra on binlercesi ve sonunda da yüz binlercesi siperlerden ayrılıp eve doğru uzun yolculuklarına başlıyordu. Gorki ile birlikte *Novaya Zhizn* (*Yeni Yaşam*) bürosunda çalışan Suhanov, hareket içerisinde, "muazzam bir insan göçünü akla getirecek" kadar büyük "temel kuvvetler"in iş başında olduğunu görüyordu: "... dev bir asker seli, herhangi bir şekilde izin almaksızın eve doğru yola koyuluyordu. Tüm demiryollarını tıkıyor, yetkilileri dehşete düşürüyor, yolcuları trenden atıyor, bütün ulaşım sistemini tehdit ediyor ve genel olarak, bir sivil felaket yaratıyorlardı."[201]

1917 yazında, cephe gerisinde de büyük bir savaş karşıtı mücadele patlak verdi. Haziran'da üç hafta süren Birinci Tüm Rusya İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetleri Kongresinde ilk fikir ayrılıkları baş gösterdi. 777 delegeden yalnızca 105'i Bolşevik'ti. Menşevikler ile Sosyalist Devrimciler, "devrimci savunmacılığa" ve " devrimci hareketin birliğine" olan desteği sergilemek istiyorlardı. Petrograd'da hâkimiyetini giderek ar-

tıran Bolşevikleri, planladıkları gösterilerini iptal etmeye zorlamışlardı. Şimdi, kendi alternatif gösterileriyle bu zaferlerini taçlandıracaklardı.

Çabaları geri tepti. 400.000 kişinin katıldığı 18 Haziran protestosu, Bolşevik pankart denizi altında yapıldı. "Kahrolsun On Kapitalist Bakan!", "Kahrolsun Taarruz!" ve "Tüm İktidar Sovyetler'e!", en yaygın atılan sloganlardı. Kendi başlarına kalmış bir avuç gösterici, Reformist pankartlar taşıyordu. Kalabalık, "Geçici Hükümet'e Güveniyoruz!" sloganının yazılı olduğu pankartları yırtıp attı. "Ara sıra," diyordu Suhanov, "Bolşevik bayrak ve pankartlar silsilesi özellikle Sosyalist Devrimci ya da resmî Sovyet sloganlarıyla kesintiye uğruyordu. Ama bunlar kitle içerisinde kaybolup gidiyordu". Şubat Devrimi'nin liderlerinin yaklaşan Ekim Devrimi'nin apaçık imgesiyle yüz yüze gelmeleriyle birlikte platformdaki gülümsemeler yerini donuk ve düşmanca bakışlara bıraktı.[202]

Ama savaş sürüp gitti. Sağ hâlâ zafer ve avanta peşindeydi. Merkez, halkı yeni Geçici Hükümet'in arkasında birleştirecek bir demokrasi cihadının hayalini kuruyordu hâlâ. Yalnızca Sol, Lenin'in Bolşevikleri, savaşa net bir dille karşı çıkıyordu ve bu ısrarcılıklarıyla Petrograd'ın hızla sadakatini kazanıyorlardı. Örneğin, Mayıs sonu ile Haziran başı arasında toplanan ve 337.000 işçiyi temsil eden delegelerin katıldığı Birinci Petrograd Fabrika Komiteleri Konferansı'nda, Bolşeviklerin önergesi 570 delegeden %80'nin desteğini aldı. Yine yaklaşık bu tarihlerde Bolşevikler, Petrograd Sovyeti'nin işçi seksiyonunda çoğunluğu ele geçirdiler. Sosyalist Devrimciler askerler arasındaki hâkimiyetlerini korudular ama burada bile köylü isyanının eski partisinin liderlerine verilen biçimsel destek ile Bolşevizmin sloganlarıyla programına verilen pratik destek arasında keskin bir çelişki vardı: Askerlerin siyasi güzergâhı besbelliydi.

Ama Petrograd'ın dışına çıkıldığında Bolşevikler, Tüm Rusya Sovyetler Kongresi seçimlerinde sergiledikleri performansın gösterdiği üzere, hâlen oldukça gerideydiler: yedi delegeden yalnızca biri.[203] Geçici Hükümet, planladığı yaz taarruzunu desteklemek amacıyla askerî birlikleri başkentten cepheye kaydırmaya kalkıştığında, Kızıl Petrograd ile Rusya'nın geri kalanı arasındaki bu dengesizlik önemli bir siyasi krize yol açtı.

Petrograd'ın ikinci bir Paris Komünü olabileceği tehlikesini sezen Lenin, destekçilerine hareketi dizginlemelerini ve vakitsiz bir iktidarı ele geçirme girişiminden sakınmalarını bıkıp usanmadan söylüyordu.[204] Bu konuda şimdi, sürgünden yeni dönen (ve o zamana dek her iki büyük Sosyal Demokrat hizipten de uzak duran 4.000 taraftarının oluşturduğu Mezhrayontsi grubuyla birlikte kısa bir süre sonra Bolşevik Parti'ye katılacak olan) Troçki ile güçlü bir ittifak kurdu.[205] Ama 1. Makineli Tüfek Alayı'nın üçte ikisinin cepheye gönderileceği haberi geldiğinde, Geçici Hükümet karşıtı mücadele Bolşevik liderlerin kontrolünden çıktı. Aslında bahriyeli üniforması giymiş vasıflı işçiler olan denizciler gibi makineli tüfekçiler de, devrimci hareketin öncülüğünde yerlerini almış olan seçkin askerî uzmanlardı. Şimdi diğer alayları ve büyük fabrikalardaki işçileri sokaklarda kendilerine katılmaya çağırıyorlardı; 3 Temmuz'un sabah saatlerinde, Narva ilçesinden aileleriyle birlikte güneybatıya yürüyen 25.000 Putilov işçisinin yanı sıra kuzeyde Viborg'dan 30.000 işçi ve askerin katılımıyla öfkeli ve ağır silahlı göstericiler Taurida Sarayı'nda buluştular.[206] Gelenlerin ardı arkası kesilmiyordu. Kronştad denizcileri genellikle önemsedikleri Bolşevikleri şimdi yuhalıyor ve anarşist dayanışma çağrılarını alkışlıyorlardı. "Herkes bir an önce gidip yardım etme arzusuyla yanıp tutuşuyordu," diye hatırlıyor Raskolnikov:

> Amaçları net değildi. Petrograd'da makineli tüfekçilerin neden gösteri yaptığı konusunda kimsenin net bir fikri yoktu. Gösterinin gerçekleşiyor olması yeterliydi. Canlı bir yoldaşlık duygusu, Kronştad kitlelerini doğrudan eyleme geçmeye zorlayarak onlara, böyle bir anda kan kardeşleriyle, Petrograd işçi ve köylüleriyle birlikte olmaları gerektiğini söylüyordu. Ortada böylesine yekpare bir ortak duygu varken akıntıya karşı durmak çok zordu.[207]

Durum her yerde aynıydı. 5.000 kadınla erkeğin çalıştığı Schlusselburg Barut Fabrikası'ndaki kitlesel toplantıda kabul edilen önerge, ruh hâlini tipik olarak yansıtıyordu:

> Tereddütler yetti artık! Tüm Rusya İşçi, Asker ve Köylü Temsilcileri Sovyeti Yürütme Kurulu, özgürlük aşkına, barış aşkına, dünya proleter devrimi aşkına iktidarı ele geçirmelidir! Yürütme yetkisini elinde toplamalıdır çünkü halkın iradesini gerçekte o ifade etmektedir. Açmazdan çıkışın başka bir yolu yok ... Burjuvaziyle uzlaşma politikası, özgürlük davası açısından nasıl tamamen iflas etmiş ve yıkıcı bir politika olduğunu açıkça gözler önüne sermiştir.[208]

Şimdi tehlike, başkentte gerçekten de iktidara yönelik bir girişimde bulunulmasıydı. Ne Geçici Hükümet'in ne de Sovyet Yürütme Kurulunun elinin altında derhâl kullanabileceği, güvenilir askerî kuvveti vardı. Ama ciddi bir tehditle karşı karşıya kaldıkları takdirde, yönetime bağlı yeterli sayıda birliği taşradan toplayabilecekleri şüphesizdi. Bu olursa, karşı-devrimci kuvvetler zincirlerinden kurtulabilir ve halk devriminin öncüsü Kızıl Petrograd kana boğulabilirdi. Raskolnikov, tavsiyesini almak için Bolşevik genel merkezindeki Zinovyev'e telefon açmıştı. Ne yapacaktı? Ertesi günkü Kronştad yürüyüşünü engelleyemezdi. Zinovyev, fikir almak için merkezden ayrıldı. Birkaç dakika sonra aradığı yanıtla geri döndü: Parti, "barışçıl, düzenli ve silahlı bir gösteri"ye önderlik edecekti. Hareketi dizginleme-

yi başaramayan Bolşevikler, kendilerini onun tepesine yerleştirmeye karar verdiler: Amaç, onu sınırlamaktı.[209]

Bolşevikler açısından büyük bir güç gösterisiydi. On binlerce kişi silahlarla yürüyordu (1. Makineli Tüfek Alayı, Kronştad denizcileri, büyük fabrikalardan Kızıl Muhafızlar yani silahlı işçi milisler ve daha pek çokları). Yürüyüşte onlara yüz binler eşlik etti. 4 Temmuz 1917'de başkent sokaklarında belki yarım milyon kadar kişi vardı. Uçsuz bucaksız pleb kalabalıkları, aristokrat ve burjuva şehir merkezinin sokaklarından geçerken gergin bir ruh hâli hâkimdi. Ardından, Liteyni Bulvarı üzerindeki binaların üst katlarından ve başka yerlerden keskin nişancıların ateş açmasıyla birlikte kalabalık sağa sola kaçışırken, askerlerle denizciler öfkeyle evlere girerek şüphelendikleri herkesi öldürmeye başladılar. Sonuçta 400 kişi kanlı çatışmaların kurbanı oldu. Günün sonunda, Taurida Sarayı civarındaki kalabalığın öfkeli ve tedirgin ruh hâli pek şaşırtıcı olmasa gerek. Konuşma yapmaya çalıştığı sırada derdest edilen Sosyalist Devrimci Tarım Bakanı Viktor Çernov'u Troçki kurtarmak zorunda kaldı. Bu sırada bir işçi Çernov'un yüzüne "Öyleyse iktidar sana verildiğinde alsana köpoğlu!" diye söyleniyordu.[210]

Ama almadılar. İki gün süren Taurida Sarayı kuşatması dağılırken Temmuz hareketi, orta sınıftan vatanseverler ile devrimci militanlar arasında arka sokaklarda devam eden hafif çatışmalarla gücünü tüketti. Sonra, gece yarısı sularında denge kesin olarak değişti. Tarafsız kalmış alaylar (İsmailovski, Preobrajenski, Semenovski), Sovyet Yürütme Kurulu'nu savunmak üzere yürüyüşe geçtiler.

Pek çok neden vardı. Sokaklarda kaotik ve kanlı sahneler yaşanmıştı: Birçokları tedirgindi ve düzen özlemiyle yanıp tutuşuyordu. Hareket amaçtan yoksundu. Çernov'un üzerine yürüyen kızgın işçi, herkes gibi bunu açıkça ifade etmişti: Göstericiler,

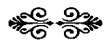
iktidarı reddedenleri, onu alsın diye zorlamaya çalışıyorlardı. Yalnızca Bolşevikler Sovyet iktidarının peşindeydiler ama onlar da henüz yeterince güçlü değillerdi. Dahası şimdi, geriye çekilmekte olan hareketi daha da kafa karışıklığına itip yönünü şaşırtacak bir Büyük Yalan, bu kargaşanın üzerine ekleniyordu. Reformizmi savunmaya koşan alaylara, Lenin'in aslında Alman Kayseri'nin maaşlı bir ajanı olduğu söylenmişti.[211] Atılan bu çamur, Bolşevik Parti'yi yok etmek üzere tasarlanan gericilik ve baskı fırtınasının kılıfı olacaktı —devrimci hareketi toptan ezmeyi amaçlayan askerî darbe teşebbüsüne zemin hazırlayacak bir fırtına.

Karşı-devrim: Sağcı askerler savaş lehine gösteri yapıyorlar

7. BÖLÜM

KARŞI-DEVRİM

Kerenski Taarruzu

Şubat ve Temmuz Günleri arasında devrim yükselişteydi. Şubat Günleri, Çarlık rejimini devirmişti. Nisan Günleri, Kadetlerin İlk Geçici Hükümet'ini devirmişti. Temmuz Günleri de etkilerini gösterecekti: Kadetler ile Reformistlerin, ilk grubun hâkimiyetinde koalisyon yaparak kurdukları İkinci Geçici Hükümet dağıldı ve parti liderlerinin tereddütleriyle epey bir zaman kaybedildikten sonra, Kerenski'nin başbakanlığında Menşeviklerle Sosyalist Devrimcilerin çoğunluğa sahip olduğu yeni bir koalisyon kuruldu. Kerenski, bu Üçüncü Geçici Hükümet'in çürük yapısının kilit taşıydı. Kızıl posta bürünmüş bir liberal emperyalist olarak Sovyet'in guguk kuşuydu: İlk Geçici Hükümet'in tek sosyalisti, İkincisinin baskın şahsiyeti ve şimdi Üçüncüsünün başı olarak, eski devlet aygıtı ile yeni devrimci demokrasi arasındaki vazgeçilmez kesişim noktasıydı. Ama bu iki kuvveti (ikili iktidar rejiminin zıt kutuplarını) uzlaştırmak mümkün değildi. Kerenski'nin emperyalist burjuvaziyle uyumlu hareket etmesi (ki savaşa tam bağlılığı, bunun simgesiydi), devrimci öncüye geniş çaplı bir saldırıyı gerektiriyordu. Temmuz Günleri'ndeki geri çekilme buna fırsat yarattı.

Kitleler daha örgütlü hâle gelmiş ve radikalleşmişlerdi; dostu düşmandan, doğruyu yanlıştan daha iyi ayırt edebiliyor, neyin çıkarlarına olduğunun daha çok farkına varıyor ve kendilerini ileri taşıyacak adımları atmaya daha istekli oluyorlardı. Sonra aniden frene basıldı. Temmuz hareketinin çökmesi, proleter Petrograd genelinde moral bozukluğuna yol açtı. Heyecanlı umutlar yerini acı bir hayal kırıklığına bıraktı. Özgüvenin yerini sinizm aldı. Öfkeli serzenişlerden en çok pay alanlar, beklentileri en fazla yükseltenler oldu: Bolşevikler. Büyük Yalan (Lenin'in partisinin Alman altınıyla finanse edildiği), karmaşa içerisinde geri çekilmekte olan kitle hareketinde uygun bir dinleyici kesimi buldu.

Yalan, acınası malzemeler kullanılarak uyduruldu. Liberal-burjuva medya, önemsiz bir askerî casus ile karanlık bir işadamının herhangi bir delile dayanmayan tanıklıklarını allayıp pullayıp büyük bir iftira, taciz ve hakaret kampanyasına dönüştürdü.[212] Yalan Rus toplumunun gözeneklerinden içeri sızdıkça, işçi ve asker toplantılarında Bolşevik konuşmacılar yuhalanarak susturuldular; kimi yerlerde fiziksel tehdide maruz kalan parti üyelerinin Sovyetler'den hepten çekildiği de oldu. "Temmuz olayları," diye yazıyordu Şlyapnikov:

> ve bununla bağlantılı olarak örgütümüze karşı yürütülen tüm o şiddet ve karalama kampanyası, Temmuz başında müthiş bir düzeye ulaşan etki alanımızın büyümesini duraklatmıştı ... Yarı yasa dışı durumda olan partimiz, asıl olarak sendikalar ile atölye ve fabrika komitelerine dayalı bir savunma mücadelesi yürütüyordu.[213]

Yeni katılımların arkası kesildi. Bazı üyeler partiden koptu. Geriye kalanlar gözlerden uzak durdular. Birkaçını şüphe kemiriyordu. "Asla unutmayacağım," diye yazıyordu Moskovalı işçi Ratehin,

> o sıkıntılı anı. [İlçe sovyetinin] genel kurul toplantısı vardı ... Bolşevik yoldaşlarımızın pek de fazla olmadığını gördüm ... Gayretli yoldaşlardan biri olan Steklov dosdoğru bana geldi ve zar zor duyulan bir sesle, "Lenin ile Zinovyev'i mühürlü bir trenle getirdikleri doğru mu? Alman parası aldıkları doğru mu?" diye sordu.[214]

Reformist liderler, iddiaların asılsız olduğundan kuşkulanıyorlardı. Ama çoğu hemen hiçbir şey söylemedi çünkü iftira kampanyası, devrimci rakiplerini geri püskürteceğe benziyordu. Kerenski, öldürücü darbeyi indirecek fırsatı yakalamıştı. 19 Temmuz'da Lenin, Zinovyev ve diğer Bolşevik liderlerin tutuklanması emri verildi. "Şimdi hepimizi vuracaklar" demişti Lenin bir gün önce Troçki'ye. "Onlar açısından en uygun an." Saklanmak zorunda kalan Bolşevik liderler, "şu an için Rusya'da adil yargılama yapılacağının hiçbir garantisi yok" ve "bize yöneltilen tüm suçlamalar, iç savaşın ucuz bir sahnesidir" diyerek bu tutumlarını haklı gösteriyorlardı.[215]

Bu doğru bir karardı. Lenin pekâlâ katledilebilirdi ya da hapiste her hâlükârda güçsüz bırakılabilirdi. Ama karar beraberinde tartışmaları getirdi. Onları suçluymuş gibi gösterdi.[216] Troçki (isminin sanık listesine eklenmesinde ısrar etmişti) ve diğer devrimci liderler aslında gözaltına alınmışlardı.

Bu arada polis, kitle hareketinin geneline saldırmaya başladı. Devrimci alayların bazıları dağıtıldı ya da cepheye gönderildi. Fabrikalarda silah aramaları yapıldı ve Kızıl Muhafızlar silahsızlandırıldı. Bolşevik gazeteler kapatıldı; bir gazete dağıtıcısı sokak ortasında Hükümet askerleri tarafından katledildi. Kerenski, Kronştad'ı, "Alman ajanlarıyla provokatörlerinin etkisi altında kalan ... kişileri" barındırmakla suçlayarak, "Devrimi ve ülkemizin güvenliğini tehdit edenlere karşı önlemler alınması çağrısı yaptı". Abluka tehdidi karşısında Raskolnikov ve diğer

denizciler teslim oldular: Yoldaşlarını silahlı direnişe çağırmak bu koşullarda aşırı riskli olacaktı.

İndirilen sert darbelerin en ağırı, cephede ölüm cezasının geri getirilmesiydi.[217] Askerler, idam mangası korkusuyla savaşmak zorunda kalacaklardı. Askerî zorunlulukların aşırılık siyasetini dayattığı siperlerde, Büyük Yalan'ın etkisi tüm çıplaklığıyla görülüyordu. Bolşevikler temizlendi, ordu komiteleri görmezden gelindi, düşmana kardeşçe davrananlar vuruldu. Sürek avına çıkılarak asker kaçakları toplanıp tekrar cepheye sürüldü. İsyan eden alaylar silahsızlandırıldı. Başka birçok şeyle birlikte asker selamı verme, talim zorunluluğu ve subay kastının sınırsız yönetimi yeniden getirildi. Sadık askerlerden seçkin şok taburları oluşturuldu: "Ölüm Taburları."[218]

Devrimci hareketi sindiren Büyük Yalan, karşı-devrimin başını tekrar çıkarmasına ve kuvvetlerini bir araya toplamasına izin verdi. Troçki bunu şöyle anlatıyordu:

> Bolşeviklere yönelik hücumda, tüm egemen kuvvetler; hükümet, mahkemeler, istihbarat servisi, genelkurmay, memurlar, belediyeler, sovyet çoğunluğunu oluşturan partiler, onların basın organları, hatipleri tek bir koca birim oluşturdular ... İftiralar Niagara şelalesi gibi boşaldı. Dekor (savaş ve devrim) ve suçlanan karakterler (partilerini devlet iktidarına taşıyan milyonların devrimci liderleri) göz önüne alınırsa, neredeyse hiç abartmaksızın Temmuz 1917'nin dünya tarihinin en büyük iftira ayı olduğu söylenebilir.[219]

Büyük Yalan, büyük taarruz bağlamında ortaya çıkmıştı. Kerenski'nin ordu turu, asker kalabalıklarına yaptığı histerik konuşmalar, resmî propaganda seli, demokratik ifadeler ve kızıl bayraklar, Bolşeviklerin itham edilip temizlenmesi, isyan eden birliklerin bastırılması, Ölüm Taburlarının oluşturulması, subayların otoritesinin kısmen yeniden sağlanması; bunların hep-

si, 1917 yazında Doğu Cephesi boyunca savaşın kızışmasına katkıda bulundu. Bıkkın, perişan, asık yüzlü *Narod*, "devrimci savunma" sancağı altında toplanırken, ülke de bir bütün olarak birleşti. Kendisine yeni bir rol biçen Kerenski artık savaşan halkın kahraman savunucusu olmuştu.

Britanya ve Fransa, Rusya'ya büyük miktarda tüfek, makineli, top ve cephane göndererek, taarruzun mali yükünü üstlenmişlerdi. Taarruz başladığında toplar, 100 kilometrelik cephe hattında 30'ar metre arayla duruyorlardı. Ruslar, beşe karşı bir ateş gücü üstünlüğüne daha önce hiç sahip olmamışlardı. Bu, Avusturya-Macaristan siperlerini iki-üç hatta yarıp geçmelerine ve düşman hattında 30 kilometre derinlikte bir gedik açmalarına yetmişti.

Ardından, aceleyle takviye kuvvet getiren Almanlar karşı saldırıya geçince Rus direnişi çöktü. Her yerde birliklerin tamamı (alaylar, tümenler, kolordular, ordular) mevzilerini terk ediyor, gizleniyor, apar topar düşmandan kaçıyordu. Birçoğu düşmanın yaklaşmasını bile beklemedi; sırf söylentisi bile hatların terk edilmeye başlanmasına yeterli oluyordu. Başka yerlerde, ilerleme ya da taarruz emirleri tartışılıp reddediliyordu; askerleri zorlamaya kalkışan subaylar kimi zaman öldürülüyordu.[220] Rus genelkurmay başkanı Brusilov çaresizce yakınıyordu: "Kelimenin tam anlamıyla demirden bir disiplini yeniden sağlamak kaçınılmazdır ... Bir saniye bile gecikirsek Ordu yok olacak, Rusya yok olacak, haysiyetsizliğe mahkûm olacağız." Kerenski, "Vatanlarına karşı görevini yaparken hayatını feda edecek kahramanlar" ile "korkaklar ve hainler" dediklerini karşılaştırıyor, bu ikinciler için "onları korkutabilecek yegâne ceza"yı talep ediyordu.

Ama "demirden disiplini" sağlayacak ve "yegâne ceza"yı uygulayacak sadık birlikler nereden bulunacaktı? İsyan tüm ordu-

ya bulaşmıştı. Bir general, "tüm tümeni gerçekten idam edebilir miyiz?" diye soruyordu. İsyan eden her asker mahkemeye verilecek olsa, "ordunun yarısı Sibirya'yı boylardı". Bir başkası, ordunun "mahvolduğu"nu düşünüyordu. Başka birisi, "geriye insan süprüntüsünden başka bir şey kalmadığı" görüşündeydi.[221] 1917 yazı ile sonbaharında insanlar akın akın savaştan kaçıyorlardı. Peşinden, başını yeni "fırtına birlikleri"nin çektiği Alman canavarının silindir gibi ezip geçen hamlesi geldi; bu amansız taarruz sonucunda Kayser'in askerleri, Petrograd'dan yalnızca 480 kilometre uzaklıkta bulunan, Baltık kıyısındaki Riga'ya 21 Ağustos'ta girdiler.

Kerenski başarısız olmuştu. Geçici Hükümet'in kofluğu ortaya çıkmıştı. Devrim Rusya'yı mahvediyordu. Askerî yenilgi, ekonomik çöküş ve toplumsal çözülme bileşimi ülkeyi harap etmişti. Bir kurtarıcıya, güçlü birisine, düzeni yeniden sağlayacak, mülkiyeti güvence altına alacak ve istilacıları geri püskürtecek bir lidere ihtiyaç vardı. Aristokratlarla burjuvaların Rusya'sı böyle düşünüyordu. Kerenski, Aleksey Brusilov'u görevden alıp yerine, makineli tüfek taşıyan Türkmen korumasıyla dolaşan Sibiryalı bir Kazak generali olan Lavr Kornilov'u genelkurmay başkanlığına getirdiğinde, birçoğuna göre tam da aranan nitelikte biri bulunmuş gibiydi.

Kornilov Darbesi

Kurtarıcı, 14 Ağustos'ta Moskova'da sahneye görkemli bir çıkış yaptı. Eski Çarlık Dumalarını, kooperatifleri, sendikaları, bankalarla büyük işletmeleri, belediyeleri ve Sovyetler'i temsil eden 2.414 delegenin toplandığı Devlet Konferansı oturumu buna vesile oldu. Kerenski'nin yeni Geçici Hükümet için siyasi taban yaratma girişimi olduğundan, fazlasıyla Sağı ve özel mülkiyeti temsil ediyordu. Bolşevikler, karşı-devrim-

ci kuvvetlerin seçim hileleriyle oluşturulmuş meclisi olduğu gerekçesiyle Konferansı boykot ettiler. Moskova işçileri, açılış gününde Konferansı 400.000 kişilik güçlü bir protesto greviyle selamladılar.[222] Görkemli opera binasının muhteşem ortamında ve milli birliğin sergilenmesi niyetiyle gerçekleştirilen Konferans aslında yaklaşan iç savaşın habercisi olan bir operakomikti. Çarlığın *ancien régime*'inden şahsiyetler Sağı, Reformist partilerin liderleri "Sol"u oluşturuyordu. İlk gün (Bolşevik sloganlar taşıyan pankartlar altında) dışarıda toplanan devasa proleter grevciler kalabalığı ise devrimci *Narod*'u temsil ediyordu. Anlaşma imkânsızdı: Konferansın büyük bölümü gürültülü atışmalarla geçti. Kerenski'nin, iki tarafı bağlayan vazgeçilmez eksen olduğu açığa çıktı. Tüm siyaset tek bir kişide somutlaşmalıydı. Kördüğüm siyaseti (uzlaştırılamaz sınıfsal çelişkiler), bir şaklabanda ifadesini bulabilirdi. Gerçek bir içerikten yoksunluğu ve siyasi durumun umutsuzluğunu gizlemek için kof, tumturaklı, kendini beğenmiş, yapmacık retoriğiyle Kerenski böyle biriydi. Kornilov'un gelişiyle kördüğüm besbelli hâle geldi.

Konferansın ilk oturumunda Sol, Kerenski'yi ayakta alkışlarken, Sağ yerinden kalkmadı. İkinci oturumdaysa Sağ, Kornilov'u ayakta alkışlarken, Sol yerinden kalkmadı.[223] Kornilov, Moskova'ya kalabalıkların tezahüratları arasında gelmişti. İyi giyimli kadınlar yürüdüğü yola çiçekler döktüler. "Sen birliğimizin simgesisin," diyordu bir Kadet siyasetçi. "Rusya'yı kurtarırsan kadirşinas halkımız sana taç giydirecek." Kürsüye çıkan Kornilov, Devlet Konferansı'na şöyle hitap etti:

> ... Her ne pahasına olursa olsun Ordu yenilenmeli çünkü yeniden yapılandırılmış bir Ordu olmadan özgür Rusya olamaz, anavatanımız kurtulamaz ... Zaferi ancak demirden disiplinle bütünleşmiş bir Ordu, ancak liderlerinin birleşik iradesinin ön-

> derlik ettiği bir Ordu kazanabilir ... Boşa geçirecek vaktimiz yok. Tek bir dakikayı bile heba edemeyiz.[224]

Ordunun "yenilenmesi" zaten devam ediyordu. Kornilov, göreve getirilmesinin ardından Hükümetten taleplerde bulunmaya başlamıştı: Yaptığı askerî düzenlemelere siyasetçiler karışmayacaktı; ölüm cezası, hem cephede hem de cephe gerisinde yeniden uygulamaya sokulacaktı; demiryolları ve savaş sanayileri askerîleşmeliydi. Aynı zamanda, karşı-devrimci kuvvetler, Kornilov'un karargâhının çekimine kapılmaya başlamışlardı: Ölüm Taburları (kadın taburları dâhil), St. George Süvarileri (madalya sahibi deneyimli askerler), Subaylar Derneği, *Junker*'ler (harp okulu öğrencilerinin yeni adı) ve Kazaklar Birliği Konseyi. Genelkurmay başkanı, Kafkas binicilerden oluşan, kötü şöhretli "Vahşet Tümeni"nin de parçası olduğu 3. Süvari Kolordusu'nun cepheye değil, Petrograd'a yönelecek şekilde cephe gerisine kaydırılmasını emretti. "Kornilov simge hâline gelmişti," diyordu General Denikin: "Kimilerine göre karşı-devrimin, kimilerine göreyse Vatanın kurtuluşunun."[225]

Kerenski komployu destekliyordu. Bunu yaparken karşı-devrimci niyetini, siyasi ahmaklığıyla birleştirmişti. Kornilov'un programını kendisi uygulamayı düşünüyordu ama başkentteki devrimci hareketi yok etmeden bunun yapılamayacağının farkındaydı. Bu yüzden, Bolşevikleri kışkırtarak onların işçileri sokaklara çağırmasını sağlamayı ve ardından da hükümete sadık birliklerle onları ezmeyi planlıyordu. Bu amaçla, Kornilov'dan bir süvari kolordusunu başkente göndermesini istemişti. Bu talebi iletmekle görevli bir ajanın sonradan açıkladığı üzere niyeti şuydu: "Petrograd'da fiilî bir sıkıyönetim uygulamak ve her türlü kalkışmaya, özellikle de Bolşeviklerin yeni bir kalkışmasına karşı Geçici Hükümet'i korumak için General Kornilov'dan bir süvari kolordusu rica etmek."[226]

Kerenski bir Kornilovcuydu; ama Menşevik Suhanov'un ifadesiyle "Kornilovcuların başındaki kişi olmak şartıyla". Uğraştığı komplo, Troçki'nin açıkladığı üzere, bir Bizans entrikasıydı:

> Başbakan, kendi hükümetinin bir kısmının haberi olmadan, kendisini iktidara getiren Sovyetler'in arkasından dolap çevirerek, üyesi olduğu partiden gizlice, silahlı kuvvetlerin yardımıyla devlet rejimini köklü biçimde değiştirmek için Ordunun en üst kademe generalleriyle anlaşmıştı.[227]

Ama bu askerî darbe planı (Kızıl Petrograd'ı el bombaları, silahlar ve idam sehpalarıyla yok etme planı), Kerenski adına tam bir siyasi aptallık eylemiydi. Karşı-devrimin, zincirlerinden kurtulur kurtulmaz sadece Bolşevikleri değil, (Bolşeviklerin giderek hâkim olduğu) Sovyetler'i de yok edeceği, böylece Kerenski'nin başbakanlığının temeli olan ikili iktidar rejimini yıkacağı kesindi. Gerçek, tarihin cilvesiyle baş döndürücü mevkilere tırmanmış orta sınıftan avukatımızın kafasına son ana kadar dank etmedi. Kerenski ile Kornilov arasında yapılan son dakika pazarlıklar, Çar yanlısı generalin buyurgan talebiyle sonuçlandı: Petrograd'da sıkıyönetim ilanı, başkentte tüm iktidarın askeriyeye devredilmesi ve Geçici Hükümet'in *en masse** istifası. Başbakan, kendi güvenliği için *Stavka*'ya (askerî karargâh) davet ediliyordu. Yeni hükümette Adalet Bakanı olabileceği telkin ediliyordu.[228]

Komplo tümüyle başarısız oldu. Kornilov, devlet otoritesine rakip olduğunu açık etmişti. Kerenski, acilen çektiği telgrafla genelkurmay başkanına görevinden istifa etmesini emretti; ardından yeni bir emirle, askerî birliklerin Petrograd'a yönelik tüm hareketlerinin durdurulması istedi. Kornilov her iki emri

---

* Hep birlikte, topluca *-çev.*

de görmezden geldi. O andan itibaren, Geçici Hükümet'e karşı açık bir askerî darbeye kalkışmış oluyordu. Devrim, Şubat Günlerinden sonraki en açık ve en yakın tehlikeyle karşı karşıyaydı. *Stavka* diplomatik personelinin başkanı olan Prens Trubetskoy değerlendirmesine göre: "Komuta kademesindeki tüm personel, subayların ezici çoğunluğu ve Ordunun en iyi muharip birlikleri Kornilov'un yanındaydı. Cephe gerisinde, tüm Kazaklar, harp okullarının çoğunluğu ve en iyi muharip birlikler de ondan taraftı".[229]

Geçici Hükümet zaten çalışamaz hâle gelmişti. Görevlerinden istifa eden Kadet bakanlar ortadan kaybolmuştu: Karşı-devrimi artık bir Kazak generali temsil ettiğinden, fraklılar açısından sonucun ne olacağını bekleyip görmekten başka yapacak bir şey yoktu. Reformist bakanlar görevlerinde kaldılar ama bunun pek önemi yoktu: Komutaları altında hiçbir kuvvet olmadığından güçsüzdüler. Darbe haberini, 27-28 Ağustos gecesi Petrograd'da herkes duymuştu. Rus Borsası, Kornilov'un Kazak ve Kafkas süvarilerinin yaklaşmasını hisse senetlerinin hızla değer kazanmasıyla selamladı.[230] Mülk sahibi sınıflar, devrimin hemen sonlanacağını umut ediyorlardı.

Öte yandan, Reformistlerin liderliğinde olsa bile Sovyetler, bizzat kendi varlıklarının ölümcül bir tehlike altında olduğunun birdenbire ayırdına varmışlardı. 27 Ağustos akşamı, her iki Yürütme Kurulunun (işçi-asker ve köylü) birleşik oturumunda, Sovyet'in ana partileri olan Menşevikler, Sosyalist Devrimciler ve Bolşeviklerin her birinden üçer temsilcinin katılımıyla yeni bir organın (Karşı-Devrimle Mücadele Komitesi) oluşturulması kararlaştırıldı. Bu organ, Kornilov'a karşı derhâl topyekûn silahlı direnişe geçilmesi çağrısı yaptı.[231]

Bolşevikler, Karşı-Devrimle Mücadele Komitesi'ne neden katıldılar? Hem Menşeviklerin hem de Sosyalist Devrimcile-

rin içinde yer aldığı Geçici Hükümet, Bolşevik Parti liderlerini hapse atarak ya da saklanmaya zorlayarak, gazetelerini kapatarak, üyelerini Kayser'in suç ortakları diye karalayarak, partiyi yarı gizli bir varoluşa itmişti. Kerenski, demokrat rolü oynayan bir gericiydi. Kışlık Saray ve *Stavka*, karşı-devrimin ikiz merkezleriydi. Lenin, Temmuz Günleri'nin ardından ne demişti? Kerenski kabinesi niteliği itibariyle "Bonapartist" idi ve varlığı "bir askerî kliğe" bağlıydı.[232] "Bonapartist" ifadesi, toplumun üzerinde yer alan ve iki karşıt toplumsal kuvvet arasında dengeyi sağlayan otoriter bir hükümeti kastediyordu. Lenin'in argümanına göre Kerenski, burjuvazi ile Sovyet bölünmesinde iki tarafı da idare ettiği ama kendi ordusu olmadığından generallerle ittifak arayışına mecbur kaldığı için embriyo hâlindeki bir Bonapartist idi.

Kerenski ile Kornilov'un anlaşamaması durumu değiştirdi. Bu, "taktiklerin gözden geçirilip değiştirilmesi"ni gerektiren "keskin bir dönemeç"ti. Şimdi baş düşman Kornilov'du çünkü zırhlı yumruğu* temsil ediyordu: Kriz, ordu ile Sovyetler, silahlı karşı-devrimle Petrograd proletaryası arasında açık bir mücadeleye dönüşmüştü.[233] Argüman ince ayrıntılar içeriyordu. Kronştad denizcileri Troçki'ye "Hükümeti tutuklamanın zamanı gelmedi mi?" diye sorduklarında, "Hayır, henüz değil. Tüfeği Kerenski'nin omzuna koyup Kornilov'a ateş edin. Ondan sonra Kerenski ile hesaplaşacağız" yanıtını vermişti.[234] Bu, birleşik cephe taktiğinin fiilî yansımasıydı: Yakın ve en tehlikeli düşmana karşı, devrimi savunmak için işçi sınıfının (Menşevikler, Sosyalist Devrimciler ve Bolşeviklerin) birliği. Ama Lenin'e göre bu, Kerenski ile ittifak anlamına gelmiyordu: "Kornilov'la savaşacağız, savaşıyoruz ama Kerenski'yi desteklemiyor, aksine onun ne kadar zayıf olduğunu ifşa ediyoruz ...

* Askerî güç tehdidi –*çev.*

Proletarya, Kornilov'la savaşırken Kerenski'nin diktatörlüğü için değil, Devrimin tüm kazanımları için savaşacaktır."[235]

Doğrusu, Şubat'ta, Nisan'da, Temmuz'da olduğu gibi, devrimin tüm büyük günlerinde olduğu gibi yukarıdan yapılacak bir çağrıya gerek yoktu: Petrograd devrimci kitle hareketinin on binlerce eylemcisi zaten eyleme geçmişti. Ruhsuz liderlerin yönetiminde iki aydır güç kaybeden Sovyetler, akın akın bir araya gelen işçilerle askerlerin hınca hınç doldurduğu toplantılarla birlikte hızla artan aşağıdan etkinliklerden beslenerek aniden canlanıverdi. Temmuz Günleri'nde yasaklanan Kızıl Muhafızlar, genç işçilerin kaydolup tüfeklerini almak üzere kuyruklara yığılmasıyla yeniden doğmuştu; proleter milis gücü kısa sürede 40.000 kişiyi bulmuştu. Dev Putilov tesisi, Peterhof ilçesinde direnişin merkezi hâline geldi: Fabrika Komitesi devamlı oturum hâlindeydi, savaşacak yeni birlikler oluşturuldu ve işçiler, devrimci başkentin savunulmasında kullanılacak 100 topu üretmek için günde 16 saat ter döktüler. Kornilov'un sıkıyönetimle tehdit ettiği demiryolu işçileri rayları söktü, barikatlar kurdu, birlikleri taşıyacak trenlerin hareket etmesini engelledi, yola çıkmış olanları tali hatlara yönlendirdi. Posta ve telgraf memurları, askerî mesajları iletmeyi reddetti. "Generaller," diye yorum yapıyordu Troçki, "savaş yılları boyunca ulaşım ve iletişimin teknik meseleler olduğunu düşünmeye alışmışlardı. Şimdiyse bunların siyasi meseleler olduklarını fark ediyorlardı." Diğer sendikalar, savunmaya yardımcı olmak için mali kaynak, büro, taşıt ve matbaa makineleri sağladılar.[236]

Sonunda, her şey neredeyse kansız olup bitti. Cephe gerisindeki karşı-devrimci kuvvetler kolaylıkla sindirildi. Kronştad denizcileri, Kornilov ile temas hâlinde olan bir komutanı vurup öldürdüler. Devrime bağlılık yemini etmeyi reddeden Baltık

Filosu'ndan dört subay da infaz edildi. Geri kalanların çoğu, Petrograd ve başka yerlerdeki gizli Kornilovcular, Kazaklar ile Kafkasların gelmesini beklerken saklanmayı seçtiler. Ama yolu gözlenenler hiç gelmedi. Troçki, demiryolu işçilerinin, karşı-devrim ordusunu nasıl felce uğrattıklarını ya da ücra yerlere yönlendirdiklerini anlatır:

> Gariptir, birlikler kendilerini yanlış yollarda giderken bulunuyorlardı. Alaylar yanlış yönde bir yerlere varıyorlar, topçu birlikleri çıkmaz yollara sıkışıp kalıyorlar, kurmaylar birlikleriyle irtibatlarını kaybediyorlardı. Tüm büyük istasyonların kendi sovyetleri, demiryolu işçileri ve askerî komiteleri vardı. Telgrafçılar onları tüm olaylardan, tüm hareketlerden, tüm değişikliklerden haberdar ediyorlardı ... [Kornilov'un saha komutanı olan] Krimov'un ordusunun unsurları böylece sekiz farklı demiryolu hattının istasyonları, kör ve tali hatları arasına dağılmış bulunuyordu. Kornilov'un birliklerinin akıbetini harita üzerinden takip ederseniz, komplocuların demiryolu hatları üzerinde körebe oynadıkları izlenimine kapılırsınız.[237]

Aynı zamanda, devrimci kalabalıklar, sıradan askerlerle samimiyet kurarak, tartışarak, bildiriler dağıtarak onları âdeta markaja aldılar; ölümcül fiziki tehdidi, manevi gücün yakıcılığıyla dağıtmaya çalışıyorlardı. Luga'da Kazaklar, 20.000 silahlı asker tarafından kuşatıldı. Onlara, Kornilov'un kanun kaçağı olduğunu ilan eden bildiriler dağıtıldı. Kazaklar kendi aralarında toplandılar. Acaba aldatılmışlar mıydı? Subayları yalan mı söylemişti? Müslüman devrimcilerden oluşan bir heyet, Vahşet Tümeni'ndeki dindaşlarıyla görüşmeye gitti. Heyetin üyeleri arasında, dağları Çarlığa karşı savunmuş ünlü bir kahramanın torunu da vardı. Sonuç? Kafkasyalılar, kumandanlarının arabasına "Toprak ve Özgürlük" yazılı kızıl bir bayrak astılar.[238]

Böylece Kornilov darbesi yavaş yavaş harlanmış, alevlenmiş ve sonra da sönüp gitmişti; üst komuta kademesi kontrolü sağ-

layamamış, birliklerini taşıyan trenler hiçbir yere ulaşmayan hatlara yönlendirilmiş, askerleri dört bir yanlarını saran devrimci kitlenin içinde kaybolmuştu.

Yalnız bu da değil. Ağustos Günleri, mülk sahibi sınıfların şiddetini, onların iflah olmaz devrim nefretini, uzlaşmanın imkânsızlığını açığa çıkarmıştı. Keza, Geçici Hükümet'in güçsüzlüğünü, Kerenski ile Reformist liderlerin dönekliğini de açıkça ortaya koymuştu. Özellikle de, Bolşeviklerin hem devrimin hem de sıradan insanların barış, toprak ve özgürlük taleplerinin en kararlı savunucusu olduğunu göstermişti.

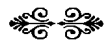
Karşı-devrimin, ulusal krizi Kazak ordusuyla çözme girişimi darmadağın olurken, Rusya'nın kara yığınlarının, Temmuz yıkımından sonra ancak yavaşça değişen ruh hâli aniden ve hızla sola yöneldi. Devrim, Marx'ın bir keresinde dediği üzere, zaman zaman karşı-devrimin kamçısına ihtiyaç duyar. Bu olayda da böyle oldu: Kornilov kitleleri daldıkları uykudan uyandırmıştı ve şimdi, daha deneyimli, daha ciddi, partiye daha büyük bir bağlılık hisseden kitleler, Eski Rusya'nın toprak ağalarını, vurguncularını ve generallerini maziye gömmek üzere önünde durulamayacak kalabalıkta ayağa kalkmaya hazırdılar.

Ekim Günleri: Sovyet film yapımcısı Sergey Ayzenştayn'ın Kışlık Saray baskını tasvirinden bir sahne

8. BÖLÜM

Ekim Günleri

Aşağıdan devrim

1917 boyunca Petrograd'da yaşanan olaylara, Rusya kırsalında şiddetlenen toprak savaşı destek oldu. Köylülerin sayısı, işçilerin beş katından fazlaydı. 1905'te köylü askerler, grevci işçileri öldürmüş ve şehir devrimci hareketini ezmişti. 1917'de eğer devrim kırsal kesime yayılmasaydı, aynı şeyi yine yapacaklardı.

Geçici Hükümet, köylülerin her türlü doğrudan eylemine karşı çıkarak, bunun olmasını engellemeye çalıştı; resmî çizgiye göre köyler, Kurucu Meclis'in toprak sorununda bir karara varmasını beklemeliydiler. Belli başlı tüm partiler, Rusya'nın yeni anayasasına şekil verecek seçilmiş Kurucu Meclis'e bağlılık gösteriyordu. Şurası açıktı ki köylüler beklemeleri hâlinde asla toprak almayacaklardı. Bankalar, toprak ağalarına dört milyar ruble borç vermişlerdi.[239] Burjuvazi ile aristokrasi arasındaki bu ticari ittifak, aşağıdan yükselen devrimci eylem olmaksızın kırılamayacaktı. Sonunda Ocak 1918'de toplandığında Kurucu Meclis'te hâkimiyeti sağlayacak olan Reformistler, mülkiyet haklarını sorgulamaya kesinlikle niyetli değillerdi. Örneğin, 21 Eylül'de Kerenski, köylülerin, büyük malikâne sahiplerine ait olan toprak, büyükbaş hayvan, makine ve odunlara el koyması-

nı yasaklayan bir emir yayınladı; buna kalkışanlar ağır cezalarla tehdit ediliyordu.

Ama benzer sayısız resmî emir gibi bunun da etkisi olmadı. Bu gibi hükümet buyruklarını zorla uygulatacak baskı aygıtı artık mevcut değildi. Köylü hareketi büyüdükçe büyüdü: Mart'ta 34 olan etkilenen ilçe sayısı, Nisan'da 174'e, Mayıs'ta 236'ya, Haziran'da 280'e ve Temmuz'da 325'e yükseldi.[240] Hareket yazın bazı bölgelerde biraz duraklasa da, bu arada önceden pasif kalmış bölgelere sıçradı ve ardından toprak savaşı, kayıtlı hadiselerin Eylül'de Ağustos'a göre %30, Ekim'de ise Eylül'e göre %43 artmasıyla sonbaharda ülke genelinde alevlendi.[241]

Aynı zamanda, "kendi kendisini terhis ederek" cepheden dönen ve sayıları giderek artan askerlerin yanı sıra köylülerin en fakirlerinin de ön saflarda yer almasıyla birlikte mücadele daha radikalleşti. Şehirli işçiler onları cesaretlendiriyordu; zaten birçoğu üyesi olduğu köy derneği aracılığıyla geldiği köyle güçlü bağını sürdürüyordu. Askerler nasıl savaşılacağını biliyorlardı ve şiddete daha alışkınlardı. Köylerinden insanları tekrar tekrar harekete geçirdiler. "Kimisi yaralı, kimisi terhis olmuş, giderek artan sayıda asker şehirlerden, siperlerden bize geliyordu" diye hatırlıyordu bir köylü. "Bize haberler getiriyor ve köylülüğün devrimci duyarlılığını körüklüyorlardı."[242]

Köylüler, geçmişteki tüm büyük toprak savaşlarında olduğu gibi dalga dalga harekete geçiyorlardı. Konaklar yağmalanıp yakılıyordu. Tahıla el konuyor, çiftlik hayvanları götürülüyordu. Çiftlik makineleri ve aletler taşınıyordu. Taşınamayan her şey kırılıp dökülüyordu. Ormanlar özellikle şiddetli bir mücadele konusuydu (bina yapımı için kereste ve ısınmak için yakacak odun, köylerde temel ihtiyaçlardı); başta krizin harap ettiği Rusya'da kışın yaklaşmasıyla açlığın pençesini hisseden en yoksul köylüler arasında olmak üzere, tahıl kavgası da şiddetliydi.

Toprak ağaları ve onların aracıları kaçmıştı, yetkililer düzeni yeniden sağlayacak araçlardan yoksundu ve köyler, asırlardır hayalini kurdukları "Kara Paylaşım"ı hayata geçirmeye koyulmuşlardı. Toprak komiteleri köylü devriminin asli organlarıydı ama kitlelerin militanlığı, Sosyalist Devrimci liderlerin kabullenmeye hazır oldukları düzeyi aştığında, ilkel köylü demokrasisi ve *mir*'in (köy komününün) doğrudan eylemi, toprak komitelerinin yerini alabiliyordu. Kırsalda devrim (tıpkı şehir ve cephelerdeki devrim gibi) akacak yatacağını buluyordu; selin önünü almak mümkün değildi.

Genel sonuç, toprak sahipliğinde büyük bir eşitlenme olduğuydu. Yoksul ve topraksız köylüler büyükçe araziler aldılar. Orta köylüler çoğunlukla bir şeyler kazandılar. Zengin köylüler sıklıkla ağızlarının payını aldılar. Asillerin malikâneleri artık yoktu.[243] Böylece, köylü devrimi, yukarıdan onay verilmeden önce aşağıdan gerçekleşmiş oldu. Yine böylece, karşı-devrimin ayağını bastığı zemin bataklık kumuna dönüşmüş oldu. Troçki, 1917'de Rusya kırsalında yaşanan toprak savaşının dünya çapında tarihsel önemi konusunda netti:

> Nasıl ki rüzgârlar tohumları taşır, devrimin kasırgaları da Lenin'in fikirlerini her yere yayıyordu ... Köylülük, ayaklanmasıyla Bolşevikleri iktidara itmişti. Ama Bolşevikler ancak iktidarı ele geçirdikten sonra, tarım devrimini bir işçi devleti yasası hâline getirerek, köylülüğü kendi tarafına çekecekti ... Köylünün toprağı temizleyip çitle çevirmesi için devletin başında işçi olmalıydı: İşte Ekim Devrimi'nin en basit formülü budur.[244]

Birçok yerde toprak ağalarıyla savaş, milli despotla savaşla iç içe geçmişti. Çarlık İmparatorluğu'nda yaşayanların yalnızca 70 milyonu "Büyük" Ruslardandı ("Küçük" Rusların ya da Ukraynalıların aksine); geriye kalan 90 milyon ulusal azınlığa mensuptu. Finliler, Estonyalılar, Letonlar, Litvanyalılar, Lehler

ve Ukraynalılar gibi Batılı halklar ve Orta Asya'nın Müslüman Türkleri gibi Doğulu halklar, bu azınlıklar arasındaydı. İç içe geçen sınıf ve millet siyaseti, olağanüstü karmaşık bir sosyolojik doku ortaya çıkarmıştı; ama sınıf karşıtlığı çizgileri yeterince sıklıkla ulusal direniş çizgileriyle örtüşüyordu —yerli köylülerin, yabancı toprak ağalarının idaresinde yaşadıkları yerlerde bu açıktı. Bolşevik politikası basitti: Sömürene karşı sömürülenle birlikte, ezene karşı ezilenle birlikte; hepsinden önemlisi, Çarlık devletinin baskın Büyük Rus şovenizmine karşı çıkma. Sonuçta, birçok ulusal azınlık Lenin'in partisine katılarak ön saflarda yer aldı. Letonyalı keskin nişancılardan oluşan usta alayları dikkate değer bir örnektir. Baltık devletlerindeki Letonyalı köylülerle emekçilerden toplanan bu alaylar, geçmişten miras Cermen toprak ağalarından da, Büyük Rus subaylarından da neredeyse aynı ölçüde nefret ediyorlardı. Ekim Ayaklanması'nda başrolü üstleneceklerdi.[245]

Ulusal sorun Çarın askerlerinin yarısının, toprak sorunu ise hemen hepsinin kafasını meşgul ediyordu. Sonra, askerler açısından, siperlerin amansız sefilliği meselesi vardı. Savaş, güçlü kuvvetli erkeklerin yarısını köylerinden koparmıştı: Rus köylülüğünün işe yarar çok büyük bir kısmı, imparatorluğun emrindeydi. Milyonlar hayatını kaybetmiş ya da sakat kalmıştı. Milyonlar yamalı kaputları ve altı delik botlarıyla hâlâ cephede çürüyordu. Milyonlarcası daha ormanlarda saklanıyor ya da evinin yolunu tutuyordu. Kornilov Darbesi'nin ardından Bolşevik Askerî Örgütü'nün askerler arasındaki etkisi hızla büyüdü. Daha Temmuz'da 60 şubede örgütlü 26.000 üyeye ulaşılmıştı. Ondan sonra önlenemez büyümesini sürdürdü. Zeki bir gözlemci, Kornilov macerasının etkileri hakkında şu kasvetli raporu sunmuştu:

> Komutanların otoritesi tamamen yerle bir oldu. Genelkurmay başkanı olan bir generalin Devrime nasıl karşı çıktığını gören asker kitleleri, kendilerini dört bir yandan ihanetle kuşatılmış hissediyorlardı ve apoletli herkesi hain olarak görüyorlardı. Keza, bu hissin doğru olmadığını tartışmaya yeltenenlere de hain gözüyle bakıyorlardı.[246]

Siperler, saldırgan hiçbir eyleme kalkışılmayacağını gösteren beyaz bayraklarla donatılmıştı. Disiplini zorla uygulatmaya çalışan subaylar görmezden geliniyor, kimi zaman öldürülüyordu. "Parçalatıverme" ([*fragging*], hoşlanılmayan subaylardan kurtulmak için kaldıkları yere el bombası atılması) salgını yaşanıyordu. Yalnızca seçilmiş asker komitelerinin sözü dinleniyordu. Alayların tamamında cepheden topluca ayrılma planları yapılıyordu. Ulaşım için araçlarla trenler müsadere edilmişti.

Radikalleşme her yerde aynı düzeyde değildi. Güneybatı cephesindeki birlikler, Petrograd yakınına konuşlu olanların bir hayli gerisindeydi. Karadeniz Filosu, Baltık Filosu'nun gerisinde kalmıştı. Piyadelerse topçuların, süvarilerin ve teknik bölümlerin ilerisinde olmaya eğilimliydi. Siperlerdeki askerler, topçu subaylarını, ateş açmaları (dolayısıyla, düşmanı misilleme yapmaya kışkırtmaları) hâlinde süngülemekle tehdit etmeyi ya da gözcülerin topçu bölükleriyle haberleşmesini engellemek için telefon tellerini kasten kesmeyi kimi zaman gerekli görüyorlardı.[247] Ama işçiler farklı hızla olsa da aynı yönde gidiyorlardı: ülkedeki devrim için cephedeki savaşı terk etme. Açıkçası, 1917'de Rusya tarihin en büyük köylü toprak savaşını (100 milyon köylünün kitle hareketi) yaşıyorduysa, keza tarihin en büyük asker isyanını da (10 milyon askerin hareketi) yaşıyordu.

Kornilov darbesinden sonra Hükümetin yine garnizon birliklerini cepheye kaydırmakla tehdit ettiği başkentte, askerlerin

Bolşeviklere yönelişi özellikle şiddetlendi. Bu yönelişin ulaştığı boyut, Menşeviklerin bir "Savunma Komitesi" kurma kararının geri tepmesinin nedeniydi. İlk başta Sovyetler'in üç büyük partisinin temsilcilerinden oluşturulan ve kısa süre sonra ismi "Askerî Devrimci Komite" (ADK) olarak değiştirilen bu organ, askerlerin radikalleşmesinin ifadesi hâline geldi ve yaklaşan Ekim Ayaklanması'nın komuta merkezi olarak faaliyet gösterecekti.[248] Petrograd Sovyeti'nin Asker Seksiyonu, 13 Ekim'de 1'e karşı 283'lük bir çoğunlukla sadece ADK'nın onayladığı emirlere uyacağını ilan etti. Bunun anlamı açıktı: Petrograd garnizonunun kontrolü generallerden halka geçmişti. Kışlaların ruh hâline dair diğer işaretler de aynı ölçüde belirgindi.

Rusya genelinde iktidar, üst kademe demokratik organlardan alınıp halka daha yakın, doğrudan temsile daha fazla imkân veren, gelişmekte olan halk iradesinin daha dolaysız ifade edilebildiği alt kademe demokratik organlara devrediliyordu. İktidar, işçiler arasında Sovyetler'den fabrika komitelerine; köylüler arasında toprak komitelerinden köy komünlerine ve askerler arasında Sovyetler'den alay komitelerine geçiyordu. Başkentteki alay komiteleri bir araya gelerek, ilk toplantılarını 18 Ekim'de Garnizon Konferansı'nda yaptılar. Alayların ezici çoğunluğu şimdi "öne çıkma" taraftarıydı: karşı-devrim tehdidini bitirip iktidarı halkın ellerine vermek için silahlı bir şehir ayaklanması, ikinci bir devrim. Petrograd Sovyeti'nin çağrısıyla sokaklara çıkmaya hazır olanları tespit etmek için yapılan yoklamada çoğunluk sağlandı; geri kalanların çoğu tarafsızdı; karşı çıkanlar o kadar azdı ki söz alma istekleri reddedildi.[249]

Buna rağmen, belirleyici olan işçilerdi. Köylüler köy ağasının konağını yakıp toprağı aralarında paylaşabilirlerdi ama bu yalnızca bir köy devrimiydi. Askerler subaylarını vurup "kendi kendilerini terhis edebilir"lerdi ama başkentteki garnizon

alayları bile yalnızca geçici misafirlerdi (savaştan bıkmış, ev özlemiyle yanıp tutuşan üniformalı köylüler). Askerler, şehirli öncüyü oluşturmuyordu. İster cephede olsun, isterse sokaklarda, pek azı savaşmaya hevesliydi. Şimdi çoğu Sovyetler'i takip ediyor, Bolşeviklere sempati duyuyor ve "öne çıkma"yı destekliyordu; ama bir o kadar da başkalarının karar verip eyleme geçmesini bekliyordu. "Garnizonun siyasi durumu," diyordu Ekim Ayaklanması'nın başlıca örgütleyicisi ve lideri Troçki, "dolayısıyla ayaklanmaya olağanüstü elverişliydi. Ama kavgada sıkleti hafif kalıyordu ..."[250]

Kronştad donanma üssü ile Baltık Filosunda genel olarak aksi geçerliydi: Büyük işyerlerinde toplanmış üniformalı vasıflı işçiler olarak, "proleter kararlılığı ile katı askerî eğitimi" birleştirmişlerdi.[251] Ama sayıları, büyük bir modern şehirde iktidarı ele geçiremeyecek kadar azdı. Öte yandan işçiler, devrimci kararlılığı, muazzam sayılarıyla birleştiriyorlardı. İşçilerin askerî kolu (fabrika grupları olarak örgütlenen, toplamda belki de 25.000'i bulan Kızıl Muhafızlar), Ekim Devrimi'nin muharip kuvvetlerinin büyük kısmını oluşturacaktı.

Sağcı tarihçiler sıklıkla Ekim'i, Rusya'nın 1917 sonbaharında içine düştüğü "anarşi"nin imkân verdiği bir Bolşevik "darbe" olarak tasvir ederler. Büyük bir yanlış anlama. Temel hataları tarihe aşağıdan değil, yukarıdan bakmalarıdır. Onlara "anarşi" gibi gözüken şey, aslında devlet otoritesinin aşındırılması ve yeni halk iktidarı organlarının doğmasıydı. "Darbe" diye tanımladıkları ise aslında milyonlarca işçi, asker, denizci ve köylünün demokratik iradesinin ifadesiydi. Çarlık monarşisinin emrinde milyonlardan oluşan bir ordu vardı. Buna rağmen Şubat Devrimi ile yıkıldı. Geçici Hükümet, milyonlardan oluşan o orduyu miras almıştı. Buna rağmen Ekim Ayaklanması ile silinip gitti. Bu büyüklükteki tarihî olaylar sırf "darbeler"le meydana

gelmez. Ekim Ayaklanması'nın başarısı, onun hakiki niteliğini gizler. Devrim o kadar olgunlaşmış, yani toplumsal kriz öylesine derinleşmiş, hükümet otoritesi öylesine zayıflamış ve kitleler nihai eylemi desteklemeye öylesine istekliydi ki, sonuçta halkın iradesini gerçekleştirmek için on binlerle ifade edilen bir kitle yeterli olmuştu.

Petrograd işçileri, Temmuz gibi erken bir tarihte bu noktaya gelmişlerdi. 1905'in tekrarlanmasından çekinen partinin kendilerini dizginlemesi, güvenleri sarsmış ve kendi köşelerine çekilmişlerdi. Ama Kornilov onları tekrar uyandırmıştı ve bu sefer, Rusya'nın geri kalanı hızla açığı kapatırken tarihin tekerrürüne yer yoktu. 1 Eylül'de Petrograd Sovyeti'nin sabah oturumunda Reformistler bozguna uğratılarak, Bolşeviklerin işçi ve köylü hükümeti önergesi oyların yaklaşık üçte ikisini alarak kabul edildi. Ertesi gün, Finlandiya Sovyetler'i de aynı doğrultuda oy kullandı (700 lehte, 13 aleyhte). Onları üç gün sonra Moskova (355'e 254), altı gün sonra Kiev (130'a 66) takip etti. Böyle devam etti: Eylül, Sovyetler'in Rusya genelinde Bolşevikleştiği ay oldu.[252]

Hükümet biçimi (Geçici Hükümet mi, yoksa Sovyet Hükümeti mi; parlamenter hükümet mi, yoksa halk hükümeti mi olacağı) konusunda ulusal bir referandumla eş anlamlıydı ki aynı zamanda, hangi sınıfın (burjuvazinin mi, proletaryanın mı) yöneteceğini belirleyen bir referandum demek oluyordu. Ancak, siyaset seçkinlerinin ve onların medyadaki borazanlarının, edilgen seçmen kitlesini manipüle ettiği diğer referandumlar gibi değildi. Eylem hâlindeki kitlelerin, canlı sınıf mücadelesi deneyimleriyle aşağıdan vücuda getirip ardından katılımcı halk meclislerinde alınan kararlarla resmiyete döktüğü bir görüştü.

Petrograd fabrika komiteleri hareketi, Bolşeviklerin ilerleyişine yansıyan toplumsal depremin ne kadar derine gittiğinin

bir ölçüsüydü. Gerek üst kademe Sovyet organları halkın ruh hâlinin gerisinde kaldığı, gerekse Reformist liderler devrimci ilerlemeye engel teşkil ettiği için işçiler, giderek dolaysız olarak ve hiç gecikmeksizin hesap sorabildikleri kendi fabrika komitelerine daha fazla güveniyorlardı. Bu komiteler, Şubat Günleri'nin ertesinde, fabrikalarda patronların zorbalığına karşı koymak için kurulmuştu. Mart'ta sekiz saat mücadelesini başlatmışlardı. Mayıs sonunda, 337.000 işçinin çalıştığı 236 fabrikayı temsilen 568 delegenin katılımıyla başkentte İlk Konferanslarını yapmışlardı; Konferansta, sanayide işçi kontrolü talep eden Bolşevik önergesi ezici bir oyla kabul edilmişti. Ağustos'ta düzenlenen İkinci Petrograd ve Civarı Fabrika Komiteleri Konferansı, bu amacı ayrıntılı şekilde açıklıyordu:

> İşyeri düzeninin kurallarını (çalışma saatlerinin, ücretlerin, işçilerle diğer çalışanların işe alınıp işten çıkarılmasının, onlara verilecek izinlerin vs. düzenlenmesi) ortaya koymak, fabrika komitesinin göreviydi ... Hem idarenin kompozisyonu üzerinde, hem de işçilerle normal ilişkiler yürütemeyen ya da diğer nedenlerle yetersiz kalan idare mensuplarının işten çıkarılması üzerinde kontrol sahibi [olmalılar] ... Fabrika idaresine mensup kişiler ancak fabrika komitesinin rızası ile çalışabilirler.[253]

Kısacası, yukarıdan aşağıya yönetim anlayışı lağvedilecekti. Bundan böyle, patrona değil, işyeri kolektifine hesap vermekle yükümlü beyaz yakalı idareciler ve uzmanlar olacaktı. Kontrol çabası hem savunma (karşı-devrimin hizmetindeki yönetimin lokavt ilanlarına ve üretimi sabote etmesine bir yanıt), hem de hücum (giderek daha iyi örgütlenen ve sınıf bilincine sahip işçi sınıfının, "kontrolün sınır çizgisini" geriye iterek halk iktidarına doğru taşıması) amaçlıydı. Fabrika komiteleri ve işçi kontrolü, proleter devrimin her fabrikada pratik bir programa dönüşmesiydi.[254]

Fabrika komiteleri ulusal bir hareket hâline geldi. Tüm Rusya Fabrika Komiteleri Konferansı, 17-22 Ekim tarihleri arasında Petrograd'da toplandı. 167 delegenin çoğu Bolşevik'ti. Troçki Konferansı, "tüm ülke proletaryasının en doğrudan ve şüphe götürmez temsili" olarak görüyordu. Fabrika delegelerine yaptığı konuşma açık bir ayaklanma çağrısıydı:

> Proletarya iktidarı ele geçirmelidir. Ordu, köylülük ve deniz kuvvetleri, hepsi umutla bunu bekliyor. Örgütünüz olan fabrika komiteleri, bu fikrin öncüleri olmalı. Önümüzdeki Sovyetler Kongresinde iktidar, barış ve toprak sorunları tüm açıklığıyla ortaya konacak. Sovyet sözünü söylediği zaman, siz de bulunduğunuz yerden "Buradayız!" diye yanıtlamalısınız. Yanıtınız hep bir ağızdan "Tüm iktidar Sovyetler'e!" olmalı.[255]

Bolşevizmin krizi

Bolşevik Parti çok hızlı büyümüştü. 1917 başında üye sayısı 24.000 kadardı. Nisan sonunda 80.000'e, Temmuz sonunda 240.000'e yükseldi. Aynı tarihlerde Petrograd'daki üye sayıları sırasıyla 2.000, 16.000 ve 36.000 idi. Parti üyelerinin ezici bölümü işçi sınıfındandı. Örneğin, Ağustos'ta 3.182 üyesi olduğunu bildiren Reval bölgesinde, bunların 2.926'sı işçi, 209'u asker ya da denizci ve yalnızca 47'si "aydın"dı. Ayrıca üyeler çok gençti. Temmuz-Ağustos 1917'de yapılan Parti Kongresinde delegelerin en genci 18, en yaşlısı 47 yaşındaydı ve yaş ortalaması 29'du. Lenin çok sevinçliydi: Şubat'ta Fransız-Rus devrimci sosyalisti ve feministi Inessa Armand'a yazdığı mektupta, "Gençler, uğraşmaya değer yegâne insanlar!" diyordu.[256] Yeni üyelerin akın akın gelişi, partiyi sola itti. Krizin ve devrimin radikalleştirdiği, öfke, idealizm ve değişim tutkusuyla dolu genç işçiler, yeraltında geçirdikleri uzun yıllardan dikkatli olmaları gerektiği dersini çıkarmış partinin eski tüfeklerine tahammül edemiyorlardı.

Tıpkı kitlelerin partinin solunda kalması gibi, genç üyeler eskilerin ve sıradan üyeler de liderlerin solunda kalıyorlardı; en tepede, mücadelenin iyice uzağında, yani Bolşevik Parti Merkez Komitesi'nde, Yaşlı Muhafızların tutuculuğu en yoğun ifadesini buluyordu.

Eylül ortasında Merkez Komite, Temmuz Günleri'nden beri saklanmakta olan Bolşevik liderden bir mektup aldı. (Lenin'in liderliği gayri resmîydi. Özel bir konuma sahip değildi. Merkez Komite'nin bir üyesiydi sadece. Otoritesi, siyasi ağırlığına dayanıyordu.) Bolşeviklerin hem Petrograd hem de Moskova Sovyetleri'nde çoğunlukta olmasının, "Bizim zamanımızın geldiği"ni kanıtladığını yazıyordu. İkinci bir devrim, Geçici Hükümet'i devirecek silahlı bir ayaklanma, günün gereğiydi. "Bu konuda artık zamanı gelmeden harekete geçmek imkânsızdır." Mektubu okuyanlar afallamıştı. Anlaşılan yaşlı adam çıldırmıştı. Olup bitenlerden tamamen habersizdi. Merkez Komite'nin tek bir üyesi bile onu desteklemedi. Desteklemedikleri gibi mektubu yakmaya karar verdiler.[257]

Lenin'in bakış açısı yalnızca Rusya'daki değil, dünya genelindeki durumu yansıtıyordu. Rus işçilerle köylülerini, savaşın harap ettiği Avrupa'ya ve daha ötesine yayılacak büyük bir yangının öncüsü olarak görüyordu. "Dünya proleter devriminin eşiğindeyiz" diyordu yoldaşlarına. Savaşta olduğu gibi devrimde de zamanlamanın belirleyici olduğunu biliyordu. Devrimin doruk noktasında kitlelerin umut ve beklentisinin en yüksek düzeye ulaştığını, ama bu ruh hâlinin geçici olduğunu, kendi kendini hızla tüketen heyecanlı bir gerilim durumu olduğunu ve ardından kitlelerin bıktırıcı boyun eğmişliğe teslim olarak, siyasi olan her şeyi sinizmle süsleyip tarih sahnesini bir kez daha toplumun geleneksel yöneticilerine terk edeceğini biliyordu. Kitlelerin ayaklanmaya istekli olması belirleyiciydi.

Lenin asla bir darbe yanlısı değildi. Temmuz Günleri'nde ayaklanmaya karşı çıkmıştı. O tarihten sonra zamanını, Marksist devlet teorisini devrim bağlamında güncellediği *Devlet ve Devrim* başlıklı kitapçığı yazmaya ayırmıştı. Mevcut devletin, yönetici sınıf mensuplarının, kendi çıkarları doğrultusunda yukarıdan aşağı tarzda düzenledikleri bir baskı aygıtı olduğunu savunuyordu. Baştan aşağı burjuvaydı ve işçilerin onu ele geçirip sosyalizmi hayata geçirmek amacıyla kullanmaları mümkün değildi: Mevcut devlet ezilmeli, aşağıdan yukarı tarzda işleyecek yeni bir demokratik devlet onun yerini almalıydı. 1871 Paris Komünü'nün en önemli dersi buydu:

> Komün, ... paramparça olmuş devlet makinesinin yerine "yalnızca" daha eksiksiz bir demokrasi geçirmiş gibi görünüyor: Düzenli ordunun ortadan kaldırılması; tüm memurların seçimle iş başına gelmesi ve geri çağırılabilir olması. Ama, aslına bakılırsa bu, belli kurumların, temelden farklı tipte başka kurumlarla dev ölçekte değiştirilmesine işaret ediyor "yalnızca"; ... tüm temsil ödeneklerinin ve memurlara tanınan tüm maddi ayrıcalıklarının kaldırılması, tüm devlet görevlisi maaşlarının "işçi ücretleri" düzeyine indirilmesi.[258]

Sovyetler ve (fabrika komiteleri, alay komiteleri, köy komünleri gibi) diğer demokratik meclisler, hepsi birlikte böyle bir aşağıdan yukarı tarzdaki devletin embriyosu idi. Daha iyi bir yaşam umutlarını kendi kurdukları bu meclislere bağlamış olan kitlelerin, kendilerine devlet iktidarını kazandıracak nihai darbeyi desteklemeye hazır oldukları o an işte gelmişti. Ama devrim, kolektif eylemlerin en yoğunlaşmış olanıdır. Binlerce mecliste örgütlü milyonlarca insanın kitlesel kolektif eylemini yönlendirip eşgüdümü sağlamak, bir beyin ve merkezî sinir sistemi gerektirir. Şimdi, o kritik anda, tarihin en büyük dönüm noktalarından birinde, beyin felç geçirmişti.

Lenin çaresizdi. Eylül sonunda Merkez Komite ile bağını kopardı ve "Kriz Olgunlaşmıştır" başlıklı resmî bir belgeyi, Petrograd ve Moskova Komitelerinin yanı sıra her iki şehirde de artık Bolşeviklerin çoğunlukta olduğu Sovyetler'e göndererek, Merkez Komite'yi devre dışı bırakıp daha geniş parti örgütünden destek aradı. Merkez Komite'yi, iktidarın derhâl ele geçirilmesine *karşı çıkmak*la suçluyordu açıkça. "Bu eğilim," diye devam ediyordu:

> yenilgiye uğratılmalıdır. Aksi takdirde, Bolşevikler kendilerini ebediyen utanca mahkûm edecek ve bir parti olarak kendilerini yok edecekler. Çünkü böyle bir anı kaçırmak ve Sovyetler Kongresini "beklemek" ahmaklığın dik âlâsı ya da düpedüz ihanet olacaktır ... çünkü bu, haftaların ve hatta günlerin her şeyi belirleyebileceği bir zamanda haftalar yitirmek demektir.[259]

Bolşevik lider yorulmak bilmiyordu: Yığınla makale, öneri ve mektup gönderiyor; "iktidar mücadelesinden bir tür çekinmenin, bu mücadelenin yerine önergeler, protestolar ve kongreler geçirme eğiliminin, bir bocalamanın gözlemlendiği ... partinin üst kademeleri"ne karşı partinin sıradan üyelerini harekete geçirmeye çalışıyordu. Bu çabası etkili oluyordu. Kievli Bolşevikler, ezici çoğunlukla kendi "anti-Leninist" komitelerine karşı oy kullandılar. Moskova, Merkez Komite'ye karşı sert bir kınama yayınlayarak, "ayaklanma yönünde açık ve belirgin bir çizgiyi benimsemesini" talep etti. Sonunda, 10 Ekim 1917'de Merkez Komite en önemli toplantısını yapmak üzere bir araya geldi. Lenin kılık değiştirerek gelmişti; sakallarını kesip, peruk ve gözlük takmıştı. Menşevik Suhanov'un dairesinde gizlice toplandılar; Suhanov'un Bolşevik olan karısı, o akşam kocasının evde olmayacağını garanti etmişti. Merkez Komite'nin 21 üyesinden 12'si toplantıda hazırdı. On saati bulan, gecenin ilerleyen saatlerine kadar süren toplantıda Bolşevik liderler ekmek ve sosis eşli-

ğinde çay içerek ayakta kaldılar. Lenin, Bolşevik Parti'yi Ekim Ayaklanması taahhüdü altına sokan kararı, bir çocuğun okul defterinden koparılan bir sayfa üzerine ucu kütleşmiş bir kurşun kalemle alelacele karaladı:

> Merkez Komite, hem Rus Devrimi'nin uluslararası durumu ... hem de askerî durum; ... tüm bunlara, köylü ayaklanması ve halkın güveninin partimize yönelmesi ... ve son olarak ikinci bir Kornilov saldırısı için yapılan hazırlık eklenince,... silahlı ayaklanmanın gündeme geldiğini kabul eder. Silahlı ayaklanmanın bu nedenle kaçınılmaz olduğunu ve zamanının geldiğini kabul eden Merkez Komite, tüm parti örgütlerinin buna göre hareket etmesini ve tüm pratik sorunları bu bakış açısıyla değerlendirerek karara bağlamasını tavsiye eder.[260]

Karar ona karşı iki oyla alınmıştı. Belirleyici bir çoğunluk mu? Hiç de değil: Parti içerisinden baskı gören çoğunluğu, sonra da gece boyunca süren toplantıda Lenin sindirmişti. Dolayısıyla, Ekim Ayaklanması'ndan iki hafta önce şimdi bile, parti içi mücadele devam ediyordu. Muhalefet, "bugün bir silahlı ayaklanma önermek yalnızca partimizin değil, Rus Devrimi'yle dünya devriminin kaderini de tehlikeye atmaktır ..." ifadelerinin yer aldığı bir parti açıklamasını hiç vakit geçirmeksizin yayınlayan Merkez Komite'nin iki muhalif üyesi (Grigori Zinovyev ile Lev Kamenev) etrafında toplandı. Muhalefetin kampanyası, son adımı atmanın eşiğinde duran partinin önde gelen organlarında tedirginliği ve tereddütleri besledi.

16 Ekim'de, bu sefer diğer Bolşevik liderlerden bir düzinesinin de katılımıyla yeniden toplanan Merkez Komite, önceki kararın derhâl silahlı ayaklanmaya hazırlanma emri olarak değil, yalnızca bir "genel yönelim" meselesi olarak görülmesi gerektiğine dair bir teklifi uzun uzadıya tartıştı. Zinovyev'in "askıya alma" önergesi, 3 çekimser, 15 aleyhte oya karşı 6 oy aldı.

Ardından, iki gün sonra bomba patladı: Zinovyev ile Kamenev, Maksim Gorki'nin Menşevik gazetesi *Novaya Zhizn*'de, ayaklanma fikrine toptan saldıran bir makale yayınladılar. Çok öfkelenen Lenin, "grev kırıcı" ve "oyunbozan" olmakla itham ettiği ikilinin partiden ihraç edilmesini talep etti. Ama iki muhalif, partinin en üst kademelerinin ihtiyatlı olmakla birlikte güçlü desteğiyle hareket ediyordu. *Pravda*'nın iki editöründen birisi olan Stalin, gizli muhalefet üyelerindendi; Lenin'in "keskin tonu"nu eleştiren, "temelde" Zinovyev ve Kamenev ile hemfikir olunduğunu ifade eden bir bildirinin parti gazetesinde yayınlanmasından sorumluydu.[261]

Ama ok yaydan çıkmıştı. Engin halk meclisleri ağının içine gömülü hâlde bulunan, devrimci enerjinin şiddetle sarstığı bir kitle hareketinin başını çeken sıradan Bolşevikler harekete geçmişlerdi. Elzem komuta-kontrol işlevini yalpalayan Bolşevik Merkez Komitesi değil, başka bir organ üstlenecekti: Lev Troçki'nin başkanlık ettiği Askerî Devrimci Komite.

Son söz söylenmişti. Temeli işçi, asker ve denizcilerin sınıf mücadelesinde yatan devrimci militanların tüm ülkeyi kapsayan ağı olan Bolşevik Parti, devrimin başarısında hayati önemdeydi. Bu ağ, devrimci fikirlerin ana taşıyıcısı, kitle liderlerinin piştiği başlıca sınav sahası ve birleşik kitle eyleminin her düzeydeki örgütlenmesi için temel mekanizmaydı. Ama bu, hizipçi efsanenin yekpare "demokratik-merkeziyetçi" yapısı *değil*di; yukarıdan verilen talimatların, alt kademeler tarafından askerî tarzda bir disiplinle yerine getirildiği bir hiyerarşi değildi. Troçki bunu şöyle açıklıyordu:

> Kilisenin resmettiği şekliyle azizler ile azizlik adaylarının tasvir ettikleri şekliyle şeytanlar arasında gerçek insanlar bulunur: Tarihi onlar yapar. Bolşevik Parti'nin ne derece pişmiş bir deneyim sahibi olduğu, görüş ayrılıklarının, bocalamaların ve hatta

> sarsıntıların bulunmamasından değil, en zor şartlarda dahi iç krizlerden yeterince çabuk toparlanabilmesinden ve olayların seyrine belirleyici şekilde müdahale etme fırsatını kullanabilmesinden belli oluyordu. Bu, bir bütün olarak partinin, devrimin oldukça uygun bir aracı olduğu anlamına geliyordu.[262]

Ekim Günleri

Lenin, ayaklanmanın zamanlaması konusunda haklıydı ama biçimi konusunda yanılmıştı. Partinin kendi başına ayaklanma çağrısı yapabileceğini düşünüyordu. Troçki ve başkaları, Geçici Hükümet'e karşı ayaklanma çağrısını kitlelere Bolşeviklerin değil, Sovyetler'in yapması gerektiğine onu ikna ettiler.

Lenin, Bolşevik Parti'yi kurup ona önderlik eden siyasi bir dehâydı. Troçki, en kritik anda Petrograd Sovyeti'ne önderlik edip Ekim Ayaklanması'nı örgütleyen dehâydı. Bolşevik Devrimi, bu iki siyasi liderin eşit ölçüde başarısıdır. Menşevik Suhanov'un tanıklığına bakalım. Suhanov, dairesinde yapılan hayati toplantıdan iki hafta sonra Troçki'nin hummalı bir faaliyet içinde olduğunu hatırlıyor:

> Obuhov Fabrikası'ndan Fitil Fabrikası'na, Putilov'dan Baltık İşletmesine, Binicilik Okulu'ndan kışlalara koşturup duruyordu ve sanki aynı anda her yerde konuşuyormuş gibiydi. Petrogradlı her işçi ve asker onun kim olduğunu biliyordu ve onu konuşurken dinlemişti. Kitleler arasındaki, karargâhtaki etkisi çok güçlüydü. O günlerde, tarihin bu dikkat çekici sayfasının baş aktörü ve gerçek kahramanıydı.[263]

Lenin elbette tüm bunlar olup biterken gizleniyordu, ta ki zaferin ertesi günü ortaya çıkıncaya kadar.

Ekim Ayaklanması, devrim sanatının şaheseriydi. İkinci Tüm Rusya Sovyetler Kongresi delegeleri başkente geliyordu. Bolşevik ve Sol Sosyalist Devrimci bir çoğunluğun oluşması

bekleniyordu. Ama büyük, yeni, bir ölçüde kaotik bir kitle meclisi olarak, öncelikle izleyeceği yolu belirlemesi, prosedürleri halletmesi, idari organları seçmesi, önergelerle konuşmalar yığını arasında ilerlemesi, tüm bunlardan sonra da silahlı ayaklanma başlatma kararını alması ve böylesi bir girişimi örgütlemesi sorunlu olabilirdi. Askerî Devrimci Komite, ayaklanmayı Sovyetler adına yürüterek, Kongrenin iradesini öncelemiş oluyordu. Eylem önce gelir ilkesine göre hareket ediyordu. Harekete geçmeniz gerekir çünkü gerçekliği harekete geçerek değiştirirsiniz ve gerçeklik değiştiğinde, değişimi iyi karşıladıkları ölçüde insanlar buna yol açan kararı sahipleneceklerdir.

Her ne kadar herkes 25 Ekim'i ayaklanmanın günü olarak kabul etmişse de, aslında bir günlük bir iş değildi. Ayaklanma 20'sinde başladı ve 26'sına kadar sürdü: Dolayısıyla, aynen Şubat Devrimi gibi daha çok bir süreçti. Bir tür darbe olduğuna dair yanılsamaların çoğu, sürenin kısaymış gibi görülmesinden kaynaklanır. Hâlihazırda Petrograd Sovyeti başkanı olan Troçki, ayın 20'sinde yeni kurulan Askerî Devrimci Komite'nin (ADK) de başkanı oldu. Troçki, bu son derece merkezî organın gerekliliği konusunda netti:

> İnsanlar, savaşı olduğu gibi devrimi de şevkle yapmazlar ... Devrim başka yol kalmadığında yapılır. Olaylar silsilesindeki bir doruk gibi devrimin üzerinde yükselen ayaklanma, tıpkı bir bütün olarak devrim gibi keyfî şekilde kışkırtılamaz ... Nasıl ki bir demirci kızgın demiri çıplak eliyle tutamazsa, proletarya da iktidarı doğrudan doğruya ele geçiremez.[264]

Vurgulamak istediği, halk hareketinin gücünün, bir mızrağın ucu gibi tek bir noktaya toplanması gerektiğiydi; kitleler ancak bu durumda arzuladıkları şeylere (gerçek halk iktidarının somutlaştığı demokratik kitle meclislerinin iktidarı

ele alması sayesinde barış, ekmek ve toprak) ulaşabilirler. Bu andan itibaren, Bolşevik liderliğin artakalan yalpalamalarına bakmaksızın, ayaklanma başlamıştı. Reformistlerin boykot ettikleri ADK, en başından itibaren silahlı bir ayaklanmanın örgütlenmesine odaklanmış, tamamen Bolşevikler ile Sol Sosyalist Devrimcilerden oluşan bir organdı. Eksiksiz bir istihbarat, eşgüdüm ve Sovyet emirlerinin uygulanmasını sağlamak üzere tüm muharip birimlere derhâl ADK "komiserleri" atandı. ADK aynı zamanda cephanelikler ile matbaalarda da kontrolü sağladı. Bunu yaparken ve aslında tüm konularda, tabanın eylemleriyle desteklendi; örneğin, matbaa işçileri sendikasının Kara Yüzler'in bildiri ve broşürlerinde artış olduğunu ADK'ya bildirmesi, bunların engellenmesi için hemen harekete geçilmesini sağladı.[265]

Ertesi gün, 21 Ekim'de, başkentteki alay komitelerinin genel meclisi olan Garnizon Konferansı'nda hayati bir karar alındı: askerî karargâhla ilişkilerin kesilip silahlı ayaklanmanın desteklenmesi. Troçki üç kısa önerge sundu: ADK'nın atacağı tüm adımlara her türlü destek verilecek; ertesi gün "barışçıl bir güç gösterisi" yapılacak; "Tüm Rusya Sovyetler Kongresi iktidarı eline alarak halka barış, ekmek ve toprak sağlayacak." Yüzlerce kişi lehte oy kullanırken, 50 kadar kişi çekimser kaldı, aleyhte oy kullanan çıkmadı. "Şubat rejiminin boynundaki düğüm sağlam bir şekilde sıkılıyordu."

22 Ekim için "barışçıl bir güç gösterisi" çağrısı, karşı-devrimci provokasyona, yani önerilen Kazak "dinî geçit törenine" cevaben yapılmıştı. Bu tören iptal edilirken (devrimci atılım olanak tanımamıştı), Sovyet gösterisi planlandığı gibi yapıldı. Kızıl Petrograd genelinde, irili ufaklı tüm konferans salonlarında tıka basa dolu kitle toplantıları düzenlendi. Ekim Ayaklanması'nın lideri bunu şöyle anlatıyordu:

> Gecekondu mahallelerinden, çatı ve bodrum katlarından gelen insanlar, zamanı geldiğinde, eskimiş paltoları ya da gri üniformaları içinde, başlarında kasketleri ya da koca atkılarıyla, sokağın çamurundan şişmiş ayakkabılarıyla, boğazlarını yakan sonbahar öksürüğüyle kımıldamadan orada duruyorlardı. Omuzları birbirine değecek kadar sıkışık, hatta başkalarına da yer açmak, herkese yer açmak için birbirlerine iyice sokulmuş bir hâlde duruyor, mutlaka anlaşılması, özümsenmesi ve yapılması gereken şeylerin tek bir kelimesini bile kaçırmaktan korkarak, bıkıp usanmadan, büyük bir şevk, heyecan ve ilgiyle dinliyorlardı ... Devrim, savaş, bir ömür boyu süren zorlu mücadele deneyimi, yoksulluğun sürüklediği bu erkeklerle kadınların en derin hatıralarından yüzeye çıkıyor, basit ve kaçınılmaz düşüncelerde ifadesini buluyordu: Böyle devam edemeyiz; geleceğe bir yol açmalıyız.[266]

Buraya kadar. Yeni bir yol. Petrograd'a henüz gelmiş olan Amerikalı radikal gazeteci John Reed, yaşananların tanığıydı. Şehir sonbaharda her zaman kasvetliydi; gri gökyüzü, sık sık yağan yağmur, dondurucu rüzgârlar, uzun geceler, çamur deryası. Ama şimdi bir de kıtlıklar vardı; yiyecek giderek zor bulunuyor, kuyruklar uzuyor, ekmek, şeker, tütün için kimi zaman saatlerce beklemek gerekiyordu. Nevski Bulvarı ve diğer sosyetik caddelerde oturan zenginlerin yaşamı, hiç olmadığı kadar tezat teşkil ediyordu:

> Taşralı genç kızlar Fransızca öğrenmek ve telaffuzlarını düzeltmek için başkente geliyor; neşeli, genç ve yakışıklı subaylar, altın işlemeli kırmızı *başliki*'leri ve gösterişli Kafkas kılıçlarıyla otel lobilerinde gezinip duruyorlardı. Yüksek bürokratların hanımları öğleden sonraları çay partileri için sözleşiyor; bu partilere herkes manşonunun içinde altın, gümüş ya da mücevherlerle süslenmiş küçük şekerliği ve yarım somun ekmeğiyle geliyor; Çarın geri dönmesini, Almanların gelmesini ya da hizmetçi sorununu çözecek bir şeyin olmasını temenni ediyorlardı.[267]

Ama Reed, sınıflı toplumun karşıt kutuplarından çok daha fazlasına tanık olmuştu. Sayısız ufacık olayda ve yorumda gözlenebilen, derinlerden gelen büyük bir halk isyanını görmüştü:

> Riga'nın gerisinde, 12. Ordu'nun bulunduğu cepheye geldiğimizde, çaresizliğin kol gezdiği siperlerin çamurundan bıkıp usanmış, bir deri bir kemik kalmış ve ayakları çıplak insanlar gördük; bizi görünce, kasılmış yüzleri ve yırtık elbiselerinden gözüken morarmış bedenleriyle doğrulup "Okuyacak bir şeyler getirdiniz mi?" diye sordular hevesle.[268]

Yokluğa, amansız günlük geçim mücadelesine rağmen okuma, dinleme, sohbet, toplantı, tartışma faaliyetlerinde patlama yaşanıyordu:

> Tiyatrolarda, sirklerde, okul binalarında, derneklerde, sovyet toplantı salonlarında, sendika merkezlerinde, kışlalarda konferanslar, tartışmalar, konuşmalar ... Cephede siperlerde, köy meydanlarında, fabrikalarda mitingler ... Putilov fabrikasının 40.000 işçisinin, Sosyal Demokratları, Sosyalist Devrimcileri, Anarşistleri, anlatsınlar da ne anlatırlarsa anlatsınlar diye herkesi dinlemeye koşması ... ne kadar müthiş bir manzara ... Petrograd'da olsun, bütün Rusya'da olsun, her sokak başı aylarca bir halk kürsüsü oldu. Trenlerde, tramvaylarda her zaman kendiliğinden bir tartışma çıkıveriyordu, her yerde ...[269]

Reed, Petrograd'ın büyük bir mühimmat fabrikasında yapılan, bu bitmez tükenmez mitinglerden birinden bahseder:

> Miting, yarıda kalmış kocaman bir binanın sıvasız tuğla duvarları arasında yapılıyordu. Kızıl kumaşla örtülmüş bir yapı iskelesinin etrafını hınca hınç dolduran, siyahlar içindeki 10.000 erkek ve kadın, kereste ve tuğla yığınlarının üzerinde kümelenmiş, hayal meyal seçilen kirişlerin üzerine tünemiş, dikkat kesilmiş bir hâlde bağırıp çağırıyorlardı. Durgun, bulutlarla kaplı gökyüzünde kendini ara sıra gösteren güneş, pencerelerden içeri giren kızılımsı ışığıyla bize çevrilmiş bu yüz deryasını aydınlatıyordu.[270]

"Barışçıl güç gösterisi" günü (dünya tarihinde benzeri görülmemiş bir kitlesel miting günü), bu engin kitlelerin, toplumsal krizin çözümlenmesini amaçlayan basit, pratik, anlaşılır ve kaçınılmaz Bolşevik program etrafında "dev bir kazanda eritildiği" (Troçki'nin ifadesi) gündü:

> Hem başkentte hem de taşrada bütün iktidar Sovyetler'e.
> Bütün cephelerde derhâl ateşkes anlaşması. Halklar arasında onurlu bir barış.
> Toprak ağalarının arazileri (tazminat ödenmeksizin) köylülere.
> Sanayi üretiminde işçi kontrolü.
> Güvenilir ve dürüst bir seçimle iş başına gelen bir Kurucu Meclis.[271]

Sovyet'in bu muazzam güç gösterisi, ne kadar yalıtılmış durumda ve kudretsiz olduğunu açığa vurduğu Geçici Hükümet'i sahnenin dışına itti. Ertesi gün, ADK komiserlerinin Sovyet'in görmezden gelinemez temsilcileri olduğunu ve onlara karşı çıkmanın dolayısıyla Sovyet otoritesine meydan okumak anlamına geleceğini ilan eden ADK kararı, meseleyi kökten halletmiş oldu. Böylelikle, Geçici Hükümet yönetimi, fiziksel olarak ortadan kaldırılmasından iki gün önce sona ermiş oldu.[272] Bu elbette sahadaki fiilî pratiğin yukarıdan resmen teyit edilmesinden ibaretti. Memurlar, yöneticiler, toprak ağaları ve polisler emir veremez hâle gelirken ve Reed'in Sovyetler'in "Karanlık İnsanları" dedikleri kontrolü ele alırken, sessizce, kolayca, tantana ya da dram yaşanmaksızın her yerde iktidar bir sınıftan diğerine geçiyordu.

Böylece, üç gün daha devam etti. Hasmane tutumuna karşın dürüst birisi olan Suhanov, tüm süreci büyüleyici buluyordu. Askerî harekâtların "daha çok bir nöbet değişimine benzediği"ni düşünüyordu.[273] Her yerde bir dram arayan gazetecimiz John Reed de bir o kadar şaşkına dönmüştü. Ayaklanmanın karargâhı

olan Smolni Enstitüsü'ndeki kaotik telaşa, hiç bitmeyen koşuşturmaya tanık olmuştu: "Kimileri gazete, bildiri ve her türden basılı propaganda malzemesinden oluşan kocaman paketlerin ağırlığıyla iki büklüm olmuş, aceleyle koşuşturup duran bir yığın asker ve işçi silueti." Her odanın bir grubun, komitenin ya da şubenin bürosu ya da Sovyet'in çeşit çeşit işleriyle ilgili bir oda hâline geldiği koridorlarda güçlükle ilerlemişti. Aşağı kattaki yemekhanede, "tahta masaların etrafındaki sıralar, yemeklerini aç kurtlar gibi yiyip yutan, aralarında çene çalan ve oraya buraya laf atarak kaba şakalar yapan aç proleterlerle doluydu".[274] Ama sokaklarda, her ne kadar asker ve kızıl milis gruplarının bulunduğu kontrol noktalarıyla karşılaşmışsa da, bu özel olayın gerektirdiği gibi binlerin rol aldığı tarihî bir sahneyle karşılaşmamıştı.

> Her köşe başında, ateşli bir tartışmanın etrafında büyük kalabalıklar toplanıyordu. Süngülerini takmış bir düzine nöbetçi asker sokak başlarında dolanıyor; pahalı kürkler giyinmiş, öfkeden kıpkırmızı kesilmiş ihtiyarlar onlara yumruklarını sallarken, şık kadınlarsa bağırarak hakaretler savuruyorlardı. Sıkıntıyla sırıtan askerler tartışmaya girmekten kaçınıyordu.[275]

Son anda bazı pürüzler yaşanıyordu. Peter ve Paul Kalesi garnizonunun kime sadakat göstereceği belli değildi. Kışlık Saray tarafında, Neva'nın karşı kıyısında tehditkâr bir biçimde duruyordu. Askerlerin desteğini kazanmak için Troçki'nin garnizonu bizzat ziyaret etmesi gerekti. Bu, kalenin Kronverkski Cephaneliği'nde tutulan fazladan 100.000 tüfek demekti. Peter ve Paul Kalesi, sonuçta ayaklanmanın cephaneliği hâline geldi: Çok geçmeden, tüfek yığınlarını güvenceye almak için Petrograd'ın dört bir yanından kamyonlar gelmeye başladı. Zırhlı araç tümeniyle ve son olarak bisiklet taburuyla ilgili benzer kaygılar söz konusuydu. Ancak, her iki olayda da şiddete

başvurmaksızın askerler ikna edildi.[276] Ayaklanmanın, ahlaki gücü (Sovyet hareketinde örgütlenmiş demokratik görüşlerin ezici baskısı) sayesinde ilerleyeceği yolu bulması, kuşaklar boyu tarihçilerin, tarihin en büyük halk devrimini bir darbeyle karıştırarak aldanmalarına neden olmuştur. Troçki şöyle açıklıyordu: "Güç kullanmak gerekmemişti, çünkü direniş yoktu. Ayaklanan kitleler dirsekleriyle ittiriyor ve dünün efendilerini dışarı atıyorlardı."[277]

Geçici Hükümet'in 24 Ekim'deki acınası önleyici hamlesi, işleri kolaylaştırdı. Elinin altındaki kuvvetleri yürütmüştü: *Junker*'ler, harp okulu öğrencileri, Kadın Şok Taburu, birtakım Kazaklar; bir topçu birliği; şans eseri başkentte bulunan subayların oluşturduğu bir güruh. Bunun yanı sıra karargâhtan, (sanki varmış gibi) güvenilir birlikleri göndermeleri talep edilmişti. Gazetelerin kapatılacağı, telefon tellerinin kesileceği, komiserlerin görevden alınacağı ve Askerî Devrimci Komite'nin yargılanacağı tehditleri savruluyordu. Hiçbiri etkili olmadı. Geçici Hükümet, kasları olmayan ya da hareket kabiliyetini kaybetmiş bir insan gibiydi. Bu cılız çırpınmalar, Hükümet'in karşı-devrimci niyetini mahkûm etmeye ve ayaklanmanın takındığı savunmacı tavrı haklı göstermeye yarıyordu. "Halk düşmanları gece saldırıya geçtiler" deniliyordu bir Sovyet tebliğinde. "Askerî Devrimci Komite komplocuların saldırısına karşı direnişe liderlik ediyor."[278]

Smolni, birleşik bir kaleye ve askerî karargâha dönüştürülmüştü. "Biz Smolni'ye yaklaşırken binanın kocaman ön cephesi ışıklar içinde pırıl pırıldı," diye anımsıyordu Reed:

> Binaya giden her sokaktan, karanlıkta belli belirsiz seçilen ve aceleyle hareket eden bir insan seli boşalıyor, otomobil ve motosikletler gelip gidiyorlardı; kocaman bir file benzeyen, taretinde iki kızıl bayrağın dalgalandığı zırhlı bir otomobil, canavar düdüğü-

> nü öttürerek ağır ağır ilerliyordu ... Kapının her iki yanında duran dört mitralyözün örtüleri kaldırılmış, mermi şeritleri namlunun arka bölümünden yılan gibi sarkıyordu. Avludaki ağaçların altında, motorları çalışır hâlde bir yığın koyu renkli zırhlı araba duruyordu. Uzun, çıplak, loş koridorlar, ayak sesleri, konuşmalar ve bağrışmaların gürültüsüyle inliyordu ...[279]

ADK komiserleri, ertesi gün, yani 25 Ekim'de, Elektrik Santralini, Merkez Postanesini, Nikolayevski Köprüsünü, Devlet Bankasını ve Varşova İstasyonunu alarak başkentin ele geçirilmesini tamamladılar: Tüm bu yerler, gece yarısı ile şafak vakti arasında isyancıların eline düştü. Zafer öylesine eksiksiz (öylesine sessizce ve gösterişten uzak) olmuştu ki, Kerenski kaçacak fırsatı zor bulmuştu. Sonunda öğlen saatlerinde, sıkış tıkış bir Amerikan Elçiliği arabasıyla şehirden ayrıldı.[280] O sırada, Kızıl Muhafızlar, devrimci askerler ve köylüler, Kışlık Saray etrafındaki kuşatmayı iyice daraltıyorlardı.

O gün, Rusya'daki şiddetli yangının tüm enerjisi, belki 25.000 kadar silahlı insanın (işçiler, askerler ve denizciler) ellerinde toplanmıştı. Diğerlerinin yapması gereken pek bir şey yoktu. Çoğu işçi evinden çıkmazken, birçok asker de kışlasındaydı. Tartışıyor, oylamalar yapıyor ve yetkiyi eylemci öncülerine devrediyorlardı. Şimdi mesele, iktidarın bir sınıftan diğerine resmen devrini gerçekleştirmekten ibaretti. Yağma ya da kargaşa yaşanmadı. Tiyatrolar, sinemalar ve dükkânlar açıktı. Devam eden Kışlık Saray kuşatmasının görülüp duyulabildiği Nevski'de yaşam normal seyrinde akıyordu.

Doruk noktası hayal kırıklığıydı. Hükümet merkezi olan Kışlık Saray'ı, Çar yanlısı subaylar, Kazaklar, *Junker*'ler, savaş gazileri ve Kadınlar Taburu'ndan oluşan karmakarışık bir grup savunuyordu. Kerenski (ki çoktan kaçmıştı) için savaşmaya hazır toplumsal kuvvetlerin hepsi bu kadardı. Neva Nehri üzerin-

deki savaş gemisi *Avrora*'nın toplarıyla tehdit edilen; silahlı işçilerle denizcilerin, sarayın labirenti andıran sayısız giriş ve geçidinden içeri sızmasını engelleyemeyen savunma hattı, hummalı itiş kakışlar arasında çöküp gitti. Ayzenştayn'ın 1928 tarihli filminde her şey çok daha etkileyici gözükecekti. Troçki, "Geçici Hükümet'in varlığı sona ermiştir" diye Petrograd Sovyeti'ne çoktan haber göndermişti. Biraz erken davranmıştı: Hâlâ silah sesleri geliyordu. Uzun saçlı, kirli sakallı, bıyıklı, tel çerçeveli gözlükleri ve kir pas içindeki elbiseleriyle genç bir aydın olan Vladimir Antonov-Ovseenko, komutasındaki silahlı birliğin önünde Geçici Hükümet'in toplantı salonuna girdiğinde saat neredeyse 26 Ekim sabahının 2'siydi. "Askerî Devrimci Komite adına," diye bağırdı Antonov-Ovseenko, "siz Geçici Hükümet üyelerini, hepinizi tutukluyorum".[281]

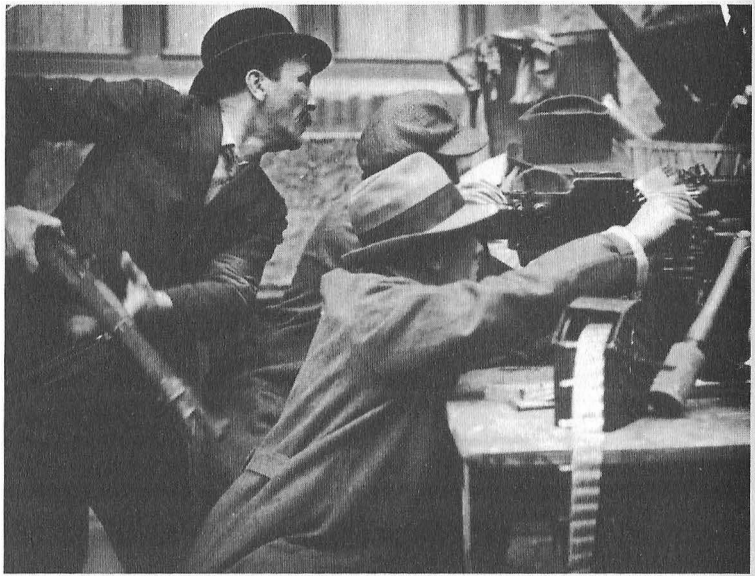
İkinci Tüm Rusya Sovyetler Kongresi o sabah toplantı hâlindeydi. Artık gizlenmek zorunda olmayan Lenin, kongreye hitap etmek üzere gelmişti. Toplanmış delegelere "Şimdi sosyalist düzeni kurmaya başlamalıyız," dedi. Ardından Kongre, taslağını Bolşevik liderin hazırladığı "işçi, asker ve köylülere" hitaben bir çağrı yayınladı. Şöyle deniliyordu:

> Sovyet hükümeti derhâl bütün halklara demokratik bir barış ve bütün cephelerde derhâl ateşkes önerecektir. Toprak ağalarının ... arazilerinin tazminatsız olarak köylü komitelerinin kontrolüne devredilmesini güvence altına alacaktır. Orduda tam bir demokrasi uygulayarak askerlerin haklarını koruyacaktır. Üretimde işçi kontrolünü kuracaktır. Kurucu Meclis'in belirlenen tarihte toplanmasını sağlayacaktır. Şehirlerin ekmek, köylerinse acil ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayacaktır. Rusya'da yaşayan tüm halkların gerçek kendi kaderini tayin etme hakkını güvenceye alacaktır.
>
> Kongre: Bütün yerel birimlerde iktidarın ... İşçi, Asker ve Köylü Temsilcileri Sovyetleri'ne geçtiğini ilan eder.[282]

III. KISIM

KARANLIK 1918-1938

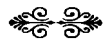

Devrim yayılıyor: Ocak 1919'da Berlin'de barikatları savunan Alman devrimciler

9. BÖLÜM

DÜNYA DEVRİMİ Mİ?

Ezilenlerin bayramı

25 Ekim'de toplanan İkinci Tüm Rusya Sovyetler Kongresi, yeni devrimci rejimin "parlamentosu"ydu. Delegeler ülkenin uzak bölgelerinden gelmeye devam ettiğinden ve kimi zaman da aralarında hangi partinin üyesi olduğu bilinmeyenler olduğundan, güçler dengesi hakkında kesin rakamlara sahip değiliz. Ancak, Bolşeviklerin en büyük parti olduğu açıktır; kendilerinin yaklaşık %60'lık temsilci ağırlığına Sol Sosyalist Devrimcilerin %15'lik payı eklendiğinde, Sol muazzam bir çoğunluk elde ediyordu. Menşevikler ile Sağ SD'lerin kongreyi daha başında terk edip ayaklanmayı tanımayı reddetmeleri, Bolşeviklerle Sol SD'lerin yanında yalnızca birkaç küçük solcu grup bırakmıştı.

Kongre yeni hükümeti, Halk Komiserleri Konseyi'ni (*Sovnarkom*) belirledi. İlk başta 15 üyeli olan bu organ, yeni rejimin "kabine"siydi. En önemli üyeleri Başkan olan Lenin ile önce Dışişleri Komiseri, sonra Ordu ve Donanma Komiseri olan Troçki idi.[283]

Tarihte böylesi hakiki halk iktidarı örnekleri yalnızca birkaç tanedir. Yeni "bakanlar", yeterli sayıda kâtip yardımcısı olmadığından kararnameleri bizzat elleriyle yazmak zorundaydılar. Yeni "kabine sekreteri", daktilograf olmadığından tutanakları iki parmağını kullanarak kendisi daktilo ediyordu. Yeni "Maliye Bakanı", görevini eskiden bir Fransız bankasında memurluk

yapmasına borçluydu. "Savaş Bakanı" sokakta giden bir arabayı durdurup cepheye göndermek istediğinde, Birinci Makineli Tüfek Alayı'na ait olup kendisine verilemeyeceği yanıtını aldı.[284]

Devrimin yeni "parlamento"su, ister istemez kıyaslandığı burjuva meclisleriyle karşılaştırıldığında, aynı ölçüde aykırı görünüyordu. Amerikalı gazeteci John Reed, İkinci Sovyet Kongresinin canlı tanığıydı. Ona göre burada, "dünyayı sarsan on gün" sırasında tepetaklak olmuş bir dünyanın canlı örneği vardı:

> Orada durup gelen yeni delegeleri izliyordum: İri yarı, sakallı askerler; siyah gömlekli işçiler; birkaç da uzun saçlı köylü. Görevli genç kız ... küçümseyici bir gülümsemeyle ... "Şunlara bak, ne kadar kaba ve cahil görünüyorlar! Karanlık insanlar..." Doğruydu bu: Rusya derinden derine sarsılmıştı ve ayaklar şimdi baş olmuştu.[285]

Yeni rejimin düşmanları (Monarşistler, Liberaller, Reformistler), rejimin uzun süre ayakta kalamayacağına emindiler. Devrimci hareketin toplumsal niteliğine burjuva ayrıcalıklar penceresinden bakan muhafazakâr bir gazete, tam da ayaklanmanın ilk gününde, olabilecekleri alaycı bir dille şöyle anlatıyordu:

> Bir an için Bolşeviklerin üstünlüğü ele geçirdiğini farz edelim. Bu durumda bizi kimler yönetecek? Belki aşçılar, pirzola ve biftek ustaları yani? Yoksa itfaiyeciler mi? Seyis yamakları, şoförler? Belki de, çocuk bezlerini yıkadıktan sonra aceleyle Devlet Konseyi oturumlarına koşturacak dadılar? Bunlar değilse kim? Kimler devlet adamı olacak? Belki makinistler tiyatroları, su tesisatçıları dışişlerini, marangozlar postaneleri çekip çevirecekler? Evet, kimler olacak?[286]

Tarih, "devlet adamları"nın mutlaka gerekli olup olmadığını çok geçmeden gösterecekti. Her şey kitlelerin inisiyatifine ve yaratıcılığına bağlıydı. *Sovnarkom*, bunu teşvik etmek amacıyla süratle bir dizi kararname çıkardı:

- "Tüm savaşan halkları ve hükümetlerini adil, demokratik bir barış için derhâl görüşmeleri başlatmaya" çağıran barışla ilgili kararname (26 Ekim).
- "Toprak üzerinde özel mülkiyetin ebediyen kaldırılacağı"nı ve tüm toprağın, "halkın tamamının mülkü hâline getirilip onu işleyen tüm insanların kullanımına verileceği"ni ilan eden toprakla ilgili kararname (26 Ekim).
- Tüm halkların tam eşitliğini ve "ayrılıp bağımsız bir devlet kurmayı da içine alan kendi kaderini özgürce tayin etme hakkı"nı ilan eden ulusal sorunla ilgili kararname (2 Kasım).
- İşyerlerinin, "ulusal ekonominin planlı düzenlenmesi" bağlamında "bir kuruluşta çalışan işçilerin tamamı tarafından, seçilmiş organları aracılığıyla" işletilmesini şart koşan işçi kontrolüyle ilgili kararname (14 Kasım).
- "Seçmenlerin seçilmişleri geri çağırma hakkının, ... istisnasız tüm temsilî meclisler[de] ... hakiki demokrasinin temel ilkesi" olduğunu belirten katılımcı demokrasiyle ilgili kararname (22 Kasım).
- Erkekle kadının tam eşitliğini ilan eden, eşlerden herhangi birisinin talebini boşanmak için yeterli gören ve evlilik bağı olmadan doğan çocukları meşrulaştıran, kadınların kurtuluşuyla ilgili iki kararname (16 ve 18 Aralık).

Takip eden üç yıl içerisinde daha pek çok kararname çıkarılacaktı: Eski yargı sistemini lağvedip halk mahkemelerini düzenleyen kararname; din hürriyetini güvence altına alan ama okullarda dinî eğitimi yasaklayan kararname; isteğe bağlı olarak kürtaj yaptırmayı yasal hâle getiren kararname (dünyada ilk kez); eşcinselliği yasal hâle getiren kararname (başka bir ilk).

Ama bunlar polisin ve yargıçların dayatacağı kanunlar değildi. Aslında eyleme geçme çağrılarıydı. Lenin, Mart 1919'da yapı-

lan VIII. Parti Kongresinde "kararnameler, kitlesel ölçekte pratik faaliyet çağrısında bulunan talimatlardır" diyordu. Devrimci dönemin kararnameleri, tıpkı yeraltında geçen yılların bildirileri gibi ajitasyon amaçlıydı. Lenin, "bir kararnamenin amacı, Sovyet hükümetinin sesine kulak veren yüzlerce, binlerce, milyonlarca insana pratik adımların nasıl atılacağını öğretmektir" diye ısrar ediyordu. "Bu, pratik eylem için bir denemedir..."[287]

Britanyalı gazeteci Arthur Ransome (*Kırlangıçlar ve Amazonlar*'ın yazarı olarak ünlenecekti), Rusya'yı iyi biliyordu. 1919'un başlarındaki ziyaretinde, Ekim Devrimi'nin önünü açtığı yaratıcı faaliyet patlamasından bahsediyordu. Eğitime bakıldığında, üniversite sayısı önceden 6 iken şimdi 16 idi. İsteyen herkes devam edebiliyordu ve ücretsizdi. Giriş koşullarını kaldıran kararnameden sonra Moskova Üniversitesi'ne kayıt yaptıranlar iki katına çıkmıştı. Devlet, ücretsiz okul yemekleri ve ihtiyacı olan öğrencilere ücretsiz elbise, ayakkabı verilmesi için kaynak ayırıyordu. İşçiler için yüksekokullar kurulmuştu. Ransome, "işçiler bu derslere akın ediyorlar" diyordu. "Örneğin, derslikler buz gibi olsa da derslerden birine bin kişi katılıyor." Halk Eğitimi Komiserliği kütüphanelerden de sorumluydu. Devrimden bu yana kütüphane sayısı Petrograd'da iki, Moskova'da üç katına çıkmıştı. Taşranın bir ilçesinde şimdi 73 köy kütüphanesi, 35 daha büyük kütüphane, 500 okuma odası vardı. Rusya'yı basılı eser seli almıştı: Gazeteler; kitapçıklar; Marx, Lenin ve Troçki'nin siyasi yazıları; Tolstoy, Dostoyevski ve Turgenyev'in ucuz baskıları ve daha pek çok şey. Postaneler dağıtım evleri hâline gelirken, kitapçı büfelerinde satışlar patlamıştı.[288] İşçi devleti tüm bu faaliyetler için gerekli çerçeveyi sağlıyordu; ama inisiyatif tabandan geliyordu. Ülke çapında okuma-yazma seferberliği başlatılması sırasında yaşanan küçük bir olay bunu mükemmel açıklar. İki hemşire, Halk Eğitimi

Komiseri Anatoli Lunaçarski'ye şöyle yazmıştı: "Uçsuz bucaksız Rusya topraklarında, okuma-yazma bilen bir kişinin sesini henüz duymamış insanların yaşadığı ücra yerler olduğunu biliyoruz. İşte biz buralara gitmek istiyoruz."[289]

Ama tecrübesiz rejim, göz korkutucu zorluklarla karşı karşıyaydı. Şehirler, yiyecek ve yakıt yokluğunun pençesindeydi. Sivillere yönelik üretimin savaş ve devrim sırasında çökmüş olması, satın alabileceği bir şey olmayan köylüleri gıda maddelerini satmaya teşvik edecek hiçbir şeyin de olmadığı anlamına geliyordu. Proletarya ve sanayi sektörü, tarımla uğraşan devasa iç bölgelerin yanında cüce kalıyordu. Devrim "makas" kriziyle karşı karşıyaydı: Sanayi merkezlerinin gereksinimi karşılanamayınca, kırsal kesimde ihtiyaç duyulan mallar üretilemiyor ve böylece üretim daha da düşüyor, hem kırla şehir hem de proletaryayla köylü arasındaki uçurum genişliyordu. Sınai işgücünün büyüklüğü, krizin bir göstergesidir: 1917'de 3,6 milyon, 1918'de 2,5 milyon, 1920'de 1,5 milyon ve 1922'de 1,1 milyon. Lev Tolstoy'un uzaktan akrabası, roman yazarı Aleksey Tolstoy'a göre 1918 kışında Petrograd, "kutup rüzgârlarının kavurduğu, kömür ve ekmeğin bulunmadığı, fabrika bacalarının tütmediği, can evinden vurulmuş, ... açlıktan kıvranan bir şehir"di.[290] Bolşevik feminist Aleksandra Kollontay, Amerikalı gazeteci Louise Bryant ile konuşurken, "lahana çorbasını koyu kıvamlı mı içsem yoksa sulu mu diye karar verebilmenin sağladığı müthiş manevi tatminin boyutlarını eminim siz de fark edeceksiniz" diye şaka yapıyordu.[291]

Radikal idealizm ve halkın coşkusu, devrimi bir süre ayakta tutabilirdi. Ama açlık, soğuk ve hastalıklarla başa çıkamazlardı. Ekonomik kriz çözümlenmediği, sosyalist deneme maddi güvenceyle desteklenmediği takdirde, Eski Rusya'nın ilkel geriliği eninde sonunda devrimi tüketecekti. İşçi devleti, daha uzun süre

ayakta kalabilmek için yalnızlığını kırmalı ve Avrupa'nın sanayi gücü rezervlerine erişebilmeliydi. Öte yandan, yalnız başına kalır ve yardım alamazsa, er ya da geç direnemeyip yenik düşecekti. Bolşevik rejimi ancak dünya devrimi kurtarabilirdi.

Devrim'in gelgitleri

Kapitalizm bir dünya sistemidir. Marx'a göre "modern sanayinin ve dünya pazarının oluşması" el ele gidiyordu. Gerek sanayileşme çok büyük ticari avantajlar getirdiğinden, gerekse mal ve hizmetlerin uluslararası ölçekte ticareti yapıldığından, kapitalizm kendini, ekonomik ve askerî rekabetin buyrukları aracılığıyla küresel boyutta dayatır. Manchester'ın dokuma fabrikalarında üretilen pamuklu mallar, dünyanın yarısını dolaşmak zorunda kalmasına rağmen bir Hint köylüsünün evde dokuduğundan daha ucuzdur. Avrupalı askerlerin makineli tüfekleri ve ağır topları, yerlilerin mızrakçılardan ve misket tüfekli askerlerden oluşan ordularını yok edebiliyordu.

Eğer kapitalizm bir dünya sistemiyse, bundan işçi sınıfının da uluslararası bir sınıf olduğu ortaya çıkar. İşçiler milletlere bölünmüştür ama milliyetçilik onların gerçek çıkarını yansıtmaz. Küresel ölçekte iş yapan patronlarla boy ölçüşebilmek için işçilerin de ulusal sınırların ötesinde birleşmesi gerekir. Özgürleşmeleri için burjuva ulus devletini yıkmalı, doğrudan demokrasiye dayanan alternatif bir işçi devleti yaratmalılar. Sosyalist bir ekonomi inşa etmek için işyerlerinin, ulaşım sisteminin ve küresel ticaret ağlarının kolektif kontrolünü ele geçirmeliler. Kazanımlarını korumak ve devrimlerini tamamına erdirmek için mücadeleyi dünya geneline yaymalılar.

Bu nedenle, "tek ülkede sosyalizm" diye bir şey yoktur. Marx, Engels, Lenin, Troçki ve başka birçok tanınmış Marksist düşünür, proleter devrimin dünya genelinde gerçekleşmesi gerektiğini,

aksi takdirde yenileceğini vurgulamıştır. Sosyalist bir "kuşatma ekonomisi" ancak geçici bir önlem olabilir. Eninde sonunda ya yoksulluk ve güvensizlik devrimi içine kapanmaya ve ayakta kalmak için yeni sömürü biçimleri yaratmaya zorlayacaktır ya da işçi devleti düşman baskılara (ekonomik boykot, iç savaş ve yabancı askerî saldırıların bir bileşimine) yenik düşecektir.

Bu bilgi, Ekim Ayaklanması'ndan sonra Bolşevik liderlerin düşüncesinde yer etmişti. 1919'da Komünist Enternasyonal'in (Komintern ya da Üçüncü Enternasyonal) kurulmasına öncelik vermeleri bu yüzdendi. Bolşevikler, I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte her biri kendi hükümetini desteklemeyi seçtiğinden parçalanmış olan Sosyal Demokrat partilerin İkinci Enternasyonal'inin yerine devrimci bir enternasyonal yaratmak istiyorlardı. Yeni Komintern, dünya devriminin komuta merkezi olacaktı. Komintern'in ilk dört kongresi, üye sayısı ve önemi giderek büyüyen, gerçekten de devrimci olan meclislerdi. Mart 1919'da toplanan I. Kongreye 33 ülkeden 51 delege katılırken, Kasım-Aralık 1922'de düzenlenen IV. Kongreye 61 ülkeden 408 delege katılmıştı.[292]

Komintern'in 1917'yi takip eden yıllarda bir dünya devrimini teşvik etme çabası ne kadar gerçekçiydi?

Devrim ilk önce Rusya'da patlak verdi çünkü büyük güçlerin en zayıfı oydu. Ama çok geçmeden yayıldı. Savaşla geçen üçüncü kış mevsiminde, modern sanayileşmiş savaş deneyimi tüm Avrupa toplumuna çok büyük bir yük dayatıyordu. Milyonların hayatını kaybetmesi, sakat kalması, açlıktan kıvranması ve evsiz kalmasının tetiklediği firar, askerî isyan, grev ve gösteri dalgası Avrupa'nın dört yanını etkisi altına aldı. Batı Cephesi'nde Fransız ordusunun üçte ikisi isyan ederek yeni taarruzlara katılmayı reddetti. İtalyan Ordusu, Caporetto'da savaş alanını terk etti ve tüfeklerini atan on binler, *Enternasyonal*'i söyleyip "*Viva*

Rusya!" diye bağırarak evlerinin yolunu tuttu. 1918'in sonlarından itibaren devrim salgını eski İttifak Devletleri'ne (Almanya, Avusturya, Macaristan ve Türkiye) sıçradı. Denize açılma emri alan Alman denizcilerin isyan etmesi, iki hafta içerisinde savaşı sona erdirip Kayser'i deviren bir devrimi tetikledi. 1918'in sonuna gelindiğinde, Berlin, Münih, Viyana ve Budapeşte semalarında kızıl bayraklar dalgalanıyordu. Her yerde halk isyanının ön saflarında askerlerle denizciler vardı. Avrupa genelinde milyonlarca insan, işçilerle köylülerin kendi siyasi-askerî seçkinlerini hedef alan devrimci kitle hareketlerine katılmak üzere, kelimenin tam anlamıyla emir-komuta zincirinden kopmuşlardı.[293]

Avrupa'nın kalbinde bir süper devlet ve sanayi devi olan Almanya, dünya devriminin kaderini belirleyecek muharebe alanıydı. Almanya I. Dünya Savaşı'nda 1,8 milyon askerini kaybederken, 750.000 sivili de ülke içerisinde açlığa kurban vermişti. Savaşın ikinci yarısında, ortalama Alman işçisinin aldığı günlük besin, hayatını sürdürmesi için gereken kalori miktarının yalnızca üçte ikisi kadardı. Kiel'de isyan eden denizcilerin başlattığı devrim 9 Kasım 1918'de Berlin'e ulaştı. Batı Cephesi'nde Ateşkes Anlaşması'nın yapılmasından iki gün önce yüz binler sokaklara dökülmüştü. Şehir kızıl bayraklarla ve sosyalist afişlerle süslenmişti. Savaş karşıtı bir devrimci sosyalist olan Karl Liebknecht, imparatorluk sarayının balkonundan kalabalığa hitap ederek "sosyalist cumhuriyet"in kurulduğunu ve "dünya devrimi"nin başladığını ilan etti. İnsanlık tarihinin o güne değin gördüğü en kanlı kıyım olan I. Dünya Savaşı, Avrupa'nın dört bir köşesinde, önce Doğu Cephesi'nde şimdi de Batı Cephesi'nde, işçi, asker, denizci ve köylü milyonların devrimci eylemiyle sona ermişti.

Almanya'daki proleter bir ayaklanma, Avrupa'nın en zengin sanayi ekonomisini ve en büyük işçi sınıfını sosyalist devrimin safına çekerek, Rusya'daki Bolşevik rejimin imdadına yetişecek,

Kuzey Denizi'nden Pasifik'e kadar işçi iktidarını yerleştirecek ve büyük olasılıkla devrimin küreselleşmesini sağlayacaktı. Almanya'nın "Kasım Günleri" devrimi, büyük gösterilere, kitle grevlerine ve asker isyanlarının yanı sıra işçi, asker ve denizci konseyleri ağının hızla oluşmasına tanıklık etti. Rus Devrimi, böyle bir ağın, doğrudan demokrasiyi temel alan potansiyel bir alternatif devlet yapısını temsil ettiğini göstermişti. Ama Alman konseyleri, iktidarı geleneksel parlamenter türde bir hükümete devretmeyi seçti. 1.500 işçi ile asker delegenin oluşturduğu bir meclis, Reformist bakanların kurduğu yeni yönetime onay verdi. Bu olay hem konseylerin gücünü (desteklerine ihtiyaç olması) hem de konseylerin izlediği siyasetin güçsüzlüğünü (mesleği siyasetçilik olanlara güvenmeleri) gösteriyordu. Bu, Rusya'nın Şubat Günleri'nin Almancaya tercüme edilerek yeniden sahnelenmesiydi: bir ikili iktidar rejiminin yaratılması.

4 Ocak 1919'da Reformist hükümet, işçi sınıfı protestolarına karşı harekete geçmeyi reddetmesi nedeniyle Berlin'in radikal emniyet müdürünü görevden aldı. Birçoğu silahlı, yüz binlerce işçi sokaklara döküldü. Emniyet müdürlüğünde "Geçici Devrimci Komite" kuruldu. Ama liderlik kararsızlık içindeydi, yerel birliklerin hasmane tutumu devam etti ve eyleme Berlin dışından verilen destek asgari düzeyde kaldı. Berlinli eylemciler, devrim olgunlaşmadan önce harekete geçmeye sürüklenmişti. Devrimci başkent yalıtıldı. "Spartakist Ayaklanma"nın kanlı bastırılmasına yalnızca *Freikorps* (faşist tipte paramiliter güçler) değil, Berlin dışından birçok asker de isteyerek katıldı. Karl Liebknecht bayıltıldıktan sonra vurularak öldürüldü. Rosa Luxemburg kafatası tüfek dipçiğiyle parçalandıktan sonra kurşunlandı ve cesedi bir kanala atıldı. Alman Devrimi'nin kafası koparılmıştı.

1917'nin "Temmuz Günleri"nde Bolşevikler, Petrograd'da iktidarın zamanından önce ele geçirilmesini önlemek için baş-

kent proletaryasını dizginlemişlerdi. Aynısını Ocak 1919'da Berlin'de yapamayan Spartaküs Birliği (embriyo hâlindeki Komünist Parti) feci bir bedel ödedi.

Gerilemenin ölümcül olması gerekmiyordu. Kriz, Almanya genelinde olgunlaşmaya devam etti. Ilımlı SPD'ye olan destek daha radikal USPD [Bağımsız Sosyal Demokrat Parti] ile devrimci KPD'ye (Alman Komünist Partisi) kayıyordu. Silahlı işçilerle devrimci askerler, *Freikorps*'a daha etkili bir direnç gösteriyordu. Mart 1920'ye gelindiğinde, yaşanan bölgesel iç savaşlarda tahminen 20.000 kişi hayatını kaybetmişti. Bu noktada Alman yönetici sınıfı, bir "asayiş ve düzen" darbesi başlatarak Berlin'e askerî birlikler gönderdiler ve SPD hükümetini devirip yerine muhafazakâr bir bürokrat olan Kapp'ı atadılar.

Kapp'ı Kornilov diye okuyabilirsiniz. Tıpkı Ağustos 1917'de Rusya'da olduğu gibi, Sağ siyasi durumu yanlış değerlendirmişti. En önemli sendika konfederasyonunun başkanı genel grev çağrısı yaptı. Milyonlarca işçi çağrıya yanıt verdi. Dahası, yeni konseyler kurarak silahlandılar. "Ruhr Kızıl Ordusu", Almanya'nın en büyük sanayi bölgesini sağcı birliklerden temizledi. "Kapp Darbe Girişimi" birkaç gün içinde çöktü ve SPD'li bakanlar görevlerine döndüler. Darbe girişimi, yönetici sınıfın gerçek mizacını ve işçi sınıfının muazzam gücünü açığa çıkarmıştı. Özgüveni iyice artan Alman işçi sınıfı hızla sola kaydı.

Ama potansiyel olan gerçeğe dönüşmedi. KPD proleter ayaklanmadan kaçındı. Kapp Darbe Girişimi, Ağustos 1917'deki Kornilov Darbesi'nin aksine sosyalist devrimin yolunu açmadı. Ocak 1919'da fazla cüretkâr davranan KPD liderleri iyi bir ders almışlardı ve şimdi, tamamen farklı koşullarda fazlasıyla ürkek kalmışlardı.

Devrim sanatında zamanlama her şeydir. 1920 yazı, devrimcilerin belki de işçi sınıfını Avrupa'nın kalbinde zafere taşıyabilece-

ği bir andı. Almanya gibi İtalya da devrimin eşiğindeydi. Emperyalist savaş, istikrarsız toplumsal düzende derin yaralar açmıştı. Ülke I. Dünya Savaşı'nda yarım milyon kayıp vermişti. Siperlerin sefaletine, cephe gerisinde ekmek kıtlığı ve açlık eşlik ediyordu. Köylerin ezelî yoksulluğu, kuzeyin fabrikalarındaki yeni sömürü biçimleri ve savaşın getirdiği kıyımla yoksunluk bir araya gelerek *Biennio Rosso*'yu (İtalya'nın İki Kızıl Yılı: 1919 ve 1920) doğurdu.

1919 yazında, Rus Devrimi'yle dayanışma amaçlı üç günlük genel grev ilan edildi. 1920 baharında Torino metal işçileri, tanınmış devrimci Antonio Gramsci'nin Rus sovyetlerinin İtalya'daki dengi olarak gördüğü *camere del lavoro*'nun (fabrika konseyleri) tanınması talebiyle grev yaptılar. Hareket Ağustos 1920'de doruk noktasına ulaştı. Milano makine işçileri, işverenlerin lokavt kararı karşısında fabrikaları işgal ettiler. Ardından, Kuzeybatı İtalya'nın "sanayi üçgeni" işgal hareketiyle çalkalandı. 400.000 kadar metal işçisi ve diğer sektörlerden 100.000 işçi katıldı. İşgal edilen fabrikalar birer askerî üs gibi görüldü: Polise karşı savunulan fabrikalarda silah depolandı. İtalyan işçi sınıfı artık yeter diyordu. İşçiler arasında isyancı bir ruh hâli hâkimdi.

Hükümet felç olmuştu. Senato'da hareketi bastıracak yeterli kuvvete sahip olmadığını itiraf eden Başbakan, bazı tavizler vererek sendika liderleriyle anlaşma yoluna gitti. Sosyalist Parti, bu karara meydan okuyacak kadar hazırlıklı değildi. Reformistler hem sendikalara hem de partiye hâkimdi.

Eğer Ağustos 1920'de tabanı sağlam bir devrimci parti ayaklanmaya öncülük etseydi, İtalyan işçi sınıfı pekâlâ devlet iktidarını ele geçirebilir, köylülerle birlikte kır ve kent yoksulları kitlesini arkasından sürükleyebilirdi. Bunun gerçekleşmemesinin başlıca nedeni devrimci liderliğin, örgütlenmenin ve iradenin olmamasıydı. Başarısızlığın bedeli oldukça ağır oldu. Geri çeki-

len proleter hareket, yükselen faşist harekete kısa bir süre sonra yenik düşecekti: Mussolini'nin Kara Gömleklileri Ekim 1922'de iktidarı ele geçirdi.

Sarsıntılar Almanya ve İtalya ile sınırlı kalmayıp tüm Avrupa'da ve başka yerlerde de hissedildi. 1918 sonunda, Macaristan'da çöken liberal-milliyetçi hükümetin yerini önderliğini Béla Kun'un yaptığı, Komünistler ile Sosyal Demokratların oluşturduğu radikal bir "Sovyet" hükümeti aldı. Nisan 1919'da Bavyera'da "Sovyet Cumhuriyeti" kuruldu ve aynı ay içinde Viyana'da devrimciler iktidarı ele geçirmeye kalkıştılar. Bu olaylar, olası bir alternatif geleceğin bir anlığına belirip kaybolan bir resmini sunuyordu: Budapeşte, Bavyera ve Viyana, Avrupa'nın kalbinde devrimci bir blok oluşturabilirdi.

Ama böyle olmadı. Bu örneklerde devrimciler, reformistlerin devrimi rayından çıkarmasına engel olabilecek kadar güçlü değillerdi. Sovyet Cumhuriyeti'nin devrilmesinden sonra idamla yargılan Bavyeralı devrimci liderlerden birisi, Sosyal Demokrat ve Bağımsız Sosyalist "müttefikler" ile birlikte çalışma deneyimini şöyle özetliyordu: "Sosyal Demokratlar başlar, sonra sıvışıp bize ihanet ederler. Bağımsızlar kendilerini kaptırır, bize katılır ama sonra bizi yüzüstü bırakırlar. Biz Komünistler son nefesimize kadar direniriz. Biz Komünistler ölümle randevusu olan kişileriz."

Salgın durmadan yayılıyordu: 1918-20 arasında kendi *Trienio Bolchevista*'sını ("Üç Bolşevik Yıl") yaşayan İspanya'ya; 150.000 üyeli Sosyalist Parti'nin kendisini, Üçüncü Enternasyonal'e bağlı bir Komünist Parti'ye dönüştürmeyi kabul ettiği Fransa'ya; 1919'da makine işçilerinin Glasgow sokaklarında polis ve askerle çatıştığı, 1920'lerde madencilik, ulaşım ve demiryolu sendikalarının "üçlü ittifak" kurarak Liberal hükümetin ödünü patlattığı Britanya'ya.

Devrimci ruh hâli uzak kıtalara da bulaştı: İşçiler sendika kurmak, ücretlerini artırmak ve koşullarını iyileştirmek için Avustralya, Kanada ve ABD'de kitle grevleri düzenlendiler. Belli başlı merkez ülkelerden sömürge çevre ülkelere de yayıldı. İrlandalı Cumhuriyetçiler, bağımsızlıklarını kazanmak için 1919-21'de gerilla savaşı yürüttüler. 1919'da Mısır'da büyük kalabalıklar, Britanya yönetimine son verilmesini talep ettiler. 1920'de Irak'ın geniş bir kısmında sömürgeci işgaline karşı silahlı isyan yaşanıyordu. Çinli öğrenciler yabancı hâkimiyetine karşı (1927'de proleter ayaklanmayla sonuçlanacak) kitle hareketini başlattılar.

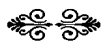
Geçmişe dönüp bakıldığında 1921'in dönüm noktası olduğunu görebiliriz. Dünya tarihin en büyük savaş ve yoksulluk karşıtı halk isyanı, 1917-1921'in yükselen dalgası sırasında büyük sermayenin ve emperyalist devletlerin savunma duvarlarını zorladı. Temellerinden sarsılan sistem kıl payıyla ayakta kaldı. Ardından devrimci dalga geri çekildi. Zamanlama hataları, liderlerin başarısızlıkları, örgütlenme zaafı, birliğin sağlanamaması, amaç konusundaki kafa karışıklığı; sonuçta alınan yenilgide bunların hepsinin katkısı oldu. Birbiriyle bağlantılı anlatılar örgüsü burada analiz edilemeyecek kadar karmaşıktır: Başka bir kitabın konusu olacaktır. Ama bir şey açıktır: Sosyal demokrat retorik ile milliyetçi-kapitalist pratiğin yol açtığı çelişkili karışımıyla Reformizm, her defasında ve her yerde, işçi sınıfının devrimci hareketini üçkâğıda getirecek, onun önünü kesecek şekilde davranmıştır; bir defa değil, arada sırada değil, aksine belirleyici bir hamle olasılığı belirdiği zaman defaatle. Bu, 1917-21'de dünya devriminin başarısız olmasını sağladı. Rus Devrimi'ni yalnızlığa, dolayısıyla da çözülmeye ve bozguna mahkûm etti. Şimdi, bunun hikâyesini anlatacağız.

Devrimi savunmak: İç Savaş'tan Kızıl Ordu askere alma posteri

10. BÖLÜM

Kuşatılmış Devrim

İç Savaş

Rus karşı-devriminin yeni Bolşevik rejimi yıkmaya yönelik ilk girişimi kolaylıkla ve çabucak bastırılmıştı. Kamu görevlilerinin yaptıkları grevler, sanayicilerin sabotajları ve işbirliği yapmayı reddeden eski düzen destekçilerinin kasvetli ruh hâli, Lenin'in deyişiyle "sovyet iktidarının zafer yürüyüşü"nü durduramadı.[294] Kerenski ile General Krasnov'un Kazak birliklerinin darbe girişimi, 30 Ekim'de Petrograd'ın birkaç kilometre güneyindeki Pulkovo Tepeleri Muharebesi'nde bozguna uğratıldı. Kızıl topçu birliği düşmana ağır kayıplar verdirdi (ölü sayısı 500'ü bulmuştu); direniş karşısında afallayan ve devrimci ajitasyonla moralleri bozulan Kazaklar geri çekildiler.[295]

5 Ocak 1918'de toplanan Kurucu Meclis'te Sovyet karşıtı bir çoğunluk olduğu ortaya çıktı. 370 Sağ SD, 175 Bolşevik, 86 Milliyetçi, 40 Sol SD, 17 Kadet ve 16 Menşevik üye bulunuyordu. Yani devrimciler (Bolşevikler ile Sol SD'ler) toplam üye sayısının ancak %30'una sahipti. Kurucu Meclis'in zorla dağıtılarak, aksi takdirde karşı-devrimin odağı hâline gelebilecek bir siyasi merkezin saf dışı bırakılmasına karar verildi. Bunun için başkentteki Sovyet yetkililerinin sıradan bir polisiye faaliyet yürütmesi yeterli oldu: Kurucu Meclis'i savunanlar, Geçici Hükümet'i

savunanlardan bile azdı.[296] Ama bu eylemin siyasi önemi çok büyüktü ve bununla ilgili tartışmalar bir asırdır tüm şiddetiyle devam ediyor.

Rus sosyalizminin ilk zamanlarından itibaren tüm gruplar, modern bir parlamenter demokrasiye zemin hazırlanması için böyle bir organı gerekli görüyordu. Kurucu Meclis'in varlığına ansızın son verilmesi, ciddi bir demokrasi ihlali ve geçmişte verilen sözlere ihanet olarak; dahası, Lenin ile Bolşeviklerin içkin otoriterliğinin bir ölçüsü olarak resmedilmiştir. Bu argümanlar hatalıdır çünkü soyutlardır; herhangi bir eylemin ilerici mi, gerici mi olduğunu ancak bağlamı belirleyebilir. Şubat 1917'ye gelinceye değin, Kurucu Meclis çağrısı devrimci bir talepti. Şubat ile Ekim arasında, devrimi ileri taşıyıp eksiksiz bir demokrasiye ulaşmayı amaçlayan radikal kuvvetlerin sloganı olmaya devam etti.

Ama Ekim Günleri ayaklanması, İkinci Sovyetler Kongresi ve Halk Komiserleri Konseyi'nin kurulması, parlamentoya dayalı biçimsel temsilî demokrasinin sınırlarını aşmış, Sovyetler'e dayanan kitlesel bir katılımcı demokrasi yaratmıştı. Biçimsel demokrasi, kitlelerin iradesini ifade etme konusunda katılımcı demokrasinin gerisinde kalır. Devrimin bir evresinde seçilen liderler, bir sonraki evrede kitlelerin radikalizminin gerisinde kalır. Seçmen çoğunluğuyla oluşan meclisler, savaşan öncünün eylemlerinin gerisinde kalır. Devrim her şeyden önce hızlı bir değişim sürecidir; hiçbir şey katılaşmaya, kalıplaşmaya, sabit bir biçim almaya zaman bulamaz; muazzam dönüştürücü gücü, başkahramanlarının bilincinin defaatle önünde gider. Devrimci eylem içindeki erkeklerle kadınlar, ne kadar cesur olduklarını fark edince sıklıkla şaşkına dönerler. Lenin bile ayaklanma gününde Troçki'ye dönüp şöyle demişti: "Biliyor musun, sürekli takibat altında ve yeraltında geçen bunca zamandan sonra

böyle birden iktidara yükselmek, insanı sersemletiyor." Kurucu Meclis, toplanmasından önce bile geçmişin bir kalıntısıydı. Troçki şöyle açıklıyordu:

> On beş yıldan bu yana kitlelerin kahramanca mücadelesine rengini veren temel demokratik slogan albenisini kaybetmiş, duyulmaz olmuş, hani neredeyse değirmende iyice öğütülmüş ve geriye ondan boş bir kabuk, içerikten yoksun bir biçim, bir beklenti değil gelenek kalmıştı. Bu süreçte esrarengiz hiçbir şey yoktu. Devrimin gelişimi, toplumun iki temel sınıfı olan burjuvazi ile proletarya arasında dolaysız bir iktidar kavgası verme noktasına varmıştı. Kurucu Meclis artık ne birine ne de diğerine hiçbir şey veremezdi.[297]

Böyle olsa bile, gerek Sovyet rejiminin dayanıklılığına, gerekse bu rejimle alabildiğine canlanan demokrasiye ve yaratıcılığa rağmen, geri, köylü ağırlıklı, savaş yorgunu, ekonomisi tükenmiş olan Rusya'nın bir ayağı mezardaydı. Lenin yanılsamalara kapılmamıştı: "Sosyalizmin tek ülkede nihai zafere ulaşması ... imkânsızdır" diyordu Ocak 1918'de düzenlenen Üçüncü Sovyet Kongresinde. "Sovyet iktidarını gönülden destekleyen işçi ve köylü neferlerimiz, büyük dünya ordusunun da neferleri arasındadır." İki ay sonra meseleyi daha yalın ortaya koyuyordu: "Alman devriminin gerçekleşmemesi hâlinde mahvolacağımız kesin bir gerçektir."[298]

Sonuçta, Alman devrimi önce bir yıl ertelendi, sonra vakitsiz bir ayaklanmayla ağır bir darbe aldı ve sonunda kaçırılmış bir fırsat olarak başarısızlıkla sonuçlandı. Bu arada, Sovyet topraklarının geniş bir kısmı Alman işgali altında olduğu ve Rus kuvvetlerinin, Almanların ilerlemesine direnecek durumda olmadığı koşullarda, boğulan bir insan nasıl havaya ihtiyaç duyarsa, Bolşeviklerin de barışa öyle ihtiyaçları vardı. Ama fazlasıyla hırpalanmış bir düşmana karşı emperyalist savaş yürüten Alman generaller, Bolşevikler Polonya, Finlandiya, Baltık dev-

letleri ve tahıl-petrol zengini Ukrayna'nın büyük bir kısmından feragat etmedikleri sürece durmayı reddediyorlardı.

Alman ültimatomu Bolşevik liderler arasında bölünmeye yol açtı. Bazıları, Rus topraklarının korunması için "devrimci savaşı" savunuyorlardı. Lenin ültimatomun kabul edilmesini savundu çünkü Bolşeviklerin savaşacak kuvvetleri yoktu. Devrimci savaşın da ültimatomun da kabul edilmesini desteklemeyen Troçki, bunun yerine Almanya'da eli kulağında olan devrime güveniyordu. Troçki'nin ara yolcu konumu (ne savaş ne barış) geçerli oldu. Ama Doğu Cephesi'nde Alman ordusu neredeyse hiç dirençle karşılaşmadan Ukrayna içlerine ilerledi. Böylece, Lenin'in konumu benimsendi ve 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk Anlaşması imzalandı. Sovyet devletinin toprakları, halkı ve kaynakları yağmalanıyordu: Topraklarının dörtte biri, nüfusunun %45'i, tarımsal üretiminin üçte biri, kömür ve demir üretiminin %75'i, devlet gelirlerinin neredeyse %30'u. Başka alternatifin olmaması, ne karşılıklı suçlamaların keskinliğini ne de vahim ekonomik sonuçları hafifletiyordu. Petrograd'da Ekim 1917'de 300 gram olan günlük ekmek tayını, Ocak'ta bunun yarısına, Şubat'ta ise yalnızca 50 grama (bir somun ekmeğin onda birine) düşürülmüştü. Şimdi durum daha da kötüleşmişti (ve devrim yavaş yavaş açlıktan ölmeye başladı).[299]

Ardından tüm şiddetiyle iç savaş patlak verdi. Kornilov ya da Krasnov'un operakomik darbesi yerine bu sefer söz konusu olan, Petrograd ile Moskova etrafındaki kuşatılmış işçi iktidarı adacığını hedef alan ağır silahlı, birçok cephede yürütülen ve yıllarca sürecek acımasız bir saldırıydı. Karşı-devrimciler, yani bilinen isimleriyle Beyazlar, eski Çar yanlısı generallerin komutasında dört ana cephede harekete geçtiler: Sibirya'da Kolçak komutasındaki doğu cephesi; Ukrayna, Don Havzası ve Kafkasya'da Kaledin, Denikin ve Vrangel komutasındaki güney

cephesi; Baltık bölgesinde Yudeniç komutasındaki batı cephesi; Murmansk ve Arkhangelsk merkezli Britanya, Fransa ve ABD kuvvetlerinin desteklediği kuzey cephesi.

Rusya'nın uçsuz bucaksız toprakları ve ilkel haberleşme olanakları sayesinde Beyazlar, ücra yerlerde karşı-devrimci ordular kuracak bolca fırsat bulabildiler. Yabancı güçler, silah, para ve ilave muharip kuvvetler sağladılar. Tek başına Britanya yaklaşık bir milyon tüfek gönderdi. 14 yabancı ülkenin askerî birlikleri, Beyazlara destek olmak için Rusya'yı işgal etti. Hazar kıyısında, petrol zengini Bakü civarındaki İngiliz harekâtı; Pasifik'te Vladivostok'taki Japon yerleşimi; Trans-Sibirya Demiryolu üzerinde, eski savaş esirlerinin oluşturduğu Çek Lejyonu'nun seferi; yabancı müdahalelerinin en önemlileri arasındaydı. 1919 içerisinde işçi devleti, geleneksel gıda, yakıt ve hammadde kaynaklarıyla bağlantısı büyük ölçüde kesilmiş, yaklaşık 60 milyonluk nüfusa sahip orta Rusya bölgesine sıkıştırılmıştı.[300] Rus Devrimi'nin varlığı bir süreliğine pamuk ipliğine bağlı kaldı.

Ama 1920'nin başlarına gelindiğinde Beyaz orduların çoğu yenilmişti ve yıl sonunda İç Savaş artık fiilen sona ermişti. Bu nasıl mümkün olmuştu? Ülkenin uzak kesimlerinde ve birbirinden kopuk cephelerde savaşan Beyazlar, askerî harekâtlarında eşgüdümü sağlayamamıştı. Orta Rusya'yı çevreleyen cephelerde savaşan Kızıllar, demiryoluyla kuvvetlerini hızla hareket ettirerek farklı bölgelerde ortaya çıkan acil durumlarla başa çıkabildiler. Troçki, daha önce hiçbir askerî deneyimi olmamasına rağmen, Kızıl Ordu'yu önce gönüllü, sonra da zorunlu askerlik temelinde sıfırdan kurarak, parlak bir askerî lider olduğunu kanıtladı. Kızıl Ordu'yu kurarken, eski Çarlık subaylarını, Bolşevik komiserleri ve devrimci işçilerle askerleri merkeze alan bir yöntem kullandı. Bu profesyonellik ve siyasi adanmışlık karışımı, ağırlıklı olarak köylü askerlerden oluşan kitleyi örgütleyip

ayağa kaldırabilecek bir temel askerî kadro yarattı. 1918 sonunda 500.000 Kızıl Ordu askeri vardı; bu sayı Temmuz 1919'da 2,3 milyonu bulmuş ve İç Savaş'ın sonuna doğru, Temmuz 1920'de 4 milyonu aşmıştı.

Kızıl ordu mükemmel olmaktan uzaktı. Kimi zaman teçhizatı yetersiz oluyor, disiplinsizlik baş gösteriyor ve kötü idare ediliyordu; kimi zaman savaşmaya istekli olmuyor ve muharebede başarısız oluyordu. Zorunlu olarak acımasız askerî disiplinle bir arada tutuluyordu; sıklıkla da, her çağda tüm ordular için geçerli olduğu gibi, ihtiyaçlarını zorla el koyma yoluyla sivillerden karşılamaya mecbur kalıyordu. İç Savaş sırasında Kızıl Ordu'da çarpışan Alman Komünisti Erich Wollenberg bu acı gerçeği itiraf ediyordu:

> Troçki'nin son derece haklı olarak belirttiği üzere Bolşevikler, ordunun en temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için "tüm Rusya'yı yağmalamak" zorunda kalıyorlardı. Troçki kesinlikle abartmıyordu çünkü 1920'de ordu ülkenin tüm buğday üretiminin %25'ini, diğer tahıl ürünlerinin %50'sini, balık ve et arzının %60'ını, erkek bot ve ayakkabı mamullerinin %90'ını tüketiyordu ... Bolşevikler, orduyu ve sanayi proletaryasını beslemek için gereken malzemeleri sağlamak üzere köylülerin tüm tahıl fazlasına el koymaya mecburdular. "Müsadere birlikleri" ve köylülerin bir köşede sakladıkları son tahıl tanesini bile ellerinden zorla alıp tüm ufak tefek ticareti boğan zorunlu kota sistemi, köylülüğün Beyazlardan yana yalpalamasının sıklıkla görülen nedenleriydi.[301]

Devrimi yok olmaya sürükleyen işte bu çelişkiydi. "Yağmalama", Kızıl Ordu'nun İç Savaşı kazanmasını sağladı ama Sovyet devletinden geriye boş bir kabuk kalacaktı. Kısa vadede bunun alternatifi daha kötü gözüküyordu. Beyazlar, generallerle toprak ağalarının yönetimini temsil ediyordu; köylüler, onların kazanması durumunda ellerindeki toprakların geri alınacağını

biliyorlardı. Beyazlar, azınlığın çoğunluk üzerindeki zorbalığının somutlaşmış hâli olduğundan, yozlaşmış, zalim ve kana susamışlardı. Yakalanan komiserler rutin şekilde vurulup öldürülüyordu. Binlerce Kızıl Ordu askeri, Beyazların savaş esiri kamplarında iz bırakmadan ortadan kayboldu. Köylerin gıda ve kaynakları ellerinden alınıyordu. Yahudi karşıtı planlı katliamlarda 100.000 kadar Yahudi öldürüldü. Beyazlar, kendilerine yardımcı olsunlar diye gönderilen yabancı subaylardan bile nefret ediyorlardı. Amerikalı bir general, "Kolçak hükümeti, kimsenin itibar etmediği küçük bir grup gerici, monarşist ve eski askerî yetkili dışında Sibirya'da kimsenin güvenini kazanamamıştır" diyordu.[302] Kızıl Ordu, ne gibi kusurları ve yetersizlikleri olursa olsun, demokratik bir ordu, halkın ordusu, geleceğin kurtuluş ordusuydu. Beyaz ordular, can çekişen toplumsal düzenin kangrenleşmiş bir uzvuydu. Bu sonunda yenilgilerini getirecekti.

Ama işçi devleti, Rus İç Savaşı'nda aslında bir Pirus zaferi kazanmıştı. Savaş gayreti ekonomik çöküşü hızlandırmış; ülkenin insan gücünü, maddi kaynaklarını ve devrimci enerjisini tüketmişti. Evet, Çarlık yanlısı karşı-devrim bozguna uğratılmıştı ama devrimin de içi boşalmıştı. Dahası, tarihin en acı cilvelerinden biridir ki geçmişte eşine rastlanmamış başka çeşit bir karşı-devrim, devrimci rejimin kendi içerisinde, habis bir embriyo olarak hâlihazırda büyümekteydi.

Savaş Komünizmi'nden Yeni Ekonomi Politikası'na

İç Savaş, devrimin hem maddi hem de insani temellerini tahrip eden ekonomik çöküşü ve toplumsal dönüşümü hızlandırdı. Hammadde yokluğundan ötürü fabrikaların kapanmasıyla baş gösteren işsizlik, gıda ve yakıt yokluğu, işçilerin yoğun şekilde idari ve askerî kadrolara yerleştirilmesi, şehirlerin

nüfusunu azaltmıştı. Hem şehirleri beslemek hem de ordunun ihtiyacını karşılamak için 1918 yazında başlatılan tahıla el koyma uygulaması, rejimin köylülerle olan ilişkilerini zehirledi. Devletin ekonomi üzerindeki kontrolü merkezileştirildi ama bu, kıtlıkla başa çıkmaya yönelik çaresizce bir girişimdi ve karaborsayı canlandırdı. 1920'de işçiler, ücretlerinin beşte dördünü ayni olarak alıyorlardı ve bunun değeri de 1913'teki düzeyinin onda birine gerilemişti. Bu kadarla kimse yaşamını sürdüremeyeceğinden şehirliler, zanaat üretimi, küçük çaplı ticaret ve hırsızlık gibi yollarla gelirlerini artırmaya çalışıyorlardı; bunu yapamadıklarında ise çoğunun hâlâ bağının olduğu taşraya dönüyorlardı. Salgın hastalıklar (tifüs, tifo, kolera, tüberküloz ve sıtma), yetersiz beslenen, sıklıkla soğukla cebelleşen, kirli ve yırtık pırtık elbiselerle idare eden halkı kırıp geçiriyordu. 1914-17 arasında Rusya muhtemelen 1,5 milyon kadar sivil kaybı yaşarken, 1918-22 arasında bu rakam 12 milyonun üzerine çıkmıştı.

Yazar İlya Ehrenburg Moskova'ya dizleri yırtık bir pantolonla gelmişti. Yeni işiyle birlikte giyecek kuponu almaya hak kazanmıştı. Kuyrukta sıra kendisine geldiğinde takım elbise ya da kışlık paltodan birini seçmesi istendi. "Seçim yapmak çok zordu. İliklerime kadar donarken tam kışlık palto istemeye hazırlanıyordum ki aylardır ne kadar utandığımı hatırlayarak bağırdım: 'Pantolon! Takım elbise'." Bu kaba ama işe yarar eşitlikçiliğe (en düşük varoluş düzeyinde eşitlenme) "Savaş Komünizmi" deniyordu. Bazı müzmin iyimserler bunun sosyalizmin belirişi olduğunu iddia etti. Çoğu umutsuzluk olarak gördü. "Ne sanıyorsunuz?" diye sormuştu bir Bolşevik görevli. "Gıda Halk Komiserliği keyfinden mi böyle yapıyor? Hayır. Böyle yapıyoruz çünkü yeterli gıda yok."[303]

İç Savaş ve Savaş Komünizmi, 1917'nin devrimci kadrosunu tüketmişti. Ekim Günleri'nde kitlelere liderlik yapan ve sayıları nihayetinde yüz binlere ulaşan sıradan eylemcilerin oluşturduğu ağ, daha sonra devasa siyasi idare ve askerî savunma aygıtının içine çekilmişti. Başka seçenek yoktu. Toprak ağaları, kapitalistler ve eski rejimin bürokratları kaçmıştı. Soyluların arazileri, fabrikalar ve hükümet daireleri artık yeni bir otoritenin idaresindeydi. Ekonominin çarklarını döndürmek, toplumu yönetmek ve hem cephelerde hem de cephe gerisinde karşı-devrimle mücadele etmek için alternatif bir işçi devleti inşa edilmeliydi.

Yapılan işlerin büyük bir kısmı, yalnızca Beyaz ordularla yapılan savaşla sınırlı kalmayıp, Kızılların kontrolündeki şehirlerle köyleri de kapsayan baskıcı eylemlerdi. Gerçek tüm yakıcılığıyla ortadaydı: Bolluğun olduğu yerde herkese yetecek kadar vardır. Kıtlığın olduğu yerdeyse kuyruklar vardır. Kuyruğun olduğu yerde polise ihtiyacınız olur. Nasıl ki tek ülkede sosyalizmi kuramazsanız, sosyalizmi de yoksulluk üzerine inşa edemezsiniz. Maddi yoksunluk, 1917'de seferber edilen o büyük kitleyi bir değirmen gibi öğüterek un ufak edip insan süprüntüsüne çeviriyor, kuru ekmeğe talim ettirdiği Rus *Narod*'unu sefalete karşı hazin bir mücadeleye sürüklüyordu.

Dağılan dayanışmanın bir ölçüsü Çeka ile Kızıl Terör'ün ortaya çıkışıydı. Çeka, İç Savaş sırasında personel sayısı 50.000'i bulan bir iç güvenlik kuvvetiydi. Düzeni sağlama, muhalefeti bastırma ve karşı-devrimin kökünü kazıma çabalarına 50.000 kadar kişi kurban gitmiş gibi gözüküyor. Üstelik Beyaz ordular mağlup edildiğinde Çeka'nın faaliyetlerine son verilmedi. Kızıl Rusya güçsüz düşmüş ve hoşnutsuzluklarla yaralanmıştı. Tambov eyaletinde köylü isyanları, Petrograd'da grevler ve

hepsinden trajik olanı da 1917'de Bolşevizmin önemli kalesi olan Kronştad deniz üssünde silahlı ayaklanma yaşandı.[304]

Denizciler karşı-devrimci saiklerle hareket etmemişlerdi; sloganları "Komünistsiz Sovyetler" idi. İç Savaş'ın tahribatı, İtilaf güçlerinin müdahalesi ile ablukasının etkileri, Savaş Komünizmi'nin sıkıntıları, açlık, soğuk, hastalıklar, her şeyin suçu, savaş hâlindeki rejimin üstüne yıkılmıştı. Belirgin bir siyasi amacı olmayan, biriken hoşnutsuzluk başıbozuk bir şekilde patladı. Ama asiler son derece kararlıydılar ve barışçıl bir çözüm yolu bulma çabaları sonuçsuz kaldı. Aşırı hassas bir yorumcu olup devrimi için için kemiren bozulmanın hassasiyetle farkında olan Viktor Serge bile Bolşeviklerin, Mart 1921'deki Kronştad İsyanı'nı ezmekten başka seçenekleri olmadığına inanıyordu: "Güçlü bir rüzgâr estirip ortamı rahatlatmak istiyorlardı, oysa tek yaptıkları karşı-devrime giden yolu açmak oldu ... İsyankâr Kronştad karşı-devrimci değildi ama zafer kazanması, en ufak bir şüpheye bile yer bırakmaksızın, karşı-devrime yol açacaktı." Ama Serge bir şeyi daha ekliyordu: Kronştad'daki çatışmada "bütün binanın kerestelerinin çatırdadığı" işitilebiliyordu. Lenin de öyle düşünüyordu. "Kronştad olayları," diyordu "gerçekliğe başka her şeyden daha fazla ışık tutan bir şimşek çakması gibiydi".[305]

Büyük çöküş artık başlamıştı. İç Savaş sona erdiğinde, 1921'de Rusya ekonomisi, 1913'teki büyüklüğünün yalnızca beşte biri kadardı. Bu, ilkel tarımın hüküm sürdüğü çok büyük bir ülkede, dünya savaşı, devrim ve iç savaşla geçen sekiz yılın ekonomik bedeliydi; 1928'e kadar 1913 düzeyi tekrar yakalanamayacaktı. Alman sanayisinin zenginliğini, kuşatılmış Sovyet rejiminin yardımına sunabilecek dünya devrimi duruvermişti. Kronştad'daki "şimşek çakması" (tıpkı öfkeli Zeus'un yıldırımı gibi), Beyaz orduları yenen Rus Bolşeviklerin, üstesinden geli-

nemeyecek maddi engellerle karşı karşıya kalacağına dair açık bir uyarıydı.

Aşılması zor üç sorun vardı: Köylülüğün toplumsal ağırlığı, savaşın neden olduğu ekonomik çöküş ve işçi sınıfının dağılması. Devrimi, işçi-köylü ittifakı mümkün kılmıştı. Köylülerin sayısı işçilerin on katı kadardı. Eğer işçiler köylüleri yanlarına çekememiş olsaydı, Çara sadık köylü-askerlerin kurşunlarına hedef olacaklardı. Bolşeviklerin "ekmek, barış ve toprak" vaadiyle köylüler Ekim Günleri ayaklanmasını desteklediler. Ondan sonra, Kızıl Ordu'nun İç Savaş sırasındaki "yağması" bile köylülerin Beyazlarla olan köklü sınıf karşıtlıklarını kıramadı.

Ama işçilerle köylülerin çıkarları daha sonra birbirinden uzaklaşmaya başladı. Emeğin ortaklaşa olması nedeniyle işçi sınıfı da kolektiftir. Bir kömür madenini, bir makine fabrikasını ya da demiryolu ağını ayrı ayrı işletmelere bölemezsiniz. İşçiler iktidarı ele geçirdiklerinde ekonomiyi, bütünleşmiş bir toplam olarak yönetmeleri gerekir. Öte yandan köylülük, bireylerden oluşan bir sınıftır çünkü her köylünün özlemi, bağımsız bir çiftçi olmaktır. Köylüler, toprağa el koymalarına izin verecek şehirli devrimcileri desteklerler. Ama işbirliğinin daha öteye taşınması, şehirlerin, köylerle ticaretini yapabilecekleri malları üretme gücüne bağlıdır. Bunu yapamadıkları takdirde köylüler ticaretten uzak duracak ve şehirler açlıkla boğuşacaktır.

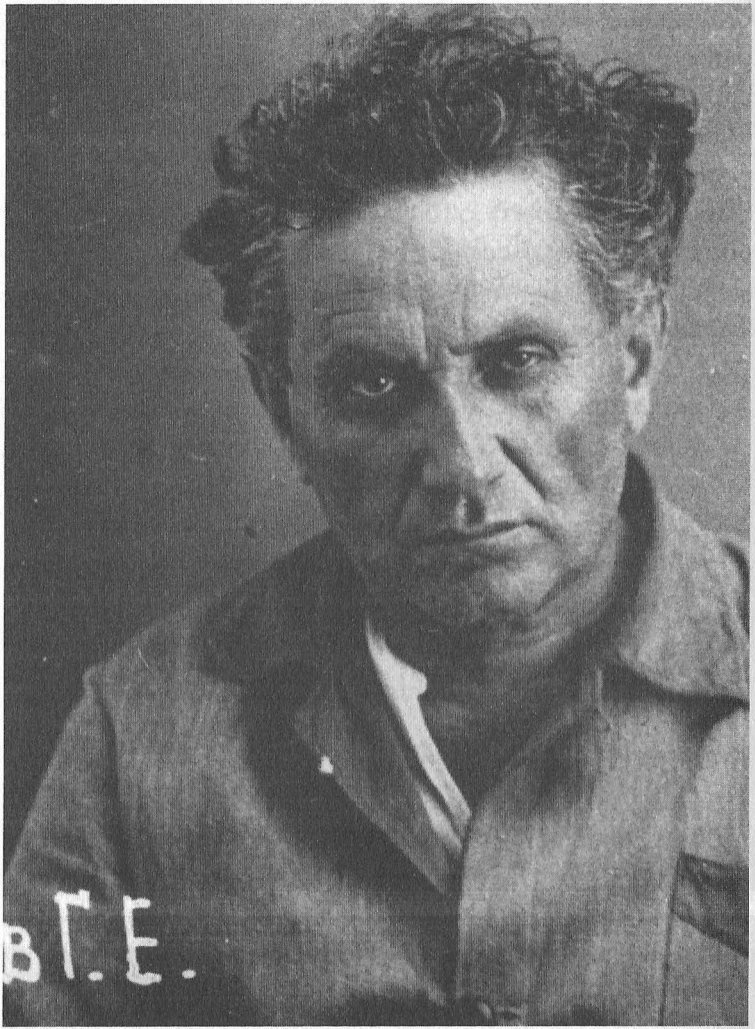
Bolşevikler bunu biliyordu. Sorun, üretimin çökmüş olması; şehirlerin boşalması; savaş, hastalıklar, kırsal kesime geri dönüş ve devlet idaresiyle orduda kullanılması nedeniyle işçi sınıfının eski büyüklüğüne nazaran fazlasıyla küçülmüş olmasıydı. Açıkçası, sömürücü sınıfların hakkından gelinmiş, köylüler toprağın kontrolünü ele geçirmiş, şehirlerdeki demokratik kitle hareketi dağılmış ve ülke genelinde faal olan yegâne örgütlü toplumsal kuvvet, yeni bürokratik parti ve devlet aygıtıydı.

İşte bu ekonomik ve toplumsal rahatsızlık yüzündendir ki eğer 1920'lerin başlarında tam Sovyet demokrasisi uygulanmış olsaydı, uluslararası işçi sınıfının çıkarları ile Rus köylülüğünün çıkarları arasındaki çelişki ülkeyi paramparça edecekti. Bolşeviklerin, dünya devriminin eninde sonunda imdada yetişeceği umuduyla iktidarı ellerinde tutmaktan başka seçenekleri yoktu. Sosyalist gelenek, her ne kadar şimdi devrimci sınıftan ziyade devlet aygıtında somutlaşmış olsa da, bir süreliğine tarihî bir kuvvet olarak iş görebilecekti. Ama Bolşeviklerin yerçekimine meydan okumaları söz konusu olamazdı. Er ya da geç, kendilerini çepeçevre saran hasmane toplumsal kuvvetlere yenik düşeceklerdi. Lenin bunu görebiliyordu: "Bizimki aslında bir işçi devleti değil," diyordu 1920 gibi erken bir tarihte, "aksine bir işçi ve köylü devleti ... Bu kadarla da bitmiyor. Parti programımız, devletimizin bürokratik çarpıklıklarla dolu bir işçi devleti olduğunu gösteriyor". Daha sonra, eski Çarlık memurları ile yeni katılan ikbal avcılarının devlet aygıtı içinde güçlenmesiyle telaşa kapılan Lenin şu soruyu ortaya attı: "Bu bürokrat yığını; kim kimi yönetiyor?"[306]

Ocak 1921'de yapılan X. Parti Kongresinde savaş komünizmi terk edilerek, 1928'e kadar Sovyet devletinin politikası olacak Yeni Ekonomi Politikası'na (NEP) geçildi. NEP, kırla şehir arasındaki "makas krizi"ni çözümleyerek, ekonomiye, bir sonraki küresel devrimci atılıma kadar soluklanma fırsatı sağlama girişimiydi. Devlet işletmelerinin yanında özel üretimin ve serbest piyasanın gelişmesine izin veriyordu. Bunun sonucunda girişimciler sınıfı ("NEP'çiler") ve zengin köylüler sınıfı (*kulak*lar) gelişti. Aynı zamanda, devlet işletmelerini yöneten "kızıl sanayiciler" giderek geleneksel kapitalistler gibi davranmaya başladılar. Köylü çiftçilerin hâkim olduğu geri kalmış bir ekonomiyi kontrol eden, savaş hâlindeki bir devlet

için varlığını sürdürmenin gerekleri, rejimin niteliğini dönüştürüyordu.[307]

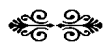
Lenin'in sorusu ("kim kimi yönetiyor?") 1928'de kesin olarak cevabını bulacaktı. Hem (NEP'çileri ve *kulak*ları temsil eden) Sağı hem de (eski devrimci geleneği temsil eden) Solu ezen Stalin'in Merkezi, yeni bürokratik yönetici sınıfın siyasi ifadesi olarak Bolşevik Parti'nin karanlık odalarından sahnenin ortasına çıkacaktı. Bu sınıfın nasıl oluşup iktidarı ele geçirdiğini, yarattığı totaliter rejimin ve "devlet-kapitalist ekonomi"nin mizacını son bölümde ele alacağız.

Devrimin ezilmesi: Lenin'in sağ kolu Grigori Zinovyev'in, 1936'da Stalin'in polisi tarafından yakalandıktan sonra çekilmiş fotoğrafı (karşı-devrimci terörün milyonlarca kurbanından biri)

11. BÖLÜM

STALİNİZM

Bürokrasinin yükselişi

1921 sonuna gelindiğinde, I. Dünya Savaşı'nın harekete geçirdiği büyük devrimci dalga artık dünyanın dört bir yanında duruluyordu. 1923'ün sonlarında, en inatçı iyimserlerden gayri herkes bunu kavramıştı. En önemlisi, hem Komünist devrimcilerin hem de Nazi karşı-devrimcilerin meydan okumalarını susturan (liberal parlamenter bir rejim olan) Alman Weimar Cumhuriyeti belli ölçüde istikrar kazanmıştı. 1917'nin Ekim Ayaklanması, Bolşeviklerin uğruna çabaladıkları dünya sosyalist devriminin fitilini ateşleyememişti. Bizzat Lenin, kırılan devrimci umudun acı bir simgesi hâline gelmişti: Geçirdiği felç yüzünden sağlığı giderek bozulan Lenin 1924'te hayatını kaybetti. Rus Devrimi tecrit edilmiş, düşmanlarla çevrelenmiş, savaşın yıkımına uğramış ve ekonomik çöküntü yüzünden yoksullaşmış durumdaydı. Umutsuz gözüken koşullarda ayakta kalmaya çalışan Bolşevik rejim kendi içine kapandı ve zamanla yozlaşarak, eski sosyalist ideallerin çirkin bir taklidine dönüştü.

1918-21 krizi (İç Savaş ve Savaş Komünizmi dönemi), Bolşevik Parti'nin, Sovyetler'in ve Rusya işçi sınıfının niteliğini dönüştürdü. Devrimci parti, demokratik meclis ve sanayi proletaryası arasındaki yakın siyasi ilişki, Ekim Ayaklanması'nı

mümkün kılmıştı. Troçki buhar makinesi metaforunu kullanıyordu: Parti, devrimin enerjisini aktaran pistondu; demokratik meclisler, enerjiyi düzenleyip yoğunlaştıran buhar haznesiydi; Sanayi proletaryası (onun peşinden giden daha geniş *Narod*, asker ve köylülerle birlikte) buhardı, yani 1917'nin tüm büyük olaylarına güç veren kitlesel kolektif eylemdi. Sonraki dört yıl içerisinde Rusya'nın küçük sanayi proletaryasının dağılmasıyla birlikte bu ilişki de tamamen bozuldu. "Sanayi proletaryası *déclassé*dir,"* diyordu Lenin Ekim 1921'de: "Proletarya olarak varlığı son bulmuştur. Büyük kapitalist sanayi harap olduğu ve fabrikalar durduğu içindir ki proletarya yok olmuştur."[308] 1920'lerin başlarında, başlıca iki sınıfsal güç Rusya'da yaşama egemendi: artık toprağı kontrolünde tutan köylülük ve devrimci ruhunu hâlâ muhafaza etmekle birlikte (geri, savaşın tahrip ettiği ve yoksullukla boğuşan bir ekonomide) günlük yaşamın en temel öğelerini onarmanın gerekleriyle giderek daha fazla meşgul olan parti-devlet bürokrasisi.

Bolşevik Parti de dönüşüm geçirmişti. Üye sayısı hızla artmıştı. Ekim sonrasında partiye kaydolanlar (ki birçoğu iş bulup geçimini sağlamanın tek yolu olduğundan katılıyordu) çok geçmeden emektar devrimcileri azınlığa itti. Örneğin, 1922'de Petrograd'daki Bolşevik Parti üyelerinin yalnızca %15'i 1917'de de parti üyesiydi; "Eski Bolşevikler"in (1917'den önce üye olanların) oranı, toplamın ancak çok küçük bir kısmıydı.[309] Gerçi, şimdi genellikle önemli mevkilerde bulunan eskiler büyük saygınlığa sahiptiler. Ama bu durumun parti içi demokrasinin gelişmesine pek faydası olmadı. Yeni üyelerin birçoğu rejimin iyi gün dostlarıydı; ortama ayak uydurmaktan memnun, liderliğe karşı çıkmaya isteksiz, birer idealistten çok ikbal avcısı olan kişilerdi. Her hâlükârda, parti görevlisi bu yeni kitlenin, yani Sovyet

* Sınıf dışı, yani sınıf temelini yitirmiş –*çev.*

rejimi memurlarının yarattığı siyasi baskının, partinin devrimci geleneklerini aşındırması tehlikesi söz konusuydu. Yeni Ekonomi Politikası'nın benimsenmesi ve NEP'çilerle *kulak*ların ortaya çıkışı, bu tehlikeyi artırdı. Büyüyen bu küçük burjuva kitlenin toplumsal nüfuzu, yeni parti bürokrasisinin tutuculuğunu pekiştirebilirdi. Ayrıca bu kitle, varlığını sürdürmek için ticaret yapmaya mecbur olan küçük Sovyet ekonomisi uluslararası kapitalist düzen tarafından şekillendirildiğinden, dünya pazarında rekabetin buyruklarını parti içine aktarma işlevini de üstlenebilirdi. Sovyet devleti, Troçki'nin 1927'de açıkladığı üzere:

> doğrudan ya da dolaylı olarak, dünya pazarının görece kontrolü altında [gelişiyordu]. İşte sorunun kaynağı burada yatıyor. Gelişme oranı rastgele bir oran değildir, tüm dünya gelişmesi tarafından belirlenir çünkü son tahlilde dünya sanayisi, parçalarından her birini kontrol eder —o parça proleter diktatörlükle idare ediliyor ve sosyalist bir sanayi kuruyor olsa bile.[310]

Lenin içermeleri etraflıca izah ediyordu: "Partinin proleter politikası," diyordu Lenin, "üyelerin niteliği tarafından değil, partinin Yaşlı Muhafızı diyebileceğimiz küçük bir grubun tümüyle sahiplendiği itibarla belirleniyor". Ama büyüyen bir toplumsal boşluk içerisinde çalışan bu "Yaşlı Muhafız", savunmasını güçlendirmeye mecbur hissediyordu: Mart 1921'de yapılan X. Parti Kongresinde parti içi hizipler yasaklandı —parti içi tartışmalar ve demokrasi açısından ciddi bir sınırlama. Bu, Bolşevik liderliğin hem devrimci geleneği korumayı, hem de bir sonraki küresel atılıma kadar sosyalizmin ileri karakolu olarak Sovyet rejiminin varlığını sürdürmeyi amaçladığı, çaresizce atılmış bir adımdı. Ama tarihe karşı trajik bir kavga veriyorlardı. Kaygan bir zeminde hareket ediyorlardı. Emektar bir devrimci, "var olmayan bir sınıfın öncüsü olduğunuz için lütfen sizi kutlamama izin verin" diye Lenin'e serzenişte bulunuyordu.[311]

Geçirdiği felç yüzünden sağlığı giderek bozulan Lenin'in aklı, yaşamının sonuna doğru bürokratik yozlaşmayla meşguldü. Ömrünü adadığı eserin ellerinden kayıp gitmekte olduğunu hisseden Lenin, Josef Stalin'e ve belirmekte olan parti-devlet bürokrasisine karşı "son kavga"sını vermeye girişti. Ölümünden kısa bir süre önce yazdığı gizli "Vasiyet"inde, Parti Genel Sekreterinin "elinde sınırsız yetki topladığı", "fazla kaba" olduğu ve bu nedenle, "Stalin'i bu görevden uzaklaştırmanın bir yolunu bulup yerine, tek üstünlüğü yoldaşlara karşı daha hoşgörülü, daha vefalı, daha nazik, daha düşünceli, daha az kaprisli vs. olması olan, bütün diğer hususlarda Yoldaş Stalin'den farklı olan başka birisinin getirilmesi" gerektiği konusunda partili yoldaşlarını uyarıyordu.[312]

Ama böyle olmadı. Parti liderleri, birçok cephede birden savaştıklarından tepede bir bölünme riskini göze alamayacaklarını düşünüyorlardı. Gerçi, Lenin'in reçetesi zaten hastalığa deva olamazdı. Başka bir çıkış yolu göremediğinden, üst komuta kademesindeki görev değişimiyle Bolşevik Devrim'i kurtarmayı önermekle yetinmişti. Temel sorun, Stalin'in hoyrat bir bürokrat olması değildi. Belirmekte olan parti-devlet aygıtının siyasi liderliğinin, hoyrat bir bürokrata gereksinimi olmasıydı sorun. Suhanov'un, 1917'nin büyük olaylarında "gri bir karaltı" (bir kitle lideri, bir hatip, yazar ya da teorisyen olmayıp arka odalarda iş çeviren alelâde bir parti beygiri) olarak hatırladığı kişi şimdi kendini gösterebileceği bir konuma gelmişti. Ortaya çıkmakta olan yeni dünyada (ki bu dünya, Marksist bir risaleden çok Kafka romanlarına yakışacak bürokratik bir distopyaydı) Parti Genel Sekreteri olarak, parti-devlet aygıtının her birimine yapılacak atamaları kontrolünde tutan en önemli mevkiye sahipti. Göreve geldiği ilk yılda (hatta Lenin'in ölümünden önce) 10.000 yeni atama yapmıştı. Konumlarını Stalin hizbine borçlu olan erkeklerle kadınların giderek çoğaldığı bu gelişen bürokra-

si artık parti kongrelerine hâkimdi. Nisan 1923'te yapılan XII. Parti Kongresi delegelerinin yarıdan fazlası parti görevlisiydi. Bir yıl sonra, Mayıs 1924'te yapılan XIII. Parti Kongresinde bu oran üçte ikiydi. Bu kritik bir dönüm noktasıydı.

XIII. Kongrede, oy kullanma hakkına sahip delegeler arasında parti içi muhalefetin tek bir üyesi bile yoktu. Delegeler artık devşirme ya da yukarıdan seçilme süreçleriyle belirleniyordu. Muhalif sayısı ve tartışmalar asgari düzeydeydi. Parti demokrasinin içi boşaltılmıştı. Nikolay Buharin, 1924 sonunda Moskova'da partinin nasıl işlediğini şöyle anlatıyordu:

> Parti hücresi sekreterleri ekseriyetle ilçe komitesi tarafından atanıyor ... Bir meselenin oylamaya sunulması normalde belirlenmiş bir kalıba göre oluyor. Gelip toplantıda "Karşı çıkan var mı?" diye soruyorlar ve insanlar aleyhte konuşmaktan az çok çekindiklerinden, söz konusu kişi kendisini hücrenin seçilmiş büro sekreteri olarak buluyor ... Aynı şey, ufak tefek değişikliklerle olsa da, parti hiyerarşisinin tüm diğer aşamalarında da görülebiliyor.[313]

Parti bürokrasisinin kontrolü ele geçirmesi, Aralık 1925'te yapılan XIV. Parti Kongresinde "tek ülkede sosyalizm" doktrininin benimsenmesiyle açık siyasi ifadesini buldu. Bu, hem uluslararası proleter devrimin teorisi ve pratiği olarak tanımlanabilecek bütün bir Marksist geleneği, hem de Rusya'nın küresel zincirin bir halkasından, 1917'de başlayan devrim sürecinin bir aşamasından ibaret olduğunu, uzun dönemde Sovyet rejiminin varlığının dünya genelinde yeni bir devrimci mücadele atılımına dayandığını defaatle vurgulayan (Marksizme sadık) Bolşevik geleneği özünden koparmak anlamına geliyordu.

Ama bu bakış açısı, parti-devlet bürokrasisinin çıkarlarını yansıtmıyordu. Onlar, ekonomik modernleşme ve toplumsal yeniden inşayla ilgilenen idareciler; esasen, pratikte yapacak işleri olan teknokratlardı. Giderek kendilerini, ortak çıkarları ve paylaştıkları hedefleri olan bir grup, Sovyet Rusya'nın

artık lider kadrosunu oluşturan bir grup olarak görüyorlardı. Stalin'e göre "Sovyet devletinin merkezindeki Töton şövalyeleri tarikatı"ydılar. Dahası, Christian Rakovski ile bir grup Rus muhalifin 1930'da söyledikleri üzere embriyo hâlindeki yönetici sınıfı oluşturuyorlardı:

> Tam gözümüzün önünde, kontrollü devşirmelerle büyüyen, kendi içindeki alt bölünmeleriyle büyük bir yöneticiler sınıfı oluşmuştur, oluşmaktadır ... Bu kendine has sınıfı birleştiren şey yine kendine has bir mülkiyettir, yani devlet iktidarıdır ... [Bürokrasi] bu sınıfın çekirdeğidir ... Ortaya çıkışı, işçi sınıfının başka bir ezilen sınıf hâline geleceği anlamına gelir. Bürokrasi, devleti kontrol eden ve üretim araçlarının kolektif sahibi olan bir tür kapitalist sınıfın çekirdeğidir.[314]

"Tek ülkede sosyalizm" (ya da "ulusal sosyalizm") çelişkili bir ifadedir. Ortada bir dünya sosyalist devrimi vardır, bir de uluslararası kapitalist sistem; birinden diğerine geçiş sürecinin uğraklarından ibaret olan bir "orta yol" yoktur. Sovyet Rusya başkalaşım geçirerek, en iyi şekilde "devlet kapitalizmi" olarak tanımlanabilecek bir biçime dönüşüyordu. XIV. Kongre sırasında bazı muhaliflerin ifade ettikleri üzere bir "turp" hâline geliyordu: dışı kızıl, içi beyaz. 1923-4 ve 1928-9 (yani Lenin'in ölümü ile Yeni Ekonomi Politikası'nın sona ermesi) arasında, bu dönüşüm süreci olağanüstü hızlandı. Partinin üye sayısı yarım milyondan bir buçuk milyona çıktı. 1920'lerin sonuna gelindiğinde, çoğu Lenin'in ölümünden sonra olmak üzere, üyelerin üçte ikisi NEP döneminde partiye katılmıştı. Cesedi mumyalanıp sergilenen Lenin putlaştırılırken, fikirleri dinî dogma gibi öğretilen bir ilmihâle (Stalin'in sönük *Leninizmin İlkeleri* ise dua kitabına) dönüştürüldü.[315]

Parti içindeki muhalif akımların kökünün kazınması kolayca başarıldı. Her ne kadar devletin en üst kademelerinde dört temel konu (bürokrasinin büyümesi, kır-kent ilişkileri, ekono-

mik gelişmenin hızı ve "tek ülkede sosyalizm"e karşı uluslararası devrim) etrafında şiddetli sarsıntılar yaşansa da, Stalin'in Merkez hizbi, kendi yaratmış olduğu parti-devlet aygıtının desteğinden güç alarak, her tarafta hâkimiyetini sürdürdü. Birbirini takip eden muhalif oluşumlar, tam olarak kavrayamadıkları tarihî bir süreçle yollarını kaybettiler; ama daha önemlisi, parti mekanizması içerisinde tecrit edilerek etkisiz kılınırken, parti dışında da siyasi bir taban (belli ölçüde kendi isteksizliklerinin katkısıyla) oluşturamadılar.

İlk önce, Zinovyev ve Kamenev, Stalin'le işbirliği yaparak Troçki'nin "Sol Muhalefet"ine karşı bir "Troyka" oluşturdular (1922-25). Ardından, Stalin'in temsil ettiği tehlikenin farkına varan bu ikili, onunla yollarını ayırıp Troçki ile birlikte "Birleşik Muhalefet"i kurdular (1925-27). Son olarak, Birleşik Muhalefet'in yenilmesiyle birlikte Buharin-Stalin ittifakının bozulması (1927-28), bürokratik yozlaşma sürecini ikinci büyük dönüm noktasına getirdi —yeni yönetici sınıfın tamamen olgunlaşarak idareyi bütünüyle ele geçirmesi. "Tek ülkede sosyalizm" şimdi (tarımın zorla kolektivizasyonuna, yoğunlaşan sömürü ve sermaye birikimine, devlet güdümünde ağır sanayi ile silah üretimi yatırımlarına dayanan) yeni bir devlet-kapitalist ekonomi kurma çabasıyla sonuçlanmıştı. Ama bu, Lenin'in Bolşevik Parti'sinden ve Rus devrimci geleneğinden geriye kalanların nihai yıkımını gerektiriyordu.

Stalin'in liderliğinde Rusya'da ortaya çıkan parti-devlet bürokrasisi, 1928'e gelindiğinde gerçekte bir karşı-devrim olan süreci tamamlayacak kadar güçlenmişti. On yıldır güç biriktiren bu yapı, 1920'lerin sonunda kararlı bir biçimde harekete geçtiğinde işçi sınıfı demokrasisinin tüm kalıntılarını yok edebildi. Toplantılar yandaşlarla doldurulyor, konuşmacıların sesi bastırılıyor ve muhalif görüştekiler, partiye devrimden sonra katıl-

mış görevlilerin hâkimiyeti altındaki parti-devlet aygıtı tarafından tasfiye edilip sürgüne gönderiliyordu.

1930'lu yıllarda bürokrasi, eski Bolşevik Parti'yi neredeyse tümüyle tasfiye ederek kontrolünü pekiştirdi. Ekim Ayaklanması'na katılan emektar partililer tutuklanıyor, işkenceden geçiriliyor, düzmece mahkemelerde teşhir ediliyor, "sabotajcı" ya da "bozguncu" olarak damgalanıp Stalin'in gizli polisi tarafından idam ediliyordu. Tükenmiş, fakirleşmiş, köylü ağırlıklı bir ülkede ataletin gücü, Troçki'nin ve sonuna kadar onun yanında duran bir avuç cesur erkekle kadının aleyhineydi. Onlara güç katacak dünya devriminin yokluğunda, geri kalmış ve savaş yorgunu Rusya kendi devrimcilerini tüketmişti —ta ki sayıları iyice azalıp Gulaglarda unutulmaya terk edilmeleri mümkün oluncaya kadar.

Öyle olsa bile devrimci yılların idealizmi ve deneyimi halkın anılarında yaşıyor, daha sonra olup bitenlerin suçlanmasına hizmet ediyordu. Bundan ötürüdür ki geri kalan devrimciler, son nefeslerini verinceye kadar 1930'lar boyunca takibattan kurtulamadılar. Bolşevik Parti'nin 1917'deki her 14 üyesinden yalnızca 1'i 1939'da hâlâ Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nde bulunuyordu; geri kalanların neredeyse hepsi ölmüştü. 1940'ların sonuna geldiğimizde, Lenin döneminin son (1923) Politbüro'sunun dokuz üyesinden yalnızca ikisi (Stalin ve Molotov) hayatta kalmıştı. Diğerlerinin birisi doğal sebeplerle ölmüş (Lenin), birisi tutuklanacağı korkusuyla intihar etmiş (Tomski), kalanlar öldürülmüştü (Kamenev, Zinovyev, Buharin, Rikov ve Troçki).

Rusya'da devlet kapitalizmi

Bürokrasi 1928'de harekete geçmişti çünkü bunu yapacak güce sahipti ve krizle karşı karşıyaydı. Köylüler şehirlere yetecek kadar tahıl vermeyi reddederken, yabancı hükümetler

diplomatik ilişkilerini kesiyor ve ticaret bağlantılarını yasaklıyorlardı. Savaş korkusu giderek artıyordu. Rus devleti artık 1921'de olduğu gibi dünya devriminin merkezi değildi. Çarların idaresindeyken olduğu gibi bir kez daha Avrupa'nın büyük güçlerinden biriydi. Savunması artık resmî beyanlarla ve proleter dayanışmayla değil, tank ve ağır toplarla ilgili bir konu olarak görülüyordu. Liderliğin 1928-29 krizine yanıtı tahıla el koymak, ücretleri düşürmek ve hızla sanayileşmeye çalışmak oldu. Rus diktatör mantığını şöyle açıklıyordu: "Sanayileşme hızımızı yavaşlatmak geride kalmak anlamına gelir ve geride kalanlar yenilir ... İleri ülkelerin 50-100 yıl gerisindeyiz. On yıl içerisinde bu açığı kapatmamız gerekiyor, yoksa bizi ezecekler."[316]

Rusya iç savaştan ve yabancı güçlerin işgalinden sağ salim çıkmıştı: Askerî kuvvet yeni rejimi yok edememişti. Ama dünya devriminin yenilgisi, kapitalizmin hâkimiyetindeki küresel ekonomide Rusya'yı yalnızlaştırmış ve fakirleştirmişti. Böylece karşı-devrim, hükümetin şiddet yoluyla devrilmesiyle değil, dışarıdan gelen amansız ekonomik ve askerî rekabetin baskısıyla gerçekleşmişti. Rusya, imalat makinelerinin bedelini tahıl ihraç ederek ödemek zorundaydı. Modern sanayiler kurabilmesi için imalat makinelerine ihtiyacı vardı. Ulus devletlerin birbiriyle yarışa tutuştuğu yağmacı küresel sistemde kendini savunmakta kullanacağı silah, tank ve uçakları üretmesi için modern sanayilere ihtiyaç duyuyordu. Özel sermaye birikimi çok yavaştı. Buharin'in 1920'li yıllarda "kaplumbağa hızıyla ilerleyen sosyalizm" dediği yapı, Rusya'yı geriden gelmeye mahkûm edecek ve hasmane güçlerce parçalanmaya açık bırakacaktı. Kaynakları bir yerde toplayacak, kalkınma planını uygulatacak, muhalefeti devre dışı bırakacak ve hızlı bir zorunlu sanayileşme hamlesi yapacak tek güç devletti. Amaç, devlet iktidarını kurmak için kitlesel üretimdi. Rusya'nın yöneticileri böylece devlet-kapita-

list birikimin canlı örnekleri oldular. Ama köylüleri soyar, ücretleri düşürür, çalışma temposunu artırır ve Gulagları köle işçilerle doldururken, güçlerini kendilerini bolca ödüllendirmek için de kullandılar.

1937'de fabrika müdürlerine 2.000 ruble, vasıflı işçilere 200-300 ruble ve asgari ücretli işçilere 110-115 ruble aylık ödeniyordu. Orduda maaş farkları çok daha fazlaydı: II. Dünya Savaşı sırasında albaylara ayda 2.400 ruble verilirken erlere yalnızca 10 ruble ödeniyordu. Yine de devlet burjuvazisinin en tepedeki üyelerinin maaşıyla karşılaştırıldığında albaylara ve fabrika müdürlerine yapılan ödemeler devede kulak kalıyordu; bu kesimin aylık maaşı 25.000 rubleyi, yani asgari ücretin 200 katından fazlasını bulabiliyordu. Böylece bürokrasi, Stalin'e ve devlet-kapitalist sisteme sadık kalmakla bariz maddi çıkarlar edinen ayrıcalıklı bir sınıf hâline gelmişti. Bu nedenle, katlanılan acılar anlamında halka muazzam bir bedel ödeterek topluma zorunlu sanayileşmeyi dayatma konusunda alabildiğine gaddarca davranabildiler.

Tüketim, ağır sanayi yatırımlarına kurban edildi. Tüketim mallarına nazaran fabrika, makineler ve hammaddelere ayrılan yatırımların oranı 1927-8'de %33 iken, 1932'de %53'e ve 1950'de %69'a çıktı. Sonuç, kıtlık ve kuyruklar oldu —gerçi olması gerekenden daha azdı çünkü ücretler de altı yıl içerisinde tahminen %50 düşürülmüştü. Artan şehir nüfusunu beslemek ve yabancı makine ithalatını karşılamak için köylünün tahılına el konuldu. Bu nedenle, 1929'da dünya piyasalarında fiyatlar çöktüğü zaman en az üç milyon köylü açlıktan hayatını kaybetti. Yeterli değildi. Devlet, "tarımda kolektivizasyon" (devlet kontrolü) politikasını ilan etti. *Kulak* (piyasa için üretim yapan zengin köylü) olmakla suçlanan milyonlarca köylünün malına mülküne el konuldu ve bu insanlar başka yerlere sürgün edildi. Birçoğu hayatını kaybederken kalanlar, Stalin'in güvenlik aygıtının yönettiği dev

Sibirya köle imparatorluğunun dört bir yanındaki Gulaglarda köle işçi olarak çalıştırıldı. 1928'de 30.000 olan tutuklu sayısı 1931'de 2 milyona, 1935'te 5 milyona ve 1930'ların sonuna gelmeden de muhtemelen 10 milyonun üstüne çıktı. Milyonlarca kişi polis kurbanı oldu; yıllık can kayıpları 1930'da 20.000'den 1937'de 350.000'e yükseldi. Devlet terörünün ulaştığı bu boyut, Rusya'nın geriliğini, devlet-kapitalist birikimin hızını ve bunu başarmak için gereken sömürü düzeylerini yansıtıyordu. İşçi sınıfı, köylüler ve ulusal azınlıklar iyice ezilip boyun eğmeye zorlanmalıydılar.[317]

Hasar, Rusya ile sınırlı değildi. Marksizmin devrimci içeriği terk edildi ama sözel formülleri korunarak Rus bürokrasisinin politikalarını meşru göstermekte kullanıldı. Komintern (Komünist Enternasyonal), Rus devletinin ideolojisini ve politikalarını yabancı ülkelerin Komünist partilerine dayatmanın aracı hâline geldi. "Tek ülkede sosyalizm" lehine dünya devrimi fikrini terk eden Stalin, 1927'de saygın yabancı müttefikler bularak Rusya'nın tecrit edilmişliğini kırmayı denedi. Böylece, Çin Komünist Partisi'ne Çan Kayşek'e secde etmesi ve Şangay işçi sınıfını silahsızlandırması emredildi. Sonuç, korkunç bir karşı-devrimci katliam oldu. Ertesi yıl politikada aniden sekterciliğe ve maceracılığa sapıldı. Komintern'in feci "Üçüncü Dönem"inde Stalin, yeni devrimci hamlesini ilan etti; Komünistler, Sosyal Demokratlarla tüm bağlarını koparacak ve iktidarın derhâl ele geçirilmesine hazırlanacaklardı.

Bu, Rusya içerisindeki politikayı yansıtıyordu (ve haklı göstermeye yarıyordu). *Kulak*lara saldırılması, özel kapitalizme karşı bir saldırı olarak (ki bu doğruydu) ve "sosyalizm"e doğru atılmış önemli bir adım olarak (ama bu doğru değildi) sunuldu. Üçüncü Dönem'in aşırı sol hamlesi, bürokratik iktidarı ve zorunlu sanayileşmeyi gizleyen bir sis perdesi işlevi gördü. Üçüncü Dönem'in

sekterciliği, Alman emek hareketi içerisinde ölümcül bir bölünmeye yol açarak, 1933'te Hitler'in iktidarı almasına izin verdi.

Ama Nazilerin saldırgan Alman emperyalizmini yeniden diriltme tehdidi karşısında Stalin can havliyle Avrupalı müttefiklerin peşinde koşmaya başladı. Bu nedenle Komintern, aşırı sol çılgınlığından "Halk Cepheciliği"ne savruldu: Komünistler şimdi liberal burjuvaziyle ittifaklar yaparak, Rus devletinin olası müttefiklerinin gönlünü kazanmak için işçi sınıfına gem vuracaktı.

Böylece, 1930'ların ortasına geldiğimizde Stalinist Komintern, dünya devrimini teşvik etmek yerine fiilen karşı-devrimci olmuştu. Bu, yıkıcı 1927 ve 1933 felaketlerine 1937'de bir yenisini ekleyecekti; İspanya Komünist Partisi'nin, Moskova'dan aldığı emirlerle Katalonya'da işçi sınıfı isyanının bastırılmasına önayak olması, İspanya Cumhuriyeti'nde tüm devrimci hareketin can damarını koparacak ve Franco'cu faşistlere karşı verilen mücadeleyi rayından çıkaracaktı. İspanyol işçiler feci bir bedel ödeyeceklerdi: 40 yıl sürecek bir sağcı diktatörlük.

1928'de Rusya'da Stalin'in ve 1933'te Almanya'da Hitler'in zafer kazanmasıyla birlikte Avrupa üzerine korkunç bir karanlık çöktü. Kıtanın her yeri diktatörlük, zulüm ve militarizm yuvası hâline geldi. Bu bir süre sonra savaşı getirecekti —çoğu soykırım ve etnik temizlik kampanyalarında olmak üzere 60 milyon insanın hayatını kaybedeceği, tarihin en korkunç savaşı. Stalingrad, Auschwitz ve Gulaglarda yaşanan dehşetler, devrimin yenilgisinin, karşı-devrimin zaferinin ve çıldırmış bir dünyanın acı meyveleriydi. Tarih, Alman-Polonyalı devrimci Rosa Luxemburg'un uzun zaman önce dile getirdiği ürpertici öngörüyü, yani insanlığın sosyalizm ile barbarlık arasında bir seçimle karşı karşıya olduğunu onaylamıştı. Hâlâ aynı seçimle karşı karşıyayız.

SON SÖZ

Savaş ve Devrim Yüzyılı

1917 sonrası bir savaşlar ve devrimler yüzyılı oldu. Rus Devrimi'nin önünü açtığı siyasi kriz küresel ve sürüncemeli oldu. Asıl fırtına dindikten sonra bile Almanya 1923'te yine devrimin eşiğindeydi, Britanya 1926'da Genel Grev yaşadı, Çin 1927'de devrim ve karşı-devrimle sarsıldı.

1929 Wall Street Çöküşü'nden sonra işsizlik ve yoksulluk hızla artarken, siyaset Avrupa genelinde kutuplaştı. Naziler 1933'te Almanya'da iktidarı ele geçirdiler ama Viyanalı, Parisli ve Barselonalı işçiler 1934 ile 1938 arasında faşizmin ilerleyişini durdurmak için büyük mücadeleler verdiler.

II. Dünya Savaşı, Yugoslavya, Varşova, Yunanistan, İtalya ve başka pek çok yerde isyancı hareketler doğurdu. Atom bombasının gölgesinde geçen Soğuk Savaş dönemi, gerilla savaşı verilen Çin, Küba, Cezayir, Vietnam ve bir düzine kadar başka ülkede sömürge yönetimini yıkmak için gerilla savaşı yürüten ulusalcı hareketlere tanık oldu. 1956'da Arap milliyetçileri, Süveyş krizi sırasında Avrupa emperyalizmine boyun eğdirirken, Macar işçiler de Budapeşte sokaklarında Rus tanklarıyla mücadele ettiler.

1968 ile 1975 arasında dünya, 1917-23'ün büyük devrim dalgasını anımsatan ölçekteki altüst oluşlarla tekrar sarsıldı.

Mayıs-Haziran 1968'de Fransız öğrenciler Paris'te çevik kuvvet polisleriyle kıyasıya sokak çatışmalarına girerken, milyonlarca işçi greve çıkıp fabrikaları işgal etti. Dünyanın dört bir yanında milyonlar, savaş, ırkçılık, sömürü ve polis şiddetine karşı kitle mücadelelerine katıldı. 1974'te Yunanistan ile Portekiz'de askerî diktatörlükler yıkıldı.

Hâlen bir savaş ve devrim çağında yaşıyoruz. Kitlesel şehir ayaklanması, 1979'da İran'da ABD destekli diktatörü alaşağı etti. Devrimci sendika hareketi, 1980'de Polonya'yı felce uğrattı. Rusya ile Doğu Avrupa ülkelerinin Stalinist rejimleri, 1989'da zincirleme tepkime hâlinde gelişen halk ayaklanmalarıyla ardı ardına yıkıldı. 2010-12'nin "Arap Baharı"nda Ortadoğu diktatörlükleri devrildi ya da istikrarsızlaştı. Geçtiğimiz birkaç yıl içerisinde, dünya kapitalizminin bazı şehir merkezlerini (Atina, Madrid, İstanbul ve daha birçoklarını) savaş alanına çeviren halk ayaklanmalarına tanık olduk.

Bu halk direnişi dalgaları, şirketler ve devlet iktidarının burçlarına çarpıp her defasında geri çekildiler. Tüm bunlar, zenginlerle savaş ağalarının (yaşamlarımızı kontrol eden şirket seçkinleri ile siyasi-askerî seçkinlerin) daimî bir aşağıdan isyan riskiyle yaşadıklarını onaylıyor. İngiliz devrimci şair Percy Bysshe Shelley'in deyişiyle "onlar bir avuç, bizse pek çok" olduğumuzdan, biliyorlar ki böylesi bir isyan, çürümüş sistemleri ile birlikte kendilerini de silip süpürecek kütle, enerji ve yönelime bir noktada kavuşabilir.

Bunun gerçekleşmesi, yani dünya antikapitalist devrimini yapmamız artık varoluşsal bir zorunluluk hâline gelmiştir. Küresel ekonomi, borca, spekülasyona ve elektronik para balonlarına bağımlı, uzun dönemli bir durgunluk-çöküş krizine yakalanmıştır. Toplumlar, mezhepçi savaş hâli ve kitlesel yerinden yurdundan edilmelerle bir bütün olarak içten içe parça-

lanmaktadır. Diğer toplumlar, ağırlaşan eşitsizlik ve mahrumiyet nedeniyle paramparça oluyorlar. Zenginlerin açgözlülüğü, şirketlerin vurgunculuğu, emperyal devletlerin şiddeti, küresel büyüme makinesinin karbon kirliliği, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi, yoksulların zalimce ezilmesi, göçmen krizinin askerîleşmesi, polisin "öldürmek için ateş et" tutumunda somutlaşan ırkçılığı, sağcı siyasetçilerin pompalayıp kitle medyasının yaydığı bağnazlık ve nefret; tüm bunlar ve daha fazlası, baştan aşağı bozuk işleyen, marazi, lüzumsuz bir toplumsal düzeni açığa çıkarıyor.

Marksist Dünya Tarihi'nin sonunda yazdığım gibi:

> Farklı bir dünya artık mutlak bir tarihsel zorunluluktur. Başka bir dünya mümkün. Devrim bu anlamda bir "gerçeklik"tir. Ama bir kesinlik değildir. Bunun için mücadele etmek gerekiyor. Mücadelenin başarısı, hepimizin neler yapacağımıza bağlıdır. Olası kayıplar ve kazançlar hiç bu kadar yüksek olmamıştı.

1917 Rus Devrimi, günümüzün krizlerle boğuşan sömürü, tahakküm ve şiddet dünyası açısından zengin derslerle doludur. Bolşeviklerden öğreneceğimiz çok şey var.

Zaman Tablosu

Tarih	Rusya tarihinde	Dünyada
1462-1505	Çar Büyük İvan'ın hükümdarlığı	
1533-1584	Çar Korkunç İvan'ın hükümdarlığı	
1570	Novgorod'un yıkılması	
1598-1613	"Karışıklık Dönemi"	
1613	Çar Mihail Romanov'un tahta çıkması	
1670-1671	Kırsal kesimde Razin isyanı	
1682-1725	Çar Büyük Petro'nun hükümdarlığı	
1700-1721	Büyük Kuzey Savaşı	
1707-1708	Kırsal kesimde Bulavin isyanı	
1762-1796	Çariçe Büyük Katerina'nın hükümdarlığı	
1773-1775	Kırsal kesimde Pugaçev isyanı	
1792-1815		Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşları
1812	Napolyon'un başarısızlıkla sonuçlanan Rusya işgali	
14 Aralık 1825	St. Petersburg'da Dekabrist İsyan	
1848		Devrimler Yılı/ "Halkların Baharı"
1853-1856	Kırım Savaşı	
1857	Radikal dergi *Çan*'ın ilk sayısı (Londra'da Herzen tarafından)	
1861	Serfliğin kaldırılması	
1863	Çernişevski'nin *Nasıl Yapmalı?* eserinin yayınlanması	
1869	Tolstoy'un *Savaş ve Barış* eserinin yayınlanması	
1874-1875	Narodniklerin "halka gitme"si	
6 Aralık 1876	St. Petersburg'da "Toprak ve Hürriyet" gösterisi	
1877-1878	Rus-Türk Savaşı	

13 Mart 1881	*Narodnya Volya*'lı devrimcilerin Çar II. Aleksandr'ı suikastla öldürmesi	
1883	Plehanov Emeğin Kurtuluşu Grubu'nu kurar	
1891-1903	Reformcu bakan SergeyVitte'nin hâkimiyetindeki hükümet	
1894	Çar II. Nikolay'ın tahta çıkması	
1894-1895		Birinci Çin-Japonya Savaşı
1895	Lenin ve diğerleri, St. Petersburg İşçi Sınıfının Kurtuluşu için Mücadele Birliği'ni kurarlar	
1898	Minsk'te Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin (RSDİP) "I. Kongresi"	
Aralık 1900	Devrimci gazete *İskra*'nın ilk sayısı (Leipzig'de Lenin tarafından)	
1902	Lenin *Ne yapmalı?*'yı yayınlar	
Temmuz-Ağustos 1903	Brüksel ve Londra'da RSDİP'nin II. Kongresi	
1904-1905	Rus-Japon Savaşı	
1905		
9 Ocak	"Kanlı Pazar": 1905 Devrimi başlar	
Nisan-Mayıs	Londra'da RSDİP'nin III. ("Bolşevik") Kongresi	
27 Mayıs	Tsushima Muharebesi: Rus donanmasının yenilgisi	
10-21 Ekim	Genel grev	
13 Ekim	St. Petersburg Sovyeti'nin kurulması	
22-24 Kasım	Genel grev	
3 Aralık	St. Petersburg Sovyeti'nin yasaklanması	
9-17 Aralık	Moskova'da silahlı ayaklanma	
1906		
Nisan-Mayıs	Stockholm'de RSDİP'nin IV. ("Birlik") Kongresi	
Nisan-Temmuz	İlk Çarlık Duması	
1906-1911	Reformcu bakan Pyotr Stolipin'in hâkimiyetindeki hükümet	

1907		
Şubat-Haziran	İkinci Çarlık Duması	
Nisan-Mayıs	Londra'da RSDİP'nin V. Kongresi	
Kasım 1907-Haziran 1912	Üçüncü Çarlık Duması	
1912		
Ocak	Prag'da RSDİP'nin VI. ("Bolşevik") Kongresi	
4 Nisan	Sibirya'da Lena altın madenlerinde grevci işçilerin katledilmesi	
Nisan 1912-Temmuz 1914	Rusya genelinde kitle grevleri dalgası	
Kasım 1912-Ekim 1917	Dördüncü Çarlık Duması	
1914		
28 Haziran		Arşidük Franz Ferdinand'ın Saraybosna'da suikastla öldürülmesi
Temmuz	300.000 St. Petersburg işçisinin üç haftalık genel grevi	
28 Temmuz		Berlin'de 100.000 Alman işçisinin savaş karşıtı gösterisi
4 Ağustos		Alman SPD, Reichstag'da savaşı destekleme lehinde oy kullanır
Ağustos	Tannenburg Muharebesi: Rusya'nın yenilgisi	
Eylül	Masuryan Gölleri Muharebesi: Rusya'nın yenilgisi	
Kasım	Duma'da Bolşevik grubun tutuklanması	
1915		
Şubat	Augustovo Muharebesi: Rusya'nın yenilgisi	
Nisan-Eylül	400.000 işçiyi kapsayan grev dalgası	
Mayıs-Haziran	Gorlice-Tarnov Muharebesi: Rusya'nın yenilgisi	

1916		
Ocak-Haziran	Lenin *Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*'nı yazar	
Haziran -Eylül	Brusilov Taarruzu: Rusya'nın ağır bedelli zaferi	
15/16 Aralık	Rasputin suikastı	
1917		
9 Ocak	Kanlı Pazar'ın yıldönümünde Petrograd'da 150.000 işçi gösteri yapar	
23 Şubat	Petrograd'da 90.000 işçi grev yapar: "Şubat Günleri" devriminin başlaması	
24 Şubat	Petrograd'da 180.000 işçi greve çıkar ve polisle çatışır	
25 Şubat	Petrograd'da 240.000 işçi greve çıkar ve polisi yenilgiye uğratır	
26 Şubat	Petrograd'da işçilere karşı askerler harekete geçirilir	
27 Şubat	Petrograd garnizonu isyan ederek devrime katılır (400.000 işçi grevde, 150.000 asker isyanda); Moskova'da grev ve gösteriler başlar	
1 Mart	Petrograd Sovyeti Yürütme Kurulu iktidarı İlk Geçici Hükümet'e devreder. Petrograd Sovyeti 1 Numaralı Emri kabul eder	
3 Nisan	Sürgünden dönen Lenin, Petrograd'ın Finlandiya İstasyonu'na gelir	
4 Nisan	Lenin, Geçici Hükümet'in devrilmesi çağrısı yaptığı *Nisan Tezleri*'ni yayınlar	
20-21 Nisan	Petrograd'da kitlesel savaş karşıtı gösteriler: "Nisan Günleri"	
22 Nisan	İkinci Geçici (Koalisyon) Hükümet kuruldu	
24-29 Nisan	Petrograd'da RSDİP'nin VII. ("Bolşevik") Kongresi	
Mayıs-Haziran	Birinci Petrograd Fabrika Komiteleri Konferansı (Bolşevik ağırlıklı)	Batı Cephesi'nde Fransız Ordusu'nda isyan

Haziran	Petrograd'da Birinci Tüm Rusya Sovyetler Kongresi	
18 Haziran	Petrograd'daki Bolşevik ağırlıklı Sovyet gösterisine 400.000 kişi katılır	
1-19 Temmuz	Kerenski Taarruzu: Rusya'nın yenilgisi	
3-4 Temmuz	Petrograd'daki silahlı, ayaklanmayı çağrıştıran, Bolşevik ağırlıklı gösterilere 500.000 kişi katılır: "Temmuz Günleri".	
19 Temmuz	Bolşevik liderler tutuklanır ya da saklanmak zorunda kalır	
24 Temmuz	Üçüncü Geçici (Koalisyon) Hükümet kuruldu	
7-12 Ağustos	İkinci Petrograd Fabrika Komiteleri Konferansı	
12 Ağustos	Moskova'da Devlet Konferansı başlar; 400.000 işçi protesto grevine gider	
14 Ağustos	Kornilov Devlet Konferansı'nda konuşma yapar	
21 Ağustos	Riga'nın Almanların eline geçmesi	
22-27 Ağustos	Kornilov'un darbe girişimi	
1 Eylül	Petrograd Sovyeti, oylamayla işçi ve köylü hükümeti kararı alır	
10 Ekim	Gizlice toplanan Bolşevik Merkez Komitesi, oylamayla silahlı ayaklanma kararı alır	
13 Ekim	Petrograd Sovyeti'nin Asker Seksiyonu, oylamayla yalnızca Askerî Devrimci Komite'nin emirlerine uyma kararı alır	
17-22 Ekim	Petrograd'da Tüm Rusya Fabrika Komiteleri Konferansı	
18 Ekim	Petrograd Garnizon Konferansı, oylamayla silahlı ayaklanma kararı alır	
20 Ekim	Troçki, Askerî Devrimci Komite Başkanı seçilir	
21 Ekim	Petrograd Garnizon Konferansı, oylamayla yalnızca Askerî Devrimci Komite'nin emirlerine uyma kararı alır	
22 Ekim	Petrograd'da "barışçıl güç gösterisi": Sovyet iktidarını desteklemek için yapılan kitlesel mitinglere yüz binler katılır	

24 Ekim	Geçici Hükümet isyan hareketini bastırmaya çalışır	
25 Ekim	Askerî Devrimci Komite Petrograd'da kontrolü tamamen ele alır	
26 Ekim	Kışlık Saray'ın düşüşü ve Geçici Hükümet'in tutuklanması	
25-27 Ekim	Petrograd'da İkinci Tüm Rusya Sovyetler Kongresi	
Ekim -Kasım		Caporetto Muharebesi: İtalyanlar yenilir ve geri püskürtülür
1918		
5-6 Ocak	Sovyet yetkililerinin Kurucu Meclis'i lağvetmesi	
3 Mart	Brest-Litovsk Anlaşması'nın imzalanması	
29 Ekim		Alman donanmasında isyan Alman devrimini tetikler
9 Kasım		Berlin'de Devrim
11 Kasım		Batı Cephesi'nde ateşkes
Şubat 1918-Kasım 1920	Rus İç Savaşı (şiddetli çatışma dönemi)	
1919		
4-15 Ocak		Berlin'de Spartakist Ayaklanma: Devrimciler yenilir, Liebknecht ile Luxemburg katledilir
21 Ocak		İrlanda Kurtuluş Savaşı'nın başlaması
31 Ocak		"George Meydanı Çatışması": Glasgow'da grevci işçilerle polis arasında sokak çatışması
Mart	Üçüncü Enternasyonal'in I. Kongresi	

Mart -Temmuz		Mısır'da sömürgecilik karşıtı isyan
Mart -Ağustos		Béla Kun yönetiminde Macaristan Sovyet Cumhuriyeti
Nisan-Mayıs		Bavyera Sovyet Cumhuriyeti
4 Mayıs		Çin Devrimi'nin başlaması
1919-1920		İtalya'da *Biennio Rosso* (İki Kızıl Yıl)
1920		
13 Mart		Almanya'da Kapp Darbe Girişimi: İşçi sınıfı ayaklanmasıyla yenilir
Mayıs-Ekim		Irak'ta sömürgecilik karşıtı isyan
Temmuz-Ağustos	Üçüncü Enternasyonal'in II. Kongresi	
Ağustos		Kuzey İtalya'nın "sanayi üçgeni"nde 500.000 işçinin katıldığı genel grev ve fabrika işgalleri
1921		
Mart	Kronştad İsyanı; X. Parti Kongresi: "Savaş Komünizmi" terk edilir, "Yeni Ekonomi Politikası" benimsenir, parti içi hizipler yasaklanır	
Haziran-Temmuz	Üçüncü Enternasyonal'in III. Kongresi	
1922		
Ekim		Mussolini'nin "Roma Yürüyüşü": İtalya'da Faşistlerin iktidarı ele geçirmesi
Kasım-Aralık	Üçüncü Enternasyonal'in IV. Kongresi	
1922-1925	Troçki'nin "Sol Muhalefet"i aktif	

1923		
Mart	Üçüncü kez felç geçiren Lenin'in sağlığı iyice bozulur	
Nisan	XII. Parti Kongresi	
1924		
21 Ocak	Lenin'in ölümü	
Mayıs	XIII. Parti Kongresi	
Aralık 1925	XIV. Parti Kongresi: "Tek ülkede sosyalizm" politikasının benimsenmesi	
1925-1927	Troçki ile Zinovyev'in "Birleşik Muhalefet"i aktif	
Nisan 1927		Çinli Komünistlere yönelik Şangay Katliamı
1927-1928	Stalin ile Buharin'in ittifakı bozulur	
1928-1933		"Üçüncü Dönem"in aşırı sol strateji ve taktikleri yabancı Komünist partilere dayatılır
Ocak 1933		Almanya'da Hitler iktidarı ele geçirir
1933-1939		"Halk Cephesi" ittifakları yabancı Komünist partilere dayatılır
1936-1938	Göstermelik Moskova yargılamaları ve Eski Bolşevik liderlerin infaz edilmesi	
Mayıs 1937		Stalinist karşı-devrim Barselona'da (İspanya) işçi hareketini yok eder

Kaynakça

Kaynakçayı, notlarda bilfiil alıntı yaptığım eserlerle sınırlı tuttum. Kendi çalışmam olan *Marksist Dünya Tarihi*'nden yer yer oldukça faydalandığım konusunda okurları uyarmalıyım. Gördüğü yerleri tekrar geziyormuş hissine kapılan okurlar varsa, lütfen özürlerimi kabul etsinler ama derler ya "işe yarıyorsa, bırak öyle kalsın".

Badayev, A. Y., 1929/1987, *Bolsheviks in the Tsarist Duma*, Londra, Bookmarks [*Çarlık Dumasında Bolşevikler*, çev. Bülent Daş ve Meral Oral, Evrensel Basım Yayın, 1999].

Chamberlin, W. H., 1935/1965, *The Russian Revolution, 1917-1918: Volume I, 1917-1918, from the Overthrow of the Tsar to the Assumption of Power by the Bolsheviks*, New York, Universal Library.

Çernişevski, N. G., 1863/1961, *What is to be Done?*, New York, Vintage Books [*Nasıl Yapmalı? I/II*, çev. Mazlum Beyhan, Evrensel Basım Yayın, 2008].

Cliff, T., 1955/1974, *State Capitalism in Russia*, Londra, Pluto [*Rusya'da Devlet Kapitalizmi*, çev. Ali Saffet ve Tarık Kaya, Metis Yayınları, 1990].

Cliff, T., 1959/1983, *Rosa Luxemburg*, Londra, Bookmarks [*Rosa Luxemburg*, çev. Yurdakul Fincancı, Anadolu Yayınları, 1968].

Cliff, T., 1975/1986, *Lenin, Vol. 1: Building the Party, 1893-1914*, Londra, Bookmarks [*Lenin 1: Partinin İnşası*, çev. Tarık Kaya, Z Yayınları, 1994.].

Cliff, T., 1976, *Lenin, Vol. 2: All Power to the Soviets*, Londra, Pluto [*Lenin 2: Bütün İktidar Sovyetler'e*, çev. Tarık Kaya ve Bernar Kutluğ, Z Yayınları, 1994].

Cliff, T., 1978, Lenin, *Vol. 3: Revolution Besieged*, Londra, Pluto [*Lenin 3: Kuşatılmış Devrim*, çev. Bernar Kutluğ, Z Yayınları, 1996].

Cliff, T., 1979, *Lenin, Vol. 4: The Bolsheviks and World Revolution*, Londra, Pluto [*Lenin 4: Bolşevikler ve Dünya Devrimi*, çev. Bernar Kutluğ, Z Yayınları, 2001].

Cliff, T., 1987, "Introduction", A. Y. Badayev, *Bolsheviks in the Tsarist Duma* içinde, Londra, Bookmarks.

Cliff, T., 1989, *Trotsky: Towards October, 1879-1917*, Londra, Bookmarks [*Troçki 1: Ekim'e Doğru (1879-1917)*, çev. Ali Çakıroğlu, Marx-21 Yayınları, 2013].

Cliff, T., 1990, *Trotsky: The Sword of the Revolution, 1917-1923*, Londra, Bookmarks [*Troçki 2: Devrimin Kılıcı (1917-1923)*, çev. Ali Çakıroğlu, Marx-21 Yayınları, 2013].

Connaughton, R., 2003, *Rising Sun and Tumbling Bear*, Londra, Cassell.

Draper, H., 1978, *Karl Marx's Theory of Revolution: Volume II, The Politics of Social Classes*, New York, Monthly Review Press.

Dupuy, R. E. ve Dupuy, T. N., 1970, *The Encyclopedia of Military History, from 3500 BC to the Present*, Londra, Macdonald & Jane's.

Engels, F., 1848/1973, "Speeches on Poland (22 February 1848)", K. Marx, *The Revolutions of 1848: Political Writings, Vol. 1* içinde, ed. D. Fernbach, Harmondsworth/Londra, Penguin/New Left Review.

Farrell, A., 1992, *Crime, Class, and Corruption: The Politics of the Police*, Londra, Bookmarks.

Faulkner, N., 2013, *A Marxist History of the World: From Neanderthals to Neoliberals*, Londra, Pluto [*Marksist Dünya Tarihi: Neandertallerden Neoliberallere*, çev. Tuncel Öncel, Yordam Kitap, 2014].

Faulkner, N., 2014, "The Age of Neoliberal Austerity, Part 4, Revolutionary Organisation", http://neilfaulknersblog.blogspot.co.uk

Fitzpatrick, S., 1982/1984, *The Russian Revolution, 1917-1932*, Oxford, Oxford University Press.

Glatter, P., 2005, *The Russian Revolution of 1905: Change Through Struggle*, Londra, Porcupine.

Goodlad, G., 2015, "For God and Tsar: Imperial Russia's Army from the Crimea to World War I", *Military History Monthly*, 63, 18-24.

Haynes, M., 2002, *Russia: Class and Power, 1917-2000*, Londra, Bookmarks.

Kochan, L. ve Abraham, R., 1962/1990, *The Making of Modern Russia*, Londra, Penguin.

Kochan, L., 1967/1970, *Russia in Revolution*, Londra, Paladin.

Krupskaya, N. K., 1960/1975, *Reminiscences of Lenin*, New York, International Publishers [*Lenin'den Anılar*, çev. İsmail Yarkın, İnter Yayınları, 1995].

Le Blanc, P., 1993/2015, *Lenin and the Revolutionary Party*, Chicago, Haymarket.

Lenin, V. İ., 1898, *The Development of Capitalism in Russia* (*Selected Works 1* içinde), Londra: Lawrence & Wishart, 219-385 [*Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi*, çev. Seyhan Erdoğdu, Sol Yayınları, 1975].

Lenin, V. İ., 1901, *Where to Begin?* (*Collected Works 4* içinde), 1, 109-16 [*Nereden Başlamalı?*, çev. Ferit Burak Aydar, Agora Kitaplığı, 2015].

Lenin, V. İ., 1902, *What is to be Done?* (*Selected Works 2* içinde), 25-192 [*Ne Yapmalı?*, çev. Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, 1968].

Lenin, V. İ., 1908, *The Agrarian Question in Russia at the End of the 19th Century* (*Selected Works 1* içinde), 137-217 [*19. Yüzyılın Sonunda Rusya'da Tarım Sorunu* (*Seçme Eserler 1* içinde), çev. Saliha N. Kaya, İnter Yayınları, 1993, 139-216].

Lenin, V. İ., 1917a, *Letters from Afar* (*Selected Works 6* içinde), 3-12 [*Uzaktan Mektuplar*, çev. Ferit Burak Aydar, Agora Kitaplığı, 2011].

Lenin, V. İ., 1917b, *Tasks of the Proletariat in the Present Revolution* (*Selected Works 6* içinde), 21-6 [*Bugünkü Devrimde Proletaryanın Görevleri* (*Seçme Eserler 6* içinde), çev. Saliha N. Kaya, İnter Yayınları, 1995, 34-39].

Lenin, V. İ., 1917c, *A Dual Power* (*Selected Works 6* içinde), 27-30 [*İkili İktidar Üzerine* (*Seçme Eserler 6* içinde), Saliha N. Kaya, İnter Yayınları, 1995, 40-43].

Lenin, V. İ., 1917d, *The Second All-Russian Congress of Soviets of Workers' and Soldiers' Deputies: to the Workers, Soldiers, and Peasants* (*Selected Works* 6 içinde), 399-400 [*II. Tüm-Rusya İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetleri Kongresi: İşçilere, Askerlere ve Köylülere* (*Seçme Eserler 6* içinde), Saliha N. Kaya, İnter Yayınları, 1995, 409-410].

Lih, L. T., 2008/2013, *Lenin Rediscovered:* What is to be Done? *in Context*, Delhi, Historical Materialism/Aakar Books.

Lih, L. T., 2011, *Lenin*, Londra, Reaktion Books [*Lenin: Farklı Bir Yol*, çev. Aslı Önal, Ayrıntı Yayınları, 2017].

Lincoln, W. B., 1986, *Passage Through Armageddon: The Russians in War and Revolution, 1914-1918*, New York, Simon & Schuster.

Lukács, G., 1924/1970/2009, *Lenin: A Study on the Unity of his Thought*, Londra, Verso [*Lenin'in Düşüncesi: Devrimin Güncelliği*, çev. Ragıp Zarakolu, Belge Yayınları, 1979].

Marx, K., 1852/1869/1973, *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonparte* (*Surveys from Exile* içinde), Harmondsworth ve Londra, Penguin/New Left Review, 143-249 [*Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i*, çev. Erkin Özalp, Yordam Kitap, 2016].

Nettl, P., 1966/1969, *Rosa Luxemburg*, Londra, Oxford University Press [*Rosa Luxemburg*, çev. Osman Akınhay, Everest Yayınları, 2003].

Piatnizki, O., 1935, *Memoirs of a Bolshevik*, Londra, Martin Lawrence [*Bir Bolşeviğin Anıları*, çev. Tezer Özlü (Tuncay Gökmen adıyla), Oda Yayınları, 1978].

Pipes, R., 1974/1977, *Russia Under the Old Regime*, Harmondsworth, Penguin.

Plehanov, G., 1904/1978, "Programme of the RSDLP", *1903: Second Congress of the Russian Social Democratic Labour Party* içinde, Londra, New Park.

Ransome, A., 1919/1992, *Six Weeks in Russia*, 1919, Londra, Redwords.

Ransome, A., 1976, *The Autobiography of Arthur Ransome*, Londra, Jonathan Cape.

Raskolnikov, F. F., 1925/1982, *Kronstadt and Petrograd in 1917*, Londra, New Park.

Reed, J., 1926/1977, *Ten Days That Shook the World*, Harmondsworth, Penguin [*Dünyayı Sarsan On Gün*, çev. Rasih Güran, Yordam Kitap, 2011].

RSDLP, 1904/1978, *1903: Second Congress of the Russian Social Democratic Labour Party*, çev. B. Pearce, Londra, New Park.

Salisbury, H. E., 1977/1978, *Black Night, White Snow: Russia's Revolutions, 1905-1917*, Londra, Cassell.

Sender, T., 1940, *The Autobiography of a German Rebel*, Londra, Labour Book Service.

Serge, V., 1930/1972, *Year One of the Revolution*, çev. P. Sedgwick, Londra, Allen Lane.

Smith, S. A., 1983, *Red Petrograd: Revolution in the Factories, 1917-18*, Cambridge, Cambridge University Press.

Steinberg, M. D. (ed.), 2001, *Voices of Revolution, 1917*, New Haven ve Londra, Yale University Press.

Stevenson, D., 2004, *1914-1918: The History of the First World War*, Londra, Allen Lane.

Stone, N., 1969/1971, "The Kerensky Offensive", *Purnell's History of the First World War* içinde, Londra: Vol. 6, 2448-53.

Strachan, H., 2001/2003, *The First World War, Vol. I: To Arms*, Oxford, Oxford University Press.

Suhanov, N. N., 1955/1984, *The Russian Revolution, 1917: A Personal Record*, Princeton, Princeton University Press.

Şlyapnikov, A., 1923/1982, *On the Eve of 1917*, Londra, Allison & Busby.

Troçki, L., 1932-3/1977, *The History of the Russian Revolution*, Londra, Pluto [*Rus Devrimi'nin Tarihi*, çev. Bülent Tanatar, Yazın Yayıncılık, 3 cilt, 1998/1998/1999].

Troçki, L., 1971/1975, *My Life: An Attempt at an Autobiography*, Harmondsworth, Penguin [*Hayatım*, çev. Müntekim Ökmen, Yazın Yayıncılık, 1999].

Wollenberg, E., 1938/1978, *The Red Army*, Londra, New Park.

Zinovyev, G., 1923/1973, *History of the Bolshevik Party, from the Beginnings to February 1917*, Londra, New Park [*Rusya Komünist Partisi Tarihi*, çev. Barış Zeren, Mızrak Yayınevi, 2012].

Notlar

1 Troçki 1932-3/1977, 85; Lincoln 1986, 160-1.

2 Troçki 1932-3/1977, 73-81; Lincoln 1986, 29.

3 Chamberlin 1935/1965, 2.

4 Pipes 1974/1977, 3-22.

5 Troçki 1932-3/1977, 29.

6 Lincoln 1986, 311.

7 Kochan ve Abraham 1962/1990, 22-8; Pipes 1974/1977, 54-64.

8 Kochan ve Abraham 1962/1990, 29-40.

9 Kochan ve Abraham 1962/1990, 41-6; Pipes 1974/1977, 79-111.

10 Kochan ve Abraham 1962/1990, 60-72.

11 Pipes 1974/1977, 79-84.

12 Pipes 1974/1977, 112-29.

13 Dupuy ve Dupuy 1970, 614-7, 697-9, 756-63.

14 Engels, F. 1848/1973, 108.

15 Goodlad 2015, 20-1.

16 Kochan 1967/1970, 24-31; Kochan ve Abraham 1962/1990, 226-9; Pipes 1974/1977, 192-3.

17 Troçki 1932-3/1977, 31-2; Kochan 1967/1970, 35.

18 Troçki 1932-3/1977, 31; Cliff 1989, 128.

19 Connaughton 2003, 11-15.

20 Kochan ve Abraham 1962/1990, 248; Connaughton 2003, 16-24.

21 Dupuy ve Dupuy 1970, 920-6; Connaughton 2003, 25-36.

22 Cliff 1986, 139.

23 Glatter 2005, 42.

24 Chamberlin 1935/1965, 47-49; Kochan 1967/1970, 91-2.

25 Serge 1930/1972, 40-1; Chamberlin 1935/1965, 49-58; Kochan 1967/1970, 86-114; Cliff 1989, 88-116.

26 Serge 1930/1972, 41-3.

27 Kochan ve Abraham 1962/1990, 152-60.

28 Zinovyev 1923/1973, 17, 71

29 Zinovyev 1923/1973, 17, 71.

30 Chamberlin 1935/1965, 25-7.

31 Çernişevski 1863/1961, ix-xviii, 221-61, özellikle 241.

32 Pipes 1974/1977, 261-5.

33 Fitzpatrick 1982/1984, 16-17.

34 Kochan ve Abraham 1962/1990, 215-6.

35 Serge 1930/1972, 25-6; Kochan ve Abraham 1962/1990, 216-9.

36 Pipes 1974/1977, 305-13.

37 Pipes 1974/1977, 141-4.

38 Kochan 1967/1970, 57-8.

39 Pipes 1974/1977, 155-62.

40 Kochan ve Abraham 1962/1990, 182.

41 Lenin 1908/tarihsiz, 148; Kochan ve Abraham 1962/1990, 193; Pipes 1974/1977, 164-8.

42 Lenin 1898/tarihsiz, 200, 207, 231-2, ve *passim*.

43 Kochan ve Abraham 1962/1990, 270-1; Pipes 1974/1977, 169.

44 Alıntılayan Kochan 1967/1970, 142.

45 Pipes 1974/1977, 169.

46 Marx 1852/1869/1973, 238-9.

47 Cliff 1975/1986, 25.

48 Cliff 1975/1986, 197.

49 Cliff 1975/1986, 198.

50 Cliff 1975/1986, 146-7.

51 Bu genellemenin başlıca istisnası, Aleksandr Israel Helphand'ın (takma adıyla Parvus) Troçki'nin düşüncelerinin gelişiminde ilk başlarda oynadığı roldür. Troçki, kendisinden 12 yaş büyük bir Rus Yahudi'si sürgünü olan Parvus ile 1904'te Münih'te tanıştı. Troçki, sürekli devrim teorisinin gerisinde yatan düşüncede "aslan payı"nın Parvus'a ait olduğunu belirtmişti. Bkz. Cliff 1989, 80-7.

52 Cliff 1989, 126-31.

53 Cliff 1989, 80-7, 123-39.

54 Troçki, L, 1932-3/1977, 33-4, 55; Kochan 1967/1970, 35-6.

55 Reed 1926/1977, 274; Badayev 1929/1987, 143-4.

56 Kochan 1967/1970, 37-9.

57 Kochan 1967/1970, 40.

58 Cliff 1975/1986, 353-4.

59 Le Blanc 1993/2015, 171-2.

60 Şlyapnikov 1923/1982, 92, 156.

61 Salisbury 1977/1978, 1-4.

62 Krupskaya 1960/1975, 40, 47-8, 82-3; Lih 2011, 19-31.

63 Lenin 1902, 189.

64 Draper 1978, 201-49, 268.

65 Cliff 1975/1986, 198.

66 Lukács 1924/1970/2009, 9-13 ve *passim*; Lih 2011, 14-15 ve *passim*.

67 Plehanov 1904/1978, 6, 9.

68 Zinovyev 1923/1973, 12-13.

69 Lukács 1924/1970/2009, 37.

70 Zinovyev 1923/1973, 18-37 *passim*; Cliff 1975/1986, 21-7 *passim*.

71 Zinovyev 1923/1973, 47-53 *passim*; Cliff 1975/1986, 42-68 *passim*.

72 Troçki 1932-3/1977, 17.

73 Faulkner 2013, 186-7.

74 Lih 2011, 42-3 and *passim*; ayrıca daha kapsamlı bir şekilde Lih 2008/2013'de Lars Lih, Lenin'in "yeni tür bir parti" yaratmak üzere "demokratik merkeziyetçi" yol izlemek şöyle dursun, aslında en azından 1914'e kadar (ve bir ölçüde de 1917 gibi geç bir tarihe kadar) ana yolcu bir Avrupa Sosyal Demokratı olduğunu ikna edici bir şekilde ortaya koyar.

75 Şlyapnikov 1923/1982, 16-17.

76 Krupskaya 1960/1975, 44.

77 Cliff 1975/1986, 59-66.

78 Lenin 1901, 112-15.

79 Cliff 1975/1986, 91-2.

80 Lih 2011, 73-5.

81 Zinovyev 1923/1973, 84-5.

82 Krupskaya 1960/1975, 85.

83 Lih 2011, 82-3.

84 Lih 2011, 82.

85 RSDLP 1904/1978, 320-34; Cliff 1975/1986, 108-10.

86 Cliff 1975/1986, 108-9.

87 Le Blanc 1993/2015, 159-66.

88 Cliff 1975/1986, 171-2.

89 Cliff 1975/1986, 174.

90 Krupskaya 1960/1975, 108.

91 Piatnizki 1935, 15-28 ve *passim*.

92 Le Blanc 1993/2015, 14.

93 Piatnizki 1935, 25, 39, 57-8, 69.

94 Piatnizki 1935, 107-10, 120-1.

95 Piatnizki 1935, 76-7.

96 Piatnizki 1935, 77.

97 Piatnizki 1935, 32-3.

98 Piatnizki 1935, 96, 114, 123-4.

99 Piatnizki 1935, 36-41.

100 Piatnizki 1935, 205-20.

101 Piatnizki 1935, 52, 69.

102 Faulkner 2014. Blog için yazdığım bir makalede kaynak göstermeden alıntılamıştım ve şimdi kaynağı bulamadığımdan okurların affına sığınıyorum. Piatnizki'de bir yerlerde!

103 Zinovyev 1923/1973, 165.

104 Cliff 1975/1986, 252.

105 Zinovyev 1923/1973, 164.

106 Alıntılayan Cliff 1987, 8.

107 Kochan 1967/1970, 161-2; Cliff 1975/1986, 319-22.

108 Le Blanc 1993/2015, 156-78.

109 Le Blanc 1993/2015, 183.

110 Şlyapnikov 1923/1982, 1-8.

111 Şlyapnikov 1923/1982, 6-7.

112 Şlyapnikov 1923/1982, 9-13; Kochan 1967/1970, 161-5.

113 Şlyapnikov 1923/1982, 13.

114 Ransome 1976, 168.

115 Lincoln 1986, 250-7.

116 Lincoln 1986, 259.

117 Dupuy ve Dupuy 1970, 942, 950-2.

118 Lincoln 1986, 24, 54-8.

119 Lincoln 1986, 94-7, 101-7, 259-60.

120 Lincoln 1986, 241-2.

121 Lincoln 1986, 44.

122 Serge 1930/1972, 45-6.

123 Troçki 1932-3/1977, 46-7.

124 Stevenson 2004, 137-41.

125 Lincoln 1986, 44-8.

126 Strachan 2001/2003, 122-3.

127 Nettl 1966/1969, 367-9.

128 Sender 1940, 52-3; Strachan 2001/2003, 119-24.

129 Cliff 1976, 2-3.

130 Şlyapnikov 1923/1982, 25.

131 Şlyapnikov 1923/1982, 16-7.

132 Troçki 1971/1975, 240-1

133 Nettl 1966/1969, 372.

134 Şlyapnikov 1923/1982, 35.

135 Badayev 1929/1987, 211-25.

136 Şlyapnikov 1923/1982, 80-3.

137 Şlyapnikov 1923/1982, 89-91; Lincoln 1986, 107-8.

138 Lincoln 1986, 207, 219-20, 297.

139 Şlyapnikov 1923/1982, 27.

140 Şlyapnikov 1923/1982, 20.

141 Cliff 1976, 3-5.

142 Faulkner 2013, 174-7.

143 Lincoln 1986, 179-82.

144 Lincoln 1986, 189, 220, 225-7.

145 Lincoln 1986, 304.

146 Troçki 1932-3/1977, 94; Lincoln 1986, 304-10.

147 Chamberlin 1935/1965, 131.

148 Chamberlin 1935/1965, 73.

149 Troçki 1932-3/1977, 121.

150 Lincoln 1986, 317-8.

151 Lincoln 1986, 320-1.

152 Lincoln 1986, 321.

153 Chamberlin 1935/1965, 74.

154 Lincoln 1986, 262-3, 322-3.

155 Farrell 1992, *passim*, özellikle 48-88, 165-8.

156 Troçki 1932-3/1977, 124-5.

157 Chamberlin 1935/1965, 76.

158 Troçki 1932-3/1977, 125-6.

159 Lincoln 1986, 325.

160 Troçki 1932-3/1977, 127; Chamberlin 1935/1965, 76; Lincoln 1986, 326.

161 Troçki 1932-3/1977, 127-8; Lincoln 1986, 325-6.

162 Troçki 1932-3/1977, 128-9.

163 Troçki 1932-3/1977, 139-40.

164 Troçki 1932-3/1977, 139-42.

165 Troçki 1932-3/1977, 132; Lincoln 1986, 329.

166 Lincoln 1986, 327-9.

167 Alıntılayan Chamberlin 1935/1965, 76.

168 Lincoln 1986, 329.

169 Lincoln 1986, 331.

170 Suhanov 1955/1984, 26-7.

171 Suhanov 1955/1984, 28-9.

172 Lincoln 1986, 331.

173 Troçki 1932-3/1977, 143-4; Chamberlin 1935/1965, 78-80; Lincoln 1986, 331-2.

174 Troçki 1932-3/1977, 146-7; Lincoln 1986, 333.

175 Cliff 1976, 82.

176 Troçki 1932-3/1977, 163.

177 Cliff 1976, 84.

178 Troçki 1932-3/1977, 171.

179 Troçki 1932-3/1977, 156-60.

180 Lincoln 1986, 334-7.

181 Devrimci güçlerin esir aldığı Çar ailesi üyeleri, İç Savaş sırasında Beyaz (karşı-devrimci) ordular tarafından kurtarılmalarını engellemek amacıyla 17 Temmuz 1918'de Yekaterinburg'da idam edildi.

182 Lincoln 1986, 339-51 *passim*.

183 Suhanov 1955/1984, 38-40.

184 Troçki 1932-3/1977, 198-209.

185 Chamberlin 1935/1965, 101.

186 Chamberlin 1935/1965, 107.

187 Steinberg 2001, 85-91.

188 Troçki 1932-3/1977, 300-1, 304-5.

189 Raskolnikov 1925/1982, 68-73.

190 Lenin 1917b, *passim*.

191 Lenin 1917a, *passim*; Chamberlin 1935/1977, 132.

192 Lenin 1917c, 27.

193 Lincoln 1986, 365.

194 Troçki 1932-3/1977, 332-3.

195 Troçki 1932-3/1977, 339-40.

196 Lincoln 1986, 361.

197 Raskolnikov 1925/1982, 64-7.

198 Lincoln 1986, 367-71.

199 Lincoln 1986, 404-5.

200 Lincoln 1986, 397-403.

201 Lincoln 1986, 405.

202 Troçki 1932-3/1977, 448-66 *passim*.

203 Troçki 1932-3/1977, 432-3.

204 Cliff 1976, 260-1.

205 Cliff 1989, 203-30 *passim*.

206 Lincoln 1986, 391-2.

207 Raskolnikov 1925/1982, 141-7.

208 Steinberg 2001, 182-3.

209 Raskolnikov 1925/1982, 149.

210 Troçki 1932-3/1997, 544-53 *passim.*

211 Troçki 1932-3/1977, 558-61.

212 Troçki 1932-3/1977, 597-60.

213 Troçki 1932-3/1977, 758.

214 Troçki 1932-3/1977, 760.

215 Chamberlin 1935/1965, 183.

216 Troçki 1932-3/1977, 760.

217 Raskolnikov 1925/1982, 193 ve 187-209 *passim*; Chamberlin 1935/1965, 184-5.

218 Troçki 1932-3/1977, 763-4.

219 Troçki 1932-3/1977, 622-3.

220 Stone 1969/1971, 2448-53.

221 Lincoln 1986, 356-7, 408-11.

222 Troçki 1932-3/1977, 658-9.

223 Troçki 1932-3, 672-3.

224 Lincoln 1986, 416-7.

225 Chamberlin 1935/1965, 194-9.

226 Troçki 1932-3/1977, 704-6.

227 Troçki 1932-3/1977, 706-7.

228 Chamberlin 1935/1965, 209-11.

229 Chamberlin 1935/1965, 212-3.

230 Troçki 1932-3/1977, 722-3.

231 Chamberlin 1935/1965, 217.

232 Cliff 1976, 287.

233 Cliff 1976, 298-301.

234 Cliff 1976, 298-301.

235 Troçki 1932-3/1977, 821.

236 Troçki 1932-3/1977, 734-7.

237 Troçki 1932-3/1977, 744-5.

238 Troçki 1932-3/1977, 741-3.

239 Troçki 1932-3/1977, 872.

240 Chamberlin 1935/1965, 251.

241 Troçki 1932-3/1977, 862-3.

242 Troçki 1932-3/1977, 873-4; Chamberlin 1935/1965, 250-3.

243 Chamberlin 1935/1965, 256.

244 Troçki 1932-3/1977, 877-88 *passim.*

245 Troçki 1932-3/1977, *passim.*

246 Chamberlin 1935/1965, 236-7.

247 Chamberlin 1935/1965, 224-35 *passim.*

248 Troçki 1932-3/1977, 941-2.

249 Troçki 1932-3/1977, 947-55.

250 Troçki 1932-3/1977, 1032-3.

251 Troçki 1932-3/1977, 1070.

252 Troçki 1932-3/1977, 805-6.

253 Cliff 1976, 227-32.

254 Smith 1983, *passim.*

255 Cliff 1976, 244-5.

256 Cliff 1976, 150-1, 159-62.

257 Troçki 1932-3/1977, 978-84.

258 Cliff 1976, 315-22.

259 Cliff 1976, 344-5.

260 Troçki 1932-3/1977, 996-1000.

261 Troçki 1932-3/1977, 1001-14.

262 Troçki 1932-3/1977, 1015-16.

263 Lincoln 1986, 433.

264 Lincoln 1986, 437.

265 Troçki 1932-3/1977, 960-2.

266 Troçki 1932-3/1977, 966-8.

267 Reed 1926/1977, 37-9.

268 Reed 1926/1977, 40.

269 Reed 1926/1977, 40.

270 Reed 1926/1977, 52.

271 Reed 1926/1977, 53.

272 Troçki 1932-3/1977, 969-71.

273 Lincoln 1986, 444.

274 Reed 1926/1977, 54-5.

275 Reed 1926/1977, 95.

276 Troçki 1932-3/1977, 959, 970-1, 1062.

277 Troçki 1932-3/1977, 1073.

278 Troçki 1932-3/1977, 1055.

279 Reed 1926/1977, 96.

280 Lincoln 1986, 446.

281 Lincoln 1986, 448-52.

282 Lenin 1917d, 399-400.

283 Troçki 1932-3/1977, 1148; Cliff 1978, 2-5.

284 Cliff 1978, 6-7, 22.

285 Cliff 1978, 3.

286 Cliff 1978, 1-2.

287 Cliff 1978, 5-11.

288 Ransome 1919/1992, 149-53.

289 Haynes 2002, 39.

290 Haynes 2002, 50-1.

291 Haynes 2002, 39.

292 Faulkner 2013, 209-210.

293 Faulkner 2013, 202-5.

294 Haynes 2002, 33.

295 Serge 1930/1972, 87-9.

296 Cliff 1978, 29-38.

297 Troçki 1932-3/1977, 937-8.

298 Faulkner 2013, 202.

299 Cliff 1978, 38-54, özellikle 50; Faulkner 2013, 202.

300 Haynes 2002, 48; Faulkner 2013, 202.

301 Wollenberg 1938/1978, 110-1.

302 Cliff 1990, 58-87 *passim*; Haynes 2002, 49.

303 Haynes 2002, 51-4.

304 Haynes 2002, 55-7.

305 Cliff 1990, 184-6.

306 Faulkner 2013, 218-9.

307 Haynes 2002, 57-9; Faulkner 2013, 219.

308 Haynes 2002, 64.

309 Haynes 2002, 53-5.

310 Alıntılayan Haynes 2002, 60.

311 Haynes 2002, 64-5.

312 Cliff 1979, 201-16.

313 Haynes 2002, 67-8.

314 Haynes 2002, 68-9.

315 Haynes 2002, 67-72.

316 Faulkner 2013, 231.

317 Faulkner 2013, 229-32; bu süreci inceleyen Tony Cliff'in *Rusya'da Devlet Kapitalizmi* adlı klasik eseri, modern Marksist analizin çığır açan çalışmalarından biridir.

Dizin

1 Numaralı Emir 142, 143
II. Aleksandr, Çar 52, 54, 69, 249
II. Nikolay, Çar 27, 30, 249
I. Nikolay, Çar 27, 46
1905 Devrimi 39, 49, 85, 93, 140, 249

Aleksandra, Çariçe 28
Alekseyev, General 102, 136, 142, 143
Alman Devrimi 213, 221, 253
Alman Komünist Partisi (KPD) 214
Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD) 77
Anayasal Demokrat Parti 51
Antonov-Ovseenko, Vladimir 201
Askerî Devrimci Komite (ADK) 182, 191, 193, 194, 197, 199-201, 252, 253

Badayev, Aleksey 63, 110, 256, 261, 262
barışçıl bir güç gösterisi 194
Béla Kun 216, 254
Bernstein, Eduard 107
Biennio Rosso 215, 254
Birinci Makineli Tüfek Alayı 17, 206
birleşik ve eşitsiz gelişme 38, 61
Bonapartist 171
Boyarlar 33
Brest-Litovsk Anlaşma 222, 253
Brusilov Taarruzu 99, 102, 103, 251
Buchanan, George 30
Buharin, Nikolay 237, 239, 240, 241, 255
Büyük İvan 32, 248
Büyük Katerina, Çariçe 35, 248
Büyük Petro, Çar 34, 248

Comitetchiki (komiteciler) 86
Çeka 227
Çernişevski, Nikolay 48, 49, 70, 248, 256, 260

Dekabrist İsyanı 47
Dekabristler 47, 73
Devlet Konferansı 166, 167, 252
Devlet ve Devrim 188

Ehrenburg, İlya 226
Ekim Ayaklanması 180, 182, 183, 184, 190, 192, 194, 211, 233, 240
ekonomizm 79
Emeğin Kurtuluşu Grubu 59, 75, 249
Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması 113, 251

Finlandiya Alayı 151
Freikorps 213, 214

Garnizon Konferansı 182, 194, 252
Gorki, Maksim 131, 154, 191
Gramsci, Antonio 215
Guçkov, Aleksandr 140, 141, 142, 143
Gulaglar 66, 240, 242, 243, 244

Herzen, Aleksandr 48, 248

İkinci Geçici Hükümet 152, 161
İlerici Blok 140
İlk Geçici Hükümet 139, 152, 161, 251
İskra (Kıvılcım) 47, 68, 81, 91, 92, 135, 249
İsmailovski alayı 133

Junkerler 107, 168, 199, 200

Kabalov, Sergey 124, 128, 133
Kadetler (Anayasal Demokrat Parti) 51, 61, 139, 140, 145, 152, 161
Kamenev, Lev 147, 150, 190, 191, 239, 240
Kanlı Pazar 1905 41, 44, 95, 119, 133, 249, 251
"Kapp Darbe Girişimi" 214, 254
Kara Yüzler 42, 50, 194
Kautsky, Karl 78
Kayurov, Benjamin 119, 125
Kerenski, Aleksandr 140, 144, 152, 153, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 171, 172, 174, 177, 200, 219, 252
Kerenski Taarruzu 161, 252
Kırım Savaşı 36, 39, 54, 248
Kızıl Muhafızlar 158, 163, 172, 183, 200
Kızıl Ordu 218, 223, 224, 225, 229
Kollontay, Aleksandra 209
Komintern, Üçüncü (Komünist) Enternasyonal 211, 216, 243, 244, 253, 254
Korkunç İvan, Çar 32, 33, 248
Kornilov, Lavr 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 180, 181, 184, 190, 214, 222, 252
Kornilov Darbesi 166, 180, 214
Kovel Muharebesi 99, 100
Kronştad İsyanı 228, 254
Krupskaya, Nadejda 70, 79, 81, 87, 257, 261, 262
kulaklar (zengin köylüler) 55, 66, 230, 231, 235, 240, 242, 243, 244
Kurucu Meclis 74, 177, 197, 201, 219, 220, 221, 253

Liebknecht, Karl 212, 213, 253
Lunaçarski, Anatoli 209
Luxemburg, Rosa 106, 109, 213, 244, 253, 256, 258
Lvov, Prens 141

makas krizi 230, 111
Martov, Julius 83, 84
Menşevikler 59, 60, 84, 85, 91, 144, 145, 154, 170, 171, 205
Mihail Romanov, Çar 33, 248
Milyukov, Pavel 105, 139, 140, 141, 142, 150, 151, 152
Moskof 32, 33, 34
Moskova Alayı 132
Mussolini, Benito 216, 254

Narodnikler 48, 51, 56, 59, 70, 73, 82, 87, 248
Narodnya Volya ("Halkın İradesi") 52, 69, 70, 249
Nasıl Yapmalı? 48, 70, 248, 256
Ne Yapmalı? 70, 81, 86, 88, 257
Nisan Günleri 147, 150, 152, 161, 251
Nisan Tezleri 148, 149, 150, 251
Novgorod 32, 33, 248

Oktobristler 140
Ölüm Taburları 164, 168

Paris Komünü 22, 156, 188
Pavloviç, Dmitri 115
Pavlovski Alayı 131
Peter ve Paul Kalesi 17, 48, 198
Piatnizki, Osip 87, 88, 89, 90, 91, 92, 258, 262
Plehanov, Georgiy 28, 31, 52, 59, 74, 75, 76, 249, 258, 261
Port Arthur 39, 40, 41
Pravda 110, 147, 148, 150, 191
Preobrajenski Alayı 131
Protopopov, Aleksandr 116, 121, 124
Pulkovo Tepeleri 219
Putilov (fabrikası) 17, 121, 124, 156, 172, 192, 196

Rahmetov 48, 49
Rakovski, Christian 238
Ransome, Arthur 97, 208, 258, 262, 265
Raskolnikov, Fyodor 151, 156, 157, 163, 258, 263, 264
Rasputin 27, 28, 115, 116, 124, 251
Reed, John 195, 196, 197, 199, 206, 258, 261, 264, 265
Reformizm 159, 217
Rodziyanko, Mihail 141
Ruhr Kızıl Ordusu 214
Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi 55, 257
Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi (RSDİP) 74, 81, 85, 87, 92, 93, 95, 112, 249, 250, 251

savaş komünizmi 225, 226, 227, 228, 230, 233, 254
Semenovski Alayı 133
Serge, Viktor 228, 259, 260, 262, 265
Sol Sosyalist Devrimciler 194, 205
Sosyalist Devrimciler (SD) 144, 145, 154, 155, 170, 171, 205, 219
Sovnarkom 205, 206

Spartakist Ayaklanma 213, 253
SPD 78, 82, 106, 107, 108, 109, 214, 250
St. George Süvarileri 136, 168
Stolipin, Peter 57, 93, 249
Struve, Peter 61
Subaylar Derneği 168
Suhanov, Nikolay 17, 119, 130, 131, 141, 154, 155, 169, 189, 192, 197, 236, 259, 263
sürekli devrim 62, 63, 72, 261
Şlyapnikov, Aleksandr 65, 66, 96, 108, 111, 112, 129, 135, 162, 259, 261, 262
Şubat Devrimi 119, 135, 140, 147, 151, 155, 183, 193

Tek ülkede sosyalizm 210, 227, 237, 238, 239, 243, 255
Tolstoy, Lev 36, 47, 208, 209, 248
Tomski, Mihail 150, 240
Toprak ve Hürriyet 52, 248

Ulyanov, Aleksandr 69
Üçüncü Geçici Hükümet 161

Vahşet Tümeni 168, 173
Viborg ilçesi 96, 120
Vitte, Sergey 36, 37, 53, 64, 249
Volinski alayı 132

Wollenberg, Erich 224, 259, 265

Yeni Ekonomi Politikası (NEP) 225, 230, 231, 235, 238, 254
Yusupov, Feliks 115, 116

Zinovyev, Grigori 47, 66, 74, 93, 94, 157, 163, 190, 191, 232, 239, 240, 255, 259, 260, 261, 262

Günümüzün önde gelen Marksist tarihçileri arasında yer alan Neil Faulkner, 1917 Büyük Ekim Devrimi'nin 100. yılında, devrime farklı bir bakış açısıyla yaklaşan, onun bir demokrasi ve yaratıcılık patlaması olduğunu ileri süren kitabıyla yeni tartışmalar açıyor.

Yordam Kitap'ın *Geçmişten Geleceğe Sosyalizm Dizisi*'nde her biri farklı perspektif ve politik duruşla kaleme alınmış, birbirinden ayrılan görüşler barındırsa da tartışmacı nitelikleriyle birbirini bütünleyebilen, sosyalizm deneyimlerini ve tarihsel süreçleri Marksizmin metodolojisine dayanarak irdeleyen, tartışma ve ufuk açıcı kitaplara yer veriliyor. Neil Faulkner'ın *Halkların Rus Devrimi Tarihi* adlı yeni çalışması da tam bu yaklaşıma uygun bir kitap.

Kitabına "Rus Devrimi, dünya tarihinin muhtemelen en yanlış anlaşılmış olayıdır," diyerek başlayan Faulkner, devrimin özü itibariyle aşağıdan yükselen bir demokrasi ve eylem patlaması olduğunu, katılan milyonlarca insanı bizzat dönüştürürken olup biteni takip eden on milyonlarca insana da esin verdiğini, temellerinden sarstığı dünya kapitalist sistemini devirmenin eşiğine geldiğini, ancak alabildiğine farklı bir dünyanın umut verici bir anlık görüntüsünü sunduktan sonra da geri çekildiğini ve karşı-devrimle yıkıldığını ileri sürüyor.

Halkların Rus Devrimi Tarihi'nin birinci bölümünde 1825-1916 dönemi, devrimcilerin yükselişi, rejimin konumu, Lenin ve Bolşeviklerin tarih sahnesine çıkması ve Büyük Savaş koşullarıyla birlikte değerlendiriliyor. İkinci bölümde Faulkner, tümüyle 1917 yılındaki "fırtına"ya odaklanırken; Şubat Devrimi'ni, ikili iktidar olgusunu, Ekim günlerini ve karşı-devrimi tartışıyor. Üçüncü ve son kısım ise 1918-38 yıllarını kapsıyor ve bu dönemi; dünya devrimi, kuşatılmış devrim ve Stalin tartışmaları ekseninde ele alıyor.

"Rus Devrimi'nin yüzüncü yıldönümü yaklaşırken raflarda yerini almaya başlayan sayısız kitap arasında sosyalist bakış açısıyla kaleme alınıp halka hitap eden, anlaşılır ve tarihî açıdan güvenilir bir anlatıma gerçekten ihtiyaç var. Neil Faulkner'ın *Halkların Rus Devrimi Tarihi* de bu ihtiyacı karşılıyor."
Neil Davidson

THG
0492098
HLL

18 TL. KDV DAHİL

ISBN 978-605-172-228-3

9 786051 722283

Yordam Kitap
YordamKitap YordamKitap